Міністерство освіти і науки України
Дніпропетровський національний університет
імені Олеся Гончара
Інститут педагогіки
Національної академії педагогічних наук України

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ І НАУКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

МАТЕРІАЛИ
Всеукраїнської наукової конференції

(присвяченої 10-річчю факультету суспільних наук і міжнародних відносин та 10-річчю кафедри міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара)

4-5 грудня 2015 р.

Частина II

Міністерство освіти і науки України
Дніпропетровський національний університет
імені Олеся Гончара
Інститут педагогіки
Національної академії педагогічних наук України

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ І НАУКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

МАТЕРІАЛИ
Всеукраїнської наукової конференції

(присвяченої 10-річчю факультету суспільних наук і міжнародних відносин та 10-річчю кафедри міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара)

4-5 грудня 2015 р.

Частина ІІ

Дніпропетровськ

2016

УДК 303
ББК 63.3
А 43

Редакційна колегія:

Токовенко Олександр Сергійович, д.філос.н., професор, декан факультету суспільних наук і міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.
Сергєєв Вячеслав Сергійович, д.політ.н., доц., завідувач кафедри міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.
Пометун Олена Іванівна, д. пед. н., проф. член-кореспондент НАПН України, головний науковий співробітник відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України.
Висоцький Олександр Юрійович, д.політ.н., проф., професор кафедри міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.
Кривошеїн Віталій Володимирович, д.політ.н., проф., завідувач кафедри соціології Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.
Третяк Олексій Анатолійович, д.політ.н., доц., завідувач кафедри політології Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.
Вершина Вікторія Анатоліївна, к.філос.н., доц., доцент кафедри філософії, заступник декана факультету суспільних наук і міжнародних відносин з наукової роботи Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.
Щолокова Ганна Володимирівна, к.політ.н., доц., доцент кафедри міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.

А 43 Актуальні проблеми розвитку освіти і науки в умовах глобалізації. Матеріали всеукраїнської наукової конференції. 4-5 грудня 2015 р., м.Дніпропетровськ. Частина ІІ. / Наук. ред. О.Ю.Висоцький. – Дніпропетровськ: Роял Принт, 2016. – 254 с.

У збірник вміщено матеріали всеукраїнської наукової конференції «**Актуальні проблеми розвитку освіти і науки в умовах глобалізації**», що присвячені осмисленню стану та проблем сучасної освіти і науки в Україні та у світі, визначенню дієвих заходів та оптимальних шляхів подолання негативних явищ в освітній та науковій сферах. Рекомендовано для студентів, аспірантів і викладачів вищих навчальних закладів, науковців.

.

© Колектив авторів, 2016
© ДНУ ім. Олеся Гончара, 2016

СЕКЦІЯ ІІІ.
ФІЛОСОФІЯ ТА ОСВІТА. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОСВІТИ ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ

Г. Д. Берегова

ПРАГМАТИСТСЬКО-ІНСТРУМЕНТАЛІСТСЬКЕ ПІДҐРУНТЯ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ

Переконання у дослідницькій ролі філософії щодо педагогіки змушує відшукати саме у філософії як загальне спрямування педагогічного процесу у вищій школі, так і його інструментарій з огляду на необхідність розвитку гуманістично-культуротворчого потенціалу освіти. Адже інструменталізм як філософське підґрунтя освіти подає більш глибоке розуміння таких понять і їх дуалістичного співвідношення, як теорія і практика, досвід і розум, почуття і мислення, моральне і фізичне тощо, а прагматизм (від грец. πραγμα – дія) як фактор практики використовує в якості методологічного принципу філософії: соціально-політичні ідеї прагматистів останніми роками активно обговорюються, оскільки саме в прагматизмі філософи вбачають основу для подолання кризових рис сучасної філософії, виходу за межі академічної сфери в галузь широкої світоглядної проблематики й реальних справ.

Загалом інструменталізм у філософії розглядається як філософсько-методологічна установка, відповідно до якої продукти свідомості людини (поняття, моральні й естетичні ідеї, наукові теорії, гіпотези й т.п.) є засобами пристосування до навколишнього середовища, внесення у нього визначеності й порядку, перетворення дійсності в «зрозумілий» і зручний для життя світ. Такі засоби є «інструментарієм», що освоюється людьми в процесах спільної діяльності, виховання і навчання та застосовується при вирішенні практичних проблем.

У свій час інструменталізм у вченнях У. Джеймса та Дж. Дьюї став методологічним компонентом прагматизму, а в сучасній філософії науки набув автономності як інтерпретація мови науки, структури, функцій і напрямів розвитку наукових теорій.

Інструменталізм Дж. Дьюї постає як філософське підґрунтя освіти – так формується його прагматистсько-інструменталістська філософія. Ще на початку своєї кар’єри Дьюї захоплювався гегелівською логікою, особливо вченням про поняття, й одночасно експериментальною психологією. У книзі «Психологія» (1886) він підкреслював, що об’єктом психологічного дослідження є цілісна людина та її практична діяльність, і при цьому критикував тих психологів, які штучно ізолювали різні сторони психічного життя або ж давали їй суто фізіологічне пояснення (наприклад, за допомогою поняття рефлекторної дуги). Робота Дьюї «Вплив Дарвіна на філософію» (1910) свідчить, що, як і Ч. Пірс, Дьюї був прихильником еволюційного підходу, підкреслюючи, що пристосування до середовища, здійснюване різними засобами, є основним завданням людей. Правда, на відміну від Ч. Пірса, він не прагнув до створення метафізичної теорії еволюційного процесу. Розглядаючи інструменталізм як логічну версію прагматизму, Дьюї в її основу покладав біхевіористську теорію мислення, що припускає аналіз пізнання за допомогою опису фізичних дій людей, усієї їхньої поведінки. Інтелект постає головним знаряддям пристосування й виживання, він аж ніяк не покликаний адекватно відбивати дійсність, а спрямований на її перетворення у відповідність із нашими потребами. Інтелект визначає для майбутньої практики найбільш ефективне відношення до оточення, пов’язує цілі й засоби життєдіяльності. Дьюї відкидав детерміністський підхід, вважаючи, що інструментальне мислення здатне вносити будь-які зміни до ходу подій. Більше того, інтелект має справу не з конфронтуючою з ним об’єктивною дійсністю, а з досвідом. Це одна з головних кате-

горій прагматизму Дьюї, у якій, на його думку, зникає дуалізм матеріального й ідеального.

Поняття й ідеї – це інструменти з перетворення досвіду, але понятійне мислення не почне функціонувати, доки людина не опиниться в проблематичній ситуації, у якій організм відчуває невизначеність, заплутаність, утрудненість дій. Для подолання подібної ситуації інтелект проводить «дослідження», що припускає такі логічні кроки: 1) фіксується виникнення самої проблемної ситуації (людина відчуває те, що Пірс називав «сумнівом»); 2) встановлюються стосовно ситуації дані, проблема ідентифікується й визначаються її межі; 3) здійснюється пошук можливого вирішення, формується гіпотеза; 4) здійснюється перевірка гіпотези, її критична оцінка – відбувається співвіднесення думок з наслідками як вирішальною перевіркою та критерієм значущості (при цьому наслідки можуть бути будь-якими); 5) завершенням дослідження є досягнення повноти досвіду, досягнення знання як успішної практики.

Правильна оцінка ситуації, що полягає в певному судженні й приводить до успішного завершення дослідження, дозволяє, згідно з ученням Дьюї, вважати це судження істинним. Корисність істини не визначається свавільно, оскільки істина в прагматистському тлумаченні припускає суспільні й об'єктивні умови. При цьому всі наші істини, а також поняття, теорії й системи є гіпотезами, що розвиваються в процесі застосування. Але загалом перед поняттям істини американський філософ віддає перевагу поняттю «цінності», адже людський досвід, підкреслював він, буквально пронизаний цінностями, які люди обирають. У зв'язку з цим інструментальна теорія і покликана вказувати, де треба й де не слід шукати цінності. Наукові ж істини й технічні досягнення повинні бути поєднані з людськими цінностями – прогрес завжди так чи інакше пов'язаний із зусиллями людей з переоцінки існуючих цінностей.

Дж. Дьюї вважав одним із головних недоліків сучасної культури наявність у ній цілої низки дуалізмів, серед яких дуалізм теорії і практики, досвіду й розуму, почуттів і мислення, морального й фізичного, а також пов'язаний з останнім дуалізм об'єкта науки й супранатурального об'єкта моралі. Наука, на його думку, повинна гуманізуватися, включити в себе людські цінності й відносини. «Реконструкція у філософії» сприяє розробці інтелектуального інструментарію для вирішення цього завдання. Наука й розум не є чимось доповнюючим досвід, оскільки розум, як його визначає Дьюї, є «експериментальним інтелектом», здатним до самокорекції. У свій зрілий період американський філософ критикував учення німецького класичного ідеалізму про розум, що ігнорував цей аспект. Він вважав, що філософія слідом за сучасною наукою повинна стати операціональною й експериментальною. «Перша функція філософії, – писав Дж. Дьюї, – раціоналізація можливостей досвіду, особливо колективного людського досвіду» [145, с.91].

Усвідомлення природничою наукою людських цінностей, вважав Дьюї, призведе подолання дуалізмів у результаті конфлікту позицій гуманізму й натуралізму. Дослідження (у прагматистському тлумаченні) стане настільки ж характерним для моралі, як і для науки. А проблема зла не буде вже суто метафізичною або теологічною – вона трансформується в практичну проблему видалення недоліків із життя. Моральний прогрес людського досвіду невіддільний від прогресу освіти. Освіту Дьюї розумів максимально широко – як «серцевину людської соціальності». Безперервна освіта – найважливіший елемент демократії, як її уявляв собі американський філософ, котрий щиро сподівався, що в майбутньому відродиться релігійний дух, котрий буде гармоніювати з науковими переконаннями людей і їхньою соціальною активністю.

Часто сучасні дослідники філософії освіти, наслідуючи західну традицію, намагаються надати філософським ідеям безпосередньої практичної значущості й тим самим просто замінити «застарілу» педагогіку філософією освіти. З перекон-

ливою критикою такого підходу виступили Л. Ваховський, О. Долженко, В. Краєвський, М. Фішер, які вважають, що погляд на філософію як на інструментальний засіб небезпечний для самої філософії, оскільки її завдання полягає не в досягненні практичних результатів, а в забезпеченні нового рівня розуміння проблем освіти й виховання [69, с.2]. З таким твердженням не можна не погодитися, адже новий рівень розуміння та подальшого вирішення проблем освіти й виховання за допомогою узагальнених підходів і методів філософії передбачає, на нашу думку, передусім зміни у змістовому наповненні вищої освіти шляхом цілеспрямованого відбору навчального матеріалу, що, все ж таки, не може здійснюватися без прагматичного підходу до навчання, тобто без урахування досягнення практичних результатів навчально-виховної діяльності.

Отже, прагматистсько-інструменталістське спрямування філософії освіти дає підстави розглядати філософію як загальну теорію виховання, а структуру філософського знання як інструментарій навчально-виховного процесу з орієнтацією на певний педагогічний результат, котрий у нашому випадку має спрямованість на формування нових, сучасних світоглядних установок особистості майбутніх фахівців відповідно до змінюваного світу для забезпечення виживання людства й збереження цивілізації.

Список використаних джерел

1.Берегова Г. Д. Освітньо-виховний потенціал філософських знань у системі вищої аграрної освіти в Україні: Монографія / Г.Д. Берегова. – Херсон: Айлант, 2012. – 312 с. 2.Ваховський Л.Ц. Філософія виховання західної цивілізації в епоху просвітництва: автореф. дис. … д-ра пед. наук: спец. 13.00.01 – теорія і методика виховання / Л.Ц. Ваховський. – Харків, 2002. – 40 с. 3.Дьюи Дж. Реконструкция в философии / Пер. с англ. М. Занадворова, М. Шикова / Дж. Дьюи. – М.: Логос, 2001.– 161 с. 4.Філософські абриси сучасної освіти: [монографія] / [І. Предборська, Г. Вишинська В. Гайденко та ін.]; за заг. ред. І. Предборської. – Суми: ВТД Університетська книга, 2006. – 226 с.

О. Є. Висоцька

СПОЖИВАННЯ МЕДІА ЯК ЗАГАЛЬНО-КУЛЬТУРНА ТА ОСВІТНЯ ПРОБЛЕМА

Проблема споживання медіа у XXI столітті має як загально-культурний, так і освітній контекст. Рівень існуючої інформаційно-комунікативної культури, особливо в Україні, залишається все ще дуже низьким. Це проявляється в надмірній довірі споживача до медіа-повідомлень, високому рівні медіа-залежностей та медіа-маніпуляцій, які характерні для сучасного телебачення та Інтернету. Результатом цього стає підвищений ризик небезпеки в мережевій комунікації, поширення впливу різних форм пропаганди (від ідеологем «руського миру» путінської Росії до «всесвітнього халіфату» Ісламської держави) на свідомість сучасної людини, збільшення кількості девіантних форм поведінки споживачами медіа.

У цьому зв'язку істотно збільшується роль освіти як засобу розвитку інформаційно-комунікативної культури особистості, попередження різних медіазалежностей і маніпуляцій. Також важливим є врахування особливостей соціального і культурного контексту життя сучасної людини в умовах інформаційно-комунікаційної революції та панування ідеологеми «суспільства споживання».

Споживання медіа сьогодні втілюється у кількох формах: 1) споживання візуальних образів паперової друкованої продукції (книг, журналів, газет, рекламних проспектів тощо); 2) споживання аудіальних повідомлень радіо та інших засобів відтворення звукової інформації; 3) споживання телевізійних аудіовізуальних повідомлень; 4) споживання рухливих мультимедійних повідомлень в рамках електронних гаджетів та Інтернету (комп’ютер, мобільний телефон, смартфон, планшет тощо).

Розвиток споживання паперової друкованої продукції пов’язаний із книгодру-

куванням та тиражуванням текстів в процесі становлення масового суспільства. Текст як нова семантична система (у порівнянні із письмом) передбачає скорочення дистанції між письмом та читанням, їхнє об'єднання в єдиній знаковій діяльності. Такий ефект мав для сучасної культури декілька важливих наслідків: по-перше, відбулося стирання меж самототожності «Я», що призвело до втрати суб'єктом ідентичності як сталого елементу і переходу до розуміння ідентичностей як постійно змінюваних елементів самоідентифікації особистості; по-друге, спостерігається розмивання меж між «реальним» та «віртуальним», оскільки «віртуальність» стає реальністю другого порядку, тобто більш значимою і «реальною» аніж безпосередня чуттєва реальність; по-третє, поглинання суб'єктів у тотальній комунікації виносить на перший план проблему інтерсуб'єктивності, оскільки для комунікації першорядним стає не те, хто говорить, а те, за допомогою яких засобів відбувається комунікація.

У свою чергу, кіно, телебачення та Інтернет породжують гіпертекстову віртуальну реальність, що розширює можливості тексту, оскільки інтерпретації підлягають не тільки знаки, а те, що може бути за ними приховане. Текстова структура вкладається у гіпертекст як його складова, однак при цьому втрачає власну самодостатність, стаючи лише матеріалом для розкриття гіпертекстових можливостей. Гіпертекст – це не просто нелінійна структура, це мережа знакових структур, що постійно змінює свої координати і конфігурації. Гіпертекст можна назвати «комунікацією рухливих образів» [4,с.136]. У гіпертексті переборюється властивий письму розкол мовлення і мови (це яскраво проявилося у мовних засобах кіно та телебачення). Подібне сходження акустичного та оптичного форм сприйняття у гіпетекстовій системі комунікації дало змогу М.Маклюену говорити про створення нової аудіовізуальної культури чи культури «тактильної» комунікації [2], яку пізніше М.Кастельс назвав «культурою реальної віртуальності» [3], а Ж.Бодріяр означив як панування «медіатичної реальності (чи гіперреальності)» [1,с.138]. Гіперреальність не тільки заміщає речовинну реальність, стаючи «реальністю другого порядку», а й впливає на характер світосприйняття як такого. У результаті «місце феноменології буття займає феноменологія комунікації», оскільки «світ бачать таким, яким його подає образна комунікація» [4,с.140], коли легітимація будь-якої події, що відбувається у реальному часі, стає можливою тільки у процесі її переведення у сферу віртуальної публічності телебачення, радіо чи Інтернет-комунікації.

Гіпертекст особливо яскраво проявляє себе у феномені Інтернет-комунікації. До найважливіших характеристик останньої можна віднести: 1) високу інформативність, що відрізняється актуальністю, новизною, постійним оновленням змісту повідомлення; 2) інтерактивність, що передбачає високу динамічність комунікації, коли її учасники можуть виступати в ролі як одержувачів, так і відправників повідомлень одночасно; 3) інтертекстуальність чи гіпертекстуальність, що сприяє більш комплексному поданню повідомлення; 4) персоніфікованість повідомлень, що збільшує аудиторію комунікації, оскільки остання може обслуговувати різноманітні інтереси конкретних споживачів; 5) доступність, тобто «прозорість», відкритість інформації, підвищену свободу самовираження її споживачів; 6) технологічність, що обумовлена необхідністю контролювати споживачами пошук інформації за рахунок різних засобів навігації в середовищі Інтернет та технічних засобів.

Всі окреслені ознаки стають особливо привабливими для споживання Інтернет-комунікації в різних сферах життя людини, в тому числі, в освіті. Одночасно анонімність, а також свобода самовиявлення в Інтернет-комунікації може призвести до її маргіналізації. Як пише з цього приводу М. Шпітцер, в мережі Інтернет «навіть абсолютно нормальні люди перестають строго дотримуватися моральних норм: як тільки вони виходять в Інтернет, вони починають більше брехати» [5,с.95]. Мережева комунікація часто носить рольовий

або ігровий характер, є іронічною за своєю суттю.

З іншого боку, посилення ролі мультимедійних засобів комунікації актуалізують проблему індивідуальної та колективної відповідальності споживачів медіа. Відкритість комунікації необов'язково призводить до «правдивості» «мовних ігор». «Суспільство необмеженої комунікації» може мати місце лише як певний нормативний ідеал, а не як реальний спосіб взаємодії. Навпаки, необмежена комунікація породжує багато негативних ефектів – таких, наприклад, як «дифузія цінностей» (Ж.Бодріяр) у суспільстві масового споживання або ж – нові форми тоталітаризму (так званий інформаційно-споживчий тоталітаризм).

Орієнтація на відкритість надає масмедіа суттєвої привабливості в очах споживачів інформації. Подібна відкритість також тотожна видовищності, яка включає, з одного боку, ігровий компонент, який створює ситуацію комунікативної гри, а, з іншого боку, ефект залучення у суспільну взаємодію всіх учасників комунікації. Масмедіа-публічність симулює суспільну взаємодію. Кожний споживач усвідомлює себе важливим суб'єктом комунікації, голос якого впливає на її загальний результат. Однак насправді дуже часто цей процес має спрямований та керований характер, особливо у випадку телевізійного «квазідіалогу» чи перекодування в ході медіа-ретрансляції реальних суспільно-політичних подій.

Ідеологія суспільства споживання передбачає стимулювання потреб в оволодінні все новішими засобами комунікації як у предметному (покупка нових гаджетів), так і ціннісному (віртуалізація свідомості) вимірах. Одночасно розвиток індивідуальної та соціальної відповідальності споживачів медіа може значно пом'якшити всі можливі негативні впливи. Споживча ідеологія має несамостійний характер і регулюється чинником відповідальності з боку самих споживачів, тобто тут наявний чіткий зворотній зв'язок між споживачами й ідеологією споживання. Інша справа, що споживачі не усвідомлюють своєї активної ролі, яку вони можуть грати, воліючи залишатися пасивними агентами соціальних відносин.

У зв'язку з цим, однією з функцій освіти сьогодні має стати розвиток медіакомпетентності особистості, критичного мислення та відповідального ставлення до медіа. Інтернет є потужним засобом комунікації, освіти та творчості. Будь-які інші засоби комунікації також слід розглядати як засоби емансипації людини. Споживання медіа у соціокультурному та освітньому просторі має бути перетворене у виважений процес комунікації людини зі світом та іншими людьми.

Список використаних джерел

1.Бодрийяр Ж. Символический обмен и смерть [Текст] / Ж.Бодрийяр; пер. с фр. и вступ. статья С.Н.Зенкина. - М. : «Добросвет» 2000. - 387 с. 2. Маклюэн М. Понимание Медиа: Внешние расширения человека [Текст] / М.Маклюэн; пер. с англ. В.Николаева; закл. ст. М.Вавилова. - М.; Жуковский: «КАНОН-пресс-Ц», «Кучково поле», 2003. – 464 с. 3. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура [Текст] / М.Кастельс; пер. с англ. под науч. ред. О.И. Шкаратана – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с. 4. Луман Н. Медиа коммуникации [Текст] / Н.Луман; пер. с нем. А.Глухова, О.Никифорова. - М: Издательство «Логос», 2005. - 280 с. 5. Шпитцер М. Антимозг: цифровые технологии и мозг [Текст] / Манфред Шпитцер; пер. с немецкого А. Г. Гришина - Москва: АСТ, 2014. - 288 с.

Л. С. Воробйова

НОВА ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ ЯК ОСНОВА СУЧАСНОЇ МОДЕЛІ ОСВІТИ

Безперервні намагання протягом останніх десятиліть реформувати вітчизняну систему освіти мають, в основному, ситуативний характер. Довготривала продумана стратегія за цими змінами не проглядається, що й не дивно, оскільки реформи не супроводжуються світоглядним, філософським осмисленням проблем освіти, що породжуються «викликами» сучасного динамічного, кризового та суперечливого світу. Фінансові, управлінські, організаційні проблеми сучасної української

освіти часто відтісняють на другий план не менш, якщо не більш важливі ціннісно-смислові й антропологічні аспекти кризи. Подолання цієї кризи, хоча б в рамках освіти, неможливо без глибокого філософського аналізу причин кризи й вироблення нових світоглядних орієнтирів, більш «культуроцентричних» і «гуманістичних», ніж переважаючі сьогодні технократичні, утилітаристські й вузько функціональні «цінності», які визначають нормативний контекст освітнього процесу і згубно позначаються на розвиток людини.

Розглянувши історію західної освіти як зміну трьох парадигмальних освітніх моделей: онтологічної, культуро-центричної й прагматичної, можемо констатувати, що кожна з вказаних моделей базується на певному світогляді й орієнтуються на специфічні задачі.

Прагматична модель, яка породжена модернізацією західних суспільств, сьогодні переживає кризу і пов'язана з культурними змінами цієї епохи. Криза прагматичної моделі освіти має декілька аспектів, але найважливішим з них є культурно-антропологічний, що полягає у втраті освітою ціннісно-смислового й антропологічно-екзистенціального вимірів.

Культурний плюралізм, культурна фрагментація, відсутність чіткого світогляду, які властиві постсучасності, зовсім не говорять про те, що освіта, як середня, так і вища, повинна відмовитись від функції формування світогляду. А для цього необхідне освоєння культурної спадщини. Але освоєння культурної спадщини не повинне бути авторитарним, але – герменевтичним, направленим не на сліпе повторення, а на розуміння, формування почуття причетності до досвіду інших історичних епох, інших культур. Перед людиною повинно розкритися все різноманіття культурної спадщини людства, яке само по собі має величезне виховне значення, сприяє формуванню поваги до творчого генія людини, а також як і усвідомлення розумних і незмінних меж людських дерзань. Окремо мова має йти про підвищення значущості шкільної освіти в постсучасну епоху. На шкільну освіту має бути покладена задача «збирання» культурної цілісності, формування цілісної особистості, яка має володіти власним світоглядом в соціокультурних умовах, що одночасно і сприяють, і перешкоджають цьому. Нинішній стан культури може бути зрозумілим як грунт для формування нового уявлення про людину й нового гуманізму. Оскільки «фокусом», який збирає весь культурний зміст тієї чи іншої епохи, є ідея людини. В постсучасній культурі ця ідея стає особливо багатоаспектною, оскільки, зіткнувшись з відносністю і минущістю всіх культурних змістів, соціальних структур та інститутів, людина лишилася один-на-один з собою, вивільнившись від багатьох ілюзій й втративши стійкий грунт під ногами. В такій ситуації лише сама людина здатна створити (саме створити, а не знайти) нову точку опори, нові орієнтири для особистісного й цивілізаційного розвитку. Й задача освіти неможливо переоцінити: це, фактично, єдиний інститут сучасного суспільства, за своєю суттю покликаний сформувати людину, здатну вирішить поставлені завдання. Але для цього має статися деякий «антропологічний поворот» в освіті: при збереженні значущості орієнтації освіти на потреби суспільства в кваліфікованих спеціалістах, мають бути враховані потреби особистості, які визначаються специфікою пост сучасності, й вироблені нові змістові, світоглядні орієнтири, що виходять за межі примітивного утилітаризму.

Освіта може бути представлена в єдності двох аспектів. По-перше, це соціальний аспект, який виражений в тому, освіта виконує низку соціальних функцій, наприклад, готує спеціалістів для ринку праці. По-друге, культурно-антропологічний аспект, який виражений в тому, що освіта формує особистість, виходячи з певних культурних цінностей, задовольняє потреби особистості в саморозвитку, самопізнанні, пізнанні світу. Сучасна криза освіти виражена в тому, що орієнтація на соціальні функції повністю витіснила потреби людини. Освіта позбавлена особистісного змісту. Звідси – втрата інтересу до освіти зі сторони учнів, суто інструмен-

тальний підхід до неї, а з іншої сторони – особистісні проблеми, що породжені стихійністю та некерованістю особистісного становлення в сучасному світі. Суспільство наче б то відмовляється від цілеспрямованого виховного та формуючого впливу на особистість, але результатом цього стають не лише проблеми окремих людей, а й проблеми соціальні – наркоманія, алкоголізм, безглузда, «невмотивована» злочинність, поява різного роду екстремістських організацій, зростання психічних розладів тощо. Освіта нерозривно пов'язана з соціальними і культурними процесами. Її мета, завдання, форми, як і її проблеми, визначаються, в кінцевому результаті, соціокультурним контекстом. Тому криза освіти теж не повинна розглядатися ізольовано без цього контексту. Забуття людини, придушення особистості безособовими структурами – характерна риса епохи сучасності в цілому.

Нова модель освіти повинна базуватися на новій філософії освіти, яка має враховувати (окрім задач, виявлених вище) наступні базові моменти, які визначаються специфікою постсучасності. По-перше, культурний плюралізм. По-друге, неможливість і безплідність ідеологічного диктату в будь-якій формі. І, нарешті, потретє, відсутність «об'єктивної істини» в будь-якому іншому розумінні, окрім досягнутої на певному етапі згоди з певних позицій.

На наш погляд, великі дослідницькі і теоретичні перспективи для створення нової філософії освіти, містяться в роботах В.С. Біблера, особливо в його роботі «Від науко вчення – до логіки культури». Ця робота являє собою принциповий аналіз світових тенденцій, культурного розвитку в кінці XX ст. Переважно, співпадаючи з ідеями постмодернізму, концепція Біблера позбавлена таких негативних рис постмодерністської свідомості як крайній релятивізм та «нелюдяність» - відсутність суб'єктивності. Описуючи такі ж риси культури постсучасності, що і постмодернізм, Біблер приходить до зовсім інших висновків.

К. А. Іванова, Я. В. Балабай

МІСЦЕ ГУМАНІТАРНИХ НАУК У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ГУМАНІТАРНОЇ МЕДИЦИНИ ТА ФАРМАЦІЇ

У сучасній медицині та фармації назріла необхідність «антропологічного повороту» до пацієнта. Є необхідність переосмислення відношення лікаря до пацієнта й подолання технократичного підходу до взаємовідносин лікар – пацієнт. До сучасного медичного наукового дискурсу увійшли такі поняття як «наративний поворот» у соматичній медицині, «наративні практики лікарів у комунікації з пацієнтом», «медицина, що розмовляє» тощо. У сучасному зверненні медицини та фармації до гуманітарного знання – історії, філософії, етики міститься прояв її занепокоєності процесом «зникнення» пацієнта, перетворення його на об'єкт маніпуляції, контролю, підкорення. Гуманітарна медицина та фармація у даному випадку виступає як образ бажаного майбутнього – істинної медицини людини. Медицина та фармація є полем ведення полілогу природничих та гуманітарних наук, фокусом міждисциплінарності та інтердисциплінарності.

Зусилля філософів, культурознавців, етиків, антропологів спрямовані на збереження медициною та фармацією людського обличчя, у чому полягає одна зі складових концепту гуманітарної медицини та фармації. Сучасні лікар та фармацевт все більше набувають «інженерних» рис, коли людський організм ототожнюється зі складним механізмом, а хвороба – з несправністю, яка потребує втручання «інженера-механіка». Широко практикується механістичний (біоінженерний) підхід [5, с.130], що характеризується природознавчою раціональністю. Але позбавляючи себе можливості комплексно підходити до хвороби людини, у якій тілесна патологія безпосередньо пов'язана з патологією душевною, лікар та фармацевт знаходять безсилля у процесі лікування.

Філософія медицини повертається до розуміння медицини як мистецтва лікуван-

ня. У межах цього підходу відбувається розмежування понять медицини як науки й лікування як мистецтва[1,с.103]. Медик відповідає за те, що зробити, щоби полегшити страждання хворого, а лікар відповідає за те, як здійснювати лікування. Фармацевт у даному процесі виступає необхідною ланкою, яка відповідає безпосередньо за лікування, одужання та подальшу профілактику. Сенс гуманітарної медицини та фармації полягає у фокусуванні уваги на феномені хворої людини, яка є головним завданням медицини як лікування. Чим більше медицина набуває безособистісних рис, тим більше філософія медицини набуває ціннісно-орієнтованих рис й прагне переосмислити роль пацієнта у контексті культури й цінностей.

Вперше на внутрішній світ людини звернула увагу феноменологічна психіатрія[7]. Вона відзначила невідповідність досвіду пережиття хвороби хворобі як усталеній формі, зауважила на зв'язок внутрішнього світу пацієнта з оточуючим його зовнішнім світом. У цьому напрямку виникла ідея про те, що дослідження внутрішнього світу одного єдиного хворого може відкрити сутність патологічних змін.

У західній філософії медицини концепт гуманітарної медицини вивчають такі медичні антропологи, як: А.Клейнман [8], Д. Моріс [1,с.105], К.Дернер [4]. Медицина, яка припускає можливість розуміння внутрішнього світу пацієнта через самоопис ним хворого стану отримала назву наративної медицини. Вона виступає однієї із сучасних практик гуманітарної медицини як лікування. Такий тип медицини являє собою перенесення досвіду філології, герменевтики, феноменології, до сфери взаємин лікаря й пацієнта. Наративна медицина полягає у співробітництві, а процес лікування починається не від моменту визначення діагнозу, а від моменту коли відбувається взаємне розуміння «тексту» хвороби. Наративна медицина є тісно пов’язаною з етикою, адже передбачає відповідальність як лікаря так і пацієнта. Лікарська етика стає етикою піклування та етикою співробітництва. Фармація все більше звертає увагу на концепт відповідального самолікування, у тому числі, як складової загального процесу лікування.

Сучасна медицина, яка наукова й практична дисципліна, що займається лікуванням хвороб та патології є наукою біологічною (вивчає людину, як біологічну істоту), але має підходити до людини як до істоти, наділеної душею. Гуманітарна медицина має комбінувати медичний підхід з індивідуальним підходом до людини як одушевленої особистості, яка, окрім історії хвороби, має життєву історію.

Найбільш складним для лікаря у процесі побудови діалогу з пацієнтом є подолання культурної віддаленості, дистанції, як віддаляє лікаря від пацієнта, включити чуже розуміння тексту у своє професійне розуміння[3,с.128]. Сутність феномену культури комунікації між лікарем та пацієнтом полягає у розвитку діалогу як елементу полілогу у культурі. Взаємодія «лікар – пацієнт» будується як на традиційній цінності здоров’я людини, так і на таких цінностях, як повага до особистості, емпатія, віра та надія, підтримка волі до одужання тощо. Нехтування, неповажне ставлення до особистості пацієнта, незнання основ комунікативної культури, призводить до нерозуміння, відчуженості лікаря щодо пацієнта, і, як наслідок, до помилок у діагнозі, невірному лікуванні, ятрогенії тощо [3, с.129].

У зв’язку з концептом гуманітарної медицини варто виокремити особливу роль біоетики [6, с.116], яка виступає не тільки регулятором професійної етики лікаря й фармацевта щодо питань аборту, евтаназії, трансплантації тощо, але й у коригуванні підходу лікаря до пацієнта (у межах колегіального підходу), запроваджені наративних практик, зміні відношення лікаря до хвороби.

Особливе місце набуває біоестетика [6,с.117] як вчення про прекрасне, його закони й норми у живій природі, у сприйнятті людини як частини біосу. У рамках концепту гуманітарної медицини можна говорити про медичну естетику, яка актуальна для багатьох галузей медицини: хірургії, дієтології, косметології, сестринської справи тощо. Вона набуває важливості у процесі лікування тіла й душі, застосуванні різноманітних методів терапії.

Таким чином, гуманітарна медицина являє собою систему гуманітарних вимірів медичного знання, що нівелює біоінженерний підхід і широко практикує колегіальний підхід до пацієнта та наративну практику. Сучасні обмеження сфери медичної практики багато у чому зумовлені відірваністю природничих наук від гуманітарного знання. В основі цього розриву перебуває розмежування науки та релігії, науковості та духовності[5]. Науковий метод сьогодні обмежується сферою фізичної матеріальності, а галузі духовний онтологій розглядаються як такі, що принципово не піддаються науковій методології. Як наслідок, ми отримуємо або бездуховну науку або поза наукову духовність (релігію) [5]. Визнання одушевленості, компетентний підхід до роботи з пацієнтом, високий професійний та культурний рівень лікаря та фармацевта призводять до індивідуалізації медичного дискурсу, створення гуманістичної концепції пацієнта у межах гуманітарної медицини. Отже процес підготовки лікаря й фармацевта беззаперечно має містити значну гуманітарну (як основу медичного й фармацевтичного гуманізму) складову.

Список використаних джерел

1. Аверкина Е. И. Гуманитарное пространство медицинского дискурса / Е. И. Аверкина // Философские науки. – № 12. – 2014. – С. 103 – 110. 2. Власова О. Феноменологическая психиатрия и экзистенциальный анализ: История, мыслители, проблемы. / О. Власова. – М.: Издательский дом «Территория будущего», 2010.– 640 с. 3. Доманова С. А. Концепт гуманитарной медицины как фундаментальная антропологическая константа / С. А. Доманова // Философские науки. – № 11. – 2014. – С. 124 – 129. 4. Дернер К. Гражданин и безумие. К социальной истории и научной социологии психиатрии / К. Дернер – // http://www.klex.ru/95m 5. Моисеев В. И. Об интегральном характере феномена патоса / В. И. Моисеев // Философские науки. – № 11. – 2014. – С. 130 – 138. 6. Олескин А. В. Гуманитарная медицина и гуманитарная биология / А. В. Олескин // Философские науки. – № 12. – 2014. – С. 111 – 118. 7. Шюц А. Избранное: Мир, светящийся смыслом / А. Шюц. – Пер. с нем. и англ. – Москва: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2004. – 1056 с. 8. Kleinman A. The Illness Narratives, Suffering, Healing and the Human Condition / A. Kleinman. – NY: Basic Books, 1998. – https://books.google.co.uk.

М. С. Калина

ОСВІТА У СИСТЕМІ ЦІННОСТЕЙ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

Проблеми реформування освіти є актуальними в Україні вже тривалий період часу. Можна стверджувати, що з моменту здобуття незалежності перед суспільством постало питання, яким чином має змінитися вся система освіти в нашій державі, щоб вона забезпечувала відтворення та розвиток інтелектуального потенціалу нації, стала основою для підготовки висококваліфікованих кадрів, які б мали творчі здібності та найвищий рівень професійних якостей. Також існували очікування щодо створення системи нової освіти, яка подолає усі недоліки колишньої – радянської – системи та буде здатною не тільки дати певні знання, але й навчити молодь думати. Власне, мова йшла й досі йде про запозичення західної моделі освіти, її філософії та її адаптації до наших культурних умов, що слугувало б не тільки створенню нових світоглядних засад української освіти, але й конкурентоспроможності у глобалізованому культурному середовищі. Незаперечним є той факт, що глобальна інформаційно-комунікаційна система кардинально змінює умови для культурного обміну і взаємодії, освіти, бізнесу, міжособистісного спілкування, все успішніше стираючи соціальні, мовні та інші бар'єри [1,с.38].

Проте, йшли роки, а побудувати нову систему освіти в України не вдавалося, теж само можна сказати й про її світоглядну основу, яка була б близькою багатьом членам суспільства, зокрема молоді.

Загальновідомо, що на сьогодні авторитет вітчизняної системи освіти серед самих учнів та студентів не знаходиться на належному рівні. Так, на приклад, у вересні 2012 року Центром освітнього моніторингу було проведене соціологічне дослідження про пріоритети учнів та вчителів щодо цілей шкільної освіти [2]. За результатами

опитування випускники на порозі дорослого життя ще не вбачають залежності між умінням вирішувати життєві проблеми і здатністю облаштувати власне життя. Також випускники явно недооцінили значення сформованих уявлень про різні професії [2]. Поширеною є також думка про те, що знання, набуті у закладах освіти часто не знайдуть свого практичного втілення у професійній діяльності.

Тому з точки зору ціннісних та світоглядних засад, освіта має давати розуміння перспектив та смислу навчання, його взаємозв'язку з особистісним ростом, якісним та цікавим життям, творчістю, успіхом у житті, патріотизмом тощо. Все це підкреслює важливість філософської складової у процесі освіти, особливо серед старших школярів та студентів. Взаємодія філософії та освіти в даному контексті має слугувати позитивному розумінню студентами та старшими школярами освітнього процесу та його смислу. Під позитивним розумінням слід вбачати стійкі світоглядні настанови щодо постійної необхідності у розвитку та самовдосконаленні людини, її особистісній трансформації відповідно до вимог часу. Освіта, таким чином, має представляти собою у свідомості молоді дещо абсолютно необхідне для їх повноцінного та цікавого життя. Освіта має знайти своєї важливе місце у системі цінностей молоді. Крім того, сучасна освіта має меті не тільки надати знання, але й навчити людину здобувати їх самостійно, чітко мислити, пристосовуватися до нових умов, знаходити нові рішення тих завдань, що постають перед нами, аналізувати нові виклики життя.

Список використаних джерел

1. Грипич С. Глобалізація як фактор розвитку інформаційної та «віртуальної» культури / С. Грипич // Вісник Книжкової палати . - 2010. - № 7. - С. 37-40. 2. Результати соціологічного дослідження Центру освітнього моніторингу про пріоритети учнів та вчителів щодо цілей шкільної освіти. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://centromonitor.com.ua/?p=1201.

С. В. Кострюков

ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Як особливим чином організована система впливу суспільства на особистість з метою формування «доцільної моделі людини» виховання є складним за змістом, за своєю внутрішньою структурою. Тому в демократичному суспільстві у вихованні молоді беруть участь різні суспільні громадські інститути та організації – від сім'ї до держави. Але усі вони спрямовані на виховання у молоді потреби у самовдосконаленні, забезпеченні перспективи всебічного розвитку особистості, плекання її моральної відповідальності за власний розвиток [3,с.50-80, с.95-103]. Усе це нерозривно пов'язане з самовихованням, самовдосконаленням як творчою діяльністю особистості. «Особистісне вдосконалення виявляється насамперед проявом творчо-перетворювального ставлення людини до взаємодії людини до себе самої. Воно власне є способом творчої взаємодії людини з самою собою через активну участь в основних сферах суспільного життя» [2,с.51].

Самовиховання навіть у зародкових формах є досить складним явищем. Однак, як практично-діяльне ставлення особистості до себе, воно, як правило, виникає з незадоволення собою, породжує прагнення стати кращим, спонукає до активної «само зміни», практичного перетворення особистості відповідно до наявних ідеалів і цінностей. Так чи так виникнувши, самовиховання в різних формах «супроводжує» особистість протягом усього життя. Але особливо актуалізується воно у підлітковому віці та в юнацькі роки. Саме в цей період у людини загострюється увага до власного духовного світу, виникає прагнення і активізуються пошуки можливостей самовираження і самоствердження, проявляється особливий інтерес до самопізнання самовиховання. Власне, саме молоді притаманний бурхливий процес самовиховання, який охоплює усі сторони відношення особи-

стості до світу. Освіта, самоосвіта, дружба, кохання, ставлення до батьків, викладачів – усе відбувається під впливом цього процесу.

Важливою стороною самовиховання є самоосвіта, оскільки остання «є засобом задоволення однієї з головних потреб сучасної людини – постійно розширювати власну ерудицію, підвищувати загальну й політичну культуру, задовольняти інтелектуальні запити, підтримувати розумову працездатність. Без цього загалом немислиме багате, насичене духовними запитами, творче життя особистості» [2,с.61]. Тому неправильно було б розуміти самоосвіту не як прояв самовиховання, а лише як просте продовження освіти. Адже в процесі самоосвіти людина пізнає також саму себе, розвиває власні інтелектуальні здібності, волю, самовладання, самодисциплінує й узалежнює себе з ідеалами.

Формування правового виховання студентської молоді значною мірою залежить від досягнутого особистістю рівня самовиховання. Тому в процесі правового виховання одним з важливих завдань є з'ясування ступеня сформованості таких характеристик самовиховання особистості студента, як [1]:

1.Рівень самопізнання і самооцінки: здатність правильного визначення Я на фоні «хто є хто»; уміння порівнювати себе з мислимим або реальним ідеалом, оцінювати себе на основі досягнутого, співставляти власну думку про себе з думкою оточуючих.

2.Рівень самоорганізації: наявність вольових якостей для формування і прояву соціальної активності – прагнення до стійкої організації вироблення, прийняття і реалізації рішень, що насамперед проявляється в цілеспрямованості, рішучості, ініціативності, енергійності, наполегливості; звичці до систематичної організації і плануванні власної діяльності; здатності до дисципліни почуттів і логіки мислення; вміння координувати різні прояви активності.

3.Рівень самоконтролю і саморегуляції: здатність до критичного самоаналізу поведінки і діяльності стосовно вироблених критеріїв самооцінки та самоорганізації; здатність корегувати власні рішення в певній проблемній ситуації, уміння ризикувати, самовладання.

4.Рівень самосвідомості: ступінь усвідомлення себе як особистості, усвідомлення власної здатності до прийняття рішення і входження на цій підставі у свідомі стосунки з людьми і природою, нести відповідальність за прийняті рішення та дії.

5.Рівень самовизначення: успішність пошуку морального ідеалу, вибору соціальних цінностей, реалізація інтересів, життєвого покликання, вибору професії, створення сім'ї.

6.Характер самодіяльності: успішність виконання діяльності відповідно до життєвої програми; рівень соціальної активності – за діапазоном її форм, інтенсивності; якісної результативності, ціннісної значущості та самостійності результатів.

7.Рівень самоствердження: характер позиції, яку особистість посідає у студентському колективі, стиль самоствердження, ставлення до способів самоствердження інших членів студентської групи.

8.Ставлення до самоосвіти: прагнення до самоосвіти, навички в її організації; зв'язок самоосвіти з основними цілями і завданнями життєвої програми; роль самоосвіти в особистому успішному навчанні та професійній підготовці.

9.Ставлення до виховання: сприйнятність до виховних впливів у вищому навчальному закладі та поза ним; відповідальне ставлення до вимог організації навчально-виховного процесу.

Як зазначає О.О. Орлова, особливе значення для формування та розвитку нового правового буття українського суспільства мало прийняття у 1996 р. Конституції України, яка створила юридичну базу для утвердження державності нашої нації, формування національної правової системи, цілісної системи правового виховання. Особливість правового виховання сьогодні полягає у новій орієнтації, у

новому змісті, у вирішенні нових завдань, що органічно і повністю пов'язані з формуванням в нашій країні правової держави [4,с.182-183].

З метою покращення діючої системи правового виховання студентської молоді пропонуємо: проведення студентських круглих столів, конференцій з цього питання; в студентських ЗМІ вести рубрику правового виховання; сформувати у ВНЗ комплекси з нормативно-правового забезпечення правового виховання, передбачити в навчальних планах збільшення годин на юридичні дисципліни.

Список використаних джерел

1.Андреев В.И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности. – Казань, 1988. – 238 с. 2.Донцов И.А. Самовоспитание личности: Философско-этические проблемы. – М., 1984. – 285 с. 3.Молодь в посттоталітарному суспільстві: український варіант. Тези доп. наук.-практ. конференції. Харків, 27-28 квітня 1993 р. – Х., 1993. -197 с. 4.Орлова О.О. Шляхи вдосконалення правового виховання населення. Держава і право. Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України. Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Спецвипуск. К. – 2005, 600 с. С. 181-187.

М. В. Дойчик

АКАДЕМІЧНА ЧЕСНІСТЬ ЯК ЧИННИК АКТУАЛІЗАЦІЇ ГІДНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Що являє собою академічна чесність? Яку роль вона відіграє у формуванні особистості людини сучасного цивілізованого суспільства? Це не весь спектр питань, на які ми спробуємо дати відповідь у нашому огляді.

У всьому цивілізованому світі академічна чесність і ставлення до неї у вузі є важливим маркером для фінансових донорів і грантодавців. Це неодмінно питання ділової репутації, від цього залежить перспектива їх подальшої співпраці з навчальним закладом. З іншого боку академічна чесність є суттєвою противагою процесам монетизації освіти, спричиненої наданням навчальним закладам повноти автономії, самостійності у прийнятті управлінських рішень. З позиції прагматично-оголеного, бізнесового підходу, низькорентабельні або неприбуткові спеціальності, які зорієнтовані на людину, на розвиток кращих якостей людської особистості, на пробудження гідності людини, доцільно було б закрити в університеті, як і мінімізувати саму гуманітарну складову в підготовці фахівців усіх спеціальностей. Проте, подібна логіка суперечить самій традиції становлення та функціонування університету як академічної установи, яка первинно, ще з платонівських часів, була покликана виховувати гідного громадянина. Академічна чесність в навчальному закладі призначена служити збереженню та популяризації справжніх цінностей у світі мінливих інтересів. Її мета не тільки виховати нетерпимість до плагіату, списування та інших видів академічної нечесності, але й навчити чесно та відповідально працювати з інформацією. Культивування у молодої людини поваги до інтелектуальної власності, до авторських прав є важливою гуманітарною складовою здійснення успішних реформ, вмотивованого та ефективного їх проведення в сучасному українському суспільстві.

На жаль в українському освітньому просторі є немала кількість тих, хто виявляє суттєвий скептицизм і настороженість з приводу необхідності інституалізації академічної чесності в університеті. У декого це викликає навіть крайнє обурення: «Невже ми самі нічого не варті? Навіщо механічно переносити західний досвід в нашу освітню сферу? У нас і в самих є усталена багатовікова традиція дотримання професійної етики як в навчальній, так і науковій роботі». Дехто взагалі сприймає пропозиції про запровадження академічної чесності як особисту образу і видає проекцію свого внутрішнього світу такими запитаннями: «Ви хочете сказати, що ми не дотримуємося принципів чесності і порядності у своїй викладацькій роботі? Ви хочете сказати, що ми всі тут негідники?». Висновок: з людьми треба говорити і роз`яснювати, для

чого це їм потрібно. Подолання академічної нечесності перш за все потребує апеляції до гідності людини, до її самоповаги та поваги до інших. Досвід переконує: чим вищий рівень взаємоповаги, чесності та довіри одне до одного у спільноті, тим вищий рівень її соціально-економічного поступу. І навпаки, нівеляція гідності людини завжди породжує порушення цінностей і поведінки, призводить до ослаблення та деморалізації колективу, суспільства. Людині чесній і законослухняній академічна чесність ніяким чином зашкодити не може, і, до речі, саме такі люди це нововведення сприймають спокійно і зацікавлено, намагаючись краще зрозуміти співзвучні своєму серцю і професійному покликанню нові світоглядні та інституційні моменти. Поступово все більше людей освіти переконуються, що зміни свідомості – це те, що в наших силах, і позитивні зрушення в країні слід починати з себе, з власного робочого місця і ставлення до виконання своїх обов`язків.

Говорячи про академічну чесність не можна оминути і того важливого моменту, що у всьому цивілізованому академічному світі давно вже прийшли до висновку: загальний розвиток важливіший за вузькопрофільний академічний, оскільки дозволяє сформувати у стінах вузу не просто фахівця, а соціально активного і відповідального громадянина, лідера, який здатен допомогти змінити світ та інших людей на краще і саме у цьому може бути корисним як для суспільства, так і для своєї альма-матер. Це основна мета академічної чесності. Варто також наголосити: від неухильного та послідовного дотримання академічної чесності у навчальному закладі буде залежати і те, чи стане він для своїх випускників рідним, чи відчуватимуть вони після завершення навчання відповідальність за його долю під час подальшої своєї життєвої та професійної кар`єри.

З огляду на те, що недотримання чесності в навчальному процесі, незважаючи на можливі покарання, вважається нормальним серед більшості опитаних молодих людей, запровадження її засад потребує принципово нового підходу. Практика покарання не виправдовує себе, оскільки має характер лише зовнішнього впливу на студента, в той час як необхідною постає саме внутрішня мотивація молодої людини дотримуватися принципів академічної чесності не тільки в стінах вузу, але й за його межами. Актуальним і прогресивним у цьому плані є підхід, запропонований деякими американськими університетами [1;2;3;4], котрі вбачають ефективне запровадження принципів академічної чесності саме у вихованні фундаментальних цінностей і вкорінення їх у поведінці молодої людини. Такий підхід закладає базу гідної поведінки студентів і після закінчення вузу, а засвоєння і дотримання кодексу честі позитивно впливає і визначає установки, цінності студента і поза межами навчального закладу [3,с.9]. Згідно зазначеного підходу, впровадження засад академічної чесності передбачає послідовне і систематичне виховання п’яти базових цінностей, а саме, чесності, довіри, справедливості, поваги і відповідальності, котрі слугують наріжним каменем освітнього процесу і є вкрай важливими для успішної місії викладача як освітянина, вихователя, наставника [3,с.5-15].

Для того, щоб успішно залучати нові принципи виховання необхідно також мати мужність і відвагу протистояти тиску і спротиву тих, хто вважає запровадження академічної чесності абстрактною примхою чи модною тенденцією. «Знати, як правильно, але не діяти так – є свідченням відсутності сміливості» (Конфуцій) [3,с.15]. Сміливість – це не відсутність страху, а здатність діяти згідно своїх переконань, незважаючи на страх. Студент повинен бути вмотивованим обирати складніший, але чесний шлях опрацювання інформації і пошуку нових знань, оскільки «академічна свобода процвітає тільки у середовищі дотримання принципів інтелектуальної чесності з усіма її правами і обов’язками» [3,с.17].

В умовах розвитку сучасного суспільства саме молоді люди сповнені ентузіазму і волі, виявляють спроможність плисти проти течії, йти проти системи. Народжена вільною у вільній країні, молодь не визнає обмежень і прагне до покращення якості життя. Саме цю позитивну життєствердну енергію молодої людини умілий

педагог має скерувати у правильне русло: направити на саморозвиток, на утвердження власної гідності, вказати шлях самореалізації та самовдосконалення. За цих умов, необхідним є виховання відповідальності за кожне слово і вчинок. За твердженням відомої письменниці Анні Безант, між словами «Хтось повинен це зробити, але чому саме я?» та «Хтось повинен це зробити, чому не я?» лежить ціле століття моральної еволюції [цит. за 9]. «Хто, як не ми?» – ось гасло сучасної української молоді, котре скеровує її на правильний шлях боротьби за краще життя для себе, майбутніх своїх дітей. За умови усвідомлення відповідальності перед сім'єю і суспільством, молоді люди можуть гідно, працюючи разом, подолати безвихідь та надихнути інших діяти. Молода людина, вмотивована можливістю жити гідним життям, працювати в сфері, котра відповідає її здібностям і нахилам, і бути при цьому забезпеченою матеріально, буде повністю віддавати себе навчанню, щоб здобути бажану освіту і професію, щоб отримати перспективи особистісного і кар'єрного розвитку. У цьому випадку будь-які відхилення від принципів академічної чесності, такі як списування, плагіат тощо, стають беззмістовними. «Серйозне навчання вимагає серйозних зусиль і включає навчання на своїх невдачах. Можна підробити видимість знань, але їх брак рано чи пізно стане явним, коли ці знання знадобляться» [5,с.4]. Хоча, зрозуміло і те, що така внутрішня мотивація дає найкращий результат тільки тоді, коли поєднується з відповідним суспільним запитом на чесного і сумлінного працівника. Утвердження принципів академічної чесності є доволі непростим діалектичним процесом, який передбачає не лише окреслення, фіксацію, але й свідоме та вільне прийняття, невимушену інтеріоризацію цих принципів усіма членами академічної спільноти. Вища освіта тільки виграє у разі впровадження і дотримання стандартів академічної чесності, котрі забезпечують активну та повноцінну академічну діяльність, готують студентів до гідного та відповідального громадянського життя [2, с. 4].

Список використаних джерел

1. Academic Honesty in the Writing of Essays and Other Papers [Electronic resource]. – Carleton College Princeton University, 1990. – Access: https://apps.carleton.edu/campus/doc/integrity/assets/Academic_Integrity_Booklet.pdf 2. The Fundamental Values of Academic Integrity. – The Center for Academic Integrity, October, 1999. – 12 p. 3. The Fundamental Values of Academic Integrity; [2-nd edition]; [ed. by T.Fishman]. – Clemson University, 2004. - 34 p. – Access: http://www.academicintegrity.org/icai/assets/Revised_FV_2014.pdf 4. MIT Policies & Procedures [Electronic resource]. – Access: http://www.web.mit.edu/policies/10/index.html 5. Pavela, G. Law and Policy Report [Electronic resource]. – Access: http://cms.bsu.edu/-/meia/WWW/DepartmentalContent/Student Rights/pdfs/Resources for Faculty and Students/How to discuss academic integrity with students advice for faculty.pdf.

О. В. Мулик

ФІЛОСОФІЯ І ВИЩА МАТЕМАТИКА ДЛЯ ПЕРШОКУРСНИКІВ

Оскільки українське суспільство вирішило чим швидше приєднатись до цивілізованого західного суспільства і нарешті позбутись довговічної колоніальної залежності, то одною з передових ланок поступу в цьому напрямку мають стати українські університети, де готуються його очільники . І, мабуть, справа не тільки в кількості і якості матеріалу, що подається в процесі навчання, хоча він має бути дуже якісним. Справа ще в психологічному настрої студентів та, особливо, випускників, які мають бути спроможними говорити однією мовою з своїми майбутніми роботодавцями. Їм потрібно вміти маніпулювати своїми знаннями та пристосовувати їх до різних галузей економіки, бути готовими створювати новий продукт, тобто робити все те, що називають популярним словом «інновація». Саме такі люди, відкриті для світу, можуть бути успішними в глобалізованому суспільстві, де на можливості розвитку треба дивитись як на цілісний процес і помічати напрямки

діяльності, які стануть плідними економічно та успішними науково.

Широта сприйняття інформації людини заснована на широті її понятійних можливостей – тобто якщо є розуміння галузевої термінології – то людина спроможна орієнтуватись в інформаційному потоці певного напрямку. Університет повинен давати саме такий широкий канал розуміння процесів навколишнього світу.

В провідних західних університетах, особливо в американських, велику увагу відводять вмінню студентів опрацьовувати, критично аналізувати та презентувати інформацію, причому публчіно, перед своїми одногрупниками, і так, щоб одногрупники не спали протягом презентації, а уважно слухали та ставили обгрунтовані запитання до доповіді, частина балів за виступ відводиться на активність студентів в обговоренні матеріалу.

Останніми роками складається ситуація, що не всі студенти дуже вмотивовані у вивченні вищої математики і потрібно додаткові заохочення для їх успішного засвоєння необхідного матеріалу. Це є наслідком багатьох причин, деякі з них є об`єктивними, тому потрібно шукати способи зацікавити студентів вивчати необхідний мінімум з усвідомленням його важливості і потреби в майбутньому. Особливо це стосується студентів, які були учнями гуманітарних ліцеїв та загальноосвітніх шкіл, які вважають математику складною дисципліною і вже мають психологічний бар'єр перед нею. Ще однією причиною, про яку хотілося б наголосити – це створення суспільних рекламних міфів та життя в інтернетному віртуальному просторі, яке поглинає увагу і створює проблему несприйняття навчального процесу, тому що молоді люди просто втікають в комфортний уявний світ. І альтернативою може стати тільки демонстрація їм аналогічного по цікавості реального світу. Одним із способів наближення простору математичних знань до реального життя є історії про видатних математиків та, одночасно, пояснення філософського обґрунтування їх математичних досягнень, сприйняття їх суспільством і їх роль в людському цивілізаційному розвитку. До речі моя невеличка розповідь студентам про школу Піфагора дуже їх зацікавила. Піфагор навчав своїх вихованців спочатку основам геометрії, гармонії, астрології та гімнастичним вправам, а потім вже дозволялось переходити до філософських роздумів. І про школу Платона де панував лозунг «Не геометр да не ввійде», цю традицію наслідували і інші філософські і не тільки, школи. Розповідь навела їх на думку про цивілізаційну користь від математичного навчання, та було погоджено робити невеличкі доповіді на теми, що пов'язують математику і філософію [3].

Загальний курс вищої математики університету охоплює період розвитку математичних досягнень, в основному, XVI-XIX сторічь і одним з найважливіших понять для нього є декартова система координат. Такий спосіб розв'язування задач за допомогою поєднання методів алгебри та геометрії вперше запропонував відомий французький математик Рене Декарт близько 1637 р. у праці «Геометрія», одному з додатків до видатного філософського твору «Міркування про метод»[1]. В цій роботі доступною мовою викладені основні правила загального наукового методу дослідження: починати з простого й очевидного; Декарт: «ділити кожне з розгляданих мною труднень на стільки частин, скільки можливо і потрібно для кращого їх розв'язання»; шляхом дедукції отримувати більш складні висловлювання; ретельно зберігати безперервність ланцюга умовиводів. Саме ці основні принципи можна дуже просто демонструвати при вивченні розділу «Методи і моделі векторної алгебри «та «Аналітична геометрія». Розуміння студентами, що основи науки, яку вони вивчають, були створені на початку XVII сторіччя і багато поколінь людей засвоїли і використовували її буде знімати запитання про доцільність її вивчення і психологічну невпевненість в спроможності опанувати університетський курс. Важливим є також розповісти про повагу до Рене Декарта в європейському науковому і аристократичному суспільстві: з його роботами захоплювався кардинал Франції Ришельє, королева Швеції Христина прислала корабель

за Декартом із запрошенням стати її вчителем філософії, і про неї, до речі, пригадують тільки тому, що Декарт там і помер[4].

Для більшої інтриги можна пригадати, що основи аналітичної геометрії також започаткував П'єр Ферма – французький математик, найзагадковіша постать у науковому світі XVII століття. Роботи Ферма прижиттєво не друкувались на той час ще не існувало наукових журналів. Результати його досліджень стали відомі після смерті вченого, коли Мерсенн (друг Рене Декарта і хранитель рукописів вчених-сучасників), а також син Ферма опублікували основні роботи математика. Значна частина результатів досліджень Ферма міститься в листах до Б. Паскаля, Р. Декарта, П. Гассенді, Ф. Б. Кавальєрі, Є. Торічеллі, Х. Гюйгенса, Д. Валліса, Ф. де Бессі та інших, яких можна назвати «вченим бомондом» XVII століття, який в 1666 році і створив Паризьку Академію наук. При листуванні між Ферма і Декартом виникли суперечки з приводу «Методу пошуку максимумів і мінімумів», коли Декарт не зрозумів і зкритикував теоретичні засади Ферма назвавши їх «паралогізмом». Але у відповідь Ферма спокійно і толерантно виклав ще раз свою теорію, припустивши, що Декарт просто не зрозумів його латини. Таким чином можна сказати, що не всі великі математики з першого разу розуміли основи математичного аналізу, що буде підбадьорливим фактором для будь якого студента на першому курсі навчання.

В листах Ферма, як правило, не містилося доказів математичних положень, які він пропонував до розгляду. «Я не можу, – писав Ферма, – прикласти тут доведення, яке випливає з багатьох різноманітних і таємничих властивостей чисел». Однак там, де він стверджував, що має таке доведення, його обов'язково було віднайдено зусиллями інших математиків наступних поколінь (головним чином Л. Ейлером і А. Коші). П'єр Ферма увіковічнив своє ім'я сформулювавши в 1637 році найвідомішу свою Велику Теорему, яка була доведена Ендрю Вайлсом у 1994 році [4].

Повертаючись знову до наукового методу Декарта, можна апроксимувати його положення на створену в XX столітті Бенуа Мандельбротом фрактальну геометрію - її народження прийнято пов'язувати з виходом в 1977 році книги «The Fractal Geometry of Nature». Декарт так висловлювався про початкову ідею: «те, що уявляється моєму розумові настільки ясно і виразно, що не дає мені жодного приводу для сумніву»[1]. Основою фрактальної графіки, також є визначення певного простого фрагменту (це може бути будь який об'єкт), який потім одним з способів - геометричним, алгебраїчним, стохастичним, системами інтегруючих функцій, перетворюється на складні лінії чи поверхні.

У своїх роботах Бенуа Мандельборт використав наукові результати інших учених, що працювали в 1875 – 1925 роках в тій же області (Пуанкаре, Фату, Жюліа, Кантор, Хаусдорф). Але тільки у наш час вдалося об'єднати їх роботи в єдину систему завдяки можливостям компьтеру. У самому простому випадку невелика частина фракталу містить інформацію про весь фрактал. Фрактал – структура, яка складається з частин, які в якомусь розумінні подібні цілому. Таке визначення фракталу дав Мандельброт. Очевидно, що описати подібні об'єкти можна декількома математичними формулами, а побудови з них вражають уяву і, що саме головне – моделюють будь-які природні та соціальні творіння, і дозволяють їх досліджувати, способом більш точним ніж інші математичні методи. Теорія фракталів в поєднанні з теорією хаосу представляє дуже інтригуючі моделі, які спроможні давати неочікувано достовірні результати [2]. Оскільки початкові положення геометрії фракталів не складні і дуже наглядні, вони можуть також стати темою невеликих цікавих реферативних доповідей.

Головною метою поєднання відомостей з традиційних курсів вищої математики та філософії буде допомагати більш цілістному сприйняттю студентами історичного розвитку людської цивілізації і розуміння тенденцій сучасних процесів у суспільстві, що є важливим для їх подальшого життя і кар'єри. «Способность уви-

деть новые образы за исходными данными всегда считалась даром, которым обладают многие представители рода человеческого, но не все» сказав Бенуа Мандельброт. Хай спроможними бачити будуть українські студенти.

Список використаних джерел

1.Рене Декарт: Міркування про метод– як правильно спрямувати свій розум і відшукати істину в науках// http://www.management.com.ua/vision/vis017.html 2.Шлык В.А. Он оставил царапину на поверхности всего: к 80–летию Бенуа Мандельброта // Известия Челябинского научного центра, вып. 3 (29), 2005http://users.math.yale.edu/~bbm3/web_docs/shlyk80.pdf 3.Трубецкой С.Н. Метафизика в древней Греции//Мысль, 2001. 4.Льоцци Марио. История физики// Пер. с итальянского Э.Л. Бурштейна.М.:Мир,1970.

Т. Д. Польська

ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ТВОРЧОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Переосмислення філософських аспектів розвитку і освіти особистості в глобалізованому світі змушує задуматися про важливість осмисленого цілепокладання, вивіреної державної політики в культурі, у сфері освіти. При цьому знову доводиться говорити про важливість гуманітарної освіти, якою нерідко нехтують у вітчизняній системі освіти. Сучасний період розвитку українського суспільства відповідає суспільству споживання і загального конформізму, в якому товарна реклама маніпулює потребами індивіда і формує особистість споживацького типу. І в цей час ставлення до освіти як до другорядної справи,нерозуміння стратегічної важливості цієї сфери культури становить велику проблему.

Ми живемо в епоху постмодерну,в час ускладнення інформаційно-комунікативної сфери,її самоорганізації і саморозвитку, цифрових технологій,виникнення нових інтерактивних форм спілкування . Україна ще тільки на шляху становлення як демократичного суспільства, так і суспільства постіндустріального та інформаційного. Наш час дуже складний для формування цілісної особистості, а не «одномірної людини» (Г.Маркузе). Хвиля глобалізації, що докотилася до нашої країни, принесла норми і ідеали масової культури, підміни високої культури, культури «піднесенння», вдосконалення, роботи над собою, зручною, комфортною для пересічної людини культурою споживання, культурою, так би мовити, «караоке», коли кожен, хто потрапляє в три ноти може вважати себе тим, хто може долучитися до культури без серйозного морального, технологічного та фізичного зусилля.

«Нова відсутність глибини, домінування вульгарності», «нестійкість культурних форм і повернення хаосу», прагнення більшості жити за принципом «тут і зараз», «багатовимірність культурної реальності» [2,с.28]) –так характеризує епоху постмодерну український дослідник. Якщо епоху модерну характеризує «індивідуалізм, критицизм і персональна відповідальність за наші дії «[4,с.48],то в епоху постмодерну посилюються тенденції нігілізму і цинізму споживання, неофаталізму, гіпертрофії засобів і атрофії цілей. Як не парадоксально, боротьба за визволення, проти вічних цінностей як тоталітарних, що перешкоджають творчій реалізації, призводить до гламуризації свідомості, в основі якої лежить дуже характерний і тривожний симптом ідентифікації людської особистості з об'єктом, вірніше з матеріальними об'єктами, якими вона володіє, втрати особистісного, до соціалізованої форми «розчинення» людини у світі подібного. Людина вже не сприймає себе в якості суб’єкта своєї дії, яка всім зобов'язана самій собі і відповідальна перед собою,людина, яка «зробила себе сама».

Природно, що процеси в сучасній культурі відбиваються і на сфері освіти. Дослідники справедливо акцентують увагу на якості навчального процесу – якості навчальних програм, якості викладання,і ставлять завдання створення нової освіт-

ньої парадигми стосовно вищої освіти,спрямованої на врахування інтересів особистості. Разом з тим не можна не відмітити і тенденцію наростання пасивності відношення до освіти студентів . Освіта - процес діалектичний. Це суб'єкт-суб'єктні відносини, діалог викладача і студента, і без активної участі другої сторони процесу-активізації зусиль не тільки тих, хто навчає, а тих, кого навчають,освіта не відбувається. Освіта-це партнерські відносини між вчителем і студентом, рівноправна участь студентства у цьому процесі і підвищення відповідальності кожної особистості насамперед перед собою. З іншої сторони, можемо зауважити, що в свідомості студентів все ще домінує патерналістська установка, очікування, що держава (і сфера державної освіти зокрема) має надавати знання, інтелектуальні цінності, а молодь може тільки пасивно споживати .

Знову ж таки віртуалізація сучасної культури-а в сфері освіти це перенесення навчання з аудиторій і бібліотек до персональних комп'ютерів і у віртуальний простір Інтернету- також висувають багато питань філософського плану про якість цієї реальності, її вплив на людину і справжність інтернет-комунікації .Чи дають віртуальні світи більше свободи і більше можливостей або ж, уводячи від реальності, деформують якісь природні людські якості?

Характеризуючи віртуальну реальність як один з «найбільш специфічних феноменів сучасного світу» і наводячи аргументи на користь культури «реальної віртуальності», М. Кастельс все ж змушений поставити запитання: «І чому ми спостерігаємо у всьому світі протилежну тенденцію, а саме, збільшення дистанції між глобалізацією та ідентичністю, між мережею і «Я»? «[1, с.28].І знову постає питання-що дають віртуальні комунікація людині, які сторони посилює, якісь деформує. І людське спілкування, з одного боку отримує нові, небачені раніше можливості планетарного масштабу. З іншого, у віртуальному спілкуванні щось втрачається, вихолощується і виникає більше можливостей для маніпуляції. Все це неминуче загрожує зміною самої людини, втратою особистісного, переважанням в суспільстві не активно-сприймаючого і креативного, а пасивного та споживацько - розважального начала.

Люди все більше і більше припиняють вчитись пошукам сенсу і конструювати сенс з автентичної інформації, видобутої власними зусиллями. Більше того, пасивно-споглядальне ставлення до світу часто пов'язане і з агресивною риторикою і бездумним дією під впливом пропаганди. Інтелект, нездатний виробляти власні розумові зусилля, стає об'єктом маніпуляції і перетворюється на кінцевий продукт запрограмованих інформаційно-психологічних дій.

Виникає враження, що з розвитком нових, технологічно потужних способів передачі інформації і вдосконалення інформаційно-комунікативних технологій зростають і можливості маніпуляції свідомістю величезної кількості людей. І найбільш очевидно і небезпечно ці процеси проявляють себе у сфері освіти, там, де, власне, і формується особистість. Яка сама «творить свою історію», історію свого буття й відповідальна перед своїм призначенням. Тут втрачаються стимули для «збільшення пізнання», «зростання особистості», «інтернет- принтерізація» навчання призводить до звуження світогляду і не орієнтує студентів на самостійну аналітичну роботу з науковими джерелами, творче ставлення до матеріалу та висвітлення дискусійних аспектів проблем, презентацію і вміння відстоювати власну точку зору, і в цілому не сприяє розвитку творчого мислення. Особистість формується як система орієнтацій за моделлю» мати», а не «бути», як показав це Еріх Фромм у своїй роботі «Мати чи бути «.[3].І це стає гігантською проблемою для подальшого просування країни по шляху прогресу. Студент повинен продукувати значні особисті зусилля, щоб протистояти тенденції розчинення особистості в піні споживчого товариства и масової культури і мати особисту відповідальність за розвиток своєї особистості і освіту, за соціальну активність. Бути, а не мати.

І саме філософія допомагає зростити таку особистість,яка не буде пасивним

спостерігачем але активним соціальним актором, не буде об'єктом маніпуляції свідомістю під впливом масово-комунікативних процесів, особистість, яка усвідомила потребу не заплутуватися в догматичних схемах, а постійно знаходити себе, у всіх актах своєї свідомості. Філософія, що розуміється не тільки як структура понять, а саме як особистісний пошук, мислення на межі, як особливий акт усвідомлення світу і свого місця в цьому світі.

Список використаних джерел

1. Кастельс М. Информационная епоха: экономика, общество и культура / М.Кастельс. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. –608 с. 2. Нарижний Ю.А. Философия и культура постмодерна/ Монография. Ю. Нарижный– Днепропетровск: ИздательствоДГУ, 2008 – 464 с. 3. Фромм, Эрих.: Иметь или быть? /Э.Фромм- Пер.з англ.-К: Укр.письменник, 2010.-384 с. 4. Хабермас Ю. Філософский дискурс модерну/Ю.Хабермас.- К.: Четверта хвиля, 2001. – 424 с.

А. М. Шаталович

К ВОПРОСУ О ТРАНСФОРМАЦИИ КУРСА ФИЛОСОФИИ В СОВРЕМЕННОМ ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ

Уходящий 2015-й год остро поставил вопрос о целесообразности преподавания курса философии в украинской высшей школе, что актуализировало бурную общественную полемику. Сторонники исключения философии из перечня обязательных дисциплин зачастую подкрепляют свою позицию опытом западных вузов. В то же время им не следует забывать, что сегодня одной из востребованных дисциплин во множестве западных университетов остается «критическое мышление» (critical thinking), которое по своей сути есть трансформированная философская дисциплина.

К последнему тезису можно прийти на основании выводов современных исследователей. Так, согласно определению Г. Сориной, критическое мышление – это способ мышления, направленный на выявление структурных особенностей рассуждения, проверку корреляции между обоснованно выдвинутыми тезисами и соответствующими им аргументами, оценку выдвинутых тезисов, характеристику контекстов рассуждений с учетом особенностей автора и читателя, сторонника и оппонента. Как подчеркивает исследовательница, критическое мышление формируется как практическая логика и предполагает навыки аналитической деятельности, рефлексии над собственной мыслительной деятельностью, умение работать с понятиями, суждениями, умозаключениями, вопросами, способность оценивать те же умения у других. История формирования критического мышления неотделима от «техники критического философствования», от античной диалогической практики. Сформировавшаяся более двух с половиной тысяч лет назад, логическая «критическая техника» фактически стала основанием того, что во второй половине XX века определилось под названием «критическое мышление». Необходимость овладения техникой критического мышления становится особенно очевидной в периоды кризисного, нестабильного состояния человеческого общества [6]. Так, не случайно работа К. Поппера «Открытое общество и его враги», в которой автором выдвигалась идея открытого общества, основанного на демократии и критическом мышлении индивидов, была опубликована в 1945 г., а использование термина «критическое мышление» в социально-философском плане предложил в 1970 г. Ю. Хабермас, представитель Франкфуртской школы критической социальной теории. Таким образом, по мнению Е. Воеводы, критическое мышление следует рассматривать, прежде всего, как философский подход, который применим в психологических и социологических исследованиях, а также в сфере образования [2].

Отметим, что, несмотря на свою значимость, «критическое мышление» использует лишь часть философского потенциала. Но раз уж мы нацелены идти по пути западного образования, чем следует дополнить курс критического мышле-

ния? Как подчеркивает С. Ромащенко, критическое мышление часто противопоставляется творческому мышлению. Первое направлено на выявление недостатков в суждениях других людей. Второе связано с открытием принципиально нового знания, с генерацией собственных оригинальных идей, а не с оцениванием чужих мыслей. Человек, у которого критическая тенденция слишком выражена, уделяет основное внимание критике, хотя сам бы мог творить. Напротив, тот человек, у которого конструктивное, творческое мышление доминирует над критическим, часто оказывается неспособным видеть недостатки в собственных суждениях и оценках. Выход из этого положения заключается в том, чтобы развивать как критическое, так и творческое мышление [4].

Что полезного философия может дать для развития не только критического, но и творческого мышления? Например, свои уникальные методы для исследования понятий: метафизический, диалектический, феноменологический.

Так, известный социолог А. Антонов, рассуждая о семье, задает *метафизические* по своей сути вопросы: «Существует ли семья? Может быть, «семья» – лишь слово, удобное для объединения разного рода образов и представлений, связанных с браком, рождением детей и разводом? Семья – чем она является на самом деле, действительно ли семья – специфический объект изучения в социологии? Семья в прошлом, настоящем и будущем – это одно и то же или речь идет о разных сущностях? Является ли объединение людей в семью специфическим по форме и характеру ассоциации, т.е. отличающимся от других объединений и групп, не сводимым к каким-либо уже имеющимся типам и видам социальных общностей? Если это так, то какие специфически семейные различия не сводятся к социальным различиям «мужчина – женщина», «взрослый – ребенок» и т.п.?» [1, с. 55]. *Диалектический* метод для анализа истории физических теорий применяет Ю. Сачков. Он отмечает, что крайность жесткого детерминизма, присущая этапу классической науки и крайность вероятностных идей (когда случайность стала рассматриваться как самостоятельное начало мира), присущая этапу неклассической науки, синтезируются в третьем этапе постнеклассической науки, благодаря синергетической школе И. Пригожина [5]. Примером использования *феноменологического* подхода служит исследование власти у А. Кожева. Он предлагает подвергнуть явления феноменологическому анализу, дабы выявить «чистые феномены», то есть несводимые к другим (либо показать для «сложных» феноменов «чистые» элементы, их составляющие). Сам феноменологический анализ должен отвечать на вопрос: «Что это такое?» и должен применяться ко всем феноменам, «инстинктивно» квалифицируемым как властные. Он должен выявить сущность (идею) Власти как таковой, равно как и структуру этой «сущности», то есть различные несводимые друг к другу типы ее проявления [3,с. 9-10].

Практическое освоение приемов указанных методов, по мнению автора доклада, является весьма важным, для каждого современного выпускника вуза. Ведь современная эпоха «информационного взрыва», когда количество знаний ежегодно удваивается, а на каждого из нас за неделю обрушивается столько информации, сколько в средневековье человек получал за всю жизнь, требует не сокращения, а напротив, углубления философской составляющей образования.

Список использованных источников

1. Антонов, А.И. Микросоциология семьи / А.И. Антонов. – М.: ИНФРА-М, 2005. – 368 с. 2. Воевода, Е.В. Критическое мышление как культурный феномен // Язык и коммуникация в контексте культуры: Сб. статей / отв. ред. С.В. Лобанов и др. – Рязань: РГУ им. С.А. Есенина, 2012. – С. 120-126. 3. Кожев, А. Понятие Власти / Александр Кожев; [Пер. с фр., послесл. А.М. Руткевич]. – М.: Праксис, 2007. – 192 с. 4. Ромащенко, С.В. Развитие критического мышления у будущих специалистов - полноправных членов общества // Университетские чтения-2011: материалы / ПГЛУ. – Пятигорск, 2011. – Ч. IX. - С. 197-201. 5. Сачков, Ю.В. Автономность в причинных сетях // Причинность и телеономизм в современной естественно-научной парадигме / [Отв. ред. Е.А. Мамчур, Ю.В. Сачков]. – М.: Наука, 2002. – С. 154-174. 6. Сорина, Г. Критиче-

ское мышление и метод экспертных групп // Ежеквартальный журнал Эпистемология и философия науки. – 2005. – Т. 3, № 1. – С. 194-204.

Л. В. Аврахова

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ ТВОРЧЕСТВА М.М.БАХТИНА

Творческая биография М.М.Бахтина неоднозначна и многоаспектна. Его философское становление и самоидентификация детерминировались многочисленными факторами как социокультурного, так и личностного порядка. Прежде всего, это ситуация в искусстве начала XX века (символизм, «искусство ради искусства» и т.п.), по отношению к которой Бахтин не мог стоять в стороне. Она существенным образом оказала на него влияние в выборе эстетической деятельности как предмета его философско-литературоведческих исследований и проблемы «ответственного поступка» в искусстве.

По тем или иным биографическим обстоятельствам Бахтин попадает в среду тогда уже известных психологов, пробудивших у него живой интерес к проблемам межличностных отношений и диалогического общения, а приобщение к неокантианству зародило желание самобытно создать «первую» (нравственную) философию. В целом это обусловило диалогический характер его философии. Мощный нравственный потенциал кантовской философии Бахтин имплицирует в экзистенциальную самоценность личности, а идею интерсубъективности берет за отправную точку в концептуальной разработке диалогической философии и решении проблем ценностно-смыслового содержания бытия.

Как филолог-лингвист по образованию он параллельно занимается философией языка, разрабатывая общую концепцию языка и речевого произведения, талантливо примененную к анализу литературного творчества Достоевского, Рабле и др. Философско-лингвистический анализ языка очерчивал феноменолого-герменевтическую направленность его философии, а обращение к диалогизму и проблемам смысла бытия определило ее экзистенциальную суть.

В дискуссиях об эволюции бахтинского диалогизма мы придерживаемся мнения о том, что идея интерсубъективности лежала в основе всего творчества Бахтина и на всех этапах формирования и развития его диалогической концепции (а не только на более поздних этапах – в частности, например, с появлением книги о Достоевском, как утверждают некоторые бахтиноведы [3]. Ведь еще в «образовательный» период мировоззренческого становления Бахтина он был хорошо знаком и с философской, и с психологической литературой, где так или иначе рассматривались межличностно-диалогические отношения.

Бахтин не был сторонником ни материализма, ни идеализма, страдающих абстрактным теоретизмом, однако и то, и другое у него синкретизировано экзистенциальным содержанием его герменевтико-феноменологической методологии [2].

Для феноменолога Бахтина первостепенно важно не то, как субъективное перевести в область объективного и определить его нейтральную (для всех и ни для кого в отдельности) истинность, как это свойственно абстрактно-теоретической гносеологии, а наоборот, как объективное трансформировать в индивидуально-значимое содержание моих субъективных действий, сделать его значимым именно для меня и именно для данного исторического момента, в котором рождается долженствование и ответственность моего поступка в «контексте моей единственной жизни». Объективное и субъективное – в неразрывном единстве, но субъективное поглощает объективное. Иными словами, объективное рассматривается лишь в субъективной (внутренне-духовной) сфере человека, оно в самом субъекте, а не вне его (в вещной, чисто естественной природе).

Бахтинский диалогизм, хотя и имеет истоки в кантовской философии (в ее нравственном и априорно-трасцендентальном контексте), но на зрелом этапе

сближается с экзистенциализмом, а в своём лингвистическом аспекте – с герменевтикой и структурной антропологией [1].

В этих детерминантах М.М.Бахтин и предстает перед нами как философ, лингвист, литературовед, теоретик культуры и неординарная личность.

Список использованных источников

1. Александрова Р.И. Нравственная философия и творческое наследие М.Бахтина /Александрова Р.И.– Саранск:Изд-воМорд.ун-та,1995.–С.19–23. 2. Бахтин в Саранске: Документы. Материалы. Исследования. Вып. II - III /[Отв. ред. О.Е.Осовский]. – Саранск: МГУ, 2006. – С. 39 – 60. 3. Бонецкая Н.К. Философия диалога М.Бахтина / Бонецкая Н.К. // Риторика, специализир. проблемный журнал. Институт языков и культуры им. Л.Н.Толстого. – М., 1995. – № 2. – С. 30 – 58.

Yu. O. Azarova

THE PROBLEM OF JUSTICE IN WALTER BENJAMIN'S «ZUR KRITIK DER GEWALT»

Contemporary world shakes the cruelty and violence. We announce a protest to the acts of violence. But our indignation this visible violence that commits a people, not aimed to invisible violence that commits a system, a state, a government or social order. This violence often sanctioned by the law. So the important problem is not only violence beyond law, but rather the violence in law.

For the first time a question on contamination between law and violence poses German thinker Walter Benjamin. His essay «Critique of Violence» (*Zur Kritik der Gewalt*) [2] written in 1921 – long years before the horror of fascism, totalitarism and death camp – fascinates by its depth and insight. Showing violence as the main mechanism of the legal system, Benjamin finds a «blind spots» of legitimate authorities.

Today Benjamin's *Zur Kritik der Gewalt* attracts special attentions and becomes the subject of numerous disputes. An interesting interpretation of this text is present in the Giorgio Agamben's «The State of Exception» [1], Judith Butler's «Critique, Coercion and Sacred Life in Benjamin's «Critique of Violence»» [3], Jacques Derrida's «Force of Law: The Mystical Foundation of Authority» [4], Slavoj Zizek's «Violence» [5] and other.

According to Benjamin, any law relies on violence. The violence is internal, but not external to the law. Violence is a principle that constitutes of law, and it is also a principle that supports the fulfillment of the law. Benjamin distinguishes between «law-making violence» (*rechtsetzende Gewalt*) and «law-preserving violence» (*rechtserhaltende Gewalt*).

«Law-making violence» serves to found a new social or political order. Examples of law-making violence includes war between states, strake and revolution. «Law-preserving violence» serves to maintenance or stabilization of existing order. Such violence realized by executive power of state (police or army).

Benjamin argues that violence is inherent to law. He initiates strong criticism of legal violence. This criticism is very intricate. It is connected with number difficulties, which show that problem of violence is undecidable in legal field. Such problem can be qualified as aporia.

As you know, the violence is a means to realization ends. Hence the criticism of violence contains two aspects. The criticism of ends has a form: if the end is fair, then violence is justified, and *vice versa*, if the end is not fair, then violence is not justified. The criticism of means has a form: if mean is legal, then violence is legitimated, and *vice versa*, if mean is not legal, then violence is not legitimated.

Thus, traditional criticism insists «if justice is a criterion of ends, legality is that of means» [2, 119]. But for Benjamin this criterion is not absolute. In some cases, this criterion allows violence and in other cases it condemns violence. Such criterion gives a

basis for criticism to particular cases of violence, but it not gives a ground for criticism of violence in general.

Suppose, we believe that violence is justified in the case of noble end or in the case of legal mean. But this justification often leads to the vicious cycle of violence in history. For example, it is quite obviously when occurs a strike, a revolution or a political reversal.

Take for example a strike.

Is a strike act of violence? For the workers, a strike «as an omission of actions, as nonactions (*die Unterlassung von Handlungen*) is not a violence» [2, p. 139]. For the state, a strike is a violence that destabilizes society and undermines of existing order. The state undertakes the fulfillment of the law and arrests of strikers. Is a just end of this violence? For the workers, it is true, and «labor will always appeal to its right to strike» [2, p. 239]. For the state, it is not true, and «the state will call this appeal an abuse» [2, p. 239]. Is a strike as a mean legitimate? For the workers, «strike can be nonviolent, pure means» [2, p. 239], but for the state, it is not so.

The view of labor is opposed to that of the state. The antithesis between two positions shows a legal contradiction: the state recognizes a fair end of worker, but the state denies a legitimacy of he means. The worker argues that government action is unjust, but he obeys to the state because there is a legitimacy of government sanctions.

Yes, in theory a pure mean is possible, but in practice it is not possible. Similar applies to pure end. Therefore, argues Benjamin, a genuine critique of violence must break with the idea of objective justification of means or ends.

Many people believe that legal contract guarantees a nonviolent resolution of conflict [see: 2, p. 244]. It is not true. «Any legal contract between two peaceful parties also leads finally to possible violence. The legal contract confers each party the right on resort to violence if one of them not respects a rule of the contract» [2, p. 243]. The contract never dissolves the problem of violence. «Although the contract denies an open violence, we obviously, that an effort toward to compromise is motivated not internally, but from outside, and has a compulsive character» [2, p. 244].

Thus, violence is act that accompanies the establishment and maintenance all law. Is it possible any social transformation without violence? His answer to this question is ambivalent: at the level of the law, the public sphere or objective world is not possible; at the level of the person, the private sphere or individual world is possible. Nonviolent dissolution of the conflict occurs in personal communication on the basis of a mutual trust and understanding [see: 2, p. 245].

A trust, a mutual confidence and understanding are amenable to formalization. These moments are beyond legitimization, and so, can't obey to the law. For this reason, a trust and understanding are alternative to the practice that contaminates the law and violence.

REFERENCES

1. Agamben G. The State of Exception. – Chicago: University of Chicago Press, 2005. – 104 p. 2. Benjamin W. Critique of Violence // Benjamin W. Selected Writings. / Eds. by M. Bullock & M. Jennings. – Vol. 1. – Cambridge, MA & London, England: The Belknap Press of Harvard University, 1996. – P. 236–252. 3. Butler J. Critique, Coercion and Sacred Life in Benjamin's «Critique of Violence» // In: «Political Theologies. Public Religions in a Post-Secular Worlds». / Eds. H. de Vries & L. Sullivan. – Bronx, NY: Fordham University Press, 2006. – P. 201–219. 4. Derrida J. Force of Law: The Mystical Foundation of Authority // Cardozo Law Review. – 1990. – № 11. – P. 919–1045. 5. Zizek S. Violence. – London: Profile Books, 2008. – 224 p.

Є. В. Афоніна

ГЕНДЕРНА МАРГІНАЛЬНІСТЬ ЯК ФІЛОСОФСЬКА ПРОБЛЕМА

Відбуваються в сучасному світі значні зміни, викликані політичними переворотами, економічними кризами на тлі інтенсивного розвитку інформаційних технологій, породжують у людини відчуття нестабільності, невпевненості в завтраш-

ньому дні. У таких умовах великого значення набуває проблема соціальної маргінальності, яка визначається як прикордонне положення особистості або групи по відношенню до будь-якої соціальної спільності. Воно акцентує увагу на особливому соціальному статусі; приналежності до соціального меншині, яка знаходиться на кордоні або поза соціальної структури, веде спосіб життя і сповідує цінності, що відрізняються від загальноприйнятої норми.

Саме тому, проблема статі, а точніше, її значення в сучасному суспільстві є однією з найбільш гострих та актуальних. Зміни у відносинах чоловіків і жінок, що відбулися за останні десятиліття, вплинули на життя людей найістотнішим чином, а також сприяли виникненню гендерних досліджень.

Теоретичною базою дослідження послужили концепції гендеру, які отримали відображення в роботах О. А. Вороніної, І. Н. Тартаковской. С. А. Ушакіна. а також Л. Фрейдер; концепції маргінальності Р.Парк, Є.Берджес, А.І.Атоян, В.А. Шапінский, Є. Головаха, Т. Заславська, Л. Іоніна, В. Добреньков, Ю. Золотарьов та інш.

Гендерну маргінальність можна визначити як положення гендерних спільнот, що характеризується невизначеністю ідентичності, низьким соціальним статусом або небажанням слідувати нормам приписаного гендеру і не мають можливості включатися в кращі види діяльності через їх невідповідності прийнятим гендерних норм, а також як стан індивідів, що знаходяться на периферії природної статі і бажаного гендеру.

Залежно від сфери прояву можна виділити біологічну (стійке психічне неприйняття своєї біологічної статі; виключення з системи соціальних відносин, посилаючись на недосконалість біологічної «природи») та соціокультурну (положення гендерних спільнот в соціальній структурі, що характеризується низьким соціальним статусом і поведінкою) гендерну маргінальність [3, с.100].

Наступна типологія гендерної маргінальності формується залежно від приналежності до тієї чи іншої статі і типу сексуальної орієнтації: виділяють маргінальність жінок і маргінальність чоловіків з гетеросексуальної і гомосексуальною орієнтацією.

Маргінальність жінок - характеристика стану соціального становища жінок з традиційною сексуальною орієнтацією в результаті їх усунення від участі в суспільних відносинах або супроводжуване низьким соціальним статусом.

Маргінальність чоловіків - характеристика стану соціального становища чоловіків з традиційною сексуальною орієнтацією в результаті зниження їх соціального статусу та витіснення їх із значущих для них сфер суспільних відносин (наприклад, «заборона «на прояв емоцій, обмежену участь у вихованні та освіті дітей, міжособистісних стосунках у родині і серед друзів через надмірну економічного навантаження).

Маргінальність індивідів з гомосексуальною орієнтацією - характеристика стану положення індивідів з нетрадиційною сексуальною орієнтацією, що виникає в результаті їх усунення від участі в значущих для них соціальних відносинах, що характеризується низьким соціальним статусом.

І ще одна типологія гендерної маргінальності наводиться відповідно з її наслідками для розвитку суспільства. Так, можна виділити маргінальність як виняток і маргінальність, що сприяє розвитку суспільства.

Маргінальність як виняток - витіснення в низькі соціальні верстви суспільства, що характеризуються низькою соціальною захищеністю і неприйняттям з боку домінантною культури. У цьому випадку їх поведінка маркується суспільством як девіантна, яка підриває моральні підвалини суспільства. Звідси, заборона гей-парадів, одностатевих шлюбів, усиновлення дітей одностатевими сім'ями, а також осуд людей, які не вступають в шлюб з тих чи інших причин, що відмовляються мати дітей і т.п.

Однак гендерна маргінальність може сприяти і прогресу суспільства через встановлення партнерських відносин між статями, що виражаються у співпраці, а не дискримінації; поліпшенню умов життя людей, і в цьому випадку можна говорити про гендерну маргінальності як «двигун» прогресу суспільства.

На основі наведеної типології форм гендерної маргінальності і особливостей реакції на неї, можна виділити наступні типи гендерних маргіналів:соціокультурні маргінали; біологічні маргінали; маргінали - бунтівники; маргінали - конформісти.

Соціокультурними маргіналами можуть бути жінки, що виключаються з системи громадського управління, економіки, науки та інших значущих соціальних сфер під приводом «недосконалості їх біологічної природи», яка ставила їх нижче чоловіки в соціальній ієрархії і служила виправданням їх низького соціального статусу [1,с.140].

Другу групу соціокультурних маргіналів становлять чоловіки, що не відповідають канонам геґемонної маскулінності, що не прагнуть до перемоги будь-якою ціною, які виступають за більш широкий спектр чоловічих гендерних ролей і вибирають не типово чоловічі сфери діяльності, складаючи в них меншість (наприклад, чоловіки у сфері сім'ї та освіти).

Таким чином, незважаючи на те, що жіноча гендерна роль несе в собі безліч обмежень для жінок - низькі соціальний статус і оплату праці, відсутність влади, чоловіча гендерна роль також не позбавлена недоліків, які проявляються особливо яскраво в сучасних умовах дії гендерних квот для жінок поряд з незмінними вимогами чоловічої гендерної ролі.

Звідси можна зробити висновок, що чоловіки, що не справляються з нормами своєї традиційної гендерної ролі, також потрапляють в категорію гендерних маргіналів.

Четверту групу соціокультурних маргіналів становлять індивіди з нетрадиційною сексуальною або гендерною ідентичністю (представники ЛГБТ спільноти в Україні).

В Україні тема трансгендерів практично замовчується, представники ЛГБТ спільноти не мають можливості провести мітинг; розкриття своєї гендерної ідентичності за місцем роботи в переважній більшості випадків веде до звільнення трансгендерного працівника; рівень фізичного насильства щодо трансгендерів надзвичайно висока [4,с.85]. Гострою є і проблема реєстрації одностатевих шлюбів.

Третій вид гендерних маргіналів, що виділяється на основі типу реакції на своє займане становище - це маргінали - бунтівники. Ними можуть бути жінки, які кинути виклик патріархатним законам і зайнялися діяльністю: жінки - вчені й освічені й талановиті жінки в цілому, жінки- правителі, учасниці громадських рухів; жінки - учасниці єретичних рухів. Найяскравішими їх представниками є феміністки. Маргіналами - бунтівниками також можуть вважатися чоловіки - активісти ліберальних рухів за гендерну рівноправність.

Четвертий вид гендерних маргіналів - це маргінали - конформісти - жінки і чоловіки, які приймають встановлений ґендерний порядок (наприклад, жінки - домогосподарки в сучасній Україні і на Заході до середини XX століття і чоловіки, які вважають патріархальні порядок справедливим і обгрунтованим) [2,с.50].

Таким чином методологія гендерних студій привносить у філософію, насамперед, можливість нового пошуку загальних підстав єдності, цілісності людини і подолання його маргінальності в будь-яких іпостасях, оскільки людина в сучасному світі, включаючись в різноманітні соціальні і міжособистісні відносини, різні види діяльності, долає кордони біологічної статі і вже не може залишатися тільки чоловіком або тільки жінкою - він поєднує в собі загальнолюдські якості, втілюючи гендерну цілісність.

Тому необхідно подальше вивчення феномена гендерної маргінальності у сучасній культурі з метою розробки рекомендацій для подолання гендерної нерівності.

Список використаних джерел

1. Антонова Н. В. Природа гендерной маргинальности: опыт системного анализа // Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия: Социально-гуманитарные науки. – Выпуск № 2 / том 13 / 2013. – С. 140-147. 2. Волкова О.А. Проблемы профессиональной идентичности и маргинальности индивидов и социальных групп // известия Волгоградского государственного педагогического университета. Выпуск № 3 / 2007. – С.42-52. 3. Мигашкина Н.Б. Факторы формирования и характерные черты социальной маргинальности: опыт социологического анализа // Вестник Челябинского государственного университета. Выпуск № 42 / 2009. – С.98-104. 4. Скорынин С.Л. К вопросу об изучении маргинальности // Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 7: Философия. Социология и социальные технологии Выпуск № 1 / 2008. – С.84-89.

И. В. Девтеров

О ФОРМИРОВАНИИ НОВЫХ ПОНЯТИЙ В ПРОБЛЕМНОМ ПОЛЕ СОЦИАЛЬНОЙ ФИЛОСОФИИ И ФИЛОСОФИИ НАУКИ

В условиях становления новой социальной реальности, которую в последние годы часто называют «киберсоциальной», следует отметить ряд некоторых, на наш взгляд, важных явлений, неизбежно оказывающих влияние как на человеческую личность в частности, так и на многие формы общественного, и научного сознания в целом. Очевидным является тот факт, что процессы широкой интернетизации украинского общества прогрессируют, как в количественном (18,513,810 пользователей в Украине – 42% населения) [4], так и в качественном отношениях. Растёт число электронных ресурсов, усложняется архитектура Сети, множатся объёмы загружаемой в неё актуальной информации, как для свободного, так и для коммерческого доступа. Однако оставим это в компетенции математиков, экономистов, статистиков и социологов, и попытаемся понять – что меняется в *качественном* отношении? Например, мы уже затронули формы общественного сознания, а ведь это давно признанный многими учёными, философами факт – они, эти формы (и учёные – с ними) интенсивно, профессионально, основательно «переезжают» в глобальную сеть, «окукливая» там свои центры, структуры, зоны интересов и понятийные поля, создавая мощные наукометрические базы данных (Scopus, РИНЦ, SIS etc.) и соответствующие индексы-рейтинги.

Утверждающаяся киберсоциальная реальная действительность, в свою очередь порождает и развивает *киберонтологию*, и, как следствие – целую россыпь новых терминов, понятий, категорий, так как появляются и утверждаются в структуре социального бытия новые смыслы, зарождаются междисциплинарные теории, расширяется предметное поле социально-философской и философско-антропологической сфер.

Новая экзистенциальность бытия «информационного человека», или *интермена* [2], личность которого сформирована в Сети с малых лет *непосредственно*, диктует нам необходимость признания существования качественно иных условий его социализации, или – *киберсоциализации*. Здесь и бесконечный ряд пограничных или «пороговых» состояний психики при переживании событий внутрисетевого происхождения, и явная, насущная необходимость самоутверждения в сетевых сообществах, заполненных непонятным

и и неизвестными людьми из разнообразных социокультурных сред гораздо раньше и больше, чем это происходило во дворах, детских садах и школах, это и ранняя привычка к умению принимать важные решения, формирование которой, вообще-то являлось всегда функцией нашей старой доброй системы образования.

Изучение виртуально-сетевого общества направлено на расширение представлений о детерминирующих факторах развития современного мира, трансформации и динамике доминирования жизненных ценностей в условиях формирования социальной реальности на базе мировой системы коммуникаций. Такой универсаль-

ный подход открывает простор для решения не только теоретических, но и практических задач в анализе проблем современной культуры, включая и опыт сетевых коммуникаций в формировании идеологем и трансформации системы ценностей.

Сторонники теории сетевого общества считают, что не индивиды, а деловые, финансовые, информационные сети, созданные благодаря новым информационным технологиям в/для киберсоциума, фактически вершат судьбы современного мира. Это - сети, связывающие контрагентов, которыми могут быть как индивиды, так и образования, являющиеся основной структурной единицей хозяйственной организации нового общества. Они структурируют экономику, культуру, политику и другие сферы социальной жизни. Согласно теории сетевого общества, время власти старых элит и борьбы классов прошло, и не социальные объединения индивидов, а надиндивидуальные сети царят в обществе.

Философский анализ призван ответить на вопрос: в чем суть, куда и зачем развивается нынешняя общественная ситуация и какова при этом онтологическая социальная направленность этого процесса. В западной литературе мы видим определенное беспокойство по поводу идейной, теоретической и функциональной несостоятельности современной культуры, ее неспособности формировать общественное самосознание, направлять поведение человека, быть мотивирующей и объединяющей силой. Лейтмотивом работ Б. Брюса-Бриггса, Д. Белла, Г. Канна является интенция к созданию новой эффективной идеологической доктрины, способной обеспечить духовное единство и сплоченность Запада.

Незаметно произошла потеря доверия к базовым онтологическим понятиям, что сказалось на понятийной обоснованности социальной реальности. Однако теоретики постмодернизма одними из первых указали на опасности, подстерегающие человека в информационном обществе. Ими была сделана попытка осмысления парадоксов работы с компьютером (феномен компьютерного отчуждения), предложена собственно онтология виртуальной реальности, симулирующей реальную действительность и превращающей человека в объект манипулирования.

Высокие технологии сетевого информационного общества так или иначе затрагивают практически все стороны жизни современного человека, изменяя сам способ его бытия, именно поэтому они требуют пристального исследования и критической философской рефлексии, необходимой для осмысления новейших сетевых социотехнических форм сквозь призму мировоззренческих подходов и на основе системы новых понятий. Как у Б.Рассела: «Коммуникация состоит не только в передаче информации; в неё должны быть включены приказы и вопросы. …Язык имеет два взаимосвязанных достоинства: первое – то, что он социален, и второе – что он является для общества средством выражения «мыслей», которые остались бы личным достоянием» [1,с.70].

Способы виртуальной симуляции общественного и индивидуального бытия-в-сети пока имеют весьма ограниченный арсенал применения – гипертекст (прежде всего) и графика+видео. Гипертекст является новым способом выражения мыслей и донесения информации, предлагает «Здійснення трансценденції, вихід у нові горизонти знання, відкриття нових об'єктів, якісно нових властивостей, нових рівнів реальності…» [3,с.209] а, следовательно, требует качественно иных понятий, которые бы вписывались в сетевую многомерность языка, и его возросшие возможности. К специфическим свойствам Сети так же следует отнести концептуальность приложений Интернет, футурологичность, высокий уровень адаптационных возможностей, гибкость, быструю и эффективную приспособляемость (по отношению к динамике социально-экономических изменений) и трансформативность.

У человека, который начинает воспринимать мир через Интернет, фактически вырастает новая картина мира. В этой ситуации меняется даже традиционное представление о знаковых системах. Во-первых, огромный поток информации переводит ее из дискретного уровня на континуальный; возможна даже информация

безо всякого содержания. Во-вторых, теряется возможность верифицировать эту информацию, определить, где правда, а где вымысел. Происходят изменения в языке как основе коммуникации, а это, в свою очередь, порождает глобальные трансформации в обществе и общественных институтах. Главные понятия и работающие структуры «Электронного правительства» вполне сложились, а от «цифрового слабоумия» (digital demenz, нем.) в Германии лечат уже на протяжении 3-х лет. Можно упомянуть и о кибервойсках, которые могут себе позволить крупные развитые страны. Учёные, педагоги и их идеи не становятся более всемирным достоянием иначе, если они не зарегистрированы в нескольких наукометрических базах данных, не имеют индекса международного цитирования и если их вузы находятся в нижних строчках webometrics [5].

Таким образом, социотехническое киберпространство, киберсоциум, выступает как новая глобальная социальная общность, одной из функций которой является передача, а также получение и хранение знаний, выраженных в том числе и на основе нового понятийно-категориального аппарата, рождающегося в смежных с нашим объектом дисциплинах. В новой научно-коммуникативной среде и условиях социальные группы участников виртуальных сетевых сообществ являются важными элементами социальной структуры киберпространства. Без осознания онтологического единства социальной системы, в которую входят виртуально-сетевые сообщества пользователей, без моделирования сложных социальных взаимодействий, осуществляемых в рамках социальной структуры, невозможно не только понять процессы формирования сетевого информационного общества в целом, но и разрабатывать нормативные акты, эффективно регулирующие вопросы функционирования киберсоциума.

Список использованных источников

1. Бертран Рассел. Человеческое познание: Его сфера и границы: Пер. с англ.- К.: Ника-Центр, 1997.- 560 с.- (Серия «ПОЗНАНИЕ» Вып.1). 2. Девтеров І.В. Інтермен як нова особистість. Журнал «Вища школа». Видавництво «Знання». Київ, 2011.- №9. - с. 83-91. 3. Рубанець О.М. Філософські проблеми наукового пізнання: навчальний посібник / О.М. Рубанець. – Суми: Університетська книга, 2013. – 229 с. 4. http://www.internetworldstats.com/stats4.htm 5. http://www.webometrics.info/.

А. А. Высоцкий

ЧЕЛОВЕК КАК СУБЪЕКТ ФИЛОСОФСТВОВАНИЯ

Постоянный интерес к проблеме человека в философии обусловлен прежде всего потребностью конкретного индивида постоянно решать жизненные проблемы, возникающие в течении его существования. Нерациональное использование земных ресурсов, неожиданное распространение новейших пандемий, грозящих опустошить Землю, накопление ядерных вооружений – все это рождает ощущение незащищенности жизни человека. Такая ситуация, несомненно, побуждает к попыткам осознать сложившуюся ситуацию.

Для философского мышления о человеке большую роль играют познавательно-мировоззренческие факторы. Современная биология, психология, культурология, история, этнография накопили множество различных сведений, которые требуют обобщения, философской рефлексии. Первоначальные представления о человеке складываются еще до того, как зарождается религия или возникает философия. Уже в мифологическом мышлении человек начинает задаваться вопросом о своём месте в мире и смысле бытия [1].

Философия есть постоянно меняющее свой облик становление мысли, разворачивающееся из определенного истока. Она возникает через осмысление мировоззренческой стороны мифа – и с появлением письменного текста.

С позиции космоцентризма человек воспринимается, прежде всего, как часть

космоса, как «малый мир» (Демокрит), микрокосмом, который неразрывно связан с макрокосмосом, нередко представляемым живым организмом. Через понимание Вселенной и существующего в ней порядка можно познать и самого человека - считали представители классической философской школы Сократ, Платон и Аристотель, в учениях которых на первое место выдвигается проблема человека [3].

С позиции теоцентризма в западноевпропейской философии сущность человека постигается не посредством рационального мышления, как, например, у древнегреческих философов или в более поздних материалистических философских концепциях, а при помощи откровений, сформированных в Священном Писании. Познать же эти откровения можно только с помощью веры в библейские догматы, которые недоступны разуму. С позиции теоцентризма разум, «озаренный» верой, помогает уяснить лишь детали, но не самого человека, который является составной частью божественной упорядоченности в мире и выступает как «образ и подобие Бога». Отсюда христианство, как и другие теоценрические философские системы, признающие высшей сущностью Бога и рассматривающие человека через призму креационнизма, объявляет его такой же непостижимой тайной, как и самого Бога.

Существенные изменения во взглядах на человека происходят в эпоху Возрождения, когда философию теоцентризма начинают все больше теснить другая мировозренческая позиция – антропоцентризм. Если в эпоху Средневековья человек выступал как представитель той или иной общины, то в эпоху Возрождения он уже начинает представлять самого себя, возрастает его самосознание и общественная позиция. Человек всё больше осознает себя творцом собственной жизни и судьбы. Он стремится к автономии и к господству над природой, начинает верить в безграничность своих творческих возможностей.

В Новое время человек не перестает быть в центре внимания философии, но интерес к нему в значительной мере увязывается с его включенностью в общественные отношения. Однако в первую очередь в Новое время человек рассматривался как познающий субъект. Р.Декарт, например, усматривал сущность человека, его специфическую особенность в разуме, в способности мыслить.

Существенный шаг в понимании человека был сделан великим немецким философом И. Кантом, который считал, что человек является уникальным существом и о нем можно философствовать отдельно и особо. При этом он подчеркивал, что все успехи в культуре, которые служат школой для человека, имеют своей целью применять к жизни приобретенные знания и навыки. Но самый главный предмет в мире, к которому эти познания могут быть применены, – это человек, ибо он для себя своя последняя цель.

Начиная с XIX в. усилиями таких философов, как Ф-В.-Й. Шеллинг, М. Штирнер, С.Кьеркегор, А.Шопенгауэр, Ф.Ницше и др., европейское мышление поворачивается в сторону индивидуальной и исторической конкретизации человеческого существования. Понятия жизни, чувства, воли, иррационального становятся предметом специального философского анализа и получают затем наиболее полное развитие в философии экзистенциализма, интуитивизма, персонализма.

С точки зрения экзистенциализма объективный мир – это, прежде всего, «человеческая реальность», и ничего сказать о мире вне человека нельзя. Говорить следует о человеческом бытие, так как человек вопрошает о бытии, переживает, осознает его, составляет его смысл [2].

В экзистенциализме, так же как и в персонализме, проблема личности является центральной в понимании человека, который не может быть сведен к какой-либо «сущности» – биологической, социальной, духовной, психической и т.п. Личность как неповторимое духовной самоопределение противопоставляется индивидуальности как части природного и социального целого [4].

Предпринятый краткий историко-философский экскурс в проблему человека в Западной философии показывает, что к началу XX в. были созданы все предпо-

сылки, чтобы в философии возникла новая самостоятельная область знаний – учение о человеке, т.е. философская антропология.

Список использованных источников

1. Доддс Э.Р. Греки и иррациональное / Э.Р. Доддс.: Пер. с англ., коммент. и указатель С. В. Пахомова; Послесл. Ф. Х. Кессиди. - СПб.: Алетейя, 2000. – 507 с. 2. Ортега-и-Гассет Х. Что такое философия? - М.*: Наука,* 1991. *- 408 с. 3. Платон Диалоги; пер с древнегр.. – Харьков: Фолио, 1999. – 383 с. 4. Ясперс К. Всемирная история философии. Введение / Пер. К.В.Лощевского.* - СПб*: Наука,* 2000.

Н. І. Гринчишин

МОРАЛЬНА ОРІЄНТОВАНІСТЬ ТА ЛЮДИНОМІРНІСТЬ ЗНАНЬ У ФІЛОСОФСЬКІЙ КОНЦЕПЦІЇ С. Б. КРИМСЬКОГО

У XXI столітті відбувається зміна пріоритетів науки. Якщо класична та некласична парадигми орієнтували на отримання істинного знання безвідносно до того як це знання може бути використано, які будуть його соціальні наслідки, то постнекласична парадигма науки – акцентує на моделюванні можливих ризиків та загроз щодо використання наукового знання [7,с.366].

Незважаючи на те, що науково-технічний прогрес є органічною складовою сучасної цивілізації, він приховує у собі велику небезпеку. В умовах динамічного та безконтрольного розвитку науки і техніки актуальними стають проблеми звільнення людства від культу техногенних новацій, тотальне захоплення якими нерідко вступає у непереборні суперечності з моральними засадами; морального самовдосконалення особи; подолання егоїзму та споживацького ставлення до навколишнього середовища. В цьому контексті вітчизняний філософ С. Б. Кримський наголошує на тому, що якою би прекрасною не була абстрактна ідея все одно прогрес людства залежить насамперед від конкретних людських якостей. Тобто сьогодні визначальним є питання самопобудови особистості, яке неможливе без самоаналізу (заглядування всередину самого себе). Це досить небезпечна та неприємна справа, вимагає від кожного з нас безумовної мужності. Оскільки людина створена таким чином, що все негативне вона відносить до інших людей, але не до самої себе. Тому коли вона починає заглядати всередину себе, то знаходить там таке, чого взагалі не очікувала.

Особистість не задається природою навіть в її співвідношенні з соціальними умовами, а виникає з бунту, таємниці, боротьби з самим собою. Вона вибудовується через систему самозаборон і моральних зусиль. Тут спрацьовує та духовна космогонія, відповідно до якої (за Платоном) людина повинна кожного дня звітуватися в тому, в чому ж вона подолала саму себе.

Окрім того, на порядку денному нашого часу ідея мудрості в її етичному тлумаченні. Особливістю такої мудрості є радикальна перевага людських цінностей перед будь-якими інтелектуальними спокусами та вигодами. Із двох проблем, одна з яких передбачає швидкий успіх, але ціною відхилення від моральних критеріїв, а інша – вимагає важких та більш затратних зусиль, але збільшує шанси утвердження добра і справедливості, остання завжди повинна бути найкращою [4,с.207].

Мудрість трактується українським мислителем, з одного боку, як єдність розумового, морального і практичного компонентів, а з іншого – як поза теоретична форма філософського ставлення до дійсності, яка не вичерпується пізнанням істини, а потребує «життя в істині». Вона визначається як досвідченість, що характеризується етичною духовністю, причетністю до вищих життєвих цінностей і є результатом використання пізнавальних та інтелектуальних зусиль людини в їх органічному зв’язку із потребами реальної життєдіяльності [6,с.33].

Знання самі по собі не є ні добром, ні злом. Усе залежить від того, якій меті підпорядковано розум, якій меті служать знання. Лише тільки завдяки моральним

чеснотам розум олюднюється та стає джерелом добра. Кримський С. Б. наголошує на тому, що у знаннях теж є межі дозволеного, як і в житті. В історії пізнання була не тільки проблема просвітництва, тобто відкритості знань, але і його закритості. Деякі різновиди знань навмисне були приховані. Наприклад, в Україні жодна робота Сковороди Г. не була опублікована (він забороняв друкувати власні праці). Філософ вважав, що це знання тільки для посвячених і використовував для приховування своєрідні лінгвістичні шифри. У біблійні часи знання були шкідливими, оскільки порушували цілий ряд заборон, той кодекс поведінки, який був заданий Священним Писанням. А російський філософ Мень А. вважав, що життя кожної людини має деяку метафізичну оболонку, яка охороняє її від зовнішніх небезпек і від знань, небезпечних для життя. Вийти за межі цієї своєї метафізичної оболонки можна або в стан цілковитої святості, або безумства [5,с.340].

Складовою частиною знань, на думку вітчизняного дослідника, є розуміння та інтерпретація. Розуміння розглядається двояко: по-перше, як узагальнення загальнолюдського досвіду; по-друге, як фіксація якихось глибинних людських станів, перетворення буття в складову людського життя (перенесення об'єкта в середину самого себе). Є кілька різновидів розуміння: 1) лінгвістичне розуміння (відображення сенсу в сенсі, тексту в тексті та переоцінка його в новому контексті); 2) гностичне розуміння (як емпатія, вживання в об'єкт); 3) гносеологічне розуміння (як редукція того, що нам є незрозуміле до якогось базису безсумнівності); 4) космічне розуміння [5,с.267].

На певному етапі наші знання досягають такого рівня, коли їх необхідно переінтерпретувати на другому предметному полі. Інтерпретація як певна операція передбачає опредметнення наших знань на іншому матеріалі, де зникають різного роду протиріччя. Якщо виразити це в логічній термінології, то інтерпретація – це пошук систем об'єктів, на яких положення нашої теорії є істинними.

Досліджуючи питання переходу від старих теорій до нових Кримський С. Б. сформулював принципи розвитку наукової теорії, розуміння та раціональності. Серед них: 1) приєднання ідеальних елементів (коли у новій теорії щось не виконується, ми вводимо внеї безкінечно віддалену точку як деякий ідеальний об'єкт, який дозволяє нам побачити можливість розвитку старого в нових областях); 2) переносу інваріантів (інваріант – це те, що при перетворенні зберігається незмінно); 3) єдності концепта (розуміння термінів, які використовуються); 4) почутості; 5) визначення межі (усе раціональне має свої межі, воно обов'язково визначене і обмежене або числом, або симетрією, або відрізком); 6) впорядкованості; 7) бінарних опозицій (вимагає чітко відрізняти істину від брехні); 8) нормальності; 9) іронії (в Сократівському розумінні) (погляд на події та процеси «зверху», «над ситуацією», погляд-панорама); 10) звернення до розуму як до кінцевого аргументу; 11) мужності (кожний науковець повинен мати мужність йти та жити відповідно з своїми положеннями); 12) етичної сили істини [5,с.274 – 281].

Тобто, говорячи про наукові знання та науково-технічний прогрес, автор вказує на те, що пріоритетним все ж таки має бути їх людиномірність та моральна орієнтованість. Тільки тоді людство здатне буде попередити негативні явища та техногенні катастрофи.

Взагалі варто відзначити, що сьогодні все більше вітчизняних за зарубіжних філософів схиляють до думки про те, що фундаментальною проблемою XXI століття є необхідність розумного стримування та контролю за досягненнями науки з боку суспільства, їх узгодження із загальнолюдськими цінностями та адекватне правове регулювання.

Список використаних джерел

1. Дзюба І. М. Сергій Борисович Кримський: досвід людської мудрості / І. М. Дзюба // Сергей Крымский: мудрецы всегда в меньшестве (статьи разных лет) / С. Б. Крымский [сост. Д. С. Бураго]. – К.: Издательский дом Дмитрия Бураго, 2012. – С. 335 – 393. 2. Кримський С. Б. «Кі-

нець історії» чи метаісторія? / С. Б. Кримський // Сергей Крымский: мудрецы всегда в меньшестве (статьи разных лет) / С. Б. Крымский [сост. Д. С. Бураго]. – К.: Издательский дом Дмитрия Бураго, 2012. – С. 68 – 89. 3. Кримський С. Б. Українська культура та її базові архетипи / С. Б. Кримський // Сергей Крымский: мудрецы всегда в меньшестве (статьи разных лет) / С. Б. Крымский [сост. Д. С. Бураго]. – К.: Издательский дом Дмитрия Бураго, 2012. – С. 157 – 181. 4. Крымский С. Б. Проектирование и трансформация социальных стратегий на рубеже тысячелетий / С. Б. Крымский // Сергей Крымский: мудрецы всегда в меньшестве (статьи разных лет) / С. Б. Крымский [сост. Д. С. Бураго]. – К.: Издательский дом Дмитрия Бураго, 2012. – С. 182 – 220. 5. Крымский С. Б., Чайка Т. А. Сергей Крымский: наш розговор длиною в жизнь. (Цикл інтерв'ю Т. А. Чайки) / С. Б. Крымский, Т. А. Чайка. – К.: Издательский дом Д. Бураго, 2012. – 436 с. 6. Павленко Ю. В. На пути человечности и надежды / Ю. В. Павленко // Сергей Крымский: мудрецы всегда в меньшестве (статьи разных лет) / С. Б. Крымский [сост. Д. С. Бураго]. – К.: Издательский дом Дмитрия Бураго, 2012. – С. 6 – 46. 7. Рижак Л. В. Філософія як рефлексія духа: навч. посіб. / Л. В. Рижак. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2009. – 640 с.

А. С. Синиця

ЧИ МОЖЕ ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ БУТИ ДРУЖНІМ ДО ЛЮДИНИ?

Магістральним напрямом розвитку науки у наш час є теорія штучного інтелекту. Ця теорія отримала практичне втілення у проектах з робототехніки. Наприклад, один з найдосконаліших сьогодні роботів ASIMO зразка 2014 року вміє пересуватися сходами, бігати, відповідати на запитання японською і англійською, танцювати під музику, запам'ятовувати обличчя людей і потім їх впізнавати тощо. Таким чином він вміє наслідувати життєдіяльність людини. Мало того, у деяких вміннях він навіть випереджає своїх творців. Так, ASIMO уже зараз може сприймати інформацію на слух від кількох джерел одночасно й відповідно реагувати на неї, чого людина зробити не може.

Оптимістично налаштовані науковці переконані, що рано чи пізно роботи навчаться імітувати (симулювати, наслідувати) й інші людські вміння: любити і сумувати, радіти, писати сонети, насолоджуватися прогулянкою парком, отримувати задоволення від споглядання заходу Сонця чи невимушеної розмови за філіжанкою кави. Але якщо роботи успадкують ці вміння, то чи не знайдеться серед них і таких, які будуть егоїстичними, жадібними, агресивними, підступними тощо? Чи не захочуть роботи поневолити людину, а то і знищити її, як суперника у боротьбі за владу? Тому не випадково, що у «Світовій декларації робототехніки» (Фукуока, Японія, 2004) уже заздалегідь визначений перелік етичних вимог до майбутніх роботів: «І. Очікування від наступного покоління роботів: 1. Наступне покоління роботів буде партнерами, які співіснуватимуть з людьми. 2. Наступне покоління роботів допоможе людині і фізично і психологічно. 3. Наступне покоління роботів сприятиме реалізації безпечного і мирного суспільства» [1]. Подібно міркує один із впливових фахівців із робоетики – американський учений, засновник Інституту сингулярності зі створення штучного інтелекту Елієзер Юдковський, який вважає, що штучний інтелект має бути дружнім до людини. Він пише: «Термін «дружній ШІ» стосується виробництва корисних для людини, не шкідливих для неї дій системами штучного інтелекту, які досягли здатності будувати реальні плани й досягати поставлених завдань» [2, с. 2]. Якщо ми допускаємо, що щось є дружнім, то це значить, що щось може бути і ворожим, або ж недружнім. Але що означає «дружній»? Там, де є дружба, там є безкорисливість, щирість, довіра, симпатія і багато інших якісних характеристик. Люди розуміють їх ціну, тому що відчували і їм протилежне. За визначенням, штучний інтелект має наслідувати інтелект людини, її поведінку, але бути кардинально іншим – бути «запрограмованим» на добрі вчинки, «мислити» лише позитивно. Начебто можна припустити, що якийсь інтелект є добрим, а якийсь поганим. На мою думку, в таких припущеннях автор відсікає поняття емоційної сфери. Дружність породжується не так інтелектом (розумом), як емоціями. Тому, якщо і буде створено робота, який зможе переживати по-

зитивні емоції, то він також повинен буде розуміти і переживати негативні емоції.

Крім того, поняття людини за такого розуміння є надто узагальненим. Люди бувають різними. Одні з них добрі, інші – злі; принаймні ситуативно. Як має поводитися штучний інтелект з добрими людьми, – зрозуміло: по-дружньому. Але яку модель поведінки має вибудувати робот щодо злих людей? Бути дружніми до них, означає стати на їх бік. З другого боку, хто має визначити, який вчинок дружній, а який – ні? Іноді самі люди цього не розуміють. А коли мова заходить про програмування подібного роду речей, то з погляду технології справа взагалі видається наразі невирішуваною. Тому, на мою думку, запрограмованість лише на добро не більше, ніж утопія. Якщо і буде створено штучний інтелект за зразком людського, то його носії – штучні особистості – будуть не позбавлені людських вад і тим самим становитимуть небезпеку для людей. Створити істот тільки «дружніх» за суттю – неможливо.

Список використаних джерел

1. World Robot Declaration from International Robot Fair 2004 Organizing Office ; [Electronic resource] // Access mode : http://www.prnewswire.co.uk/news-releases/world-robot-declaration-from-international-robot-fair-2004-organizing-office-154289895.html 2. Yudkowsky E. Creating Friendly AI 1.0: The Analysis and Design of Benevolent Goal Architectures / Eliezer S. Yudkowsky. – San Francisco : The Singularity Institute, 2001. – 278 p.

М. М. Августюк

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОБ'ЄКТИВНОСТІ МЕТАКОГНІТИВНОГО МОНІТОРИНГУ

Проблема об'єктивності метакогнітивних процесів, що співвідносяться як із зовнішніми, так і з особистісними чинниками, є однією з ключових у сфері вивчення людського пізнання. Оскільки сучасна система освіти враховує не лише результативні характеристики навчальної діяльності, але й параметри, що характеризують суб'єктивні уявлення учнів та студентів про власну навчальну діяльність та її результати, то при аналізі факторів, що впливають на ефективність метакогнітивного моніторингу, важливу роль відіграють когнітивні та особистісні чинники.

Особливої уваги потребує розгляд особистісних чинників, що характеризують людину як суб'єкта пізнання. Так, до особистісних чинників відносять рівень інтелекту, здатність до самомоніторингу, налаштованість на виконання, наполегливість, активність, позитивні емоції, мотивацію, самооцінку, індивідуальні відмінності, настрій, налаштованість на ефективність виконання, статеві відмінності.

Психологічні особливості метапізнання представлені методиками діагностики метакогнітивної включеності у діяльність, самооцінки метакогнітивних знань та метакогнітивної активності, загальної самоефективності, діагностики навчальної мотивації, визначення психологічних особливостей впевненості у собі, діагностики рівня розвитку рефлексивності, опитувальником вивчення академічних досягнень студентів. Комплексним дослідженням особливостей метапам'яті є експериментально-інтроспективна методика, розроблена Т. Хомуленко з колегами. Доцільність використання опитувальників під час експериментального вивчення ілюзії знання в метакогнітивному моніторингу навчальної діяльності описана нижче.

Так, методика діагностики метакогнітивної включеності в діяльність (Г. Шро та Р. Деннісон) [8] виступає референтом ступеня сформованості навичок метакогнітивного моніторингу, що є узагальненим відповідно до пізнавальної активності в навчанні. Недоліком є його не універсальність, оскільки на перший план виходить вимірювання рівня розвитку метамислення переважно в контексті навчальної діяльності, тоді як особистісний аспект метамислення залишається недослідженим. Опитувальник включає шкали метакогнітивного знання та метакогнітивного контролю: «не впевнені – не знаючі», «впевнені – не знаючі» (ілюзія знання як надмір-

на суб'єктивна впевненість), «не впевнені – знаючі» (має місце недостатня впевненість) та «впевнені – знаючі».

Методика діагностики самооцінки метакогнітивних знань та метакогнітивної активності (М. Кашапов та Ю. Скворцова) [3] репрезентує сформованість метакогнітивних навичок, узагальнених відповідно до пізнавальної активності загалом. Дозволяє оцінити такі метакогнітивні характеристики, як концентрація або зосередженість (уміння управляти власною увагою, зосереджуватися на завданні, зменшувати вплив стимулів, що відволікають, на процес виконання завдання), отримання інформації (збереження знань, використання опорних матеріалів, складання власних графіків, схем, і т. д.), вибір основних ідей (навички визначення важливої для подальшого вивчення інформації, здатність відмежовувати більш важливе від другорядного) та керування часом (організація та розподіл власного часу).

Метою методики діагностики навчальної мотивації (Т. Дубовицька) [1] є дослідження направленості та рівня розвитку внутрішньої мотивації навчальної діяльності під час вивчення конкретних навчальних предметів. Відбувається не лише аналіз причин невстигання тих, навчається, але й забезпечення психологічного супроводу в процесі навчання, а також дослідження ефективності викладання навчальних дисциплін та пошук резервів її покращення.

Тест оцінки самоефективності (В. Шварцер та М. Єрусалем) [7] сприяє вивченню ролі когнітивних перемінних у процесі регуляції поведінки людини. В сфері мислення висока самоефективність полегшує процес прийняття рішень і проявляється в різноманітних загальних здібностях (в тому числі й академічних), маючи при цьому змогу підвищити або знизити мотивацію до здійснення активних дій.

Методика діагностики академічних досягнень студентів (опитувальник К. Двек) [4] включає оцінку за такими критеріями, як уявлення суб'єкта про незмінний або зростаючий інтелект; уявлення про незмінну або збагачену особистість; прийняття цілей научіння, а це ступінь орієнтування на процес учіння та самовдосконалення шляхом учіння; а також самооцінка научіння, тобто загальна оцінка зусиль у процесі учіння та оцінка суб'єктом себе як успішного студента. Надмірно завищена самопевність у власних здібностях та знанні нерідко призводить до виникнення ілюзії знання.

Методика діагностики впевненості у собі (В. Ромек) [5] включає три шкали. До складу першої (критерії «впевненість у собі» – «невпевненість у собі») входять твердження, які містять загальні оцінки власної здатності до прийняття рішень у складних ситуаціях, контролю власних дій та результатів. Автори схильні бачити в оцінках цієї шкали показник впевненості в собі як когнітивної характеристики людини. Твердження шкали «соціальна сміливість – нерішучість, сором'язливість» в основному торкаються емоційних процесів, що супроводжують вибір тієї або іншої альтернативи поведінки і власних навичок та здібностей, які виникають при потребі здійснення такої оцінки. Автори вважають, що твердженням притаманні індикатори нерішучості та сором'язливості, що провокують негативні та необ'єктивні самооцінки. Третя шкала направлена на оцінку ініціативи суб'єктів в соціальних контактах, противагою чому виступає суб'єктивна пасивність. Здатність суб'єктів до надмірно завищених або занижених самооцінок та впевненості у правильності виконання завдань виступає індикатором неефективного метакогнітивного моніторингу.

Питання методики діагностики рівня розвитку рефлексивності (А. Карпов) [2] враховують і рефлексивність як психічну здатність, і рефлексію як процес, і рефлексивність як стан. Поведінкові прояви індикаторів рефлексивності передбачають необхідність врахування трьох основних видів рефлексії: ситуативної (актуальної), ретроспективної та перспективної. На думку автора методики, діагностика рефлексивності повинна враховувати розрізнення її виявів за таким критерієм, як спрямованість: інтрапсихічна спрямованість є здатністю до самосприймання

суб'єктом змісту власної психіки та його аналізу, тоді як інтеропсихічна виступає здатністю до розуміння психіки інших. Загальна властивість рефлексивності має включати два вказані типи, а рівень її розвитку є похідним від них.

Експериментально-інтроспективна методика «Метапам'ять» (Т. Хомуленко, Т. Доцевич) [6], застосування якої також має місце в нашому емпіричному дослідженні особливостей прояву ілюзії знання в метакогнітивному моніторингу навчальної діяльності студентів ВНЗ, складається з трьох блоків: «мнемічна обізнаність», «мнемічна рефлексія» та «метамнемічне відтворення». Дослідження метапам'яті включає вивчення показників диференційованості самооцінки, її адекватності у проявах прогностичності, схильності до планування процесу запам'ятовування, моніторинг-контроль процесу запам'ятовування у проявах рефлексивних функцій та здатності до вибіркового відтворення необхідного для опрацювання матеріалу.

Перспективою подальших емпіричних пошуків є дослідження зв'язку між психологічними особливостями метапізнання за допомогою практичного використання описаних методик, а також детальне експериментальне вивчення чинників, що лежать в основі неточностей метакогнітивних суджень і можуть спричиняти ілюзію знання.

Список використаних джерел

1. Дубовицкая Т.Д. К проблеме диагностики учебной мотивации / Т.Д. Дубовицкая // Вопросы психологии. – 2005. – № 3. – С. 73-78. 2. Карпов А.В. Рефлексивность как психическое свойство и методика ее диагностики / А.В. Карпов // Психологический журнал. – 2003. – Т. 24. № 5. – С. 45-57. 3. Кашапов М.М. Творческая деятельность профессионала в контексте когнитивного и метакогнитивного подходов / М.М. Кашапов // Под науч. ред. проф. М.М. Кашапова, Ю.В. Пошехоновой. – ЯрГУ: Ярославль, 2012. – 384 с. 4. Корнилова Т.В. Модификация опросников К. Двек в контексте изучения академических достижений студентов / Т.В. Корнилова, С.Д. Смирнов, М.В. Чумакова, С.А. Корнилов, Е.В. Новотоцкая-Власова // Психологический журнал. – 2008. –Т. 29. № 3. – С. 86-100. 5. Ромек В.Г. Тест уверенности в себе / В.Г. Ромек // Практическая психодиагностика и психологическое консультирование. – Ростов-на-Дону: Ирбис, 1998. – С. 87-108. 6. Хомуленко Т.Б. Метапам'ять: наукові підходи та експериментально-інтроспективна методика дослідження / Т.Б. Хомуленко, Т.І. Доцевич // Серія «Психологія». – 2014. – № 49. – С. 193-211. 7. Шварцер Р. Русская версия шкалы общей само-эффективности Р. Шварцера и М. Ерусалема / Р. Шварцер, М. Ерусалем, В. Ромек // Иностранная психология. – 1996. – № 7. – С. 71-76. 8. Schraw G. Assessing metacognitive awareness / G. Schraw, R.S. Dennison // Contemporary Educational Psychology. – 1994. – Vol. 19. – pp. 460-475.

О. М. Нагорний

НЕЛІНІЙНА СУТНІСТЬ ФЕНОМЕНІВ ПРИРОДИ Й СУСПІЛЬСТВА, МИСЛЕННЯ Й МОВЛЕННЯ, БУТТЯ ТА ДІЯННЯ

Поняття нелінійності, сутнісні властивості нелінійних систем належать до проблематики природничих та техніко-технологічних наук у відповідності з індивідуальним світосприйняттям і світобаченням кожного дослідника. При цьому і матеріалістичний, і метафізичний, і духовно-релігійний формати й методи пізнання та тлумачення явищ природи й суспільства в інформаційну епоху певним чином знівелювали віковічне протистояння між філософами матеріалістичного й ідеалістичного світобачення, світосприйняття й світорозуміння. А процеси інтеграції в науці, в соціумі й у політикумі на засадах діалектики й метафізики, матеріалізму й ідеалізму, як зрештою соціалізму й капіталізму, демонструють переваги неопозитивістських, нелінійних методологічних принципів у стосунках сторін з різними світоглядними орієнтирами на усіх рівнях соціуму й політикуму.

У процесах пізнання людством світу й людини у ньому, вартісних орієнтирів і світобачення на загал віковічна дихотомія: поділ обсягу поняття на два видові поняття, що суперечать одне одному типу: матеріалізм–ідеалізм, матерія–ідея, буття–

свідомість, добро–зло, буква–дух (закону) тощо, себе вичерпує й підлягає науковому коригуванню відповідно до викликів і здобутків «м'якої» – soft-інформаційно-комунікаційної ери. Відкриття універсальної формули співіснування в людських спільнот випало на долю представників позитивної науки, проте досі мало хто з того скористався. Слід віддати належне академіку Басову Н.Г., який виніс фундаментальний і для фізиків, і для метафізиків вердикт: «Мир в целом вышел за рамки линейного приближения. Задача заключается в том, чтобы научиться в нём жить, выработать на основе познания нелинейных закономерностей адекватные этому миру практические способы действия в нём. Знание общих, присущих нелинейным системам закономерностей, опыт, полученный при их познании в конкретных науках, в частности в квантовой электронике, помогут нам в этом» [1,с.241].

Людство взаємодіє сигнально через мову, мовлення й мислення, що вони є явищами нелінійного порядку, духовної сутності, яка притаманна людині. Сигнальний обмін існує у природі апріорі: проміння сонця живить світ, спонукає пелюстки квітів до розкривання, розмаїті органічні й біохімічні процеси тощо. Феноменам мови й мовлення притаманне зовнішнє – це є лінійна структура: звуки, слова, речення, тексти, і внутрішнє – явища нелінійного порядку – семантика: сукупність та/або окремість змісту, значень і смислів певних одиниць комунікації / текстів. Однак семантика, як повноправна й повноформатна філософська категорія і як навчальна дисципліна, в Україні досі ще не посіла належного місця ані в науці, ані в педагогіці, ані на інших рівнях суспільної свідомості, а логіка й поготів. Вирішальну роль у XX ст. у логіко-семантичному прориві зіграв «Логіко-філософський трактат» Людвіга фон Вітґенштейна. Доба інформаційних технологій XX–XXI ст.ст. має завдячувати власний поступ здобуткам філософів-структуралістів і неопозитивістів. Філософські концепції позитивізму й неопозитивізму народилися і розвивалися в Європі й зокрема у Відні та Львові наприкінці XIX включно перша половина XX ст.ст. [2, с. 5–6]. Врешті-решт у другій половині XX століття філософи Заходу впритул взялися за внутрішнє, семантику, за методологію аналітичної філософії, зокрема семантичного позитивізму. На жаль, ці традиції та доробки корифеїв інформаційної ери людства не знайшли відгук у стінах чинних наукових закладів України. Адже досі існує негласне табу стосовно позитивістського світосприйняття і світобачення у сенсі позитивних наук.

Нацистські й сталінські репресії, Друга світова війна мало не винищили антирежимних неопозитивістів, філософів-аналітиків, які врятувалися переважно в Британських та північноамериканських університетах, де упродовж декількох десятиліть втілювалися у комп'ютерному бізнесі їхні доробки, що окупували цифровою технікою й технологіями цілий світ. Натомість філософські амбіції найрізніших «фахівців» сучасності в Україні обмежуються «критичними» у стилі «совкізму» зауваженнями й переписуванням минулих догматичних ідей, тем і проблем від совкомівської рутини [4] без жодних реальних проривів у перспективних технологіях.

Нескореною наукою доведено адекватність традиційному природознавству феноменів метафізичного – духовно-релігійного й світського – спектрального аналізу. Денне світло після проходження через тригранну скляну піраміду, розкладається в спектр [5]. На Всеукраїнських читаннях «На шляху до синтезу філософії, науки та релігії», було опубліковано авторську систему філософських категорій і понять у формі спектра мисленнєвих, теоретичних і практичних сум знань і способів пізнання, а саме: нелінійної реальності в феноменах мови, мовлення й мислення [3].

На жаль, поодинокі напрацювання зокрема А.Ю. Самарського [6], В.П. Царенка [7] та деяких інших авторів не зрушили з місця лінійну рутину в науці. Тож упродовж минулих трьох десятиріч поспіль нам вдалося науково обґрунтувати й вибудувати ієрархічно організований віртуальний лінгво-семантичний спектр Нелінійної

Системи Філософських Категорій (НСФК), що увінчує доробки авторської приватної ініціативи в фундаментальних дослідженнях інформаційної ери [8].

Схема1. Спектр нелінійної системи категорій і понять філософії та плани сутності буття і свідомості

7.СУБ'ЄКТИВНЕ ІСНУВАННЯ: ПРИЧИНИ	СУПЕР-РЕАЛЬНІСТЬ = ПРИЧИНИ	СЛОВО	ЛЮБОВ = ПРИЧИНИ	ФІЛОСОФІЯ (ідеалізм: позитивізм+метафізика)
6.ВСЕ, що існує суб'єктивно: ІНТУЇЦІЇ	НАЯВНІСТЬ = ІНТУЇЦІЇ	ТЕКСТ	КОХАННЯ = ІНТУЇЦІЇ	МЕТОДОЛОГІЯ (нелінійне, спектральне світобачення)
5.ВСЕ, що існує об'єктивно й суб'єктивно у матеріальному та ідеальному світі: ЕЙДОС (ДУХ, ІДЕЇ)	ДІЙСНІСТЬ = ЕЙДОС (ДУХ, ІДЕЇ)	ТВІР	ДРУЖБА = ЕЙДОС (ДУХ, ІДЕЇ)	ДОКТРИНОЛОГІЯ (ринкова демократія: суспільство самодостатніх особистостей)
4.ВСЕ, що існує об'єктивно й суб'єктивно взагалі: МЕНТАЛ (ДУША)	БУТТЯ = МЕНТАЛ (ДУША)	АВТОР	ДОВІРА = МЕНТАЛ (ДУША)	ІДЕОЛОГІЯ (українське національне лібертаріанство)
3.ВСЕ, що існує об'єктивно: АСТРАЛ	РЕАЛЬНІСТЬ = АСТРАЛ	ІНСТРУ-МЕН-ТАРІЙ	ПОВАГА = АСТРАЛ	ПОЛІТИКА (пріоритет соціально відповідальних конкурентоздатних співгромадян)
2.ОБ'ЄКТИВНЕ ІСНУВАННЯ (процес): ФІЗИЧНІ ПЛАНИ (ТІЛА)	СЮРРЕАЛЬ-НІСТЬ = ФІЗИЧНІ ПЛАНИ (ТІЛА)	РОБОЧЕ МІСЦЕ	СЕКС = ФІЗИЧНІ ПЛАНИ (ТІЛА)	СТРАТЕГІЯ (рівноправна інтеграція України й українства у світову цивілізацію)
1.ВСЕОСЯЖНЕ ІСНУВАННЯ (спосіб, атрибут, взаємодія): ПЛАНИ СТИХІЙ	РУХ = ПЛАНИ СТИХІЙ	СТІЛ	ЕРОТИКА = ПЛАНИ СТИХІЙ	ТАКТИКА + ПРАКТИКА (приватна власність кожного громадянина у праві й у законі)

Список використаних джерел

1.Басов, Н.Г. Квантовая электроника и философия [Текст] / Н. Г. Басов // Будущее науки: Междунар. ежегодник. – Вып. 15-й. – М. : Знание, 1982. – С. 240–242. 2. Домбровський, Б.Т. Львівсько-Варшавська філософська школа (1895-1939) : [Монографія] / Б. Т. Домбровський – Львів, 2004. – 269 с.; [Електронний ресурс] / Б. Т. Домбровський. – Режим доступу: http://www.philosophy2.ru/library/dombrovski/index.html. ***3.*** *Нагорний, О.М. Таїнство Триєдності : цивілізаційний погляд [Електронний ресурс] / О. М. Нагорний. – Режим доступу: http://vk.com/doc107756497_372651427****;*** *http://vk.com/doc107756497_372651337****.*** ***4.*** *Нагорний, О.М. Львівсько-Варшавська філософська школа : витоки й сучасність [Електронний ресурс] / О. М. Нагорний. – Режим доступу: http://vk.com/doc107756497_437038569****.*** *5. Нагорний, О.М. Нелінійна система філософських категорій як приклад абсолютної істини / О. М. Нагорний // На шляху до синтезу філософії, науки та релігії : Матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. 19-20 квіт. 2013 р. : Тези доп. – Львів, 2013. – С. 134-141. 6. Нагорний, Олександр, м. Львів Нелінійна система філософських категорій [Електронний ресурс] / О. М. Нагорний. – Режим доступу: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/19987/1/20-134-141.pdf****;*** *http://vk.com/doc107756497_437038451****;*** *http://vk.com/doc107756497_300261596****.*** *7. Самарський, А.Ю. Опозиція лінійного і нелінійного мислення в методології сучасної науки [Електронний ресурс] / А. Ю. Самарський. – Режим доступу: http://www.filosof.com.ua /Jornel/M_69/Samarskyj.pdf****.*** *8. Царенко, В.П. 8.4. Основные свойства самоорганизующихся систем / В. П. Царенко // Концепции современного естествознания / под ред. Л. А. Михайлова [Електронний ресурс] / В. П. Царенко. – Режим доступу: http://www.e-reading.mobi/chapter.php/133233/63/Mihaiilov_-_Koncepcii_sovremennogo_estestvoznaniya.html****.*** *9. Нагорний, О.М. Нелінійна сутність феноменів природи й суспільства, мислення й мовлення, буття та діяння [Електронний ресурс] / О. М. Нагорний. – Режим доступу: http://vk.com/doc107756497_437048505.*

С. Ш. Айтов

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ КОНЦЕПЦІЇ М. ВЕБЕРА І ВИВЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ НАУК

Наукова творчість видатного німецького філософа і соціолога М.Вебера є полідисциплінарною й багатоаспектною і включає, зокрема, такі когнітивні виміри як культурологічний, соціально-філософський, соціологічний, релігійний, соціально-психологічний тощо.

Соціально-психологічний науковий напрям досліджень М.Вебера достатньо повно втілився у відомій праці «Протестантська етика і дух капіталізму». Це одна із найбільш важливих і науково впливових студій дослідника.

Як відзначає О.Погорілий дана робота М.Вебера була зорієнтована на з'ясування досить складної соціально-культурної й соціально-психологічної проблеми, причин чинників впливу релігійних й морально-етичних ідей та цінностей на розвиток соціально – економічних систем, і конкретно на ґенезу і встановлення капіталістичних економічних та суспільних відносин у Західній Європі [3,с.11-12].

Задум М.Вебера полягав у спробі проаналізувати виникнення і розвиток «економічного раціоналізму» з «погляду зумовленості виникнення «господарського мислення», «етосу» певної форми господарства певним характером віри» [2,с.30]. У власному дослідженні німецький вчений ґрунтовно аргументує тезу про визначальний характер релігійних особливостей протестантизму та відповідних ним морально-етичних цінностей для встановлення сучасного йому капіталістичного ладу (перша третина XX ст.). На його думку, одним із найбільш важливих елементів сучасного йому «капіталістичного духу», всього соціально-культурного універсуму є «раціоналізація життєвої поведінки на основі ідеї професійного покликання, виникшого «…» із духу християнської (протестантської) аскези» [2,с.180].

Аналіз впливу соціально-психологічних чинників на розвиток соціуму, та його окремих сфер реалізувався М.Вебером у багатьох інших працях. Зокрема ці ідеї проводяться дослідником у праці про механізм наукового пізнання. Важливим чинником соціально значимої наукової діяльності М.Вебер вважав такий суто психологічний чинник, як натхнення, без якого розвиток індивідуальних наукових досліджень і науки в цілому не є ефективним [3,с.11-12].

Соціально-психологічні концепції німецького вченого складають одну із основ сучасного суспільно-гуманітарного пізнання. Застосування даних ідей у вивчені соціальних і гуманітарних наук, таких як політологія, психологія, соціологія дозволяє реалізувати наступні навчальні та наукові цілі і проявити та ефективно задіяти міждисциплінарні зв`язки та взаємодії між вказаними суспільно-гуманітарними науками: сформувати уявлення про вплив соціально-психологічних та соціально-культурних чинників на соціально-економічні та політичні процеси (що має також і суспільне значення оскільки соціальна свідомість схильна суттєво перебільшувати значення економіки, нехтуючи розумінням її залежності від певних соціально-психологічних основ, зокрема віри у стабільності чи нестабільності економічного розвитку у власній країні та багато ін.); розуміння соціально-політичних процесів, що відбуваються як у окремих державах, так і на глобальному рівні тощо.

Список використаних джерел

1.Вебер М. Наука как призвание и профессия [Текст] / М.Вебер / Самосознание европейской культуры XX века / Сост. Р.А. Гальцев - М.: Политиздат, 1991. - С.130-149. 2.Вебер М. Протестанська етика і дух капіталізму [Текст]/ М.Вебер. - К.: Основа, 1994. – 271 с. 3.Погорілий О. Макс Вебер і його класична праця [Текст]/О. Погорілий /М. Вебер Протестантська етика і дух капіталізму – К.: Основа, 1994. - С.3-16.

Г. О. Горбань

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

Нестабільність у суспільстві, реформування ключових соціальних інститутів, зміни моральних пріоритетів вимагають оновлення ціннісних змістів щодо формування особистості, її самосвідомості. Базовим процесом набуття особистістю певних соціальних здібностей, які регулюють її соціальні стосунки й взаємодії, є соціалізація.

Соціалізація як феномен є об'єктом досліджень широкого кола суспільних наук. Однак, ми вважаємо, що саме психологічний аналіз є фундаментом розуміння механізмів й чинників, які зумовлюють і детермінують цей процес щодо розвитку окремої особистості та впливають на загальний стан суспільства. Побудова будь-яких психологічних теорій особистості стикається з проблемою визначення рушійних сил її формування, тобто тих сил, котрі дають змогу проявитися особистості як особистості. Відтак, кожного разу визначається зміст процесу соціалізації та розкриваються його основні характеристики з позицій певної теорії. Різноманіття визначень феномену *соціалізація* поєднується розумінням його як такого, що відображує процес становлення особистості, тобто саме людських якостей індивіда.

Найбільш загальне розуміння соціалізації особистості визначає її як складний процес засвоєння, використання й подальшої трансляції соціальних змістів (установок, цінностей, соціальних ролей, моделей поведінки, властивостей особистості), реалізація яких, шляхом поступової зміни детермінант відносин і стосунків людини у соціумі, зумовлює входження її у певне суспільство як особистості. Складність процесу соціалізації проявляється тому, що він відображає багаторівневість й багатофункціональність соціального середовища, а, відтак, й системну складність особистості.

Задля ефективної життєдіяльності соціальної системи процеси соціалізації особистості мають бути цілеспрямовано організовані відповідно вимог суспільства, перспектив його розвитку. Отже, сьогодні основними завданнями дослідження та розширення знань про соціалізацію як психологічний феномен, як певний процес становлення соціальності людини та його результат, на нашу думку, є: 1) визначення психологічного змісту етапів генезису процесу соціалізації; 2) виокремлення механізмів, які є рушійною силою процесу соціалізації; 3) розробку стратегій, котрі відповідатиме особливостям протікання процесу соціалізації на певному етапі його генезису; 4) формування методичного забезпечення психологічного супроводу процесу соціалізації.

Нагальною потребою суспільства сьогодні є така людина, яка може вільно мислити, свідомо брати участь у житті громади, а її діяльність є результатом самоусвідомлення себе як суб'єкта власної життєдіяльності в просторі соціальних і міжособистісних відносин. Ключову роль тут має відігравати освіта як соціальна інституція. Саме у освітніх закладах ми спостерігаємо різноспрямовані стосунки і багаторівневі функціональні позиції, які відображають загальні суспільні процеси. Отже, саме системна функція освітніх закладів може сприяти ефективній соціалізації особистості із врахуванням актуальних проблем і перспектив розвитку суспільства. Ключову роль тут має відігравати розвиток соціально-психологічної служби навчального закладу, діяльність якої базується на реальному запиті й можливостях її здійснення.

Освітня система у саморусі своєї життєдіяльності породжує й зумовлює певні психологічні й соціально-психологічні проблеми, які мають бути сферою професійної діяльності психолога. Саме гармонійність і екологічність освітнього середовища, оптимізація взаємодії всіх суб'єктів освітньої діяльності, системи їх взаємостосунків є первинними завданнями психологічного забезпечення соціалізації

особистості. Вирішення цих завдань вимагає побудови відповідної моделі психологічної служби освітніх закладів, визначення їх нових функцій, форм діяльності й рівноправного включення в освітнє середовище.

Ми вважаємо, що за умов класно-урочної системи навчання, колективної учбової діяльності центральним у роботі психологічної служби має стати: 1) психологічний супровід системи соціальних взаємовідносин під час сумісної навчальної діяльності; 2) опанування психологічними засобами аналізу сумісної діяльності, її експертиза; 3) відпрацьовування моделей побудови ефективної соціальної взаємодії на різних рівнях статусно-рольових відносин; 4) психологічне забезпечення дидактичної та методичної складових організації учбової діяльності.

Важливим тут є усвідомлення того, що зусилля у роботі психологічної служби освітнього закладу розподіляються на усіх суб'єктів освітнього середовища. Саме цілісна й врівноважена система стосунків і взаємодій освітнього закладу, його екологічність є підґрунтям ефективної соціалізації особистості, формування її життєстійкості й соціальної компетентності.

О. М. Приймаченко

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ МОТИВАЦІЇ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ IV КУРСУ ЮРИДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ УМСФ

Питання успішності навчальної діяльності завжди було актуальним для педагогів вищих навчальних закладів. К.Д. Ушинський визначаючи принципи навчання, головну роль надав принципу «свідомості та активності навчання». Свідоме засвоєння знань залежить від ряду умов, серед яких на перший план виступає мотивація навчання.

До аналізу проблеми мотивації учіння зверталися такі вчені, як І.Д. Бех, Г.С. Костюк, Є.П. Ільїн, О.М. Леонтьев, В.К. Вілюнас, А.О. Реан, С.Л. Рубінштейн, Р.С. Нємов та ін. Нашу увагу привернули дослідження, в яких зазначено що в останні роки навчання у вищій школі обирається заради престижу та диплому. Так, І. Д. Бех вказує на те, що все більша кількість студентів мають прагматичні мотиви навчання, такі як соціальний престиж професії, авторитет навчального закладу [1,с.421]. Є.П.Ільїн у більшості студентів педагогічного ВНЗ констатує наявність таких мотивів навчання, як: легкість вступу, уникнення служби в армії (у юнаків), можливість спілкування з однолітками, престижність диплома про вищу освіту[3, 265.]. Домінування прагнення отримання диплому також зафіксовано дослідженнями Г.В. Чуйко, Б.А. Леко та О.А. Рождественською [5,6]. Досліджуючи мотивацію студентів біологічного, екологічного, економічного та медичного факультетів аналогічного висновку дійшли Єфанова В.С. та Севериновська О.В., тоді як мотиви отримання знань та оволодіння професією було виявлено у меншій частині студентів[2].

Поряд з цим авторами обговорюється також питання про чинники спрямованості професійної мотивації. Так, В.Л. Погрібна досліджуючи мотиви вибору професії та конкретного ВНЗ, отримала дані, які засвідчують, що майже половина серед опитаних студентів (49,2 %) свій вибір зробили абсолютно свідомо. При чому, 7,6 % студентів мали орієнтацію на професію юриста без прив'язування до конкретного навчального закладу, а практично для кожного п'ятого (18,5 %) провідним чинником при обранні майбутнього професійного шляху став високий імідж конкретного ВНЗ [4]. Автор зазначає що, дані результати збігаються з більшістю аналогічних досліджень (такі типи мотивації притаманні від 30 до 40 % студентам).

Спираючись на дані висновки ми вирішили дослідити ведучий тип мотивації навчання у ВУЗі, а також перевірити гіпотези про те що: мотивація отримання диплома пов'язана з зовнішніми мотивами вибору професії, а мотивація отримання знань та оволодіння професією корелює з внутрішніми мотивами вибору професії.

Для перевірки *гіпотез* ми обрали опитувальник Т. Н. Ільїної «Мотивація на-

вчання у ВУЗі», який дозволяє визначити домінуючий тип мотивації навчання серед набуттям знань, оволодінням професією та отриманням диплому та методику Р. В. Овчарової для визначення ведучого типу мотиву вибору професії (внутрішнього чи зовнішнього).

Таким чином *мета статті* – дослідити особливості мотивації навчання студентів IV курсу юридичного факультету та визначити ведучий тип мотивації, проаналізувати мотиви вибору ними професії та дослідити можливий існуючий зв'язок між цими двома показниками.

В опитуванні взяли участь студенти IV курсу юридичного факультету Університету митної справи та фінансів (4 групи). Вибірка склала 61 особу.

Аналіз результатів опитування дозволив виокремити наступні тенденції мотивації навчання у зазначеному ВУЗі. Так, розподіл ведучого типу мотивації серед опитаних студентів у відсотковому вираженні виглядає наступними чином: мотивація набуття знань – 50,8% опитаних студентів; мотивація оволодіння професією – 9,8% респондентів та мотивація отримання диплому – 39,3 %. Отже, пріоритетними напрямками навчання у даній вибірці студентів виявилися мотивації набуття знань та отримання диплому. При чому найвища яскраво виражена мотивація набуття знань (65% респондентів) спостерігається у групі студентів із найвищим рівнем успішності у навчанні ср. бал – 86,3 бал. (за 100 бальною шкалою оцінювання).

Також мотивація набуття знань є ведучою і у групі на контрактній основі (53, 8% респондентів), хоча висока мотивація отримання диплому для них також характерна (46,2% опитаних).

Домінування мотивації отримання диплому (50% опитаних) відмічається у групі з середнім показником за рівнем успішності навчання (ср. бал. – 80,7).

Група, в якій однаково виражені типи мотивацій набуття знань та отримання диплому(41,7% та 41,7%) має рівень успішності навчання нижче за середній (ср. бал. – 77,7).

Аналіз результатів дослідження за опитувальником «Мотиви вибору професії» Р. В. Овчарової показав, що домінуючими мотивами вибору професії даної вибірки виявилися внутрішні індивідуально-значущі та внутрішні соціально-значущі мотиви (62, 3% та 42,6% відповідно). Так, професія та навчальний заклад для цих студентів на момент вибору мали особистісну значущість та вважались значущими для суспільства. Професія розглядалась ними як творча та така, що приносить задоволення і можливість спілкування, керівництва іншими людьми.

Зовнішні мотиви спостерігаються лише у 8,2% опитаних студентів, 6,6% серед яких – позитивні (матеріальне стимулювання, можливість просування по службі, схвалення колективу, престиж, тобто стимули, заради яких людина вважає необхідними прикладати власні зусилля). Переважання внутрішніх мотивів найбільш ефективно з точки зору задоволення працею та її продуктивністю. Теж саме можна сказати і відносно позитивного зовнішнього мотиву.

Внутрішні мотиви вибору професії характерні як для студентів з ведучою мотивацією отримання диплому так і для студентів з домінуючою мотивацією набуття знань. Гіпотеза про те, що мотивація отримання диплома пов'язана з зовнішніми мотивами вибору професії не підтвердилась. Також внутрішні мотиви вибору професії характерні і для студентів з домінуючою мотивацією оволодіння професією.

Підсумовуючи результати проведеного дослідження можна зробити наступні *висновки*: для студентів IV курсу юридичного факультету УМСФ ведучою є мотивація набуття знань; група студентів, яка має найвищий показник за даними типом мотивації має також найкращий результат успішності навчання; внутрішні мотиви вибору професії характерні для мотивацій оволодіння знаннями, опанування професією та отримання диплому.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Виховання особистості: Підручник / І. Д. Бех. – К.: Либідь, 2008. – 848 с. 2. Єфанова

В.С., Севериновська О.В. Особливості мотивації учбової діяльності студентів І курсів різних факультетів Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара / В.С Єфанова., О.В. Севериновська // [електронний ресурс] режим доступу http://nauka.zinet.info/19/efanova.php. 3.Ильин Е.П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин.– СПб.: Питер, 2006.–512 с. 4. Погрібна В.Л. Професійна мотивація юриста: теоретичні та емпіричні виміри / В.Л. Погрібна // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». – 2013. – № 2 (16). – С.314-320. 5. Рождественская Е.А. Особенности мотивации обучения в ВУЗе / Е.А. Рождественская, Н.А Рощина., Е.Н. Кубарев // Вестник ТГПУ. Серия: Психология. – 2005. – Выпуск 1(45). – С. 44-46. 6. Чуйко Г.В., Леко Б.А. Мотиваційно-ціннісні орієнтації навчання студентів / Г.В Чуйко., Б.А. Леко // [електронний ресурс] режим доступу http://vuzlib.com/content/view/529/94/.

СЕКЦІЯ IV.
ПОЛІТИЧНІ НАУКИ, СОЦІОЛОГІЯ ТА СОЦІАЛЬНА РОБОТА: НОВІ ІДЕЇ ТА НАУКОВІ ДОСЯГНЕННЯ

І. А. Побочий

ОСОБЛИВОСТІ ТА СУЧАСНИЙ СТАН УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ

Владні відносини передбачають наявність двох сторін: тих, хто управляє і тих, ким управляють. Взаємовідносини між ними характеризуються надзвичайною асиметричністю: кількісно не надто чисельна управлінська група здійснює суттєвий вплив на спосіб життя, мислення і поведінку значних за чисельністю підвладних їй мас. Для розуміння феномену політичних відносин велике значення має з'ясування ролі кожної з вказаних груп у процесі прийняття політичних рішень.

В першу чергу, аналізу потребує роль управлінської меншості, яку в науці називають «елітою». Цим терміном в широкому соціологічному контексті позначається вищий, відносно замкнений прошарок суспільства, який панує над усіма іншими прошарками у зв'язку зі своїм переважанням за обсягом економічного, політичного або культурного капіталу.

Дослідження політичної еліти та аналіз соціально-філософських аспектів її розвитку і функціонування, проблем національної еліти та її структурних елементів, ролі еліти у функціонуванні соціуму в сучасних трансформаційних процесах набули особливої популярності в зв'язку зі змінами в суспільному житті держави саме після отримання Україною незалежності.

Соціальна рівновага вимагає, щоб у пануючу еліту постійно кооптувались особи з «елітарними якостями» неелітарного походження. Але цього не відбувається, оскільки пануючі еліти охороняють свої привілеї і намагаються передати їх у спадок. Тим самим погіршується склад еліти і відбувається кількісний ріст контреліти. Коли ці процеси набувають досить широких масштабів, контреліта за допомогою мобілізованих нею мас, або, навіть без них, скидає владу існуючої еліти і встановлює своє панування.

В демократичному суспільстві еліта в тій чи іншій мірі підконтрольна громадянам і відкрита для входження в її склад осіб, які мають необхідну кваліфікацію і є політично активними. Поняття «політична еліта» характеризує носіїв найбільш яскраво виражених політико-управлінських якостей, які здійснюють керівництво суспільством, що відображає нерівномірність впливу громадян на владу, суперництво і конкуренцію в політичному житті, її ієрархічність і динамізм.

Значна частина еліти незалежної Української держави має номенклатурне минуле, вона знаходилась на другорядних позиціях в радянській системі влади. Єдина елітна група, де переважають люди, що не входили раніше в номенклатуру, - це бізнес-еліта. Латентним періодом формування вітчизняної еліти були часи перебудови. Демократизація суспільного життя створила умови для включення радянської еліти в нові для неї види діяльності, які дозволили трансформувати номенклатурний статус в економічний і політичний.

В цілому ж, не зважаючи на певні зміни, рівень ділових і моральних якостей нинішньої еліти продовжує залишатись невисоким. Для більшості представників «нової буржуазії», яка інтегрувалась у політичну еліту, українська державність була виключно бізнес-проектом, можливістю участі в приватизації національного надбання. Про патріотизм не було й мови. Відчутним був у формуванні нової еліти і кримінальний фактор. В результаті, склалась «гримуча суміш», симбіоз двох моралей: старої, компартійної з її принципом схиляння перед вищими і зне-

вагою до нижчих, і авантюрної моралі «нової буржуазії» з її неповагою до закону. Звідси – пріоритет егоїстичних (корпоративних, групових) інтересів (перш за все економічних) над національними інтересами. Звідси – надвисокий рівень корумпованості влади.

За умов майже повної відсутності соціального контролю над владою ця обставина стала однією з суттєвих причин кризи українського суспільства. Політичні структури, які складають нинішню еліту, розсипчасті і аморфні, їх роздирають гострі суперечності. Має місце жорстка конкуренція між політичними угрупуваннями, яка трансформується в непримиренне політичне протистояння. Розподіл сил, що склався всередині елітних угрупувань, не дозволяє жодній з них зайняти домінуюче положення. Широкий спектр політичних партій, в основному кишенькового походження, не відповідає тим ідейно-політичним і ціннісним засадам, що склалися в світовому політичному процесі. Цілком природно, що вони не знаходять відповідної соціальної бази і підтримки. Більш того, в Україні збереглись політичні еліти, які вороже налаштовані до самої незалежності Української держави, що, з точки зору найдемократичнішої держави, не мають права легально існувати і тим більше – активно діяти. Гострота політичної боротьби викликала до життя ще одну негативну тенденцію - політику сепаратизму деяких представників політичної еліти.

В Україні завжди існувала проблема національної еліти, здатної розв’язувати складні державотворчі завдання у конкретній історичній ситуації. Історія відносин української еліти з її народом сповнена драматизму. Полонізація, русифікація вели до втрати національної свідомості, а, разом з тим, і можливості політичного керівництва впливати на церкву і духовне життя народу.

Еліта в Україні першого десятиліття незалежності виявилася неспроможною до швидких комплексних реформ через те, що складалася здебільшого з вихідців соціально-класових груп, які об'єктивно боялися втратити владу; не володіла кадрами, які б відзначалися високою активністю, рішучістю і сучасною управлінською компетентністю; зазнавала сильного спротиву з боку антидержавних і антиреформістських сил. Розлад механізмів соціального контролю призвів до поглиблення моральної деградації частини її представників, що виявилося у поширенні таких явищ, як клептократія, корупція; визначальним у політичному курсі був принцип «головне – не реформа, а збереження державності й національно-культурне відродження». Правлячій еліті не протистояла серйозна реформістська опозиція.

За твердженням політологів, Україна, як незалежна держава, ще не сформувала власної еліти усталеним шляхом якісного вибору – починаючи від обдарованої дитини чи студента до керівника-новатора і патріота. Проте, окрім цілеспрямованого втручання держави у довготривалий процес відбору, є ще і інші спонтанні формуючі чинники та соціальні «ліфти», які впливають на механізм становлення еліт. Епістемологія цього соціального механізму обумовлена природою функцій та ролей, що їх виконує національна еліта у суспільному розвитку.

Питання некомпетентності державної еліти значною мірою пов'язане з розмиванням змісту самого слова «еліта». У масовій свідомості належність до еліти визначається наявністю суто зовнішніх ознак, передусім – влади та грошей.

Сучасна українська еліта, незважаючи на швидкі процеси соціальних змін, несе на собі відбиток недавнього минулого стану соціуму. Реально в Україні склалася еліта провінційного типу з наявністю влади при вкрай нестійких статусних позиціях. Таке об'єктивне становище сприяло виробленню і інтеріоризації цінностей патріархально-підданської політичної культури, що відкидає будь-які інновації, соціальний ризик. Така ситуація концентрувалася на рівні української столичної еліти і відтворювалася на регіональних рівнях. Група правлячої еліти являла собою цілісне утворення з дуже твердими механізмами селекції. Поповнення прав-

лячої еліти відбувалося за рахунок її представників з більш низького управлінського рангу, а також найближчого оточення еліти по лініях висхідної мобільності.

В умовах зміни чи руйнування селективних механізмів еліта виявлялася в ситуації різкої зміни простору можливостей, розширення свободи вибору, зміни адаптивних очікувань нового оточення. Така зміна суперечила цінностям патріархально-підданського типу, фізичним і психічним ресурсам індивідів. Це сприяло виникненню елітних квазіформ, маргіналізації груп нової правлячої еліти, що проявилось у зіткненні з моральними дилемами, у посиленні стану когнітивного дисонансу та соціальної амбівалентності.

У цьому процесі закладена як можливість успішної соціальної трансформації, так і можливість загострення міжрегіональних конфліктів, що стимулюють розгалуження у двох напрямках детермінантів ігрового поля української державності. Така можливість закладена в якісних особливостях самої ситуації, що стимулює конфлікт. Пасіонарна енергія і владні устремління регіональних еліт, що формуються, можуть бути спрямовані в конструктивні русла регіонального будівництва, але не у формі федералізму. Діяльність, зорієнтована за межі регіонів, могла б стати поштовхом для економічного росту, етнокультурної і політичної стабілізації.

Українське суспільство створило в собі самому соціально невизначену (віртуальну) реальність, від якої саме ж і потерпає: колишнього соціалізму вже немає, але немає і цивілізованого капіталізму. В країні сформувалися потужні фінансово-промислові й регіональні клани, які за допомогою приватизації захопили найбільш прибуткові галузі народного господарства, вчинили серії фінансових афер і фактично узурпували владу в державі, що забезпечує їм можливість вести розподіл суспільних багатств на свою користь і панування в суспільстві.

Досвід розбудови української держави свідчить, що роль еліти в політичному житті, формуванні органів влади й управління набуває першочергового значення. Через зростаючу та всеохоплюючу кризу суспільства, катастрофічне зубожіння населення та недосконалість державного апарату падає довіра людей до влади, а деякої частини – до самої незалежності України, спроможності українців мати власну державу. Суспільство, яке йде шляхом демократії, не має боятися опозиційної контреліти. Значно більше непокоїть апатія, зневіра, політична байдужість, оскільки на такому ґрунті виникають найкращі умови для застосування насильства і, відповідно, найгірші – для ефективного формування громадянського суспільства.

Нинішній стан правлячої еліти багато в чому визначається її складом. В значній мірі вона рекрутується з людей нової генерації без досвіду політичного управління, але з новими поглядами і підходами до проблем побудови нового суспільства.

О. Ю. Висоцький

ЛЕГІТИМАЦІЯ НАСИЛЬСТВА ЗАСОБАМИ ПРОПАГАНДИ

Існує багато визначень поняття насильства, але переважна більшість із них не охоплює весь спектр його проявів. Крім фізичного насильства, можна виділити психологічне, культурне (символічне), соціальне, політичне, економічне та нормативне насильство. Насильство порушує автономію людини, обмежуючи її свободу, змушуючи діяти всупереч волі, бажанням, інтересам або перетворюючи на об’єкт фізичного впливу з нанесенням шкоди життю та здоров’ю. Під автономією розуміємо здатність та можливість суб’єкта (особистості, народу) діяти за власною волею, принципами, совістю, самостійно управляти своїм життям, визначати своє соціально-політичне буття, вільно розпоряджатися своїми здібностями, майном та тілом. Виходячи із зазначеного, насильство можна визначити як порушення авто-

номії суб'єкта особистих, соціальних, політичних, економічних, культурних відносин, тобто обмеження простору його життєвих можливостей.

Насильство у сфері політичних відносин є одним з ключових питань, що визначає якість та відкритість цих відносин. Проблема насильства масштабна, багатовимірна та неоднозначна. Можна стверджувати, що це одна із «вічних» проблем не лише політики, а й усього світу соціальних відносин. Складність та одночасно неймовірна привабливість теми насильства в системі координат політичного універсуму обумовлена тим, що, воно є, з одного боку, одним із головних інструментів повалення або зміни старих політичних режимів, зокрема, в умовах революційних криз, одним із провідних засобів здобуття, укріплення та реалізації політичної влади силами, що змогли зробити його легітимним для більшості суспільства. З іншого боку, політика усіляко намагається відмежуватися від насильства, засуджуючи, приховуючи або виправдовуючи його крайньою необхідністю. Безумовно, насильство – це виклик цивілізаційному суспільству, яке має подолати або максимально обмежити його, зробивши неприйнятним навіть для реалізації найбільш благих цілей.

Слід наголосити, що сам образ насильства в політиці має велику символічну силу. Відповідно до теорії трикутника С.Карпмана, цей образ визначає жертву, переслідувача, тобто агресора, насильника, а також спасителя. Теорія трикутника була сформульована С.Карпманом у 1968 р. на основі узагальнення ідеї автора транзакційного аналізу Еріка Бьорна, запропонувавши все різноманіття ролей, описаних Е.Бьорном в «Іграх, в які грають люди», звести до трьох основних. Як виявилось, трикутник може бути не лише добрим методологічно-дослідницьким інструментарієм, але й ефективним технологічним засобом, особливо у сфері легітимації політичної влади. По-перше, тому що надає широкі можливості для мотивації своїх дій усім учасникам трикутника; по-друге, тому що відволікає від раціонального сприйняття подій, переводячи їх інтерпретацію на емоційний рівень; по-третє, тому що призводить до віртуалізації реальності, підміни вирішення реальних політичних проблем питаннями взаємодії персонажів політичного спектаклю на екранах телевізорів; по-четверте, тому що наповнює особливим значенням різні способи та форми легітимації політичної влади – від палких висловлювань на тему підтримки одних сил і відстороненню від важелів управління інших до голосувань та масових акцій. Отже, трикутник Карпмана як модель-матриця технологій легітимації влади, що виконують функцію драматизації політичних ситуацій та подій, сприяє, з одного боку, відходу масової свідомості від адекватного сприйняття реальності, а з іншого – підвищує політичну активність населення, каналізуючи її в русло легітимації одних політичних сил і персонажів за рахунок втрати влади конкуруючими силами.

З образом насильства в політиці пов'язаний образ ворога, який виступає уособленням абсолютного джерела насильства. Нагадаємо, що ще К.Шмітт усі політичні дії та мотиви зводив до розрізнення друга та ворога, цілком справедливо вбачаючи у цьому розрізненні вирішальний спосіб інтенсифікації смислів у політиці, незалежно від їх національного, релігійного, ідеологічного та іншого змісту [1, с. 300].

Зазначимо, що насильство може функціонувати як інструмент реалізації політичних цілей переважно за умови його легітимності. Якщо насильство втрачає легітимність, навіть попри те, що здійснюється в межах законних повноважень здійснюючих його виконавців та від імені держави, може приводити до успішних державних переворотів. Про це, зокрема, свідчить історія оксамитових революцій.

Для легітимації політичного насильства традиційно застосовують увесь арсенал пропаганди, яка покликана виконати функцію його пояснення та виправдання. Під легітимацією розуміємо процес визнання соціальними та політичними суб'єктами значущості та необхідності застосування тих чи інших інструментів регулю-

вання соціальних та політичних відносин, зокрема насильства, для досягнення важливих для суспільства цілей.

Пропаганда застосовується не лише для внутрішньодержавного насильства, яке не обмежується політичними формами, включаючи соціальне, культурне та економічне насильство, що в цілому ще відносять до структурного насильства, а й для зовнішньополітичного, зокрема, у формі війн, різного роду втручань у справи інших країн, наприклад, гуманітарних інтервенцій. Гібридна війна є сучасним зразком вдалого поєднання пропаганди та насильства. Але, як свідчить історія війн, жодна з них не обходилась без пропаганди, а, навпаки, слугувала важливою складовою забезпечення успішності ведення військових дій.

Один із відомих політичних теоретиків Г.Лассвелл значну увагу приділив саме розкриттю ролі пропаганди для супроводження такого виду насильства як війна. Пропаганда для Г.Лассвелл була «новим та тонким інструментом», який мав сплавити «тисячі та навіть мільйони людських істот в одну амальгамовану масу ненависті, волі та надії» [6,p.221] через почуття, спокуси, ілюзії, псевдораціоналізацію, провокацію ворожості та розпалювання жаги новин [6,p.221-222].

Пропаганду Г.Лассвелл визначав як «управлінням колективними настановами через маніпуляцію значущими символами. Слово настанова означає схильність діяти у відповідності з певними зразками оцінювання. Існування настанови не є безпосереднім даним досвіду, але є виведенням із знаків, що мають конвенціональне значення» [7, p.627]. «Пропаганда зводиться виключно до контролю громадської думки через значущі символи чи, - говорячи більш конкретно, але менш точно, - через розповіді, чутки, повідомлення, картини та інші форми соціальної комунікації» [6,p.9].

Зазначимо, що Г.Лассвелл був одним із засновників біхевіоризму, розглядаючи символи як стимули, на які має бути отримана реакція аудиторії. «Стратегія пропаганди, яка була сформульована в культурних термінах, може бути легко описана на мові стимул-реакція. Перекладаючи на цю лексику, яка особливо зрозуміла небагатьом, пропагандист, можна сказати, зацікавлений примноженням тих стимулів, що найкраще розраховані викликати бажані реакції, та анулюванням тих стимулів, які, ймовірно, спровокують небажані реакції. У вираженні деякої речі в формі соціальної пропозиції завдання пропагандиста полягає в тому, щоб посилити всі пропозиції, які є сприятливими для відносин, що він бажає створювати та зміцнювати, і обмежити всі пропозиції, які є несприятливими для таких відносин» [7,p.630], - стверджував Г.Лассвелл.

Пропаганда як управління значущими символами припускає, на думку Г.Лассвелла, поширення насамперед політичних міфів і стереотипів. Політичний міф він визначає як сукупність соціальних переконань, які включають стійкі уявлення про ідеальний тип влади в рамках конкретного суспільного устрою. «Політичний міф містить в собі «фундаментальні припущення», що стосуються політичних питань. Він складається з символів, до яких вдаються не тільки з метою роз'яснення, а й виправдання специфічних практик влади» [5,p.9]. Політичний міф - це не тільки «ірраціональне», вигадане, прийняте на віру аксіоматично, бездоказово. Г.Лассвелл вважає, що політичний міф реалізується в політичних доктринах та ідеологіях і відбивається в структурі політичної свідомості через такі поняття, як «креденда» і «міранда», у зв'язку з чим пропаганда завжди звернена як до розуму, так і до почуттів реципієнтів. «Креденда» (догмати віри) - це сфера раціональної свідомості, більш відповідна політичним доктринам; це статути, конституції, декларації, договори, звернені до розуму і забезпечують довіру до влади на когнітивному рівні. «Міранда» - це символи, які виражають ставлення і самоідентифікацію в політичному міфі. Їх функція полягає в тому, щоб викликати захоплення і ентузіазм, зміцнювати віру і почуття лояльності індивіда до влади. Вони не тільки викликають необхідні для існування даної соціальної структури емоції, але спри-

яють усвідомленню необхідності розділити ці емоції з іншими людьми. Міранда містить такі комунікативні засоби, як гасла, прапор, гімн, церемонії, демонстрації, народні герої та легенди про них [5,p.10-11].

Г.Лассвелл був піонером методу контент-аналізу, фактично винайшовши методологію якісного та кількісного аналізу будь-якої медіаінформації, в тому числі пропагандистських матеріалів. Серед основних питань контент-аналізу, важливих для ведення успішної пропаганди, він вважав такі: «Як можна контролювати вплив змісту повідомлень?» та «Як зміст впливає на аудиторію?» «Як аудиторія впливає на процес створення та передачі повідомлень?». Г.Лассвелл запропонував визначати ефективність змісту повідомлень через реакції аудиторії за такими п'ятьма позиціями: 1) увага; 2) розуміння; 3) задоволення; 4) оцінка; 5) дія. У цьому контексті він вказував, що відповіді аудиторії дуже важливі, оскільки є частиною взаємодії членів суспільства [4, p.31].

Значну роль міфам у здійсненні пропаганди, як і Г.Лассвелл, відводив французький теоретик Ж.Еллюль. Міфи, за елюллівською концепцією, це те, що визначає основні світоглядні настанови людини. Вони упорядковують світ, надаючи йому ціннісного виміру, та, завдяки цьому, уможливлюють його некритичне сприйняття. Наприклад, ті, хто думають про прогрес як про щось добре та неминуче, відмовляються підтримати можливі критичні оцінки того, що вони вважають прогресом. «Під міфом ми розуміємо всеохоплюючий, активуючий образ, свого роду бачення бажаних цілей, які втратили їх матеріальний та практичний характер… Такий образ підштовхує людину до дії саме тому, що все включене до нього, сприймається нею як добре, справедливе та істинне» [2, p.31], - зауважує Ж.Еллюль. За його думкою, міф завжди виконує пояснювальну функцію, він пояснює ситуацію та мету щоразу, коли розум виявляється нездатним це зробити [3, p.93-94]. Міф має таку мотивуючу силу, що одного разу засвоєний, він контролює всю особистість, яка стає несприйнятливою до будь-яких інших впливів [2, p.11]. Іншими словами, інкорпорація міфу в свідомо-підсвідому структуру особистості вирішує проблему подолання чи обходу критичного ставлення індивіда та привчання до вибірковості мислення.

Міфи, за Ж.Еллюлем, наділяють пропаганду особливою владою над масами, звертаючись до глибинних рівнів вірувань, цінностей та життєвих ідеалів. Провідні міфи виступають важливою складовою предпропаганди, що, своєю чергою, допомагає забезпечувати ефективність пропаганди. Предпропаганда (Ж.Еллюль іменує її також субпропагандою, натякаючи на її належність до загального пропагандистського механізму) означає розповсюдження та прийняття певних міфів та загальних презумпцій, що мають метою мобілізацію людської діяльності. На відміну від активної, інтенсивної пропаганди субпропаганда психологічно готує індивідів, щоб у відповідний момент активна пропаганда могла їх підштовхнути до потрібної дії [2, p.30].

У забезпеченні ефективності пропаганди Ж.Еллюль ставку робив не на розповсюдження переконань, зміну ідей та формування прихильності ідеологічним концепціям, а на формуванні настанов на певні дії, вигідну для пропагандиста участь через набір умовних рефлексів на стадії предпропаганди з наступною їх активізацією на стадії активної пропаганди. У центр уваги він поміщає дію індивіда, яка стає кінцевою метою успішної пропаганди та, разом з тим, приводним ременем залучення людини до пропагандистського механізму впливу.

Г.Лассвелл сформулював три тактичні принципи успішного застосування пропаганди: 1) мають розповсюджуватися такі повідомлення, які зможуть викликати інтерес певних груп; 2) мають обиратися такі повідомлення, які здатні анулювати небажані ідеї, які не можуть бути замовченні; 3) мають застосовуватися такі повідомлення, які не викличуть спростування до тих пір, поки мета пропаганди не буде реалізована; це також означає, що пропагандистські матеріали в одному кон-

тексті для однієї і тієї ж публіки на мають містити протиріччя [6,p.208-209]. У відповідності з цими принципами, як вважав Г.Лассвелл, «вдалий вибір матеріалу для пропаганди передбачає точне передбачення на лише найближчих результатів його розповсюдження, але також і протидій, які можуть бути ним викликані» [6,p.209].

Підсумовуючи, зазначимо, що пропаганда виступає важливою умовою успішного застосування насильства у політичній сфері, легітимуючи його за рахунок використання моделі трикутника Карпмана, образу ворога, політичних міфів, різноманітних комунікативних засобів.

Список використаних джерел

1.Шмитт К. Понятие политического [Текст] / К.Шмитт // Антология мировой политической мысли: В 5 т. – Т.2: Зарубежная политическая мысль, XX в. – М: Мысль, 1997. – С. 290-310. 2. Ellul J. Propaganda: The Formation of Men's Attitudes [Text] / Jacques Ellul /Trans. Konrad Kellen. - New York: Vintage, 1973. – 320 p. 3.Ellul J. The new demons [Text] / Jacques Ellul ; translated by C. Edward Hopkin. - New York : Seabury Press, 1975. – 228 p. 4.Lasswell H.D. Describing the Contents of Communications / Harold D. Lasswell // Propaganda, communication, and public opinion; a comprehensive reference guide / B.L.Smith, H.D. Lasswell, R.D.Casey. - Princeton, Princeton university press, 1946. - P.80-81.(74-94). 5.Lasswell H.D. Language of power / H.D. Lasswell // Lasswell H.D. Language of politics; studies in quantitative semantics / Harold D. Lasswell, Nathan Leites and associates. - New York, G. W. Stewart, 1949. – P.10-11. 6. Lasswell H.D. Propaganda technique in the world war / Harold D. Lasswell. – London: K. Paul, Trench, Trubner & co., ltd., New York: A.A.Knopf, 1927. – 233 p. 7.Lasswell H.D. The Theory of Political Propaganda / Harold D. Lasswell // The American Political Science Review. – 1927. - Vol. 21. - № 3. - P.627-631.

І. В. Іванченко

ПОНЯТТЯ «ТРАНСФОРМАЦІЯ» ТА «МОДЕРНІЗАЦІЯ» У СУЧАСНІЙ ПОЛІТИЧНІЙ НАУЦІ

І. Впродовж останньої чверті століття в політичній сфері суспільного життя в Україні відбулося і досі відбувається чимало змін і перетворень. Вони настільки різні за своєю швидкістю, тривалістю, глибиною, сутністю, значимістю та наслідками, що викликають досить гострі наукові дискусії. Вони значною мірою торкнулися і понятійно-категоріального апарату, яким користуються вітчизняні політологи при дослідженні й висвітленні зазначених змін та перетворень. Зокрема, це стосується таких понять, як *«політична трансформація»* та *«політична модернізація».* Тут вітчизняні науковці вочевидь поділилися на дві частини: а) прихильників першого поняття («політична трансформація») та b) прихильників другого поняття («політична модернізація»), що робить тему даних тез досить актуальною і потребує певних уточнень.

ІІ. Як відомо, термін *«трансформація»* походить від латинського слова *«transformatio»,* що означає перетворення. Поняття *«політична трансформація»,* як і багато інших термінів і категорій політології, має різні трактування, які багато в чому схожі між собою. Так, один із словників визначає *політичну трансформацію* як «політичний процес суттєвих змін умов і механізмів функціонування політичної системи в цілому або її окремих частин, що призводить до виникнення нових форм політичних організацій і інститутів, до зміни форм державного правління або політичного режиму» [3, с. 365]. В іншому словникові *політична трансформація* подається як «набуття політичною системою нових рис, зміна політичних стандартів і цінностей, радикальні структурні зміни, спрямовані на досягнення якісно нового стану системи». Водночас вказується на можливість трансформації окремих складових політичної системи, а також підкреслюється досить актуальна і влучна теза про те, що «трансформація не припускає обов'язкової присутності ве-

ктору змін – вона (трансформація – авт.) може бути прогресивною, регресивною, або мати складний нелінійний характер. Головне в трансформації – саме перетворення форм і змісту політичного життя…» тощо [4, с. 377].

III. З цих визначень випливають два важливих моменти, а саме: процес політичної трансформації призводить не тільки до змін існуючих форм політичного життя, а й до створення нових форм, що вже виходить за рамки власне трансформації, наближаючись скоріше до політичної еволюції. Другий момент стосується векторів руху трансформації – зміни можуть відбуватися як в кращий бік (прогрес, політична еволюція), так і в гірший (регрес, деградація тощо), не кажучи вже про випадки складного, нелінійного характеру трансформацій.

IV. З огляду на наведене, постає питання про наявність і характер рушійних сил трансформаційних процесів. Очевидно, що політичні трансформації можуть відбуватися при наявності центру прийняття рішень та політичної волі лідерів, які визначають напрями, сутність та інші параметри трансформацій, а також беруть на себе відповідальність за їх наслідки. З іншого боку, трансформації можуть відбуватися під впливом різноманітних об'єктивних зовнішніх і внутрішніх політичних, економічних та інших чинників, на які політична еліта може не мати належного або навіть жодного впливу. Не менш поширеною також є і комбінація обох способів, за яких політичні лідери держави ініціюють політичні та інші трансформації під впливом зовнішніх факторів.

V. Як відомо з історії, шлях політичних трансформацій в різних країнах і в різні епохи супроводжувався соціальними катаклізмами, економічними кризами, повстаннями чи навіть революціями, що не додавало трансформаціям належної народної підтримки. На жаль, ця доля не оминула і Україну, якій доводиться проводити реформи в умовах «постреволюційного синдрому» та збройного конфлікту з найближчим сусідом. З іншого боку, ситуація полегшується тим, що на шляху політичних та інших трансформацій Україні не доводиться розв'язувати складне завдання щодо винайдення нових форм політичного життя, адже мета європейської інтеграції обумовлює тісний зв'язок зі стандартами ЄС, згідно яких мають відбуватися реформи в нашій державі. Натомість, головною проблемою стають питання «яким чином», «якою ціною» та «у який термін» ми зможемо провести всі необхідні трансформації для набуття бажаного статусу членства в Євросоюзі.

VI. Як вже зазначалось, у сучасному науковому дискурсі поряд з поняттям *«політична трансформація»* досить часто використовується поняття *«політична модернізація».* Серед багатьох визначень поняття «модернізація» можна виокремити спільні елементи, які є суттєвими для розуміння цього феномену. По-перше, це «…втілення елементів раціоналізації влади і політичної бюрократії через органічне поєднання політичних, економічних і духовних чинників соціального розвитку», по-друге, це «зростання здатності політичної системи адаптуватись до нових соціальних зразків», і по-третє, «постійне вдосконалення нормативної та ціннісної систем суспільства» [5, с. 521]. З іншого боку, в концепціях модернізації є низка положень, які, на думку деяких дослідників, виявляються вже не зовсім актуальними і навіть застарілими. Це, в першу чергу, віднесення модернізації до процесів, притаманних традиційним, колоніальним суспільствам на шляху переходу до індустріального суспільства [6, с. 88]. З цього приводу досить слушно висловився відомий вітчизняний вчений М.І. Михальченко: «Поняття «модернізація»… часто дуже звужене у своєму трактуванні. Тому породжує скепсис стосовно теорій модернізації, що можуть повною мірою описати більш глибокі і великі сучасні модернізаційні процеси. Поняття «модернізація»… поширюється не тільки на процеси переходу від традиційних суспільств до сучасних, але й на процеси вдосконалювання сучасних суспільств. За аналогією з розвитком техніки і технологій… будь-який механізм, у тому числі соціальний можна поліпшувати, удосконалювати, роблячи їх функції більш ефективними. Тому модернізаційний підхід можна і потрі-

бно поширювати і на сучасні західні та незахідні суспільства» [2,с.19].

VII. Звичайно обидва зазначених вище поняття мають право на існування. Однак, з політологічної точки зору термін *«політична модернізація»,* на наш погляд, є не зовсім вдалим вже хоча б тому, що і в зарубіжній і у вітчизняній науковій літературі він застосовується переважно при характеристиці науково-технічного прогресу. Щодо характеристики змін і зрушень в політичній сфери у цілому, то тут вітчизняні дослідники, здебільшого користуються поняттям *«політична трансформація».* Показово, що саме цей підхід став превалюючим у політології і як науки, і як навчальної дисципліни [1]. До цього можна також додати, що у вітчизняній і особливо у зарубіжній науковій літературі при характеристиці перетворень в політичних системах, зокрема в політичних партіях і партійних системах, як правило, застосовується поняття *«політична трансформація».* Це стосується не лише праць американських [7] чи західноєвропейських, а вже й східноєвропейських країн-членів ЄС [8], до яких так прагне долучитися Україна.

VIII. Отже, є достатньо підстав для висновку про те, що поняття *«політична трансформація»* є більш коректним щодо характеристики будь-яких змін, зрушень та перетворень, що стосуються політичної сфери суспільного життя, зокрема політичних систем .і особливо політичних партій та партійних систем, і є більш поширеним в сучасній політології.

Список використаних джерел

1. Горбатенко В.П. Навчальна програма дисципліни «Політична трансформація в сучасному світі» (для спеціалістів та магістрів). / В.П. Горбатенко. – К.: МАУП, 2005. – 14 с. 2. Михальченко М.І. Політична реальність в Україні: трансформація, модернізація, революція? / М.І. Михальченко. // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – К., 2005. – Вип. 7. – С. 18-27. 3. Политическая наука: Словарь-справочник. / Сост. Санжаревский И.И. – М.: «Центр-пресс», 2010. – 386 с. 4. Политология. Словарь. / Под ред. В.Н. Коновалова. – Ростов-на-Дону: «РГУ», 2010. – 402 с. 5. Політологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. / За ред. О.В. Бабкіної, В.П. Горбатенка. – К.: «Академія», 2002. – 528 с. 6. Політологія: терміни, поняття, персоналії, схеми, таблиці. Навчальний словник-довідник для студентів. / Укл. В.М. Піча, Н.М. Хома. – К.: «Каравела», Львів: «Новий світ-2000», 2001. – 320 с. 7. Aldrich J. Why Parties? The Origin and Transformation of Political Parties in America. / J. Aldrich. – Chicago: University of Chicago Press; 1995. – 355 p. 8. Krouwel A. Party Transformation in West and Eastern Europe. / A. Krouwel. – L.: Sage Publications, 2010. – 40 p.

Р. М. Ключник

ЛОКАЛЬНА ПОЛІТИЧНА КРИЗА В УМОВАХ ПЕРЕХІДНОГО ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ

В умовах перехідного політичного режиму місцеві органи влади та місцеве самоврядування знаходяться у процесі пошуку оптимальних сценаріїв взаємодій. Важливою проблемою є необхідність забезпечення легітимності нормативно-правових актів місцевих рад, яка означає їх визнання та сприйняття територіальною громадою, усвідомлення правильності їх змісту з погляду інтересів місцевих жителів та держави в цілому, переконаність у його відповідності потребам сьогодення [2, с. 291]. Основний акцент діяльності політичних сил на локальному рівні зміщується з суто політичної в економічну і соціальну площину. Крім того, локальні кризи у країнах з нестабільною демократією часто набувають рис міжетнічних чи міжконфесійних конфліктів. Якщо така криза виникла у столиці держави або у великому місті, то події отримують загальнонаціональний і навіть міжнародний резонанс. Прикладом може слугувати звільнення Президентом Росії Д. Медведєвим мера Москви Ю. Лужкова у зв’язку з втратою довіри. На нашу думку, підґрунтям для цього була тривала політична і бізнес-діяльність Лужкова, а також його складні взаємовідносини з Медвєдєвим. Ця подія стала предметом широкого обговорення у російських та зарубіжних ЗМІ. Слід також відзначити, що новий мер столиці С. Собянін є креатурою

Кремля і діє відповідно до курсу голови держави, уособлюючи стабільність російської вертикалі влади на рівні суб'єкта федерації.

Серед найгостріших локальних криз, що викликали міжнародний резонанс, можна назвати й конфлікт у казахстанському Жанаозені. Починаючи із травня 2011 р., працівники промислових підприємств (переважно нафтовидобувної галузі) періодично оголошувати страйки з вимогою підвищення оплати праці. 16 грудня 2011 р. у центрі Жанаозена відбулися масові акції протесту, що переросли у зіткнення страйкуючих робітників з поліцією. У місті розпочалися масові безпорядки, підпали та погроми, кілька людей загинули. Було порушено розклад руху потягів та іншого транспорту; закрито більшість установ і підприємств [3, с. 177]. У багатьох країнах світу відбулися пікети посольств Казахстану, профспілки інших держав світу висловили солідарність з робітниками, а імідж режиму Н. Назарбаєва за кордоном помітно погіршився. Втім, криза не призвела до загальнонаціонального хаосу, оскільки влада в Астані вжила максимум зусиль, щоб не допустити виступу опозиції.

Варто також розглянути особливості протікання локальних політичних криз в Естонії – країні, яка вже після 13 років державного будівництва вступила до ЄС та НАТО. Незважаючи на помітні успіхи у конституюванні демократичної системи, у країні існують проблеми бідності, ігнорування інтересів російськомовної меншини та негромадян. Слід окремо відзначити те, що жителі Естонії є носіями різних політико-ціннісних орієнтацій: титульна нація у переважній більшості орієнтується на ліберально-демократичні цінності, у той час як російськомовна меншина частково поділяє імперські та навіть комуністичні цінності. Відтак, навіть локальні кризи в Естонії набувають ціннісного забарвлення.

У 2004 р. у місті Ліхула було встановлено пам'ятник учасникам Другої світової війни на боці нацистів, що викликало обурення як російськомовних мешканців міста, так і іноземних держав. Втім, це викликало протест не лише місцевих жителів, а й таллінської влади та міжнародної спільноти. Після нетривалого протистояння монумент було знесено. Втім, оскільки цей прецедент мав ціннісне забарвлення, то він невдовзі повторився у столиці, що набуло масштабу міжнародного скандалу.

У 2006 р. естонська мерія вирішила перенести пам'ятник радянським солдатам з центральної площі Тинісмяге на військовий цвинтар, обґрунтувавши це тим, що знаходження країни у складі СРСР було окупацією. Для перешкоджання цьому російськомовна громада міста створила групу «Нічний дозор», яка проводила як інформаційно-роз'яснювальну роботу, так і влаштовувала пікети на захист статуї. Втім, локальна криза набрала загальнонаціонального масштабу через бажання прем'єра А. Ансипа залучити на свій бік прибічників націоналістичних партій. Він ініціював внесення поправок до естонського законодавства, які дозволяють демонтаж монументів такого роду.

Вранці 26 травня 2007 р. було розпочато роботи з демонтажу монументу, а опівдні в центральній частині міста розпочалися зіткнення громадян Росії та російськомовних громадян Естонії з поліцією. Було спалено та пограбовано кільках крамниць, частину правопорушників вдалося затримати. Міністр внутрішніх справ Естонії очолив антикризову комісію, метою якої було недопущення розповсюдження сутичок за межі Таллінна, а також ліквідація заворушень у центрі столиці. Протягом кількох годин усі організатори безпорядків були затримані, а вогнища заворушень локалізовані і придушені силами поліції та добровільних формувань «Кайтселійт». Міська влада заборонила будь-які масові акції в межах столиці до 11 травня з метою недопущення нових зіткнень [4,с.107]. Таким чином, кризу було вирішено за допомогою силовиків, втім, це забезпечило тривалу стабільність: протягом останніх шести років кризи такого роду в Естонії не траплялися. Таким чином, локальна криза забезпечила відвернення подібних ситу-

ацій у майбутньому та стабільний розвиток естонської політичної системи.

В іншій балтійській державі, Латвії, 21 листопада 2013 р. через порушення правил будівництва сталося зруйнування торговельного центра «Maxima» у столичному районі Золітуде, що призвело до загибелі більше 50 осіб. Порушення правил будівництва і безпеки евакуації були допущені свідомо з метою заощадження коштів [1,с.9]. Дану катастрофу часто порівнюють з обвалом фабрики у Бангладеш, що було також пов'язано зі спробами отримання надприбутків. Наслідки ризької катастрофи були значущими: прем'єр-міністр Латвії В. Домбровскіс подав у відставку, а довіра до мера Риги Н. Ушакова істотно знизилася. Втім, мер не залишив посаду, натомість анонсував введення більш жорстких вимог до будівництва у столиці. Натомість масштабна пожежа у Бухаресті у жовтні 2015 р. стала каталізатором загальнонаціональної кризи, яка вже тривала, і спричинила відставку уряду Румунії, який очолював В. Понта.

Отже, політична криза локального характеру є важливим об'єктом дослідження, оскільки має здатність переростати локальні рамки і набувати загальнонаціонального характеру. Це стосується, зокрема, й аналогічних криз в Україні.

Список використаних джерел

1. Juska A. Safety Crime on Neoliberal Post-Communist Society: The Collapse of the Maxima Supermarket in Riga, Latvia [Text] / A. Juska, C. Woolfson. – Bratislava: Central European Labour Studies Institute. – 2014. – 41 p. 2. Калиновська Т. Вимоги легітимності нормативно-правових актів місцевих рад [Текст] / Т. Калиновська // Право України. – 2010. – № 12. – С. 283-292. 3. Ключник Р.М. Просторово-часовий вимір політичних криз [Текст] / Р.М. Ключник // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Філософія. Соціологія. Політологія». – 2012. – Вип. 22. – С. 176-180. 4. Полещук В. Война памятников в Эстонии: этнический аспект [Текст] / В. Полещук // Этнографическое обозрение. – 2008. – № 3. – С. 103-118.

Т. М. Шевченко

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ВПЛИВУ В ПОЛІТИЦІ

У зв’язку зі стрімкими змінами в суспільно-політичному житті України та процесом виникнення нових форм впливу, а також нових суб’єктів впливу актуальним завданням на сьогодні є розвиток наукового знання стосовно проблеми впливу та соціально-психологічних механізмів реалізації політичного впливу.

Основною метою соціально-психологічних механізмів впливу є зміна образів, уявлень, спогадів, думок, почуттів, ставлень, вольових дій, спонтанних реакцій іншого суб’єкта (В. Бехтерєв, Г.Ле Бон, Г.Тард, Ф.Том, Є.Доценко, Ф.Зімбардо, М.Ляйппе, В Москаленко, В.Татенко, Г. Ковальов, Б. Поршнєв, Р. Чалдіні та інші).

Традиційними механізмами соціально-психологічного впливу на особистість є навіювання, зараження, спонукання до наслідування, формування прихильності, прохання, деструктивна критика, ігнорування, маніпуляція, примус, санкціонування. Основним критерієм для вибору та застосування того чи іншого механізму є психологічний ефект чи результат, який очікує отримати суб’єкт впливу. В. Татенко аналізуючи соціально-психологічний механізм *переконування* відмічає цілеспрямований, усвідомлюваний характер впливу через застосування аргументів і фактів, дотримання логіки доведення і обґрунтування, апелювання до істинності, значущості та свідоме, уважно-критичне ставлення реципієнта до змісту інформації та способу її подання. Основна мета переконування - змінити, перетворити чи зміцнити переконання реципієнта, викликати у нього відчуття і розуміння неможливості жити за іншими змістовими сценаріями. На відміну від переконування, механізм *навіювання* не вимагає аргументації, логічних доведень та критичного ставлення. При навіюванні суб’єкт впливу апелює до соціальних стереотипів, які знімають необхідність детального аналізу повідомлення. Відповідальність за цей аналіз об’єкт впливу перекладає на його джерело, звичайно, якщо це джерело є авторитетним і викликає довіру. Серед

основних умов виникнення довіри до політика, влади, ЗМІ є власний досвід взаємодії з відповідним суб'єктом впливу, ставлення до цього суб'єкта референтної групи або авторитетних людей, симпатія та позитивне емоційне ставлення до суб'єкта впливу. У випадку навіювання діє інший механізм: замість аргументації і доведення - порада, рекомендація, авторитетна думка і навіть умовляння. Психологічним ефектом застосування такого соціально-психологічного механізму як *приклад* є *наслідування*. Суб'єкт впливу організовує таким чином цей процес, щоб об'єкт впливу перейнявся запропонованим зразком поведінки, прикладом учинку, засвоїв його і за власним бажанням і з максимальною точністю відтворював у відповідних ситуаціях. Для більшої ефективності наслідуванню прикладу зовнішній зразок повинен відповідати внутрішньому зразку, конкретизувати його, а носієм зразка поведінки повинна бути людина з якою можна ідентифікуватися. Соціально-психологічний механізм *санкціонування* здебільшого обслуговує нормативні стосунки і є необхідним для нормального функціонування будь-якої соціальної структури. Проте, за певних умов, зокрема, соціально-психологічного протистояння, він може набувати домінуючого значення, витісняти на периферію механізми переконування, навіювання, наслідування, підпорядковувати їх собі і перероджуватись у маніпулятивний вплив. *Маніпулювання* - особливий різновид соціально-психологічного тиску, коли суб'єкт впливу ніби вдається до пропозитивних механізмів, а насправді намагається обмежити свободу об'єкта чи підпорядкувати його своїй волі. Кінцева психологічна мета, яку переслідує маніпулятор, полягає в тому, щоб підпорядкувати іншу особу своїй волі, а, отже, мати можливість керувати нею [4, 60-72].

Усю сукупність відомих соціально-психологічних механізмів впливу можна розподіляти на різні типологічні групи в залежності від критеріїв, обраних для такого поділу. Зокрема, досить чіткий типологічний розподіл дозволяє зробити застосування критерію «свобода-необхідність», вважаючи, що одні механізми дають можливість вибору і свободу дій об'єкту впливу, а інші вимагають підпорядковуватися правилам, нормам, звичаям, традиціям і, зокрема, вимогам суб'єкта впливу.

В контексті вище перерахованих механізмів зростає потреба в поглибленні знань про такі прийоми впливу на свідомість електорату як: *навішування ярликів* (бездоказове нав'язування суспільству негативних, з погляду більшості, оціночних категорій з метою компрометації кандидатів, партій, суспільно-політичних рухів); *демагогія*, яка є одним із найпоширеніших у сучасній політиці маніпулятивних прийомів суть якого полягає у використанні евфемізмів, епітетів, метафор та інших мовних прийомів, що використовуються для надання значущості висловлюванням політиків або приховування неприємної суті їхніх вчинків (мова має не тільки комунікативне, а й сугестивне значення, що дозволяє звертатися не до розуму, а до почуттів та асоціацій); *«перенесення негативного образу»* суть якого полягає у проекції негативних якостей людини чи об'єкта, або предмета моральних цінностей на іншу людину чи ідею з метою дискредитувати її; *«суспільне несхвалення»* полягає у створенні ілюзії несхвалення дій кандидата з боку широких верств населення й здійснюється методом добору різних висловлювань груп впливу, представників різних верств населення, різних соціологічних опитувань, часто поєднується з технологією рейтингів, посилання на авторитети тощо; *«імітаційна дезінформація»* полягає у внесенні певних змін в агітацію конкурента, що надає їй іншого напряму, знижує довіру до неї, створює негативний образ; контрпропаганда, як представлення обрання того чи іншого кандидата як загрозу життю, безпеці і добробуту громадян, стійкості соціальної системи тощо; *«псевдологічні висновки»* полягають в тому, що аудиторія робить неправильні висновки на основі отриманої інформації; *«застосовування контрасту»* полягає у доборі фактів, образів, на основі яких оцінка певних елементів іміджу набуває необхідного відтінку; *сенсаційність і терміновість,* що забезпечують підняття рівня психічної напруги, яка зменшує психологічний захист. Створення штучного фону сенсаційності переслідує конкретну мету - відволікання уваги; *повторення інфор-*

мації перетворює твердження в нав'язливу ідею і таким чином оберігає людину від інших точок зору. Через повторення у повідомленні можна поєднати судження та речі, які між собою в принципі не поєднувані; *плітки* хоча і можна віднести до традиційних соціально-психологічних засобів впливу, але слід детальніше досліджувати критерії класифікацію пліток (класифікація за рівнем циркуляції; за типом емоційного стану, що викликають; за інформаційною ознакою) [2; 3, 131-138].

Сьогодні варто окремо звернути увагу на таке середовище впливу, яке активно застосовує вище перераховані соціально-психологічні механізми - *засоби масової інформації*. Основна мета ЗМІ полягає у послабленні впливу інтелекту та створенні загальних думок та почуттів на відстані. Москаленко В. відмічає, що повідомлення які транслюються телебаченням, радіомовленням і в друкованих виданнях, за своєю природою є найменш індивідуалізованими і вони передбачаються й наповнюються смислом для широкої публіки та передаються опосередковано. Вплив через ЗМІ є дуже успішним, чим, власне кажучи й користуються політичні діячі. Стрімка інформаційна атака різних ЗМІ здійснює величезний вплив на психіку людини. Багаторазові повторення повідомлення «правдивого змісту» здатні визначити бачення світу, страхи і прихильності. Для того щоб інформація могла вплинути на людину, вона має опинитися в полі її зору і слуху, тобто людина повинна звернути на неї увагу. Складні для розуміння повідомлення, які апелюють до мислення, сприймаються більш ефективно, коли вони подані у письмовому вигляді. На відміну від усного повідомлення, *письмовий текст* дозволяє читачеві самостійно регулювати темп і порядок засвоєння інформації. Повідомлення, що спрямовані на почуття людини, краще спрацьовують, коли вони передаються *аудіовізуальними засобами*, оскільки маніпулюють не раціональними доводами, а чуттєвими образами, які спрямовуються на те, щоб викликати певний емоційний ефект. Впровадження інформаційних технологій, які сприяють інтенсифікації комунікативних процесів у суспільстві, окреслило комплекс проблем, пов'язаних зі специфікою впливу на особистість *Інтернет-повідомлень*. Розширення спектра форм діяльності в Інтернеті поступово перетворило її на окрему комунікативну сферу людської життєдіяльності, яка є дієвим доповненням до традиційних засобів масової інформації. Інформація, яка передається через комп'ютерні мережі, має значний потенціал впливу на людину [1, 19-30].

Знання особливостей соціально-психологічних засобів впливу й способів їхньої реалізації покликано забезпечити можливість свідомого прийняття рішення, посилити опір та захист перед маніпуляціями політиків.

Список використаних джерел

1. Москаленко В.В. Психологія соціального впливу. - К.: Центр учбової літератури, 2007. - 448 с. 2. Почебут Л.Г. Социальная психология толпы. - СПб.: Речь, 2004. - 240 с. 3. Прасюк О. Маніпулювання свідомістю виборців як комунікативна технологія здобуття політичної влади // Теле- та радіожурналістика. - 2010. - Вип. 9. - Ч. 2. - С. 134-139. 4. Татенко В. Соціально-психологічні механізми впливу людини на людину // Соціальна психологія. - 2003. - №1. - С. 60-72.

А. Ю. Кравець

ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ БІОПОЛІТИКИ У ЗАРУБІЖНІЙ ТА ВІТЧИЗНЯНІЙ НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Внаслідок динамічного розвитку політичної науки, в ракурсі уваги науковців з'являється все більше і більше нових дисциплін. Так, з другою половини XX століття увага деяких закордонних і вітчизняних вчених прикута до біополітики.

Актуалізація біополітичної аналітики у сучасному політологічному дискурсі пов'язана з процесом взаємозближення природничого та соціогуманітарного знання, зокрема, біології та політичної науки. XXI століття – це століття біоцентризму, адже біополітики вважають, що рушійною силою всіх політичних процесів, центральним

елементом будь-якої політичної системи є саме індивід – homo politicus.

Біополітика, за словами Олєскіна А. В. являє собою свого роду «кентавра» з біологічним тулубом і політичною головою. В широкому сенсі він трактує її як сукупність біологічних знань, що можуть бути застосовані у політичній сфері [1].

З другої половини XX століття у західній політичній думці сформувалось тенденція до переорієнтації наукових досліджень з вивчення владних інститутів до аналізу поведінки «політичних акторів» [2]. При чому ця тенденція розвивається одразу у двох взаємопов'язаних напрямках – біополітиці та політичній антропології.

Класиками біополітики вважаються: Л. Колдуелл зі статтею «Біополітика: наука, етика і соціальна політика» (1964 р.); А. Соміт та його стаття 1968 року «Прогрес у напрямку більш біологічно-орієнтованої політичної науки», в якій акцентується увага на тому, що оптимальною й більш дієвою є саме «біологічно-зорієнтована політологія»; Т. Торнсон та його книга «Біополітика», в якій автор стверджує, що еволюційна біологія має слугувати основою для політичної теорії. А також Х. Флор, який визначав біополітику як «застосування підходів, теорій і методів біологічних наук в політології» та сучасна дослідниця А. Влавіанос Арванітіс, яка вважає її політикою зі збереження біосу [1].

Слід зазначити, що у західному науковому дискурсі існує принципова відмінність між термінами «biopolicy» та «biopolitics», хоча обидва терміни перекладаються на українську як «біополітика». Так термін «biopolicy» характеризує конкретну практику застосування здобутків біополітичної науки у політичній сфері. Наприклад, А. Влавіанос Арванітіс в своїй статті «Biopolicy – Building a green society» зазначила, що біополітика – це «міждисциплінарний проект створений з метою аналізу економічної політики зі збереження біорізноманіття» [3]. Тоді як теоретичне вивчення різних аспектів біополітичної проблематики більш тяжіє до терміну «biopolitics».

В межах широкої інтерпретації біополітики можна казати про наступні напрямки досліджень: 1. Природа людини: філософський фундамент біополітики – розглядає людину як частину єдиного планетарного біорізноманіття. 2. Еволюційно-біологічне походження людського соціуму і його політичних систем досліджує еволюцію людини, в тому числі в контексті утворення соціальної організації у вигляді племен, суспільств, держав. 3. Етологічний підхід до соціальної поведінки і політичної діяльності людини присвячений вивченню поведінки тварин та людини, їх порівнянню, виявленню причин агресії, альтруїзму, консолідації тощо. 4. Вплив фізіологічних факторів на людську поведінку в соціальному та політичному контекстах: на соціальну і політичну поведінку людини (особливо представників політичної еліти) впливає їх емоційний стан, стрес, втома, хвороби тощо. 5. Вклад біології у вирішення конкретних політичних проблем. У західній науці цей напрям визначається терміном «biopolicy». Тоді як вищезазначені напрями відповідають терміну «biopolitics» [4].

Серед вітчизняних авторів, що займаються різними аспектами біополітичної проблематики, слід виокремити В. Бурлачука, який досліджує проблематику тілесності на прикладі середньовічної Європи та Я. Потапенко, який зосереджує увагу на соматичному бутті індивіда як об'єкті досліджень у галузі біополітики.

Окремий напрям запропонували російські дослідники (А.Олескін та інші). Вони застосовувати здобутки біополітики для дослідження мережевих структур як альтернативи бюрократії.

Таким чином біополітика – це міждисциплінарна галузь знання, яка поєднує безліч напрямів досліджень: від походження людини, вивчення поведінки людини і тварини і їх порівняння, утворення первісних суспільств і держав, дослідження психофізіологічних механізмів політичної поведінки і її впливу на політичний процесс до впровадженя на міжнародному рівні економічної політики по збереженню біорізноманіття.

В контексті дослідження сучасної політичної реальності її можна визначити як суміжну дисципліну, що досліджує «людину політичну» як біологічний вид з акцентом на психофізіологічних механізмах політичної поведінки та їх впливом на політичний процес.

Список використаних джерел

1. Олескин. Что такое биополитика – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.sevin.ru/fundecology/biopolitics/whatisbp.html 2. Потапенко Я. Соматичне буття індивіду як об'єкт досліджень у галузі біополітики // Гілея, 2013, вип. 74. 3. Agni Vlavianos Arvanitis. Biopolicy – Building a green society// Cadmus, 2011 – Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.cadmusjournal.org/node/73» 4. Олескин А.В. Биополитика. Политический потенциал современной биологии – М.: Научный мир, 2007. – 459 с.

Г. Р. Матухно

ОСНОВНЫЕ АСПЕКТЫ ПОЛИТИЧЕСКОГО ИДЕАЛИЗМА

Политический идеализм – это направление науки о международных отношениях, которое рассматривает международные феномены с точки зрения морально-этических идеалов и правовых норм. Иными словами, политический идеализм – это вера в совершенство других людей, которая сопряжена со стремлением улучшить политическое поведение других людей или государств в целом.

Яркие представители и основатели этого направления – Конфуций, Платон, Т. Мор, И. Кант – считали, что ради блага мира только совесть, справедливость и разум должны присутствовать в регулировании международных отношений и осуществлять сдерживающее влияние на национальный эгоизм. По их мнению, государства в своих взаимоотношениях должны руководствоваться такими нормами, как верность обязательствам и справедливость. Идеалисты также призывают предупреждать международные конфликты, опираясь на моральные и правовые механизмы, которые должны поддерживаться за счет международных соглашений и договоров. [3,с.112] Они акцентируют внимание на наличии универсальных, общечеловеческих интересов, ценностей и идеалов, неотъемлемых прав человеческой личности, необходимости создания всеобъемлющей системы коллективной безопасности в целях сохранения и защиты. Одной из важных проблем, которую разрабатывали политические идеалисты – это создание системы мировой безопасности на основе добровольного разоружения и взаимного отказа от войн со стороны всех стран мира. Они считали, что все вопросы в международной политике должна решать только дипломатия, а не метод принуждения. Но, в то же время осуждая силу как метод влияния, идеалисты одновременно приветствуют использование силы для обеспечения соблюдения международного права, прежде всего для защиты прав человека. Один из основоположников политического идеализма И. Кант составил план, согласно которому достижение абсолютного мира между всеми государствами считается возможным, в случае выполнения этими странами данных статей:

1. Ни один мирный договор не должен считаться таковым, если при его заключении была сохранена открытая возможность новой войны.
2. Ни одно самостоятельное государство ни путем наследования или обмена, ни в результате покупки или дара не должно быть приобретено другим государством.
3. Постоянные армии со временем должны полностью исчезнуть.
4. Государственные долги не должны использоваться во внешнеполитической борьбе.
5. Ни одно государство не должно насильственно вмешиваться в вопросы правления и государственного устройства других государств.
6. Ни одно государство не должно прибегать к таким враждебным действиям, которые сделали бы невозможным взаимное доверие в будущем, как, например,

подсылка убийц, отравителей, нарушение условий соглашений, подстрекательство к измене в другом государстве и т. д. [1,с.59]

Согласно его мнению, достичь мира во всем мире возможно только при выполнении пунктов данного плана абсолютно всеми государствами мира, но возникает проблема: захотят ли более сильные государства терять своё геополитическое и военное преимущество ради достижения идей вечного мира?

В начале XX века идеи политического идеализма подверглись критике при первой же попытке их осуществления. Это и крах Лиги Наций, и развязывание мирового конфликта 1939-1945 гг., и «холодной войны» в последующие годы. Стало ясно, что идеи политического идеализма хороши лишь в теории, а в реальном мире концепции политических идеалистов натолкнулись на острое противоречие со стороны мировой политической действительности. Так называемые политические реалисты подвергают к сомнению утверждения идеалистов. Так, они считают, что основные концепции политического идеализма не более чем утопия и наивность, и ни человек, ни общество, никогда не сможет стать идеальными, потому что эгоизм – это сущность самого человека, и ее улучшить невозможно, и события начала – середины XX века тому подтверждения. Однако и в 1930-е гг. политический идеализм получил развитие в концепции лауреата Нобелевской премии мира Р. Энджелла, который разоблачал миф об экономическом процветании в результате войны [2,с.219].

Однако в последние годы наблюдается явное переосмысление сугубо негативного отношения к положениям идеализма со стороны широких масс. Ведь большая часть мира действительно хочет мира, чтобы с уверенностью смотреть в будущее, но, к сожалению, пока мы наблюдаем, что концепции идеалистов не могут отражать реальное положение вещей в международной жизни, не дают объяснения мотивам целого ряда внешнеполитических действий разных стран. Идеи политического идеализма вряд ли когда-нибудь будут воплощены в жизнь, из-за сущности самого человека, из-за его эгоизма и многих недостатков, а также из-за того, что сильные страны не захотят разоружаться, ведь, к сожалению, в нашем мире господствующее право - право сильного.

Список использованных источников

1. Гаврилов В.В. Учение И. Канта о международном праве и новое политическое мышление // Современное государство и право: вопросы теории и истории. Владивосток: ДВГУ. – 1992. – С. 48-62. 2. Федина С.Р. Мир та його досягнення у ідеалістичному підході І. Канта [Текст] / С.Р. Федина // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Філософія. Політологія». – 2009. – Вип. 91-93. – С. 217-220. 3. Цыганков П.А. Политический идеализм в теории международных отношений: иллюзии и реальность [Текст] / П.А. Цыганков // Теория международных отношений: Хрестоматия / Сост., науч. ред. и коммент. П.А. Цыганкова. – М.: Гардарики, 2002. – С. 111-114.

В. М. Мельник

ТРАНСФОРМАЦІЯ НАЦІОНАЛІЗМУ В ТРАДИЦІОНАЛІЗМ: ПРИКЛАД ІДЕОЛОГІЧНОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ У ПОЛІТИЧНІЙ АНТРОПОЛОГІЇ В КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВНОГО НАЦІОНАЛІЗМУ

Бенедикт Андерсон підкреслював, що «націоналізм набагато ближчий до релігії та релігійної спільноти, ніж, скажімо, до лібералізму й соціалізму» [1]. Е. Сміт також продовжує: «Це основна причина, чому сучасні «модерністські» й «постмодерністські» критики націоналізму часто не можуть влучити у мішень і чому необхідно деінде шукати пояснень тривалої сили і живкості націй і націоналізмів у взаємозалежному світі». Нижче він задається досить глибоким і навіть важливим для політичного антрополога питанням: «…етнічний націоналізм і національні ідентичності скрізь залишаються дуже гострими й дражливими політичними пи-

таннями… Як пояснити цей парадокс? Це неминучий результат діалектики культурної глобалізації, яка витворює новий різновид політики ідентичностей, пов'язаний із революційним вивільненням, що його принесла з собою модерність, чи лише «пережиток» раднішої епохи націоналістичної ненависті та воєн?» [3].

Отож, сенс книги Е. Сміта «Нації та націоналізм у глобальну епоху», виданої в Лондоні у 1995 р. якраз і полягає у доведенні того, що націоналізм – це «неминучий результат діалектики» глобалізації, а отже, і глобального історичного та політичного процесу. Наводячи одне з теоретичних бачень місця нації та націоналізму в сучасному глобалізованому світі, Сміт виводить найбільш раціональну для сполучення з консерватизмом і традиціоналізмом концепцію націоналістичного світогляду. Політичні антропологи мають враховувати, що націоналізм – один із центральних світоглядних напрямків у всій філософії політичної ідеології. На мою думку, націоналізм – це найбільш ефективна ідеологічна форма для здійснення консервативно-традиціоналістичної реорганізації державного та суспільного устрою. Нині ідеологія націоналізму у спілці з консерватизмом залишається пануючою в інформаційному просторі багатьох країн з консервативно-традиціоналістською формою організації політичного процесу, державного процесу та конституційного ладу. Передусім, це Іран, Росія, Іспанія, Ізраїль. Серед країн з традиціями культурного консерватизму націоналізм характерний для Туреччини, Вірменії, Хорватії, Сербії, Греції. Надзвичайно високий відсоток націоналістів, а інколи і більш радикально мислячих людей серед населення сучасних Німеччини, Австрії, Англії, Ірландії, Норвегії, Франції. При цьому необхідно розуміти значну політико-ідеологічну прірву між націоналізмом з одного боку та нацизмом, фашизмом і расизмом з іншого. Політична антропологія на основі соціокультурної антропології цілком впевнено доводить, що це дві протилежні ідеології, доказом чого є абсолютно різні погляди на окреслені Е. Смітом схеми «національної держави» та «нації-держави», на розвиток етнічних меншин та ряд спеціалізованих фінансово-економічних проблем.

У цьому контексті, націоналізм виступає у слушно підкресленій Е. Смітом формі «любові до своєї нації та держави» і може бути розділений на етнічний і громадянський націоналізми. Етнічний націоналізм – це повага до традиційної культури та звичаїв своєї нації, розуміння нації як головної структурної одиниці історичного, етнічного, політичного та правового процесу. Громадянський націоналізм – це також повага до культури, традицій, історії своєї нації і визнання держави як єдиної форми втілення історичного призначення будь-якого національного організму. Обидві форми націоналізму можуть виступати у сполученні з консерватизмом і обидві передбачають політико-антропологічний традиціоналізм у громадсько-політичному устрої нації і держави. Однак, на мою думку, етнічний націоналізм характерний для представників конкретної державної або недержавної нації, тоді як громадянський націоналізм має бути характерним для всіх жителів конкретної національної, а інколи, і поліетнічної держави. Приклади останнього особливо яскраво простежуються в Російській Федерації, США, Бразилії, Аргентині, Єгипті, Марокко, Саудівській Аравії, Об'єднаних Арабських Еміратах, Кувейті, Швейцарії, Індонезії, Індії та Китаї [2].

Так чи інакше, але Сміт узагальнює концепцію «нація-націоналізм» наступним чином: «націоналізм політично неодмінний, національна ідентичність соціально функціональна; нація історично закорінена». Нижче він ширше розвиває цю історико-політичну концепцію: «Зважаючи на розмаїття визнаних держав, принаймні з 1648 р.. запровадження націоналістичних принципів від 1789 р. можна розглядати як підпирання, розширення й гуманізацію політичного порядку міждержавної системи, яке оперло її на культурні й історичні критерії, тобто на попереднє існування історичних культурних спільнот. Це були простонародні спільноти, чия культура і традиції виражають їхні прагнення як спільнот і для яких націоналізм шукає місця в розподілі влади у світі. Ось чому націоналізми так часто борються проти

держав і міждержавного порядку – щоб дати місце притлумленим і невизнаним культурним спільнотам у світі національних держав. Мало того, націоналісти стверджують, що кожна держава у розмаїтому світовому порядку має володіти осібною політичною індивідуальністю, ґрунтованою на окремій і унікальній культурній спільноті чи нації» [3].

Власне, у останньому твердженні розкривається вся глибина взаємозв'язків між націоналізмом та політичною антропологією. У цьому контексті, найбільш *антропологічно* виправданим є консервативний націоналізм або націонал-консерватизм. Що ж стосується конкретно націоналізму та політичної антропології, то остання створює доволі фундаментальні підстави для розвитку націоналістичної ідеології. Це, перш за все, концепція політичного традиціоналізму, релігійного фундаменталізму, а також виокремлення та піднесення власної етнополітичної історії із загальносвітового контексту. Безумовно, що більшість сучасних світових націоналістичних ідеологій лише побічно використовують у своїх політико-правових розробках державного устрою методологію політичної антропології. Тому завданням політичної антропології, як субдисципліни соціокультурної антропології, є витворення на основі концепції «традиціоналізм-фундаменталізм-консерватизм» нового комплексу поглядів на реорганізацію культурно-політичного, соціо-політичного та політико-правового життя у кожній окремо взятій національній державі (або «державі-нації», як Іран, Ізраїль або Японія). Така концепція, на мою думку, може бути реалізована виключно в контексті національно-консервативного політичного руху. Організація, діяльність та методи політичної боротьби останнього мають базуватись на теорії і методології політичної антропології. Лише таким чином політична антропологія зможе створити реальне підґрунтя для політичного відродження будь-якої національної та державної системи. Не слід також відкидати придатності і пристосованості ідей політичної антропології до ідеології націоналізму, інтегрального націоналізму, соціального націоналізму, ультра-консерватизму. В деяких країнах політична антропологія може використовуватись як підгрунтя навіть для таких утопічних ідей як націонал-анархізм і націонал-комунізм. Всі ці ідеологічні форми політичної антропології можуть використовуватись, застосовуватись і реорганізовуватись за будь-яких історичних умов і за будь-якої фази етногенезу [2].

З огляду на це, українських політичних антропологів, перш за все, має цікавити до якої ідеології та філософської системи ближча *політична антропологія українського історичного процесу.* Тут можуть виступати і суб'єктивні точки зору, однак, мені здається, що найбільш придатною для здійснення *традиціоналістичних* та *політико-антропологічних реформ* у системі державного устрою України, є ідеологія консерватизму та націонал-консерватизму, котрі знайшли свій офіційний початок на наших землях ще у 1918 р., коли була проголошена Українська Держава під керівництвом гетьмана П. Скоропадського. Українська Держава 1918 р. є яскравим прикладом втілення політико-антропологічних ідей та традиціоналістичного консерватизму. Її невдача – справа жорсткої внутрішньополітичної боротьби та надмірної прихильності тодішньої української інтелігенції до соціалізму, про що, зокрема, відзначав В. Липинський у своїх «Листах до братів-хліборобів».

Ідеологічне сполучення консерватизму та націоналізму в *науковий традиціоналізм* може бути виправдане лише за використання методологічних підходів політичної антропології.

Список використаних джерел

1. Андерсон Б. Уявлені спільноти: міркування щодо походження й поширення націоналізму. / Б. Андерсон. – К., 2001. 2. Мельник В. М. Нариси з теорії соціокультурної антропології. / В. М. Мельник. – Вінниця, 2015. – Друге видання. – 552 с. 3. Сміт Е. Нації та націоналізм у глобальну епоху. / Е. Сміт. – К., 2009.

І. І. Погорська

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Стрімке зростання ролі географічних чинників, зміна політико-культурних кордонів, оновлення спектру стратегічних загроз з чіткою кореляцією на зональні ареали спрямовують зусилля аналітиків та політичних функціонерів на розв'язання складних міжнародних завдань, де головними складовими є політика і географія.

Під очевидним впливом глобалізаційних процесів разом з розвитком традиційних підходів у стратегічному аналізуванні, був покладений початок формування нових альтернативних дослідницьких стратегій, що дозволяє зафіксувати факт якісної трансформації геополітичної науки. Масштаби теоретичного пошуку сучасної геополітики вийшли за межі традиційної геополітики, об'єктивно зважаючи на багатовимірність трансформаційних зрушень.

Доцільно виділити декілька основних структурно обумовлених вимірів сучасного геополітичного аналізу: стратегічні впливи, що визначаються фактором зростанням сукупної могутності й прагнення досягнення більш значущої ролі швидко зростаючих держав; зростання економічного важеля на тлі процесів глобалізації та посилення ролі транснаціональних акторів, врахування зростаючого впливу проблем природничого та екологічного характеру, тиск глобальних та регіональних демографічних зрушень і урахування існуючих обмежених можливостей розвинених країн за умов прийому та асиміляції емігрантів в найближчі роки буде тільки зростати; зростання жорсткого втручання в особливий духовний простір, що є полем культурних кодів і цільовим об'єктом політико-соціальної деконструкції, власне геополітичний і геоекономічний рівні, що охоплюють трансформаційні політико-просторові і економіко-просторові характеристики сучасного світу.

У ситуації зростання ризиків і невизначеності в глобальному масштабі, стиснення простору і безпрецедентного прискорення часу виникають і нові тісно пов'язані один з одним напрями теоретизування як «World Studies» та «Global Studies». В рамках активного розвитку досліджень глобальної економіки та політики, а потім і з позицій врахування об'єктивного технологічного зсуву - революції у військовій справі, стало вважатись, що в нових умовах інформаційного світу ключове значення для успіху міжнародного актора у надкомплексному глобальному середовищі має швидкість прийняття рішень, а відтак головним ресурсом стає не простір, а час [2], [3,с.437-457], [4, 1]. Поряд з тим відбулося розширення понятійного апарату геополітичного знання, бо в контексті глобалізації, поняття соціального набуває також й реального геополітичного змісту [8].

У кінці XX ст. особливої популярності набув такий напрям сучасної західної геополітичної думки як «критична» або постструктуралістська геополітика, прихильники якого трактують географію як своєрідну форму соціально обумовленого знання [5]. Простір став тлумачитись як такий, що підлягає соціальному конструюванню, інструменталізації та деконструкції. Тож вкрай актуальними стали дослідження способів використання фізичного простору та стратегічного значення об'єктів для досягнення політичних цілей. Такий дослідницький підхід суттєвим чином був спрямований на знаходження взаємозв'язку між інтересами міжнародних акторів і подіями світової політики [2,1].

До нових напрямів критичних геополітичних досліджень часто відносять такі як «формальна геополітика», що досліджує розвиток геополітичної думки та геополітичної традиції, «практичну геополітику»та «радикальну геополітику», що концентрують увагу на геополітичному символізмі та геополітичних концептуалізаціях в контексті державного управління, структурну геополітику, прихильники якої концентрують зусилля на глобальних процесах та тенденціях світового розвитку з врахуванням особливостей впливу на простір міжнародних взаємодій глоба-

лізації та зростанні глобальних ризиків, що трансформують геополітичну практику, враховуючи широку соціальну проблематику культурологічних, власне постмодерністських та феміністських студій [5,с.307 - 322].

Тим не менш, у загальному контексті, реального теоретичного синтезу ще не відбулося. Завдяки привнесення біхевіоризму у геополітику міжнародних відносин позитивізм все більше протистоїть конструктивізму, який підкреслює свою ідейну детермінанту - люди творять суспільство і світ [6]. І це відбувається тим більше, чим основна увага приділяється інтерсуб'єктивному виміру їх відносин, які, на думку представників даного напряму, можуть змінити свою власну ідентичність та уявлення щодо свого соціального і природного середовища. Однак критична геополітика не дає альтернативного методу вирішення складних проблем, які пов'язують геополітичну владу (чи владу), панування (домінування) і територію.

Варто зазначити, що висока комплексність альтернативних класичній традиції геополітичних підходів часом негативно впливає на процес надання ефективних практичних рекомендацій. Даний факт ускладнює вироблення чітких зовнішньополітичних та безпекових стратегій, зумовлюючи їх певну «розмитість» й, на думку політичних сил - прихильників активного акціоналістського спрямування, зумовлює недосконалість стратегічної дії. У якості альтернативи, перш за все неоконсервативними дослідними центрами та військовими навчальними закладами, для розвитку пропонується неокласична парадигми сучасної геополітики.

Неокласична школа виходить з того, що зміст і цілі сучасної геополітики зазнали істотних змін, але геополітичне знання не втратило свого значення. Прихильники даного дослідницького вибору намагаються довести, що понятійний апарат геополітики дозволяє не просто давати логічні пояснення реалій сучасної світової політики, а також об’єктивно оцінювати тенденції та перспективи її еволюції [7]. У даній інтерпретації, територіальні аспекти політичного планування мають першочергове значення при формуванні успішних зовнішніх стратегій, особливо у контексті визначення ризиків та ареалів дестабілізації через брак ресурсів і тиску зовнішнього середовища.

Варто зауважити й на то тому, що сьогодні все активніше експериментують з новими напрямками геополітики та політичними підходами нової генерації. Окрім досліджень геополітичного значення нових просторів стратегічної дії, пов’язаних з об’єктивним технічним прогресом та інноваційним розвитком, якими є, наприклад, «космополітка», обраний курс на так звану індустріальну трансформацію, що передбачає функціонування дванадцяти спільних інноваційних програм, сфокусованих на структурних змінах у виробництві та споживанні. Змінах, які зможуть просунути вперед практичне вирішення проблем екологічної безпеки. Серйозне значення приділяється й пошуку механізмів стимулювання розвитку нової екологічної культури, поведінки, яка стимулюватиме вибір на користь інноваційних рішень. Тут, на нашу думку, позитиви слід очікувати не стільки від декларативних тверджень щодо розвитку сучасного суспільства, але від довгострокових програм, що передбачають конкретні економічні та політичні переваги.

При цьому геополітика відіграє роль не просто концептуального підходу до практичної реалізації інтересів, але й прикладного інструментарію. Його варіативність з технічних і технологічних позицій дозволяє дискутувати про нову геополітику. Разом з тим, практика її використання доводить необхідність привнесення більшої гнучкості у міжакторні відносини всередині світової спільноти, що і надалі спонукатиме до ситуативного залучення можливостей альтернативних підходів впливу на розвиток сучасної міжнародної системи.

Список використаних джерел

1. Criekemans D. «Réhabilitation et rénovation en matière de pensée géopolitique », L'Espace Politique *[En ligne], 12 |2010-3, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL : http://espacepolitique.revues.org/1723 ; DOI : 10.4000/espacepolitique.1723/. 2. Dalby S. Imperialism,*

domination, culture : the continued relevance of critical geopolitics/ S. Dalby // Geopolitics.- 2008, 13 (3).- P.413 - 436 . 3. Dittmer J., Dodds K. Popular geopolitics past and future : fandom, identities and audiences/ J. Dittmer, K. Dodds // Geopolitics, - 2008.-№ 13 (3). -P.437- 457. 4. ECPR Joint Sessions Rennes, Workshop 8 «The New Geopolitics and Changing Territorialities: Between International Studies and Political Geography», Rennes (France), 11-16 April 2008, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/jointsessions/paperarchive /rennes/ws8/criekemans.pdf 5. Hyndman J. Mind the gap: bridging feminist and political geography through geopolitics / J. Hyndman // Political Geography.- 2004, Vol. 23.- P.307 - 322. 6. Jervis R. Perception and Misperception in International relation.- *[Електронний ресурс]. – Режим доступу: - http://graduateinstitute.ch/files/live/sites/iheid/files/sites/political_science/users/jovana.carapic/public/ Jervis.pdf. 7. Kaplan R.D. Center Stage for the Twenty - first Century / R.D. Kaplan // Foreign Affairs, 2009, March - April. – P.16- 32. 8. Rothkopf D. Superclass: The Global Power Elite and the World They Are Making / Rothkopf D. - Farrar, Straus and Giroux; 1 edition, 2009 - 408 p.*

Д. В. Прошин

ПЕРЕМОГА НАД ТЕРОРИСТАМИ – ЩО ДАЛІ?

В обговоренні питання про протидію тероризму центральне місце, як правило, посідає накреслення шляхів до *перемоги над терористами*. Незрівнянно менше уваги приділяється тому, що може відбуватися *після перемоги*, – тому, що тут визначається як «післяпереможна стадія протидії тероризму». Однак досягнута перемога залишає відкритими (або породжує вже безпосередньо на післяпереможній стадії) цілу низку проблем, від вирішення яких залежить, наскільки послідовними й повними будуть припинення насильства та реабілітація суспільства, що зіштовхнулося з викликом тероризму. Якщо ці проблеми не отримують належного вирішення, то різко зростає ймовірність рецидивів терористичного насильства або ж виникнення інших форм політичної напруженості. З огляду на це, вивчення феномену післяпереможної стадії протидії тероризму набуває не лише суто академічної, але й прикладної значущості.

Перш за все необхідно чітко позначити основні різновиди *сценаріїв перемоги*, в рамках яких складаються комбінації подальших можливостей та ризиків.

Проглядаються три варіанти подібних сценаріїв, першим з яких є *саморозпуск* терористичних угруповань, повна їх *дезінтеграція* під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників (тиск з боку уряду, низька або нульова підтримка з боку населення, відсутність сильних лідерів, розчарування самих терористів у можливості досягти поставлених цілей та ін.). Особливістю цього сценарію є його «природний», інкрементальний характер (західні дослідники використовують для його опису термін *«вигорання»* (burnout)). Зрозуміло, в усіх епізодах, що вкладаються у цей сценарій, уряди застосовують проти терористів певні силові заходи, однак відмова терористів від насильства спричинюється тут не низкою нищівних ударів, а неухильним виснаженням ресурсів терористичних груп та звуженням кола їхніх можливостей. Важливою передумовою цього сценарію є демократичний характер правлячих режимів, яким протистоять терористи. Відповідь диктаторського режиму, який зіштовхується з терористичним викликом, майже негайно набуває характеру повномасштабної каральної кампанії. Демократії, хоча вони аж ніяк не настільки стримані у використанні проти терористів свого репресивного апарату, як це традиційно змальовується (про що йдеться нижче), усе ж набагато рідше, ніж диктатури, вдаються до гранично жорстких заходів, тим самим залишаючи критично ослабленим терористичним угрупованням шанс «розчинитися».

Другий сценарій – *добровільне роззброєння* терористичних угруповань з подальшою їхньою *трансформацією* в легальні політичні партії. Це можливе в тих випадках, коли терористичні організації, вже значно ослаблені, ще зберігають деякий «капітал», достатній для того, щоб виторгувати для себе відносно вигідні умови припинення насильницьких дій. Як і в першому сценарії, необхідною передумовою подібного розвитку подій є демократичний характер режиму. Перегово-

ри та компроміси з терористами є вкрай небажаними для будь-якої влади. Проте якщо демократії в окремих випадках можуть вдаватися до таких кроків (прагнучи знайти мирний вихід з силового протистояння та/або позбавити своїх громадян від тягаря затяжного конфлікту), то диктаторські режими в принципі відкидають саму можливість будь-яких поступок.

Нарешті, третім сценарієм перемоги є *розгром*, який не залишає уцілілим терористам іншого вибору, крім визнання своєї поразки та прийняття призначеного для них покарання. Зрозуміло, силовий компонент присутній і в контексті інших сценаріїв, але під час розгрому терористичних угруповань він за визначенням відіграє головну роль. Розгром терористів із залученням будь-яких засобів – це курс, який практично «інстинктивно» обирають диктаторські режими. Демократії, навіть якщо вони не мають наміру вести перемовини з терористами, можуть залишати бойовикам усілякі стимули для відмови від насильства (наприклад, пом'якшені вироки для розкаяних терористів), що послаблює терористичні угруповання зсередини, створюючи умови для їхнього «вигорання». Проте за певних обставин розгром терористів може стати й результатом антитерористичних заходів, вжитих демократичними режимами. Найчастіше це відбувається в тих випадках, коли великі терористичні угруповання не йдуть на поступки, ба навіть намагаються посилити тиск на уряд; коли правлячі режими, формально зберігаючи демократичний характер, починають зісковзувати до авторитаризму або від самого початку демонструють риси т. зв. «неліберальної демократії» [1;3]; коли малосилі угруповання здійснюють резонансні теракти, чим викликають жорстку реакцію уряду, але при цьому виявляються не в змозі витримати зворотній удар. (Додатковим чинником, що підвищує впертість та агресивність терористів і, як наслідок, – жорсткість зворотних заходів, є іноземна підтримка, одержувана терористичними угрупованнями.)

Як зазначено, ці сценарії являють собою зовнішні рамки, що форматують перебіг подій на післяпереможній стадії. Проблеми ж, які виникають безпосередньо на даній стадії, можуть виглядати наступним чином. У першу чергу це *врегулювання конфліктів*, що лежали в основі терористичних кампаній. Перемога над терористами не означає автоматичного усунення або, принаймні, послаблення тих протиріч, які підживлювали нещодавнє насильство. Отже, ситуація може вимагати від уряду готовності та вміння налагодити політичний діалог хоча б з деякими з колишніх супротивників, сприяти формулюванню нових, конструктивних програм в опозиційних колах та зі свого боку забезпечити канали для законного висловлення політичного невдоволення. Від цього вочевидь залежить, наскільки плавним та продуктивним виявиться проходження післяпереможної стадії.

Другою проблемою, яка виникає на післяпереможній стадії, є *«закриття»* конфлікту – обговорення питань, пов'язаних із жертвами насильства (скоєного як терористами, так і урядом); соціально-політична реінтеграція колишніх терористів; примирення сторін протистояння. Від постконфліктного врегулювання, з яким вона утворює один вузол, проблема «закриття» конфлікту відрізняється своїм політико-часовим вектором: якщо постконфліктне врегулювання спрямоване на уникнення рецидивів насильства, то «закриття» має ретроспективний, реабілітаційний характер.

Отже, успішне для влади завершення боротьби з терористами аж ніяк не є «розв'язкою справи» (the end of the affair) [2,с.15], відкриваючи особливу – післяпереможну – стадію протидії терористичній загрозі. Розуміння специфіки цієї стадії має починатися з усвідомлення того, що не існує «перемоги над терористами як такої». У кожному окремому випадку перемога набуває однієї з трьох форм («вигорання» і повільна дезінтеграція терористичної організації; її добровільне роззброєння і трансформація в політичну партію; її розгром). Кожен з цих сценаріїв стає рамкою, в межах якої вирішуються питання, що повстають перед владою вже безпосередньо на післяпереможній стадії. Визначено два комплекси таких питань: по-перше, врегулювання політичних протиріч, які залишаються після завершення

гарячої фази конфлікту; по-друге, остаточне «закриття» конфлікту – відновлення справедливості по відношенню до його жертв, реінтеграція колишніх терористів та загальна соціально-політична реабілітація суспільства.

Цілком природньо, що у цих тезах лише у першому наближенні окреслено проблему та намічено основні підходи до її подальшого аналізу. Але вже зараз можна стверджувати, що головним викликом, який постає перед урядами у зв'язку з проходженням післяпереможної стадії боротьби з тероризмом, є досягнення оптимального поєднання силових заходів та політичної гнучкості. Невиправдана поблажливість до колишніх терористів або прагнення умиротворити їх без врахування інтересів більшості можуть не лише дискредитувати уряд, але й дестабілізувати загальну політичну ситуацію в країні. З іншого боку, зайва жорсткість до противників режиму (як до переможених терористів, так і до їхніх прихильників) і небажання звертати увагу на ті проблеми, що призвели до сплеску насильства або були породжені ним, можуть «загнати хворобу всередину», що також загрожує новою конфронтацією та рецидивами насильства.

Список використаних джерел

1. Прошин Д. В. Неліберальна демократія та надмірна сила в протидії тероризму (на прикладі Перу та Шрі-Ланки) / Д. В. Прошин // Вісник Дніпропетровського університету. – Серія «Філософія. Соціологія. Політологія». – 2015. – N 1. – С. 169-175. 2. Weinberg L. The End of Terrorism? / L. Weinberg. – Abingdon: Routledge, 2012. – 156 p. 3. Zakaria F. The Rise of Illiberal Democracy [Electronic resource] // Access mode: http://www.closer2oxford.ro/uploads/2012/06/12/The_Rise_of_Illiberal_Democracy.gf1ruw.pdf.

С. В. Савойська

ФЕНОМЕН ПОВЕДІНКИ У КОНТЕКСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ МОВНО-ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ НА ТЕРЕНАХ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

Поведінка політика, учасника певних політичних подій, групи, спільноти та ін., яка має широкий спектр дій і впливів, тісно пов'язана із мовно-освітньою політикою, що здійснюється у сучасній Україні, політичною культурою, яка формується на основі певної ідеології, що панує у суспільстві. Приміром, в авторитарно-тоталітарному суспільстві політична поведінка суб'єктів політики та громадян суттєво відрізняється від тієї, яка має місце у демократичному середовищі. Зокрема, поведінка індивідів і спільнот до епохи Відродження та Нового часу розвивалися завдяки зусиллям античних філософів, які створили вчення про державу і комунікації як інструмент впливу на свідомість, вербальну поведінку громадян і політиків. Крім мовно-освітньої політики, до системи комунікації і соціалізації американський політолог-компаративіст Пауелл Дж. Бінгхем включив мас-медіа, школи, вузи, церкви, армію тощо, які також культивують певні зразки політичної поведінки. У постіндустріальну добу до цієї системи Н. Чернов відносить ЗМІ, зокрема медійну рекламу [2, с.523], яка не завжди позитивно впливає на психіку людини та поведінку спільноти, формування національної свідомості та ідеї, патріотичних почуттів та ін.

Неоднозначно сприймав стан мовно-освітньої політики, української мови, проблему двомовності в Україні та політичну поведінку української інтелігенції А. Кримський, якого обурював сам факт їх поведінки та відношення українофілів до української мови, які із селянами розмовляли українською мовою, а між собою − російською. Такий стан справ він вважав недопустимим і наполягав на тому, що українцем може бути лише той, хто відстоює національну ідею та послуговується лише українською мовою [3, с.379].

Утім, посил цього великого науковця є актуальним і наразі, коли така вербальна поведінка є звичним явищем у середовищі політикуму, освітян та громадян й у сучасній Україні. Аналізуючи поведінку політиків, представників влади, держс-

лужбовців, кандидатів у депутати, індивідів, спільнот та їх відношення до української мови як єдиної державної, російської мови як регіональної, двомовності та ін., вважаємо за необхідне проаналізувати комунікативний аспект мовно-освітньої політики [4, с.311], опираючись на біхевіористський метод дослідження, який «почали активно використовувати на межі XIX - XX ст., коли постала практична потреба в об'єктивних знаннях політичної дійсності, пов'язаної насамперед з участю громадян у політиці» [1, с.124].

Не зважаючи на те, що предметом аналізу цього методу є вивчення політичної поведінки спільнот під час виборів, наша мета полягає у тому, щоб показати, якою є поведінка політиків при обговоренні та ухваленні мовно-політичного рішення, програми, законів «Про мови в Українській РСР», «Про ратифікацію європейської хартії регіональних мов або мов меншин», «Про засади державної мовної політики» та ін., які конструктивно і водночас негативно вплинули на українізаційні процеси, які відбуваються в освітній галузі. Окремі аспекти цієї проблеми досліджували як вітчизняні (В. Бебик, А. Кримський, Н. Панова, І. Рибак, О. Рупташ, В. Северинюк, Н. Чернов та ін.), так і закордонні науковці (Д.Ґравер, Паулл Дж. Бінгхем, Міхал Шаміра, Яків Шамірб, Тамір Шеферц та ін.). Науковці особливу увагу приділяють вивченню політичної поведінки як політиків, так і громадян, їх культури, впливу різних чинників на політичний процес. Під поведінкою політиків і спільноти вчені розуміють свідомі або підсвідомі їх дії, які пов'язані з конкретною політичною ситуацією або електоральною поведінкою громадян, їх впливом на здійснення мовно-освітньої політики, настрої та рішення політиків [1, с.125, 126].

За роки незалежності навколо мовно-освітньої політики розгорілася суспільно-політична полеміка, яка стосується поведінки політиків під час ухвалення законопроектів, щодо розвитку освітньої галузі, розгляду статті 10 Конституції незалежної України, ратифікації «Європейської хартії регіональних мов або мов меншин». Феномен поведінки у контексті модернізації освітньої галузі у сучасній Україні розглядається нами як складова культури політиків та українського народу у цілому. У цьому значенні поведінку політиків, індивідів і спільноти варто розглядати за такими видами, як *індивідуальна*, що має велике значення під час проведення семінарського заняття або читання лекції, використовуючи ту або іншу мову; *групова*, яка виявляється у реакції молоді на ухвалення місцевими чиновниками того чи іншого наказу, який негативно впливає на навчальний процес та отримання знань; *масова*, що виводить на вулиці міст чи регіонів педагогів, батьків, молодь та інших осіб, щоб донести до чиновників незгоду, яка, приміром, пов'язана із переведенням навчальних закладів на двомовний, одномовний російський режим викладання або закриття україномовних освітніх установ як вельми затратних; *електоральна*, що відображає симпатії, які віддаються на користь конкретного депутата або політичної сили; *колективна*, яка спрямована на підтримку певної особи та ін. [6, с.118].

Утім, мовно-політична поведінка суб'єктів політичного процесу не завжди позитивно впливає на впровадження української мови в освіту України, поширення комунікацій державною мовою на Півдні і Сході держави, використання української мови на державній службі, у діловій сфері, освіті, мас-медіа, під час виборів, коли політики свою вербальну, символічну і маніпулятивну поведінку використовують із метою отримання переваги або перемоги над опонентом, використовуючи при цьому певну мову, наприклад, російську або українську. Під цим кутом зору мовно-освітню політику варто розглядати як модель політичної комунікації, зорієнтованої на формування певної поведінки політичного суб'єкта в умовах конкретної мовно-політичної ситуації. Щоб проаналізувати поведінку суб'єкта політики, необхідно, за словами В.Северинюка, враховувати, на якому рівні політичної діяльності вона виявляється, − політичної участі чи політичного відчуження, оскільки ці поняття входять до структури категорії «політична поведінка» [6, с.118].

Мовна поведінка політиків або учасників певних політичних подій проявля-

ється під час їх публічних виступів, маніпулятивних стратегій, якщо вони мають місце, політичних дискурсів на тему мовно-освітньої політики у Верховній Раді при ухваленні рішень, законопроектів і програм, коли вони виступають із промовами перед виборцями Сходу чи Заходу України, у яких національна свідомість та українська ідея суттєво відрізняються. На думку Тейлора, значення поведінки для розуміння людських вчинків передбачає врахування культурного контексту та індивідуальних особливостей [5, с. 25]. Свідченням цього є вербальна поведінка місцевих політиків і чиновників Півдня і Сходу України, яка спрямована на впровадження в освіту регіону російської мови у статусі офіційної або регіональної. Маніпуляції у мовно-освітній політиці, на думку І. Рибак, − це «особливий різновид політичного впливу на масову свідомість та поведінку із метою їх корегування та спрямування у необхідному для маніпулятора напрямку» [4, с.372].

Отже, така феноменальна поведінка полярних вітчизняних політиків призвела до розколу українського суспільства за мовно-політичною ознакою, що негативно відобразилося на освітній галузі, яка перебуває у такому вигляді до цього часу. Причім, політична поведінка сучасних політиків, які обіймають високі державні посади, ніяк не пов'язана із намаганням вийти із зазначеного тупика та розв'язати мовно-освітню проблему із користю для усієї української спільноти, а особливо для тієї, яка продовжує російщитися на Сході і Півдні держави, стрімко поповнюючи ряди «руского міра».

Список використаних джерел

1. Бебик В. Базові засади політології: історія, теорія, методологія, практика: [Монографія]. – 2-ге вид., стереотип. – К.: МАУП, 2001. – 384 с. 2. Історія політичної думки: навч. енцикл. словник-довідник для студентів вищ. навч. закл. / За заг. ред. Н. М. Хоми [В. М.Денисенко, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.]. – Львів: Новий Світ – 2000, 2014. – 766 с. 3. Панова Н. Деструктивні тенденції в українській літературі на межі XIX –XX ст. // Теоретична і дидактична філологія. – 2014. – Вип. 17. – С. 376-389. 4. Політологія: навчальний енциклопедичний словник-довідник для студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації / За наук. ред. політ. н. Н. М. Хоми [В. М. Денисенко, О. М.Сорба, Л. Я. Угрин та ін.]. – Львів: «Новий Світ. – 2000», 2014. – 779 с. 5. Рупташ О. Парадигмальний підхід у гуманітарних науках // Нова парадигма: [журнал наукових праць] / голов. ред. В.П.Бех; Нац.пед. ун-т імені М.П. Драгоманова; творче об'єднання «Нова парадигма» – Вип. 122. – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова. 2014. – С.20-32. 6. Северинюк В. Політична поведінка: проблеми теорії та методології: монографія. – Київ; Запоріжжя: Вид-во КПУ, 2009. – 432 с.

В. П. Березинський

ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ТЕХНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПОЛІТИЧНОЇ САМООРГАНІЗАЦІЇ ГРОМАД

У контексті самоорганізаційних процесів у громадах варто говорити про соціальні технології. Серйозні дослідження у сфері соціальних технологій почалися наприкінці 70-х — на початку 80-х рр. XX ст. Серед фундаторів цієї проблематики варто назвати болгарських учених Н. Стефанова, який розглядає соціальну технологію як діяльність, у результаті якої досягається поставлена мета й змінюється об'єкт, і М. Маркова, який розглядає соціальну технологію дуалістично: як систему знань про організацію певної діяльності, пов'язану з виконанням етапів, операцій, методів, дій тощо з формування суспільних явищ; як технологізацію цих знань у процесі діяльності, що виражається в діях людей, які відповідають вимогам конкретних, специфічних соціальних структур. До розгляду соціальних технологій долучився і Карл Поппер, який розрізняв два види соціальних технологій — «часткову» соціальну технологію (piecemeal engeneering) і «холістську» («утопічну») соціальну технологію.

В.М. Іванов та В.І. Патрушев вважають, що соціальні технології — це нова галузь наукового знання, їх варто розглядати «як нові методи, способи досягнення

соціального результату відповідно до цілей суспільства щодо більш повного використання людських ресурсів, відтворення життєвих сил» [2, с. 45]. На їхню думку, соціальні технології — це напрямок сучасної соціальної інноватики, породженої як вимогами самого життя, так і тими змінами, які відбулися в науковому світі під впливом науково-технічної, управлінської, інформаційної революції.

Е.А. Капітонов вважає, що «соціальна технологія — це спосіб реалізації проекту впливу на предмет якої-небудь діяльності, раціонально розчленованої на окремі процедури й операції, спрямовані на підтримку соціальної системи в робочому стані чи перетворення її відповідно до заданих параметрів» [3, с. 210-211].

Н.А. Сляднєва вважає, що специфіка соціальних технологій полягає у феномені їх подвійного призначення. Соціальний результат дії соціальних технологій залежить від моральних імперативів, цілей і мотивації тих сил, які ці соціальні технології застосовують. Неоднозначність реальної практики застосування соціальних технологій — це об'єктивний результат неоднорідності соціальної структури, конфронтації інтересів тих сил, які виступають на ігровому полі соціуму в сучасному соціально-інформаційному просторі.

На думку Н.А. Сляднєвої, соціальні технології — це небезпечна зброя (інструмент соціального управління), яка володіє як конструктивним, так і деструктивним потенціалом. Застосування соціальних технологій у позитивних цілях передбачає: а) наявність системи контролю, правового регулювання, системи стримування й противаг, активності інститутів громадянського суспільства; б) формування позитивного етичного імперативу, вироблення соціального імунітету до маніпулятивних технологій [4].

Н.А. Сляднєва вважає, що соціальні технології сьогодні набули статусу синергетичного чинника суспільного розвитку, характеризуються можливістю привести в резонанс глобальну соціальну систему. Така здатність соціальних технологій виникла в результаті глобальної інформатизації, що дозволяє багаторазово ретранслювати, підсилювати за рахунок різноманітних інтерпретацій навіть одиничний інформаційний імпульс, якщо він має необхідний потенціал [4].

В.П. Шалаєв розглядає проблему соціальних технологій у категоріях самоорганізації, зосереджуючи свою увагу на соціальних змістах системно-синергетичної парадигми. На його думку, суть соціальних технологій у світлі синергетики повинна бути коректнішою за просто методи й способи оптимізації соціального простору, досягнення оптимального соціального результату за найменших управлінських витрат. В умовах наростання кризовості відносин людини й світу важлива не лише успішність управління, але і його характер, що враховує власні тенденції розвитку системи. В.П. Шалаєв підкреслює, що соціальні технології — це своєрідні інструменти антикризового управління, які повинні базуватися на основі синергетичної методології, яка розглядає світ у його глибоко системному, самоорганізованому вигляді (див.: [5]).

К.Е. Бурнашев пропонує розглядати соціальні технології як об'єктивно сформований механізм сучасного соціального управління. Для виявлення нових практичних можливостей соціальних технологій ним було застосовано методологію теорії самоорганізації (синергетики), зокрема, було виявлено специфіку керування малою флуктуацією й роль малого впливу, що проявляють себе як особливі можливості й форми механізму реалізації соціальних технологій, які оснащені теорією самоорганізації [1, с. 4-5].

Список використаних джерел

1. Бурнашев К.Э. Социально-технологический потенциал самоорганизации общества [Текст]: дисс. ... канд. филос. наук: 09.00.11 / К. Э. Бурнашев; Марийский гос. техн. ун-т. - Йошкар-Ола, 2003. - 181 с. 2. Иванов В.Н. Социальные технологии [Текст] / В.Н. Иванов, В.И. Патрушев. - М.: изд-во МГСУ «Союз», 1999. -432 с. 3. Капитонов Э.А. Социология XX века [Текст] / Э.А. Капитонов. - Ростов н/Д: Феникс, 1996. - 512 с. 4. Сляднева Н.А. Социально-информационные технологии как синергетический фактор эволюции сложных социальных систем [Электронный

ресурс] / Н.А. Сляднева // Инф.-аналит. электрон. журн. «Факт». — № 9. — Режим доступа: http://www.fact.ru/www/arhiv9s3.htm.5. Шалаев В.П. Социосинергетика: истоки, теория и практика в современном мире [Текст] / В.П. Шалаев. — Йошкар-Ола: МарГТУ, 1999. — 268 с.

М. М. Тимченко

ПОЛІТИЧНА ВЗАЄМОДІЯ ГРУП ІНТЕРЕСІВ У ВНУТРІШНЬОПАРТІЙНИХ КОМУНІКАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ

Дослідження комунікаційних процесів всередині сучасних політичних партій неможливе без встановлення основних принципів організації партії. Протягом історії розвитку політичних партій їх організаційна структура зазнала великих змін. В сучасних розвинених демократичних країнах структура політичної партії складається з певної кількості різноманітних груп інтересів та тиску. Незважаючи на об'єднаність спільними ідеологічним, соціальними та політичними цілями і інтересами ці групи всередині політичної партії намагаються боротися за лідерство та конкурують в процесі прийняття політичних рішень.

Найважливішою внутрішньою функцією сучасної політичної партії є формування системи узгодження інтересів всередині партії. Перш за все це досягається за допомогою створення системи комунікаційної взаємодії груп інтересів, партійної еліти та контреліти. Взаємовідносини між цими елементами політичної партії багато в чому залежить від сформованої системи партійної дисципліни, партійної етики та існуючої ієрархічної системи взаємодії між партійної верхівкою та «рядовими» членами партії, між центральними ієрархічними структурами партії та місцевими, між членами партії, які входять до різноманітних парламентських та урядових структур та позапарламентськими групами всередині партії та ін.

Існують дві теоретичні моделі, що представляють демократичний політичний процес як різні варіанти партійного змагання.

Перша трактує демократію як міжпартійне змагання. Відповідно до цієї моделі, основна роль партій в демократії - формування групи лідерів для здійснення управління країною. Участь громадян зводиться до виборів, на яких виборці обирають команду лідерів або просто сприяють усуненню правителів від влади.

Друга розглядає демократію як внутрішньопартійну участь і припускає, що партії не просто групи лідерів, які змагаються, але й демократичні організації, що розширюють можливості громадян у плані політичної участі. Члени партії та її прихильники можуть визначати зміст передвиборчих програм. Насамперед це досягається за допомогою постійного конкурування груп інтересів в середині політичної партії.

Саме організаційна структура партії визначає процедуру прийняття партійних рішень на різних її рівнях [2, с.180]. Самою примітивною формою добровільного об'єднання слід вважати клієнтелу, згуртовану навколо патрона, вождя. Цілі, переслідувані її членами, як правило, виключно корисливі, отже, і стимули до об'єднання суто матеріальні. Вся влада в клієнтелі належить лідерам, і тільки вони вільні представляти свої спільноти в зовнішньому світі. Тому типом представництва, найбільше властивим клієнтели, є патронаж [1, с.38]. Звичайно ж за умов формування клієнтели взаємодія груп інтересів у внутрішньопартійній комунікації майже не можлива перш за все це пов'язано з повною залежністю політичної партії від рішень лідера (вождя) партії.

Далі за ступенем організаційної розвиненості вирізняється ієрархічна структура. У якомусь сенсі цю форму можна вважати великою клієнтелою, проте є і серйозні відмінності. Якщо зв'язок між патроном і клієнтом має особистий характер, то в ієрархічній структурі відносини між вищим і нижчим інстанціями значно знеособлені, функціональні. Конструкція ієрархічної структури допускає можливість заміни майже будь-якої її ланки, вона досить незалежна від людей, її складових. У цьому головна перевага ієрархічної структури перед клієнтелою, існуючої лише до

тих пір, поки її стрижень (патрон) дієздатний [1, с. 40]. На противагу клієнтелі, порядки в якій встановлюються ватажком, ієрархічна структура живе за статутом. Цей статут надає вищої інстанції найбільш широкі повноваження, але одночасно регламентує, а значить, і обмежує їх.

Громадянській спілці, на відміну від ієрархічної структури, притаманна не вертикальна (панування-підпорядкування), а горизонтальна (рівноправна) модель відносин. Члени громадянської спілки, громадяни, що не залежні один від одного в силу своєї відносної самодостатності. Разом вони сходяться заради якоїсь спільної справи, чітко відокремленої від їх приватного життя. Громадянська спілка живе за законами, виробленим самими громадянами. Причому в останніх є інструменти контролю за лідером - за тим, наскільки сумлінно він слідує встановленим спільно правилам. Серед цих інструментів - виборність посадових осіб, їх регулярні звіти перед зборами громадян та ін. [1, с.40]. Таким чином, на перший план виходять міркування солідарності: в публічній сфері панують спільні інтереси, розпізнати і позначити які покликане притаманне кожному члену спільноти почуття громадянського обов'язку, а останнє оформляється в певну ідеологію, більш-менш «насичену» залежно від конкретних історичних умов. Як і клієнтели і ієрархічні структури, громадянські спілки захищають інтереси тільки своїх членів.

Така система може передбачати дихотомічні випадки розвитку внутрішньопартійної комунікації між групами інтересів всередині партії: 1) нижча ступінь соціальності: партія представляє собою клієнтелу, партійна еліта та прості члени партії відгороджені один від одного високими соціальними бар'єрами; 2) вищий ступінь соціальності: партія представляє собою клуб однодумців, відмінності між провідними і відомими не соціальні, а індивідуальні, виборці і рядові члени партії цілком самостійні і беруть активну участь у політичному житті.

В середині політичних партій можливе ведення внутрішньопартійної боротьби за владу між групами інтересів. Методи внутрішньопартійної боротьби між керівництвом партії та контрелітою залежать від типу правлячої еліти партії, типу політичного режиму, рівня політичної культури та ін. Доволі часто методи внутрішньопартійної боротьби тісно пов'язані з певним рівнем партійної (внутрішньопартійної) етики та партійної дисципліни. Поняття партійної етики доволі спірне і невизначене. Це пов'язано з тим, що його пов'язують з поняттям «партійної моралі». Визнаючи необхідність і базовість цієї категорії, теоретики і практики у всьому світі дотепер не припиняють дискусію з цієї теми [3, с.20].

Таким чином, внутрішньопартійні комунікації, які формуються в політичних партіях в сучасному світі багато в чому визначають основні принципи функціонування політичної та партійної системи. Політичні партії у своїй внутрішній структурі мають різні політичні групи інтересів та тиску, які в різній мірі справляють вплив на політичну діяльність партії. Групи інтересів всередині партії борються за домінування у внутрішньопартійних відносинах. Строкатість та різноманітність структур партії забезпечує більшості членам можливість реального вибору між конкуруючими елітарними групами, а наявність політичної конкуренції в середині партії забезпечує реалізацію принципів партійної демократії та перетворення політичної партії у ієрархічну авторитарну структуру (на кшталт, клієнтели).

Список використаних джерел

1.Коргунюк Ю.Г. Эволюция организационных форм политических партий и современная представительная демократия [Текст] / Ю.Г. Коргунюк // Полития – 2004 - № 1 - С. 25-69.
2.Титаренко О. М. Партійна етика та партійна дисципліна як фактор вирішення соціально-політичних конфліктів [Текст] / Титаренко О. М. - Харків : Цифрова друкарня №1, 2013. - 78 с.
3.Шиманова О. Виборчі списки як індикатор внутрішньопартійної комунікації (на прикладі виборчої кампанії 2006 р.) / О. Шиманова // Укр. нац. ідея: реалії та перспективи розв. - 2009. - Вип. 21. - С. 180-184.

Р. І. Борисов, А. О. Нестеренко

ДОЗВІЛЛЯ СТУДЕНТІВ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ЇХНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Робочий та вільний час – це два компоненти, які обумовлюють характер життєдіяльності людини, а також визначають її як особистість, наділену тими чи іншими соціальними якостями та характеристиками.

Існує певна різниця між поняттями «вільний час», «відпочинок» та «дозвілля». Під вільним часом мається на увазі «складова соціального часу, звільнена від виробничих та побутових справ, яка охоплює сферу вільної діяльності людини» [1, с. 74]. Відпочинок передусім спрямований на відновлення фізичних, розумових та психічних сил людини, іншими словами – на зняття втоми та стресів. Вільний час має більш специфічні функції, що стосуються розвитку особистості. В соціологічній думці розмежовують також поняття «вільного часу» і «дозвілля», але слід зазначити, що не існує єдиного підходу до визначення цих понять ні в вітчизняній, ні в закордонній літературі. Так, Ж. Дюмезедьє [3], запропонував концепцію цивілізації дозвілля та вважає, що дозвілля - це певні заняття, які індивід здійснює за власним бажанням і в умовах свободи вибору після того, як він виконає свої професійні громадські обов'язки. Г. Маркузе [див. 4], на відміну від Дюмезедьє, таким ідеалом свободи вибору вважає вільний час, так як практики дозвілля, на його думку, обумовлені інститутами влади та бізнесу.

Структура та зміст вільного часу представників кожної окремої соціальної групи є досить різними. Це обумовлено як соціальним середовищем, так і рівнем культурного розвитку агентів, їхніми духовними та інтелектуальними потребами, що знаходяться в певному зв’язку з професійною діяльністю. В даній роботі ми розглядаємо соціально-професійну групу студентства, для якої інкорпорація культурного капіталу є основним видом заняття, а отже – робочим часом (далі - навчанням). Особливо важливим процес інкорпорації культурного капіталу є для студентів, які найбільш вмотивовані зайняти якнайвигіднішу професійну позицію по завершенню навчання.

Серед видів практик, що реалізуються студентами, ми можемо виокремити академічні, професійні (проте, цей вид практик відтворює менша частина студентів) та дозвіллєві. Зазначимо, що культурний капітал, необхідний задля формування та розкриття базових диференціацій, які дозволяють скласти нерефлексивне розуміння логіки та законів, за якими функціонує певне соціальне поле, акумулюється не тільки в ході реалізації академічних практик. На нашу думку, напрямок та спосіб витрат вільного часу є не меншим чинником професійної соціалізації, ніж академічні практики, але менш очевидним. Отже, *метою* нашої роботи є розгляд дозвіллєвих практик студентів як чинника формування їхньої професійної соціалізації.

Під професійною соціалізацією ми розуміємо процес придбання професійного капіталу, який дозволяє в процесі взаємодії з іншими агентами в рамках професійних субполів займати професійну позицію.

Вивчаючи практики, які реалізуються студентом під час вільного часу, ми звернулися до концепції дозвілля Дж. Шиверс [6]. Американський соціолог поділяє дозвілля на такі види: 1) дозвілля як рекреація (діяльність, яка допомагає відновити рівновагу та організмі людини); 2) дозвілля як задоволення (діяльність, спрямована на отримання радості та задоволення); 3) дозвілля як відновлення сил (діяльність, спрямована на поліпшення здоров’я людини, її фізичних та духовних сил); 4) дозвілля як стан буття (специфічна сфера життєдіяльності людини, в якій вона може розвинути здібності та реалізувати інтереси); 5) дозвілля як функція (певний проміжок часу, призначений для самовдосконалення та культурний розвиток індивіда); 6) дозвілля як соціальна стратифікація (як практики та види діяльності, що властиві тому чи іншому соціальному класу, представником якого є індивід);

7) дозвілля як вільний час (період часу, що протилежний робочому часу), в даній роботі дозвілля розуміється як функція.

З метою розкриття культурного потенціалу дозвілля ми також розглянули концепцію Р. Стеббінса [5], який поділяв дозвілля на серйозне та несерйозне (звичайне). На відміну від звичайного дозвілля, зміст серйозного дозвілля сприяє поглибленню знань особистості, надає можливості для її самореалізації та розкриття творчих здібностей. Головними ознаками серйозного дозвілля є:

1) Практичне застосування своїх вмінь та навичок (в рамках читання професійної та художньої літератури, громадської роботи, волонтерства тощо).

2) Наявність духовних та матеріальних переваг (почуття самоповаги, підвищення самооцінки, інтелектуальний розвиток, здобуття та вдосконалення знань та навиків, накопичення соціального капіталу, відчуття єдності з певною соціальною групою тощо).

До несерйозного дозвілля Р. Стеббінс відносить пасивні (перегляд ТВ, слухання музики), активні розваги (ігри, спортивні конкурси) та релаксацію (денний сон, прогулянки). Несерйозне дозвілля має, передусім, розважальну функцію і направлено на відпочинок, а тому майже не сприяє розвитку особистості.

Специфічна єдність вільного часу та часу, відведеного на навчання, полягає у їхній спільній функції сприяння розвитку інтелектуальних здібностей та накопичення нових знань. Діалектика зазначених компонентів соціального часу є такою, що практики, які реалізуються під час вільного часу, в подальшому сприяють зростанню культурного та соціального капіталів, необхідних для заняття та знаходження на певній професійній позиції, а отже, професійній соціалізації. Відсутність або недооцінка значущості установки на накопичення культурного капіталу шляхом реалізації практик серйозного дозвілля призводить до появи риску в момент входу студента до професійного поля.

По-перше, зазначимо, що, культурний код, яким оперують агенти при комунікації, включає до себе базові категорії соціального походження та стратифікації, завдяки яким проводиться розрізнення між «своїми» та «чужими», і тому в залежності від типів культурного капіталу, який є в наявності у агентів, що створюють комунікацію, роботодавець схильний до відбору тих студентів, що є представниками або вихідцями з сімей того ж класу, до якого належить і сам роботодавець.

По-друге, головним завданням нового працівника в перший час виконання професійної діяльності стає необхідність втриматися на цій професійній позиції, інтегруватися до професійного колективу (що також відбувається шляхом ряду ініціацій, проходження яких є тим більш складним, чим більше розрізняються рівні культурного капіталу, яким володіють ті, у кого «почуття гри» є вже сформованим (і хто бере участь в його формуванні), і новачками в цьому полі) та створити можливості для подальшого професійного зросту.

На жаль, сьогодні вільний час часто сприймається як абсолютно самостійний компонент структури соціального часу, що не пов’язаний з навчанням або професійною соціалізацією. Ще частіше дозвілля розуміється як час, призначений для веселощів та відпочинку, а не як простір для саморозвитку та вдосконалення. Отже, передусім акцент ставиться на розважальній функції дозвілля. Тим більше, за умови високого рівня розвитку індустрії розваг, молоді важко балансувати між пасивними практиками, що спрямовані на релаксацію, та активними практиками, спрямованими на самоосвіту.

Окунаючись у яскравий світ розваг, який обіцяє забуття проблем, в першу чергу – проблем буття та самовизначення, людина пригнічує свої критичні, аналітичні, творчі функції, стає залежною від емоцій примітивного характеру. Поширення ескапізму, на нашу думку, безпосередньо обумовлене специфікою синтезу інформаційного суспільства та суспільства споживання. Студентська молодь, часто надана сама собі, стикається з почуттям здивування й розгубленості, внаслідок того,

що їм складно раціонально організувати вільний від навчання час.

Список використаних джерел

1. Бабенко Ю.А. Вільний час і дозвілля української молоді в умовах нової соціокультурної реальності / Ю. А. Бабенко // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. - 2013. - № 2. - С. 74-79. 2. Бурдьё П. Практический смысл / Пьер Бурдье. – М., Санкт-Петербург: Алетейя, 2001. –562 с. 3. Дюмазедье Ж.Р. Труд и досуг / Ж.Р. Дюмазедье // Трактат по социологии труда. – 1962. – С. 37- 109. 4. Маркузе Г. Одномерный человек. Исследование идеологии развитого индустриального общества / Герберт Маркузе. – М.: АСТ, 2003. – 336 с. 5. Стеббинс Р.А. Свободное время: к оптимальному стилю досуга / Р.А. Стеббинс // Социологические исследования. - 2000. - №7. – С. 64-72. 6. Shivers J.S. Leisure and recreation concepts: a critical analysis / J.S. Shivers. - Boston, 1981. - P. 106.

О. В. Бутиліна

КОНФЛІКТИ ПРОФЕСІЙНОГО ВИБОРУ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Із запровадженням ринкових принципів в Україні, відчутне дала про себе знати необхідність формування принципово іншої, нової трудової моралі. В перші роки перехідного періоду ні в Україні, ні в інших країнах пострадянського простору не приділялося належної уваги вихованню відповідального ставлення до праці. Тому, особливо в молодіжному середовищі, сформувалося й затвердилося переважно прагматичне ставлення до праці винятково як до засобу задоволення матеріальних потреб, тобто праця перетворилась виключно на інструментальну цінність. Мало молодих людей виконують сьогодні в трудових колективах які-небудь суспільні доручення, а більшість пасивні щодо змін, які відбуваються в колективі й країні загалом. Ускладнюється ситуація тим, що значна частина молоді, ще навчаючись у ВНЗ відчуває розчарування в майбутній професії і не пов’язує власне майбутнє з певною професійною діяльністю.

Ця ситуація суттєво впливає на сучасну молодь. Сьогодні більшість молодих людей віддають перевагу при обранні професії чи конкретного місця роботи не її сутності, а перспективі отримати певну винагороду за її виконання, тому звичною стала формула: «головне в роботі – це те, скільки за неї платять».

Ця актуальна проблема завжди була і залишається донині предметом особливої уваги багатьох вітчизняних та закордонних дослідників. Серед науковців, котрі вивчають питання соціального становища та професійних орієнтацій молоді варто назвати О. Балакірєву, О. Омельченко, В. Осовського, Н. Паніну, В. Чупрова, О. Яременка та ін.

Ще Осовський В.Л. у роботі «Формирование трудовых ориентаций молодежи» визначає вибір професії молодою людиною як вирішення протиріччя між бажаннями і потребами індивіда та об’єктивною ситуацією, яка визначає можливості задоволення цієї потреби [1,с.10].

На виході зі школи перед кожною молодою людиною постає питання: що робити далі, в якій сфері реалізовувати себе? Ці проблеми чи не найважливіші в житті для кожної людини, від їх вирішення залежить майбутнє. Найбільш вагомими чинниками при виборі майбутньої професії для молоді виступають думки та настанови батьків, родичів, вчителів, а також друзів, знайомих та ЗМІ, які представляють часто в спрощеній, стереотипізованій формі образи тих професій, які на даний момент часу вважаються найбільш привабливими. З певним багажем інформації молода людина здійснює свій перший і надто важливий крок вперед. Втім, не завжди цей вибір є повністю усвідомленим, бажаним і відбиває справжні настрої та плани особистості. Часто виникають міжособистісні та внутрішньо особистісні конфлікти, вирішення яких ускладнює професійний вибір молоді.

Перший вид конфлікту переживає молода людина у випадку коли її власні устремління і бажання цілком не співпадають з бажаннями (точніше з фінансовими чи статусними можливостями) батьків, щодо отримання певної професії чи

кваліфікації. Це, на жаль, доволі розповсюджена ситуація, коли юнак чи дівчина навчається там, де вдалось її «улаштувати» батькам. Зазвичай, особливого прагнення до навчання й оволодіння практичними навичками серед таких студентів не спостерігається.

Зазначимо, що ступінь невдоволення може залежати від міри розбіжності: напрямку підготовки (гуманітарний – технічний напрямок); профілю навчання (наприклад, економічний – філологічний профіль); спеціалізації підготовки (наприклад, бухгалтер – банківський працівник). Отже, якщо молода людина мріє стати, наприклад журналістом, а навчається в технічному ВНЗ, то можна з деякою впевненістю сказати, що за чотири - п'ять років держава отримає низькокваліфікованого «спеціаліста» з дипломом, який не зможе конкурувати на ринку праці й не буде здатний запропонувати свої знання та навички роботодавцям.

Другий вид конфлікту зумовлений віковими особливостями молодої людини, схильної до більш радикальних дій і заходів стосовно вирішення проблем. Цей вид конфлікту виникає як результат протесту особистості проти настанов та бажань оточуючих (зокрема батьків). Результатом вирішення такого конфлікту можна розглядати ситуацію, в якій молода людина вирішує вступати в будь-який ВНЗ, на будь-яку спеціальність, тільки не в ті, що радять їй батьки. Таким чином, «майбутній фахівець», йде оволодівати професією, яка далека як від бажань рідних, так і від потягів самої молодої людини. В даному випадку емоційна складова міжособистісної взаємодії може розглядатися як причина розвитку професійної некомпетентності.

Третій вид конфлікту пов'язаний з невідповідністю високого рівню амбіцій молодої людини та їх оцінкою з боку оточуючих (викладачів чи спеціалістів у практичній діяльності). Сутність даного протиріччя зводиться, з одного боку, до впевненості молодої дівчини чи хлопця в тому, що їх знання і навички несправедливо оцінюють, переконанні доцільності чи навпаки недоцільності вивчення певних навчальних предметів чи виконанні окремих практичних завдань, з іншого боку небажанні переглядати власні переконання, критично ставитися до себе і оточення. Результатом розв'язання цього протиріччя може бути відмова від навчання взагалі чи засвоєння окремих навичок, розчарування в професії чи ВНЗ.

Найбільш небезпечною виявляється нам четверта конфліктна ситуація, що пов'язана з відсутністю будь-яких чітких уявлень про майбутню сферу професійної діяльності у молодої людини і небажанням накопичувати знання й самовдосконалюватися та необхідністю навчатися (часто примусово). Це протиріччя, на відміну від всіх інших, найбільш яскраво ілюструє процес знецінення праці, перетворення її у виключно інструментальну цінність. Головна установка таких студентів наступна: «не важливо яка освіта і не важливий рівень знань та їх якість, а важливий сам диплом», тобто формальне підтвердження отриманої освіти. В даному випадку процес навчання у ВНЗ розглядається не як засіб отримання якісних сучасних знань в певній сфері та необхідних професійних навичок, а як спосіб очікування підготовленого (чи обіцяного) робочого місця. Звичайно, у таких студентів відмічається низький рівень успішності, відсутність зацікавленості до навчання і майбутньої професії. На жаль, автори аналітичного звіту «Соціальні проблеми працевлаштування молоді» О.М. Балакірєва, О.О. Яременко та ін. також приходять до невтішного висновку про те, що «з самого початку молодь орієнтувалася і орієнтується не на певну спеціальність, а лише на отримання диплома про освіту» [2, с.73].

Ще один вид конфлікту – це конфлікт, обумовлений недостатністю чи неадекватністю інформації щодо майбутньої професії, яку опановує молода особа. Цей конфлікт виникає коли юнак чи дівчина починають усвідомлювати, що ті знання, які вони мали до початку навчання були частковими чи не дуже правдивими. Отже, реальний стан справ вступає у протиріччя з тим образом (ідеалом) професії, який був сформований у їхній свідомості. На наш погляд саме цей, п'ятий вид

конфлікту, виступає реальним приводом появи фрустрації, в основі якої лежить розчарування, крах надій і планів, відчуття тривоги. Чупров В.І. та Черниш М.Ф. зазначають, що таке протиріччя може породжувати подвійну мораль («роздвоєність свідомості»), наслідками якої є безвідповідальність, байдужість. Проте, як відзначають дослідники, «найбільша небезпека стереотипної свідомості для розвитку молоді є в тім, що вона несумісна з новаторством, сприяє виникненню і закріпленню упереджень щодо нововведень, несхильність до творчості» [3, с.38-39]. Зменшення негативних проявів цього протиріччя може виявлятися у зміні пріоритетів індивіда за рахунок розширення сфери міжособистісного спілкування. Інший бік проблеми виявляється в тому, що «корекція стереотипів свідомості чревата імовірністю психологічних конфліктів особистості, а іноді призводить до появи підґрунтя для поведінки, що відхиляється» [1, с.42].

Сама реальність визначених конфліктів свідчить про високий рівень незадоволеності молоді ситуацією в суспільстві та доволі низький рівень трудової мотивації та професійної етики.

Таким чином, важливим напрямом роботи закладів освіти (в першу чергу шкіл та ВНЗ) та установ із надання соціальних послуг (центрів зайнятості, бірж праці) має стати ефективна профорієнтаційна діяльність. Її мета має складатись не тільки у поверхневому ознайомленні молоді зі світом професій, а й наданні повної та об'єктивної інформації стосовно специфіки тих чи інших видів діяльності, комплексу особистісних якостей, якими має володіти фахівець та загальної картини затребуваності певних професій на ринку праці у даний момент часу. Окрім цього, зменшенню негативних проявів вище зазначених конфліктів сприятиме активна життєва позиція батьків, які здатні вплинути на професійне спрямування молодої особи.

Список використаних джерел

1. Оссовский В.Л. Формирование трудовых ориентаций молодежи. – К.: Наукова думка, 1985. – с. 124. 2. Соціальні проблеми працевлаштування молоді: Аналітичний звіт/ О.М. Балакірєва, О.О. Яременко, О.В. Валькована, В.В. Онікієнко та ін. – К.: Держ. ін.-т проблем сім'ї та молоді, 2004. – 132 с. 3. Чупров В.И., Черныш М.Ф. Мотивационная сфера сознания молодежи: состояние и тенденции развития. – М.: Ин-т молодежи РАН, 1993. – 98с.

Т. В. Курєвіна

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ КУЛЬТУРИ НА РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВА

На початку 60-х рр. на Заході, а з 90-х рр. в Україні, Чехії, Польщі та інших країнах Східної і Центральної Європи відбуваються радикальні зміни в поглядах на культуру, на її роль в регуляції суспільного життя. На зміну вторинності і відсталості приходить нове розуміння культури не як пасивного віддзеркалення соціальної дійсності, а як активної субстанції, яку індивіди та спільноти свідомо використовують для організації та нормалізації власного життя. За висловлюванням П.Г. Іоніна «культура прогресуючим чином переймає функції мотора, рушія суспільної зміни і розвитку».

Про багатоманітність культури як основного поняття соціологічного аналізу свідчить той факт, що сьогодні існують понад 500 визначень культури. Американські соціологи А. Кребер і К. Клакхон у своєму труді «Культура» розділили всі зібрані ними поняття культури на шість основних типів: 1) описові визначення, в яких робиться перелік того, що охоплює поняття культура. Так, згідно Е. Тейлора, культура складається зі знань, вірувань, мистецтва, моральності, законів, звичаїв і звичок, засвоєних людиною як членом суспільства; 2) історичні визначення, в яких головний акцент робиться на процесах соціального наслідування, традиціях; 3) нормативні визначення, які орієнтуються з одного боку на спосіб життя (яке дає К. Уіслер, «спосіб життя, якого дотримується община або плем'я, вважається ку-

льтурою»), з іншого, які орієнтуються на уявлення про ідеали та цінності. Наприклад, У.Томас називає культурою матеріальні і соціальні цінності будь-якої групи людей, незалежно від того, іде мова про дикунів або цивілізованих людей; 4) психологічні визначення, в яких наголос робиться на процеси адаптації, навчання, формування звичаїв; 5) структурні визначення, в яких увага робиться на структурній організації самої культури; 6) генетичні визначення, в яких культура розглядається з позицій її виникнення. В рамках такого підходу формуються чотири групи:

1) культура це продукт або артефакт. «В найширшому розумінні слово культура означає сукупність всього, що створено або модіфіковано діяльністю двох або більше індивідів, які взаємодіють один з одним» (П. Сорокін)

2) культура це ідеї. «Культура – це відносно постійний нематеріальний зміст, який передається в суспільстві за допомогою процесів усуспільнення» (Г. Беккер);

3) в культурі мають значення символи. «Культура – це ім'я особливого порядку або класу феноменів, а саме: таких речей, явищ, які залежать від реалізації розумової здібності, специфічної для людського роду, яку ми називаємо символізацією» (Л.Уайт);

4) культура виникає з того, що не є культурою. «Те, що відрізняє людину від тварини, ми називаємо культурою» (В. Освальд).

Акумулюючи всі ці визначення ми розуміємо, що культура це дуже складний соціальний феномен, який являє собою не тільки мистецтво, а перш за все цінності, знання, норми, звічаї і традиції, які панують у суспільстві. Це також спосіб організації і розвитку людської життєдіяльності, це система відносин між людиною і природою, людиною і суспільством, людиною і людиною. Тобто, культура включає всю сукупність духовних і матеріальних цінностей, трудову діяльність, образ мислення і життя. Культурний зміст можно виділити в будь-якій сфері функціонування суспільства: політиці, економіці, менеджменті, освіті, охороні здоров'я, побуті. Це дає підставу визначити культуру як один з найвпливовіших чинників існування та розвитку суспільства.

Будь-яке суспільство час від часу стикається з кризою культури. Це неминучий процес, оскільки культура як система цінностей, знань, законів, вірувань і поглядів постійно відчуває вплив соціальних змін, цивілізації. З цього приводу Н. Бердяєв писав, що цивілізація є перехід від культури, від споглядання, від творчості цінностей до самого «життя», до пошуку «життя», віддання себе її стрімкому потоку, організації «життя», захватом самим «життям». Неминуче відбувається підміна цілей життя засобами життя, знаряддями життя. Цілі життя меркнуть. Свідомість людей, цивілізація спрямовані виключно на засоби життя, на техніку життя. Цілі життя представляються ілюзорними, засоби життя визнаються реальними. [1, с.38]

Так, говорячи про технічну культуру, може скластися враження, що носіями культурних цінностей є голі цінності життя. Але якщо цінності технічної культури покояться в цінностях життя, то звідси випливає, що техніка не володіє самодостатньою цінністю. У відомих технічних можливостях бачать вже культурний прогрес, будучи не в змозі вказати на ту, що володіє самодостатньою цінністю ціль, якої вони служили б засобом. Виходить, що культура, як якась еволюційна субстанція ідеального життя повинна не тільки протистояти тиску значних тенденцій в реальному житті, але і розвиватися. [2, с.129-130]

Інша складність полягає у відновленні культурних ідеалів. Культурні ідеали, яких потребує сучасне суспільство, немає необхідності вигадувати, вони не нові. Вони завжди були надбанням людства, але зараз втратили силу свого впливу. Культура може відродитися тільки тоді, коли все більше індивідів зможуть виробити у себе нову систему цінностей і поглядів, яка поступово почне впливати на весь суспільний організм, і в кінцевому рахунку, визначати його. Тільки етичний рух може вивести суспільство зі стану безкультур'я. Етичне начало здатне зародитися

лише в індивіді. [3, с. 182] Існує також проблема засвоєння і відтворення культурних ідеалів, їх поширення. У цьому полягає одне з головних завдань культурної трансмісії.

Можна виділити декілька тенденцій, які характерізують культурну ситуацію в Україні: деідеологізація культури; ліквідація державної монополії і, як наслідок, приватизація і комерціалізація культури; зростання інтересу до історичної спадщини, до релігії та церкви; незадовільний стан книгодрукування, бібліотечної справи, кіномистецтва; посилення культурно-комунікативної апатії: значне зниження відвідувань театрів, кінозалів, музеїв, бібліотек; зростання негативних явищ в побутовій культурі таких, як наркоманія, пияцтво, проституція, порнографія.Поступове рішення цих проблем буде сприяти відродженню української культури.

Отже, культура завжди була і продовжує залишатися вагомим чинником не тільки соціально-економічного розвитку, але і мірою соціального прогресу суспільства. Ставлення до розвитку культури як до пріоритету державної політики - нагальна потреба сьогодення.

Список використаної літератури

1.Бердяєв Н.А. Воля до життя і воля до культури // Сенс історії. М.,1990. 2.Ріккерт Г. Науки про природу і науки про культуру// Хрестоматія по культурології. В 2 т. СПб., 1999. 3.Швейцер А. Культура і етика // Хрестоматія по культурології. Т. 1.

Л. Ю. Кожекіна

АКСІО-БІОГРАФІЧНА МЕТОДИКА В ДОСЛІДЖЕННІ ПРОЦЕСУ ПОЛІТИЧНОЇ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ

Незважаючи на масовий характер політичної ресоціалізації в нашому суспільстві, трансформація системи політичних орієнтацій і установок – процес дуже індивідуальний. Він відрізняється у представників різних вікових когорт і окремих соціальних груп. Тому опис процесу політичної ресоціалізації, заснований на аналізі кількісних даних, може і має бути доповнений якісним підходом.

Як відзначають О.Маслова та Ю.Толстова, узагальнюючи дискусію з проблеми співвідношення якісних і кількісних методів у соціології, «в ситуації стабільного суспільства (яке політики воліють називати застійним), коли від соціологів були потрібні емпіричні дані для обгрунтування управлінських рішень та оперативний «зворотний зв'язок» у процесі їх реалізації, позитивістський гіпотетико-дедуктивний підхід був адекватним і достатнім. Дестабілізація соціального життя з початком перебудови поставила перед соціологами нові завдання, для яких знадобилися додаткові методологічні підходи. Дослідження об'єкта повинно здійснюватися одночасно з його описом, експертною оцінкою, інтуїтивним розумінням логіки та можливих тенденцій розвитку. Тому соціологи звертаються до неформалізованих варіантів інтерв'ю. Змінюється не лише стратегія збору даних, а й стратегія їх аналізу та інтерпретації [6].

Дослідницькі функції якісних методів повною мірою відображають специфіку ситуації у вивченні політичної ресоціалізації, зокрема необхідність компенсувати слабкість теорії, сформувати цілісний образ досліджуваної проблеми, сприяти формуванню системи понять і обслуговуванню «переднього краю» наукових досліджень у цій області, розкрити природу суб'єктивного досвіду, пов'язаного з подоланням важких життєвих ситуацій [5, с.171-172]. Таким чином, створюється основа подальшого аналізу змісту політичної ресоціалізації для пізнання її нових сторін якісними методами.

Одним із перспективних методів отримання інформації є біографічне інтерв'ю. Цінність цього методу полягає у можливості вивчення способів «проживання» життєвих подій, зокрема певних соціально-історичних ситуацій.

Біографічні оповідання в своїй сукупності можуть стати предметом аналізу і

як колективний досвід «проживання» певної соціальної ситуації. Порівняльний аналіз великого числа аналогічних випадків – основа для опису соціальної проблеми, яка вимальовується за подібними обставинами і діями, за загальною соціальною практикою людей. Такий методологічний підхід дозволяє типологізувати життєві стратегії в схожих ситуаціях, конструювати «зразки» (нормативні моделі) поведінки або стилів життя [7].

За допомогою біографічних інтерв'ю можна спробувати отримати відомості про значення тих чи інших умов і ситуацій для формування політичної ідентичності респондента на різних етапах життя. Крім того, біографічне інтерв'ю дозволяє отримати інакше недоступні відомості про політичну соціалізацію, наприклад, відомості про значення минулих історичних подій для формування політичних поглядів людей в певні життєві моменти [2, с.108].

Однак не лише ці відомості становлять дослідницький інтересах в межах даної роботи. Не менш значущим виступає ціннісний аспект процесу політичної ресоціалізації.

Слідом за Г.Дилигенським, можна зазначити, що серед усієї маси політичних установок і орієнтацій на перший план висуваються саме ціннісні орієнтації, які виражають, що в житті є найбільш важливим для людини, наповнені для неї особистісним змістом, і визначають тому її життєві цілі. Зазвичай вважається, що цінності мають більш-менш усвідомлений характер, можуть бути виражені індивідом в узагальнених поняттях і що за своїм походженням вони соціальні, засвоюються ним з макросоціального середовища, з того ідейного та культурного арсеналу, яким володіє суспільство. Іншими словами, цінності належать до того класу установок, які відносно автономні від індивідуальних мотиваційних процесів, але в той же час вони виконують в індивідуальній психіці дуже відповідальні мотиваційні функції, виражаючи ті потреби, які визначають провідні цілі, «генеральну життєву лінію» індивіда [3].

Як відзначає Н.Головін, в період змін значення політичних цінностей зростає і як регулятора поведінки, і як чинника або прийняття, або відторгнення нової суспільної реальності в цілому [2, с.102]. Зокрема, він наводить коментар дослідника цінностей Н.І.Лапіна, в якому зазначається: «В умовах патологічної соціокультурної кризи зростає ймовірність того, що саме цінності приймають на себе функції атракторів (як би вбудованих магнітів), одні з яких утримують суспільство поблизу хаотичної області, а інші тягнуть його з цієї небезпечної зони на орбіту сталого руху до нового соціокультурного стану. Це вірно у відношенні як соціально-політичних, так і економічних процесів» [4, с.14].

На думку білоруського соціолога А.Вардомацького, дослідники, які застосовують ті чи інші варіанти біографічного методу, як правило, або безпосередньо орієнтовані на аксіологічну сферу, або знаходяться в безпосередній близькості від неї. Пропонована ним аксіо-біографічна методика орієнтована на виявлення так званих життєвих цінностей. Цей термін, рідше вживаний в соціологічній і психологічній літературі, ніж термін «ціннісні орієнтації», використовується вченим для позначення насамперед тих цінностей, які визначають життєвий шлях особистості на досить великих відрізках біографії (план аксіологічного часу індивідуальності). Це стратегічні детермінанти поведінки особистості як у часі, так і в ціннісному просторі.

Аксіо-біографічна методика представляє собою напівструктуроване інтерв'ю. Дана технологія передбачає в кожному з тематичних блоків перелік обов`язкових аспектів, щодо яких має бути отримана інформація.

При цьому важливою є не лише розповідь респондентів про певні періоди історії, а й з`ясування того, який вплив мали певні історичні події в межах цих періодів на життя респондентів, зокрема на систему їх ціннісних орієнтацій. Застосовувана методика – це свого роду «вудка», що дозволяє витягнути ціннісне підґрунтя, що знаходиться позаду біографічної події. Для цього задаються питання на-

ступного характеру: «Яку важливу для Вас цінність задовольнила або не задовольнила певна подія?», «Яку нову для Вас цінність для себе в результаті цієї події?», «Яка цінність життя стала для Вас особливо зрозумілою в результаті цієї події?» тощо [1, с.80-83]. За своєю структурою питання є відкритими. Відкриті питання відображають сформований зміст політичної свідомості, тобто деякі результати соціалізації.

Таким чином, якісні методи у дослідженнях політичної ресоціалізації, зокрема аксіо-біографічні інтерв'ю, є достатньо ефективним недорогим методом забезпечення таких досліджень емпіричними матеріалами, проте тут не вирішується проблема репрезентативності. Для виявлення загальних тенденцій процесу, типових його проявів, має бути звернення до кількісної методології та репрезентативних досліджень.

Саме тому видається, що використання поєднання кількісних і якісних методів збору та аналізу даних найбільш адекватне в галузі дослідження процесу політичної ресоціалізації. Використання стандартизованих методик опитування дозволяє виявити і зафіксувати категорії, що піддаються операціоналізації і встановити між ними статистичний зв'язок. Якісні ж методи дають можливість детально описати аспекти проблеми, глибше зрозуміти результати, отримані шляхом застосування кількісних методик, зокрема, отримати індивідуальні, біографічні дані про значення суспільних умов та подій для формування чи зміни політичних поглядів респондентів на різних етапах їх життя, розкриваючи суб'єктивні смисли досліджуваного процесу.

Список використаних джерел

1. Вардомацкий А.П. Аксио-биографическая методика / А.П.Вардомацкий // Социологические исследования. - 1991. – №7. - С.80-84. 2. Головин Н.А. Теоретико-методологические основы исследования политической социализации / Н.А.Головин. - СПб.: Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2004. – 288 с. 3. Дилигенский Г.Г. Социально-политическая психология: Учеб. пособие [Електронний ресурс] / Г.Г.Дилигенский. – М.: Наука, 1994. – Режим доступу до ресурсу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/ Psihol/dilig/index.php 4. Динамика ценностей населения реформируемой России [Под ред. Н.И.Лапина, Л.А.Беляева]. – М.: Едиториал УРСС, 1996. – 224 с. 5. Самаркина И.В. Дети и родители: отношение к власти и траектории изменения политической картины мира / И.В.Самаркина // Политическая экспертиза: Политэкс. Научный журнал. – 2008. – Том 4. №4. – СПб.: Изд-во С.-Петерб. ун-та. – С.170-185. 6. Социология в России [Електронний ресурс] / Под ред. В.А.Ядова. – 2-е изд., перераб. и дополн. – М.: Издательство Института социологии РАН, 1998. – Режим доступу до ресурсу: http://www.gumer.info/ bibliotek_Buks/Sociolog/yadov/08.php 7. Ядов В.А. Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности [Електронний ресурс] / В.А.Ядов. – 3-е изд., испр. – Москва: Омега-Л, 2007. – Режим доступу до ресурсу: http://www.vuzlib.net/beta3/html/1/20489/.

Я. О. Возняк

КОНВЕНЦІЙНА ПОЛІТИЧНА УЧАСТЬ ТА ПОЛІТИЧНА МОБІЛІЗАЦІЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ МІСЦЕВИХ ВИБОРІВ У ЛЬВОВІ)

Західні дослідники розглядають мобілізацію як активність, яка є наслідком впливу зі сторони політичних лідерів та організацій і заснована на придушенні чи викривленні вільних та раціональних політичних преференцій індивідів [4, с. 129]. Політична мобілізація як процес залучення ресурсів для досягнення конкретних політичних цілей відповідних акторів тривалий час була об'єктом дослідження як іноземних (Р. Нейман, Дж. Розенау, А. Пшеворскі, Д. Гончаров та ін.), так і вітчизняних дослідників у галузі політичних наук (Т. Кремень, Н. Ісхакова, О. Ямельницький). У соціологічній перспективі даний феномен частіше розглядається у контексті масових суспільних рухів та протестної активності. Масові процеси у структурах електорального поля не лише «задають тон» загальним політичним та соціокультурним процесам в країні, а й є реакцією на них.

Апелюючи до концепції М. Вебера, політичну мобілізацію Б. Недельманн визначає як розвиток соціальних відносин між двома типами акторів – індивідами та політичними партіями, які здійснюють спроби впливати на наявний розподіл влади. Її аналітичний концепт мобілізаційної активності складається з трьох процесів – формування інтересів, побудови громад та спільностей і застосування засобів дії. Б. Недельманн виділяє чотири моделі політичної мобілізації: дві моделі вертикальної мобілізації, ідеально-демократичну модель та горизонтальну. Вертикальні та горизонтальні процеси мобілізації співіснують, а інституціоналізовані ієрархічні взаємовідносини між індивідами та політичними партіями послаблюються у зв'язку із орієнтацією обидвох типів акторів на себе [3].

К. Лаузен описує особливості вертикального та горизонтального типів мобілізації, застосовуючи неоінституціональний, структуралістський та інтеракціоністський підходи. Він концептуалізує мобілізацію як багаторівневий процес, що включає послідовність комунікації та дії, і зазначає: в той час, коли структурам та інституціям, які генерують та розподіляють владу, приписують головну роль у формуванні процесу політичної мобілізації, важливо наголошувати і на процесах взаємодії між індивідуальними учасниками, НДО та іншими. Він розбиває концепцію політичної мобілізації на складові частини: інформацію, переконання та соціалізацію, стверджуючи, що «чим більше ми рухаємось від соціалізації до інформації, тим вищою є диспозиція індивідів до участі» [1].

Термін «політична мобілізація» ми трактуємо як реакцію на процес залучення та активізації ресурсів (в першу чергу – людей) для досягнення політичних цілей суб'єктів мобілізації. До останніх відносимо політичних лідерів та організації, лідерів думок, державну владу. Індикатором вищеозначеної «реакції» виступає конвенційна політична участь індивідів через голосування на виборах. Найпопулярнішим каналом політичної мобілізації є масмедіа, лідери думок та соціальні мережі. Часто політична мобілізація засобами Інтернет за своєю суттю буває квазімобілізацією, оскільки створює в користувача уявлення, що він вже зробив щось корисне і не спричиняє його до подальших дій, які були ціллю агента.

Як зазначає Карл Дойч у книзі «Соціальна мобілізація та політичний розвиток», зростаюча кількість мобілізованого населення та зростання масштабу і життєвої необхідності в політичних рішеннях та державних послугах зазвичай результує (із певним часовим лагом) у зростання політичної участі, у виборах в тому числі [2]. Чи підтверджується дана теза у сучасній Україні? Беручи до уваги ретроспективу загальної явки по Україні на різних виборчих кампаніях, варто зауважити наступні закономірності: на виборах Президента явка найвища, на виборах органів місцевого самоврядування – найнижча. На виборах, що відбувались в 2014р. та 2015р., явка нижча по всіх кампаніях [7]. Загалом, тренди зберігаються, втім, є локальні відмінності: у Дніпропетровській, Житомирській, Волинській та Закарпатській областях явка на парламентські вибори є найнижчою з трьох кампаній. У Чернівецькій області явка на останніх парламентських та місцевих виборах практично однакова (48,5% та 48,9%). У Закарпатській області на місцеві вибори прийшли більше виборців, аніж на парламентські. Щодо нещодавніх виборів: у першому турі явку вище 50% показали лише західні області України, а у другому турі – тільки Тернопільська область (56,5% та 55,7% відповідно). Загальна явка по Україні зменшилась на 12,5% у другому турі (найбільша різниця по турах у Вінницькій області – 22,2%). Втім, другий тур виборів на посаду міського голови мав, знову ж таки, локальні особливості: у Донецькій, Миколаївській та Одеській областях на другий тур прийшли більше виборців [7]. Варто зазначити, що у Миколаєві кандидат на посаду міського голови О. Сенкевич та його прибічники запустили активну мобілізаційну кампанію, бажаючи поставити рекорд по явці: до співпраці були залучені місцеві кафе та інші заклади, що надавали подарунки за selfie (фото) із виборчої дільниці.

У Львові та області ситуація пройшла по-іншому. За тиждень до проведення першого туру місцевих виборів соціологічна агенція «Фама» визначила заявлену явку львів'ян – 82% респондентів стверджували, що мають намір іти на вибори [6]. Втім, декларований намір і реалізований на практиці виявились розсинхронізованими. Згідно з даними ЦВК, явка у Львові 25.10.2015р. склала 49,6%, а 15.11.2015р. – 39,6% (декларована явка – 72,2%) [6, 7]. Розглянемо фактичних виборців у Львові, що стає можливим завдяки результатам екзит-полу, проведеного соціологічною агенцією «Фама» 25.10.2015р. [6]. Отож, поширений стереотип про те, що особи старшої вікової категорії визначають наше майбутнє на виборах і активніше голосують, для Львова не є повністю виправданим, хоча і не спростованим. Частка осіб віком 61 рік і старше є дещо вищою (26%), аніж наповненість вікових груп 18-30 та 31-45 років (21% та 24% відповідно), однак найактивнішими виборцями виявились особи віком 46-60 років (30% серед опитаних на виборчих дільницях). Якщо порівнювати заявлену та фактичну явки по вікових категоріях, то осіб віком до 45 років все ж прийшло голосувати менше, ніж очікувалось. Пропорції по статевому розподілу зберігаються на однаковому рівні. Щодо освітнього рівня виборців у Львові, то проголосувало значно більше осіб із вищою освітою, аніж було заявлено на попередньому опитуванні (54% на противагу 46,9%).

Однією з причин спаду політичної участі українців може бути низький рівень інституційної довіри загалом та падіння довіри до політичних сил зокрема. Роль довіри як базового чинника політичної мобілізації суспільства в умовах становлення демократії досліджувала Н. Ісхакова, яка відзначала небезпечну тенденцію до зростання спонтанних протестів населення при низькій здатності до колективних організованих форм участі у політичному процесі, причиною чого є низький рівень довіри. [5]

Висновки. У соціологічній перспективі політична мобілізація частіше розглядається у контексті масових суспільних рухів та протестної активності, втім напрацювання німецьких соціологів Б. Недельманн та К. Лаузена актуалізують аналіз даного феномену в межах неоінституціонального підходу. Одним із індикаторів реакції індивідів на процес залучення та активізації ресурсів для досягнення політичних цілей суб'єктів мобілізації виступає їхня конвенційна політична участь через голосування на виборах. Найвища явка спостерігається на виборах президента України, найнижча – на виборах органів місцевого самоврядування; загалом за останні 2 роки виборча явка в Україні впала по всіх трьох кампаніях. Існують міжобласні відмінності у рівні конвенційної політичної участі як у мирний час, так і в період військового конфлікту в Україні. Значним чинником зниження рівня конвенційної політичної участі є низький рівень інституційної довіри та політична некомпетентність (низький рівень політичної культури) виборців. Як наслідок, виборцям характерні нереалістичні очікування від політичних сил, що з кожним роком відтворює запит на популістичні виборчі кампанії. Незважаючи на запуск мобілізаційних кампаній лідерами думок, декларована явка є високою, а фактична – значно нижчою. У зв'язку з цим пропонуємо у подальшому досліджувати чинники політичної мобілізації, що є характерними для сучасного українського суспільства.

Список використаних джерел

1. Christian Lahusen. The Rhetoric of Moral Protest. Public Campaigns, Celebrity Endorsement and Political Mobilization. / Christian Lahusen // Walter de Gruyter ISBN 3-11-015093-x. – 1996 – 425 p. 2. Deutsch K. W. Social Mobilization and Political Development / K. W. Deutsch // American Political Science Review – 1961. – №.55. – p.493-514. 3. Nedelmann B. Individuals and parties – changes in processes of political mobilization. / Birgitta Nedelmann // European Sociological Review. Volume 3, Issue 3. – 1987. – p.181-202. 4. Гончаров Д. В. Политическая мобилизация / Д. В. Гончаров // Полис. – 1995. – №6. – с.129-137. 5. Исхакова Н. Доверие как фактор политической мобилизации общества в условиях становления демократии. / Наталия Исхакова // Молодий вчений. №8 (23), частина 2. – 2015. – с.150-153. 6. Офіційний сайт соціологічної агенції «Фама». Прес-релізи.

Режим доступу до джерела: http://famalviv.com.ua/publication 7. Офіційний сайт Центральної виборчої комісії України. Режим доступу до джерела: http://www.cvk.gov.ua/.

І. Л. Височина, І. В. Василевська, К. Ю. Краснікова

ВИВЧЕННЯ РІВНЯ ОБІЗНАННОСТІ ПРО СИСТЕМУ СІМЕЙНОЇ МЕДИЦИНИ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ОПИТУВАННЯ МЕШКАНЦІВ ДНІПРОПЕТРОВСЬКА

На сьогодення в Україні продовжується розвиток сімейної медицини з урахуванням результатів проведеного реформування системи охорони здоров'я. За попередні роки у Дніпропетровській області в рамках дії пілотного проекту перебудови системи надання медичної допомоги населенню на різних рівнях її забезпечення були кардинально змінені пріоритети роботи цієї галузі з акцентом на розгалуження первинної ланки, а саме амбулаторій сімейної медицини з визначенням чіткої маршрутизації пацієнтів, які потребують вторинного (стаціонарна) або третинного (республіканські, обласні лікувальні заклади, диспансери) рівнів надання допомоги. В практиці охорони здоров’я Дніпропетровська та області за попередні роки реформ була створена розгалужена мережа невідкладної медичної допомоги, що призвело до покращення якості надання допомоги населенню.

Очікуваний успіх від перетворень у медичній галузі залежить не тільки від безпосередньо проведених структурних та адміністративних змін у сфері охорони здоров'я в нашому регіоні, але й від зміни свідомості самих мешканців міста – головним чином від їх обізнаності щодо особливостей роботи системи медичної допомоги в рамках пілотного проекту, про створення умов щодо активної взаємодії лікаря первинної ланки з пацієнтом (як того, хто вже має проблеми зі здоров'ям, так і того, хто вважає себе здоровим, чи не звертає уваги на проблеми зі здоров'ям).

Тому **метою даної роботи** було вивчення рівня обізнаності мешканців міста Дніпропетровська та області щодо результатів реформування структури медичної допомоги населенню та роботи сімейного лікаря.

Матеріали та методи. Для вирішення поставленої мети, колективом кафедри сімейної медицини ДЗ «ДМА МОЗ України» були розроблені авторські анкети для проведення соціологічного дослідження шляхом опитування мешканців Дніпропетровська.

Дизайн дослідження складався з двох етапів. На першому етапі дійсного дослідження визначали рівень обізнаності у мешканців міста щодо системи сімейної медицини. За територіальним рівнем перший етап соціологічного опитування проводився в умовах терапевтичного та алергологічного відділень «КЗ «Дніпропетровське КОШМД» Дніпропетровської обласної ради», що структурово відноситься до вторинного рівня надання медичної допомоги населенню. Анкета складалася з 14 питань, які стосувались обізнаності пацієнтів про наявність у них сімейного лікаря, ступеня знайомства з ним, обізнаності щодо графіку роботи, можливості телефонного контакту; мети, частоти та результатів візитів до сімейного лікаря; стану здоров’я опитаного та ін.

Другий етап соціологічного опитування був проведений на до амбулаторному рівні – у місцях відпочинку мешканців міста Дніпропетровська (у парках, скверах, набережній). Анкета на другому етапі соціологічного опитування складалася з 21 питання. Додатково до попередніх 14 питань авторами були включені питання про необхідність проведення профілактичного медичного обстеження на первинній ланці допомоги населенню, а саме проведення флюорографії, загального аналізу крові, глюкози крові, загального аналізу сечі, вимірювання АТ, для жінок – огляд гінеколога; та питання про рівень фізичної активності респондентів.

Результати та їх обговорення: Анкетування було проведено в групах по 50 осіб на кожному етапі дослідження, рівномірно розподілених за статтю та пред-

ставлених згідно класифікації ВООЗ всіма віковими категоріями, що дозволяє стверджувати про порівнянність отриманих результатів. За результатами анкетування на 1 та 2 етапах соціологічного дослідження, респонденти показали тотожні результати щодо обізнаності в контексті інформованості про роботу сімейного лікаря (табл.1)

Таблиця 1

Питання анкети	1 етап	2 етап
1. Обізнані про наявність у них сімейного лікаря	62%	76%
2. Знають його фамілію та ім′я	50%	60%
3. Знайомі з графіком роботи	40%	38%
4. Мають контактний телефон	24%	28%
5. Відвідують сімейного лікаря	56%	48%
6. Знають про стан свого здоров′я	62%	88%

Що стосується питання наявної частоти та причини відвідань респондентами сімейного лікаря в амбулаторії, результати відрізнялись на різних етапах дослідження. За отриманими нами результатами (рис.1), значно більша частина опитаних на до амбулаторному рівні відвідує сімейного лікаря з метою профілактики, але питання реабілітації та санітарно-просвітня робота сімейного лікаря на обох етапах не затребувані.

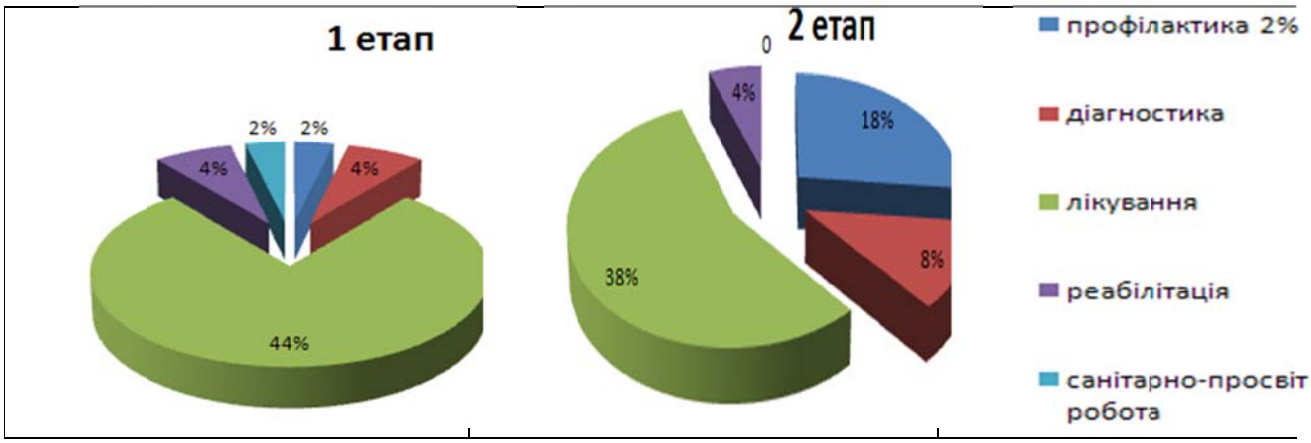

Рисунок 1

Із додаткових питань анкетування на другому етапі соціологічного опитування було отримано таку інформацію: щорічно виконують флюорографію – 78% респондентів; загальний аналіз крові проводиться у 78%; загальний аналіз сечі – 62%; глюкозу крові контролюють 60%; вимірюють АТ – 64%; щорічно відвідують гінеколога 62% осіб жіночої статі серед опитаних. Достатню фізичну активність (5-10 км оздоровча ходьба щодня) зареєстровано серед 62% опитаних.

Позитивне ставлення до реформи мають анкетовані і на стаціонарному, і на до амбулаторному етапах, бо виявляють бажання, щоб усю родину спостерігав один лікар (46% і 62% відповідно в групах респондентів); щоб один лікар вирішував всі питання, пов’язані з їх здоров’ям – 56% і 64% відповідно.

Висновки: 1.Рівень обізнаність про систему сімейної медицини та організацію надання амбулаторно-поліклінічної допомоги серед населення Дніпропетровська та області є достатнім. 2. Вищий показник відвідувань сімейного лікаря з метою профілактики продемонстровано на доамбулаторному етапі опитування. 3. Вивчення частоти проведення загально клінічних досліджень серед населення на доамбулаторному етапі показало достатньо високі показники опікування власним здоров’ям серед населення нашого міста. 4. Ставлення до системи сімейної медицини серед мешканців міста Дніпропетровська позитивне. 5. Ведення здоро-

вого способу життя, активна позиція відносно власного здоров'я, взаємодія з сімейним лікарем відносно профілактичних питань реалізується більш високою якістю життя.

Список використаних джерел

1. Герасимов А.Н. Медична статистика / Герасимов А.Н. – Медичне інформаційне агентство, 2007. – 113-129 с. 2. Гиріна О.М. Сімейна медицина: підручник у 3 книгах: [3 том] / Гиріна О.М., Пасієшвілі Л.М., Попік Г.С. – К. : Медицина, 2013. – 350-379 с. 3. Мавродій В.М. Довідник лікаря сімейної медицини: рекомендації до саморозвитку для кваліфікованих лікарів / Мавродій В.М. – Донецьк, 2013. – 428-440 с. 4. Сухих Г.Т. Принципи та практика клінічних досліджень / Сухих Г.Т. – Практична медицина, 2013. – 67-83 с. 5. Черносвітов Є.В. Соціальна медицина / Черносвітов Є.В. – Єкатеринбург, 2003. – 45-68 с. 6. Шипова В.М. Сучасні підходи до планування і розвитку мережі медичних організацій / Шипова В.М. - ГЕОТАР-медіа., 2014. – 152-170 с.

Ю. В. Мосаев

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФУТБОЛЬНИХ ТА РЕГБІЙНИХ ДЕРБІ АВСТРАЛІЇ ТА КРАЇН ОКЕАНІЇ

Система футбольних дербі, під якими ми розуміємо спортивні протистояння, які мають соціальний підтекст є розвиненою у різних країнах світу. Найпоширенішими і принциповими з багаторівневою архітектурою вони присутні в країнах Європи та Південної Америки. Незважаючи на це футбольні дербі присутні і на інших континентах. Сьогодні система футбольних дербі на різних континентах має свої відмінності. Якщо в Європі акцент робиться на складну архітектуру соціального компоненту футбольних дербі, то в рамках Південної Америки здебільшого поширені дербі мегаполісів, де найголовнішим є протистояння клубів, які асоціюються з тією чи іншою соціальною стратою. На теренах Північної Америки здебільшого поширена південно-американська модель футбольних дербі, але це стосується Мексики, Коста-Ріки, Панами, Ямайки, Барбадосу та інших держав так званого Карибського басейну. В той час як в рамках Канади та США футбол і система футбольних дербійних протистоянь вписана в систему професійного та студентського спорту. В рамках студентського спорту країн Північної Америки система футбольних протистоянь переноситься на систему спортивних протистоянь навчальних закладів США та Канади. Професійний футбол в США має свою систему протистоянь, але через штучність створених клубів в рамках місцевої футбольної ліги MLS вони мають лише територіальний та спортивний контекст, де соціальність присутня, але не відіграє головної ролі. На азійському континенті футбол розвивається за європейськими «лекалами» і тому сьогодні їх дербійна система схожа на європейську, але сформована і під впливом місцевих реалій через кілька десятків років, тому зараз знаходиться в процесі розвитку. На африканському континенті система футбольних дербі присутня частково і має секторальний характер. В той же час дана система футбольних дербі має низький відсоток кореляції з соціальними процесами. Цікавість до австралійського континенту та прилеглих до нього острівних держав в розрізі дослідження дербійної проблематики виникає в нас тому, що даний континент є особливим через те, що на його території знаходиться соціокультурне середовище в рамках якого європейський футбол або соккер конкурує з австралійським футболом та регбі.

На території Австралії футбол європейський або так званий в англомовних країнах соккер почав свій розвиток в рамках любительських матчів європейських емігрантів. Перша збірна Австралії була зібрана в 1922 році в рамках турне по Новій Зеландії. В ході туру Австралія в трьох іграх зазнала дві поразки і зіграла в нічию [3]. В наступні роки футбол в Австралії розвивався за рахунок балканських переселенців, які здебільшого формували аматорську першість «зеленого континенту» з футболу. В той же час професійна першість з футболу почала проходити

на австралійських теренах лише в другій половині XX століття. Цей факт є несподіваним через те, що вже до цього національна збірна Австралії змогла прийняти участь у світовій першості з футболу. І цей факт не є буденним для країн Океанії, через те, що дана футбольна конфедерація не має гарантованої квоти для участі у футбольних «мундіалях». І тому представникам даної футбольної конфедерації доводиться виборювати місця у світовій футбольній еліті з представниками Азії або Південної Америки, які мають більший потенціал.

Загалом професійні футбольні першості на території Австралії почали проводитися як і в більшості азійських та африканських країн у 70–ті роки XX століття. Дербійна система Австралії є схожою на інші системи, які сформувалися в англомовних країнах поза межами Великобританії. Її основу склали міські дербі міст Брісбен (Брісбен сіті і Брісбен Лайонс), та Сідней (Вестерн Сідней, Сідней сіті та СідОлімпік). Тобто дербійна система Австралії є секторальною і через те, що в Австралії не прийнятий обмін між дивізіонами через професійність так званих малих професійних лігах, які були створені зверху обмеженою кількістю футбольних або інших спортивних клубів. Розвиток цієї системи почав відбуватися за рахунок створення кількох ігрових протистоянь через успіхи клубів, що приймали в них безпосередню участь. Такі протистояння почали викристалізовуватися наприкінці XX – початку XXI століття. Серед таких можна назвати дербі клубів «Мельбурн Кнайтс» та «Перт Глорі», які відкрили нову еру австралійського футболу і почали показувати найкращі результати на відміну від традиційних фаворитів місцевих футбольних змагань.

В той же час з 2005 року відбулася ситуація характерна для країн з професійними спортивними лігами. В цьому році NSL перетворилася на так звану «А-лігу» головним спонсором якої став поденно корейський автомобільний гігант «Хюндай» [1]. Це призвело до того, що більшість традиційних для Австралії футбольних клубів припинили своє існування натомість більшість клубів були створені з нул я і це призвело до появи традиційного футбольного дербі на території Мельбурну. Його на сьогодні представляють такі клуби як «Мельбурн Вікторі» та «Мельбурн Сіті». На сьогодні це нове класичне дербійне протистояння в рамках сучасного австралійського футболу. З іншого боку сьогодні активізувалося мельбурно-брісбенське протистояння. Його сутність полягає в тому, мельбурнським клубам в боротьбі за перемогу у національній першості почав успішної протистояти футбольний клуб «Брісбен Роар». Інші футбольні клуби Австралії останнє десятиліття провели в процесі адаптації до нової футбольної першості. Хоча створилися і передумови для сіднейського футбольного дербі та провінційне дербійне протистояння між футбольними клубами «Ньюкасл Джетс«та «Сентрал Кост«. Характерною для даної футбольної першості є участь в ній футбольного клубу з Нової Зеландії «Велінгтон Фенікс», а в перші роки існування до 2007 року до складу ліги входив і клуб «Нью Зеланд найтс». Хоча це могло б бути актуальним новозеландським дербі так як ці клуби представляли найбільші міста країни Велінгтон та Окленд. В рамках національної першості Нової Зеландії також не існує. Головним протистоянням в тій національній першості є «Окленд сіті» проти «Уайтакере Юнайтед«[2; 6]. Дане футбольне протистояння є прикладом протистояння представників великого та провінційного міст. З цього можна зробити висновок, що на території Нової Зеландії знаходиться система футбольних дербі, яка є характерною для розвитку за африканським типом, де низький рівень розвитку дербійних процесів. В той час як для Австралії є характерним розвиток дербі за системою азійських країн. Підтвердженням даної океанської тенденції є дербійна система Фіджі. В рамках даного футбольного турніру футбольний клуб «Ба» є останні тридцять років є головним домінантом місцевої національної першості [5]. І тим більше, що їх суперники змінюються і не можуть створити конкуренцію серед яких є і клуби зі столичного міста Сува.

Інша справа це дербійна система австралійського футболу. Австралійський футбол це командний вид спорту який є інтерпретацією британського регбі та американського футболу. Даний вид спорту є мло поширеним за територією Австралії, але національна першість самої Австралії веде свою історію ще з кінця XIX століття.

За всю історію проведення першості з цього австралійського національного виду спорту існував 21 професійний клуб. На сьогодні їх залишилося 18 [1]. 10 клубів мають мельбурнське походження інші клуби здебільшого представляють провінційні клуби. Головні клуби за успішністю в історії австралійського футболу є 3 мельбурнські клуби «Есендон», «Карлтон» та «Колінгвуд». Австралійський футбол розвивається за принципами американських професійних ліг і тому немає великої роздрібленості за результатами і в той же час клуби не сформовані громадськими спільнотами як в Європі.

В рамках австралійського регбі головним змаганням є так звана Національна регбійна ліга. В рамках даного змагання приймають участь 14 австралійських та 1 клубом з Нової Зеландії [7]. Дане змагання проходить у форматі регбі-13, «Реббитоуз«та «Сент-Джордж» це учасники основного австралійського регбійного дербі. Це дербі головна причина якого вдалі протистояння між цими клубами в рамках національної першості з регбі -13. Інші дербійні протистояння є провінційними.

Іншого контексту набувають протистояння в регбі-15, яке розігрують в рамках турніру «Супер регбі», яке розігрують представники Австралії, Нової Зеландії та ПАР [4; 8]. Дане дербі має ознаки групового протистояння між представниками кількох країн. Як бачимо віддаленість від Європи незалежно від виду спорту призводить до спрощення розвитку систему дербійних протистоянь.

Список використаних джерел

1.AFL Record Guide to Season 2010 / Lovett, Michael. – P. 704-705. 2.ASB Premiership Franchises. Електронне джерело. Режим доступу. http://www.nzfootball.co.nz/asb-premiership/ 3.Australia Vs New Zealand 1922. Електронне джерело. Режим доступу. http://www.ozfootball.net/museum/index.php/archive/129-australia-vs-new-zealand-1922 4.MillerM. Geoffrey A. Lawrence, Jim McKay. Globalization and sport: playing the world.– SAGE, 2001. 5.Prasad M. Sixty Years of Soccer in Fiji 1938 – 1998: The Official History of the Fiji Football Association, Fiji Football Association, Suva, 1998. 6.Past League and Cup Champions. Електронне джерело. Режим доступу. http://www.ozfootball.net/ark/NSL/NSLchamps.shtml 7.The world game downunder / Hay, Roy, ed; Murray, Bill. – Melbourne: Australian Society for Sports History. 8.Регби в Новой Зеландии. Електронне джерело. Режим доступу. http://samoe-samaya.ru/sport/regbi-v-novoj-zelandii.html.

Ю. В. Патик

ЕМПАТІЯ ЯК ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВА ЯКІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Як відомо, емпатія – це усвідомлене співпереживання емоційного стану іншої людини, пізнання її внутрішнього світу, думок, почуттів, готовність надати емоційну підтримку. Особливими формами емпатії виступають співпереживання (особливість характеру людини, що дозволяє гостро відчувати почуття оточуючих людей, вміння поставити себе на місце іншого, зрозуміти і відчути те, що й він) та співчуття (чуйне ставлення до переживань іншої людини, почуття жалю, викликане чиїм-небудь нещастям). Виникає емпатія через емоційне реагування на зовнішні, зазвичай майже непомітні прояви емоційного стану іншої людини – вчинків, мови, мімічних реакцій, жестів тощо [1].

Робота майбутніх соціальних працівників з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я передбачає розуміння психічного та емоційного стану таких дітей та їхніх родичів через емоційне проникнення у їхній внутрішній світ, вміння сприй-

мати почуття, думки співрозмовника, що зумовлює розвиток їхніх емпатичних здібностей.

Для виявлення сформованості в майбутніх соціальних працівників здатності до емпатії було проведено діагностування 27 студентів 4-6-го курсів ОНПУ, які навчаються за спеціальністю «Соціальна робота». Діагностування проводили за методикою «Діагностування рівня емпатичних здібностей» (В. В. Бойко) [2]. Згідно з методикою, студенти для кожного з 36 запитань обирали відповідь «так» чи «ні». Обрані відповіді заносили в бланк. Методика дозволяла виявити домінувальний канал емпатії: *раціональний* (характерезується спрямованістю уваги на сприйняття сутності іншої людини, її стану, проблем, поведінки); *емоційний* (фіксує здатність особи входити в одну емоційну «хвилю» з оточуючими – співпереживати, співчувати); *інтуїтивний* (свідчить про здатність відчувати можливу поведінку партнерів, діяти в умовах браку об'єктивної інформації про них, спираючись на досвід, що зберігається в підсвідомості); *настановчий* (настанови сприяють або перешкоджають емпатії і, відповідно, полегшують або ускладнюють дію усіх емпатичних каналів); *проникливий* (здатність в емпатії розцінюється як важлива комунікативна здатність людини, що дозволяє створювати атмосферу відкритості, довіри, щирості); *ідентифікаційний* (свідчить про вміння зрозуміти іншого на основі переживань та постановки себе на місце іншої людини). Оцінки за вказаними каналами (шкалами) дозволяли інтерпретувати загальний рівень емпатії. Відповідно до ключа підраховували кількість правильних відповідей за кожною шкалою, яка варіювалася від 0 до 6 балів і вказувала на значущість конкретного канала емпатії. Далі визначали сумарну кількість (в межах від 0 до 36) балів і загальний рівень емпатії. Так, 30 балів і вище свідчили про дуже високий рівень емпатії; від 22 до 29 балів – про середній; від 15 до 21 – занижений; менше 14 балів – дуже низький.

Діагностування показало, що в більшості майбутніх соціальних працівників (59,25%) домінує середній рівень емпатії. На 4-му (58,33%), 5-му (80%) та 6-му (50%) курсах домінує середній рівень його прояву.

Щодо заниженого рівня емаптії, то він був виявлений у 37,04% студентів. Зокрема, на 4-му (25%) та 5-му (20%) курсах домінує середній рівень, тоді як на 6-му (60%) – високий.

Дуже високий рівень емпатії був зафіксований лише у 7,40% майбутніх соціальних працівників 4-го курсу. Студентів з дуже низьким рівнем емпатії не виявлено.

Отримані результати свідчать про необхідність цілеспрямованого розвитку емпатичних здібностей майбутніх соціальних працівників у процесі їхньої професійної підготовки у ВНЗ.

Список використаних джерел

1. Максименко С. Емпатійний розвиток дитини / С. Максименко, К. Максименко, О. Главник. – К.: Мікрос-СВС, 2003. – 182 с. 2. Методика «Діагностування рівня емпатичних здібностей» (В. В. Бойко). – Режим доступу: http://psylist.net/praktikum/boiko.htm.

А. В. Слободянюк, О. В. Чумаченко

СУЧАСНА ОСВІТА ОЧИМА СТУДЕНТСТВА (ЗА РЕЗУЛЬТАМИ ОПИТУВАННЯ)

Ситуація, що склалася в сфері вищої освіти в Україні на даний час викликає неоднозначну оцінку як серед низки дослідників, законотворців, громадських діячів так і простих громадян. Найбільш об'єктивною і загальною причиною цього занепокоєння є проблема затримки у розвитку вищої освіти. Під цією проблемою варто розуміти низку загальновідомих, обговорюваних та широко розрекламованих проблем вищої освіти в Україні, серед яких: відносно низький рівень якості вищої освіти, слабка конкурентоспроможність, недофінансування, формалізація навчального процесу тощо. Про шляхи реформування вищої освіти в суспільстві

ведеться гостра дискусія, свідченням чого є популярність цієї теми у сучасному житті України.

Визначаючи шляхи реформування вищої освіти в Україні, слід брати до уваги те, що вища освіта потребує реформування не тільки на законодавчому, але й на соціокультурному рівні. Тобто, через те, що природа проблем вищої освіти має дуже складну структуру, важливу частину якої складають саме соціокультурні фактори, визначення зв'язку соціокультурного розвитку суспільства із проблемами вищої освіти є невід'ємною частиною знань, необхідних для ефективного комплексного реформування вищої освіти в Україні [2].

Сьогодні світоглядні позиції багатьох студентів характеризуються значним ступенем критицизму в поглядах на навколишню дійсність, що поєднується зі слабкою діловою активністю. Переважна частина студентів не ставить перед собою життєвих цілей, що виходять за межі повсякденності й мобілізують на високу якість підготовки до майбутньої професійної й цивільної діяльності. Також у більшій своїй мірі соціокультурною проблемою є низька вмотивованість студентів та викладачів навчального закладу [1].

Відсутність мотивації та зацікавленості в отриманні вищої освіти, але впевненість в необхідності її отримання приводить до того, що має місце комерціоналізація вищої освіти.

Розповсюджений у навчальних закладах формальний підхід до навчального процесу, на жаль, не втрачає своєї актуальності. Неприйняття нових поглядів на освіту учасниками навчального процесу, відсутність бачення необхідності переходу від усталених та чітко регламентованих правил, яким мають слідувати викладачі та студенти, до нових, революційних, експериментальних методів та технологій навчання, формалізують навчальний процес, обмежують творчі можливості студентів та викладачів.

З метою з'ясувати думку студентської молоді стосовно того, що викликало в них мотиви отримувати вищу освіту, наскільки цінується в Україні та взагалі у світі диплом про вищу освіту, що може змінити в їхньому житті диплом про вищу освіту, на скільки вони планують використати його в подальшому житті, чи зможе на їх думку диплом про вищу освіту забезпечити безпроблемне майбутнє в плані працевлаштування, матеріального забезпечення, соціального статусу ми провели експрес опитування.

В ході даного соціологічного дослідження було опитано 32 особи чоловічої та жіночої статі віком від 18 до 23 років, які є студентами двох груп третього курсу факультету менеджменту ВНТУ. Серед яких 22% представники чоловічої статі та 78% представниці жіночої статі.

В ході даного соціологічного дослідження були отримані такі результати:

Переважна більшість студентів вважають освіту невід'ємною складовою свого життя. Так, на питання «Чи потрібно здобувати освіту взагалі?» переважна більшість (30 осіб – 94%) відповіли, що безперечно потрібно, і лише 2-ві людини (6%) заперечили необхідність здобувати вищу освіту.

На питання «Чи легко вам далась освіта (чи дається)?» більшість опитаних (56,25%) відповіли що освіта дається їм більш-менш нормально, 31,25% стверджують, що освіта дається їм легко, і лише 6% важко навчатися, що свідчить про те, що основна частина студентів вважають освіту сприятливою і можливою для осягнення.

Роль освіти в житті людини була оцінена наступним чином: більшість (75%) відповіла, що освіта необхідна для отримання в майбутньому знань і рівня кваліфікації, стереотипом освіту вважають 13%, 9% опитаних навчаються задля того, щоб стати кращими, і лише 3% для отримання від навчання задоволення. Це свідчить про те, що переважна частина студентів навчаються з метою отримання не просто диплому, а й відповідних знань.

На питання «Чи потрібні в майбутньому освічені люди?» більшість опитаних (84%) вважають що освічені люди – це основа нашого майбутнього, 13% вважать що суспільство має бути різноманітне, і лише 3% вважає, що суспільство деградує тому в освіченості нема сенсу.

Основна частина опитуваних вважає за необхідне вдосконалити освітній процес. Оскільки на питання «Чи потрібно змінювати теперішнє становище освіти?» більшість (97%) виступають за покращення становища освіти, і лише 1 людина (3%) не бачать сенсу щось змінювати.

На питання «Чи потрібна для сучасної людини освіта?» більшість опитуваних (87,5%) дали позитивну відповідь, і лише 12,5% вважають, що без освіти можна обійтись. Це свідчить про те, що основна кількість опитаних погоджуються з необхідністю наявності освіти в нашому житті.

Відносно «Де краще здобувати освіту?» рівно половина опитуваних вважають, що в Україні, і стільки ж вказали що кращою є освіта за кордоном. Така рівність свідчить про те, що освіта в Україні в світогляді студентів не є гіршою і може конкурувати з іноземною.

На питання «Чи повинна освіта бути платною?» 75% респондентів відповіли, що не повинна, 19% вважають що повинна бути платною, і 6% вважають, що освіта має бути частково платною. Таким чином більшість опитуваних вважають, що вся освіта має бути як якісною, так і безкоштовною.

На питання «Чи подобається вам Болонська система оцінювання?» негативну відповідь дали 56% опитаних і 44% відповіли позитивно. Це свідчить про те, що Болонська система більшу частину опитуваних не задовольняє.

На прохання «Оцінити вищу освіту в Україні за 10 бальною шкалою» більшість людей вважають, що освіта в Україні знаходиться на середньому рівні (6,2 бали із 10), однак 10 балів не обрав жоден опитуваний.

На питання «Чи плануєте ви працювати за дипломом?» більшість опитуваних (62%) вказали, що життя покаже, і лише 38% чітко вказали, що планують працювати за дипломом. Заперечної відповіді не дала жодна людина. З цього можна зробити висновок, що більшість опитуваних все таки розраховують на диплом, але не можливо точно передбачити, як складеться в житті.

Рівень впевненості, що по закінченню ВНЗ буде знайдена робота за своїм дипломом була оцінена таким чином: 25% осіб впевнені на 50%, ще стільки ж – на 70%, 19% – на 60%, 16% – на 80%, 6% – на 40%, 3% – на 30%, 3% – на 20%, 3% – на 10% і жодна людина не впевнена на 90-100%. Отже, не зважаючи на необхідність отримання диплому, жоден з опитуваних на 100% не може бути впевненим в його подальшому застосуванні.

На питання «Чи є в Україні шанси підвищити рівень освіти в майбутньому?» більшість (29 чоловік – 91%) відповіли, що можна, і лише 3 людини (9%) не вірять, що є якісь шанси на покращення рівня освіти в Україні.

Виявилось, що студенти вважають та переконані в тому, що якість навчання не зростає, а навпаки погіршується, чому сприяє реформування системи освіти. Це зумовлене насамперед тим, що студенти не адаптовані в повному сенсі до навчання ВНЗ з запровадженими змінами, зумовленими приєднанням України до Болонського процесу. Тому вони не сприймають у позитивному сенсі, у силу відсутності відповідного досвіду, та відповідного багажу знань ті зміни, які відбуваються або повинні відбутися для змінення системи освіти в більш ефективне русло.

Одним із засадничих принципів сучасної освіти має бути дотримання принципу світоглядного та культурного самовизначення людини. Тобто в особистісному ракурсі відбувається заміна стереотипів поведінки й образів мислення, а моделлю сучасної особистості стає «інноваційна людина», що перебуває у стані пошуку. Провідною умовою навчання має стати формування в людині дослідницької позиції, а винахідливість – архетипом життєдіяльності.

Список використаних джерел

1. Квятковський Д.О. Роль ідеалів у формуванні морально-ціннісної орієнтації випускників. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://conf.vntu.edu.ua/humed/2006/txt/06kdomov.pdf 2. Шульга Н. Яблука чи помаранчі, або Чому самим лише законом про вищу освіту не вирішити проблеми реформування наукової сфери? – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/EDUCATION/yabluka_chi_pomaranchi,__abo_chomu_samim_lishe_zakonom_pro_vischu_osvitu_ne_virishiti_problemi_refor.html.

Г. Д. Хархан

СТАТЕВОРОЛЬОВА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК КОНЦЕПТ

Постановка проблеми. Соціальна педагогіка є досить молодою цариною наукового знання. Процес її інституціалізації продовжується, зокрема в сфері формування понятійно-категоріального апарату. У науковому просторі поняття «статеворольова соціалізація» з'явилося лише наприкінці XX століття, до цього часу більш уживаним було поняття «статева соціалізація».

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Проблема соціалізації особистості має міждисциплінарний характер і досліджується науковцями (А. Капська, В. Москаленко, С. Харченко та ін.); процес статеворольової соціалізації вивчається вченими (І. Бондаревська, Т. Говорун, І. Кон, А. Мудрик, В. Романова, Л. Столярчук та ін.).

Метою даної доповіді є розгляд сутності статеворольової соціалізації як концепту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведений нами короткий аналіз дозволяє зазначити, що термін «статеворольова соціалізація» включає такі поняття, як: «статеворольова поведінка» (Т. Машіхіна, Л. Мороз); «статеворольове виховання» (В. Васютинський, В. Левицький, Н. Пилипенко); «статеворольова ідентифікація» (Н. Городнова, С. Данилюк, Н. Кригіна, Р. Юнусова); «статеворольове самовизначення» (Д. Логвінова), «статеворольова диференціація» (В. Слєпкова), «статеворольова «я»-концепція» (Н. Барінова, А. Кацеро, В. Пушкар), які характеризують його сутність [10, с.38].

Вважаємо доцільним для аналізу сутності поняття «статеворольова соціалізація» навести декілька його визначень. Так, Л. Столярчук розглядає його як «процес і результат загального й психосексуального розвитку дівчинки/хлопчика по мірі входження в соціальні відносини відповідно до особливостей вікових етапів дорослішання» [7, с.54]. З позиції Т. Таранової – це «двосторонній соціально-педагогічний процес створення у хлопчиків та дівчаток підліткового віку уявлень про мужність та жіночність, направлений на вдосконалення їх індивідуальності (чоловічої або жіночої) й орієнтований на становлення й розвиток статеворольової поведінки» [8, с.88]. У свою чергу В. Романова його визначає як «процес засвоєння індивідами соціокультурних факторів, які обумовлюють більшість наявних особливостей статеворольової поведінки індивідів. До цих факторів передусім належать: гендерні настановлення як система уявлень про чоловіка і жінку; культурні стереотипи чоловічності і жіночності; відмінні засоби виховання хлопчиків і дівчаток; специфічні види праці кожної статі; диференційовані чоловічі і жіночі ролі» [6, с.182]. На думку Н. Белолипецьких, це «закономірний процес соціального становлення та розвитку індивіда, обумовлений його біосоціальною сутністю і спрямований на усвідомлення і засвоєння ним смислів, цінностей своєї гендерної своєрідності і власного призначення, а також на повсякденний прояв» [2, с.10]. Подібне тлумачення дає Н. Товстик: «цілеспрямований процес вироблення у хлопчиків і дівчаток здорового і морального ставлення до проблем статі та сексуальності, становлення жіночої/чоловічої індивідуальності, формування культури взаємин статей, вироблення умінь вирішувати виникаючі в житті реальні проблеми, пов'язані із взаємовідносинами статей» [9]. Цікавим є погляд І. Бартеневої, яка його формулює як «єдність взаємопов'язаних процесів адаптації

юнака, дівчини до різних соціальних спільнот і ситуацій як носіїв певної статевої ролі, інтеріоризації соціокультурних та статеворольових стереотипів та приписів, індивідуалізації як усвідомлення суб'єктом своєрідності власних особистісних властивостей, їх вдосконалення та привнесення в індивідуальний досвід статеворольової поведінки» [3,с.5]. З точки зору В.Москаленко, це «процес формування властивостей людини, які визначають її як чоловіка або жінку» [4, с.399]. Змістовним є погляд М.Радзивилової, яка розуміє його як «реальність, включена в виховний процес дошкільного навчального закладу, що складається з стихійної статеворольової соціалізації і відносно соціально контрольованої (статеворольового виховання), сприяюча позитивним самозмінам дошкільника/дошкільниці» [5]. До того ж А. Аблітарова його визначає як «засвоєння особистістю соціокультурних цінностей, що зумовлюють більшість наявних особливостей статеворольової поведінки» [1, с.9].

Аналіз наукової літератури та дисертаційних досліджень дозволяє нам розглянути статеворольову соціалізацію як концепт:

1). Переважна більшість вчених його розглядає як процес (закономірний, соціально-педагогічний, двохсторонній, постійний, цілеспрямований/відносно соціально контрольований/стихійний, взаємопов'язаний). Закономірність проявляється у становленні індивідуальності хлопчика/дівчинки як представників чоловічої та жіночої статі, що проходить в контексті загального розвитку особистості протягом всього життя. З соціально-педагогічної точки зору важливим є можливість впливати на цей процес, тому у дошкільному віці відбувається статеве виховання; у молодшому та підлітковому віці статеве виховання поєднується зі статевою просвітою; в юнацькому віці та молодості здійснюється формування психосексуальної культури та підготовка до сімейного життя. Двохстороннім він є тому, що людина одночасно виступає і об'єктом, і суб'єктом цього процесу залежно від її віку та факторів статеворольової соціалізації. Статеворольова ідентифікація та диференціація, статеворольове виховання, адаптація, інтеріоризація, індивідуалізація є взаємопов'язані процеси.

2). Спільним у вищезазначених поняттях є ключове слово «статеворольова поведінка». Тріада «знання-ставлення-поведінка» передбачає засвоєння норм статевої поведінки, вироблення власного ставлення до них та активне відтворення їх у поведінці, враховуючи біологічну стать та конкретне соціокультурне середовище. Особливості статеворольової поведінки обумовлені особистісними характеристиками дівчинки/хлопчика, негативними та позитивними впливами факторів статеворольової соціалізації тощо.

3). Відмінним у поглядах вчених є спрямованість статеворольової соціалізації хлопчика/дівчинки на формування уявлень про мужність та жіночність; на засвоєння ними пов’язаного зі статтю соціального досвіду, стандартів психосексуальної культури, соціокультурних цінностей та факторів у міру входження в соціальне середовище; на становлення їх чоловічої/жіночої індивідуальності; на вироблення у них здорового і морального ставлення до проблем статі та сексуальності; на формування культури взаємин статей у контексті їх психосексуального розвитку.

Висновки. На мою думку, серед вчених немає єдності у поглядах на поняття «статеворольова соціалізація», враховуючи короткий період його використання в науковому просторі. Більшість учених статеворольову соціалізацію розглядають як процес формування індивідуальності хлопчика/дівчинки, наголошуючи на необхідності засвоєння ними знань та моделей статеворольової поведінки відповідно до прийнятих у суспільстві норм.

Подальший науковий пошук заявленої проблеми потребує вивчення сутності поняття «статеворольова соціалізація» у зарубіжній літературі.

Список використаних джерел

1. Аблітарова А. Р. Особливості статеворольової соціалізації дошкільників різних етнічних груп: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: спец. 13.00.08 «Дошкільна педаго-

гіка» / А. Р. Аблітарова. – К., 2010. – 23 с. 2. Белолипецких Н. В. Стимулирование полоролевой социализации студенческой молодёжи (на примере строительного колледжа) : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. педагог. наук : спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания» / Н. В. Белолипецких. – М., 2015. – 24 с. 3. Бартенева И. О. Полоролевая социализация студенток в образовательном процессе среднего профессионального учебного заведения (на материале фармацевтического колледжа) : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. педагог. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / И. О. Бартенева. – Курск, 2003. – 28 с. 4. Москаленко В. В. Соціалізація особистості: монографія / В. В. Москаленко. – К.: Фенікс, 2013. – 540 с. 5. Радзивилова М. А. Воспитание дошкольников в процессе полоролевой социализации: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Радзивилова М. А. – Волгоград, 1999. – 177 с. 6. Романова В. Г. Особливості статеворольової соціалізації підлітків: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.05 / Романова В. Г. – К., 2002. – 208 с. 7. Столярчук Л. И. Полоролевая социализация школьников: теория и практика воспитания / Л. И. Столярчук. – Волгоград : Перемена, 1999. – 275 с. 8. Таранова Т. М. Педагогические условия полоролевой социализации подростков: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Таранова Т. М. – Челябинск, 2003. – 216 с. 9. Товстик Н. Ю. Педагогические условия оптимизации процесса полоролевой социализации подростков: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Товстик Н. Ю. – Ульяновск, 2004. – 246 с. 10. Харченко С. Я. Підготовка дітей-сиріт до сімейного життя в умовах інтернатного закладу / С. Я. Харченко, Г. Д. Хархан. – Луганськ, 2012. – 248 с.

С. А. Нужна, Т. О. Гранкіна

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНІЙ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ СОЦІОЛОГІВ

Все більше і більше в суспільному житті з'являються результати соціологічних досліджень. Вони охоплюють і політику, і виробництво. І це не зважаючи на той факт, що з 2009 року освіту з соціології було зведено до мінімальних розмірів або зовсім поставлено на самостійний вибір студента [1]. Так кількість годин на вивчення комп'ютерних наук для студентів-соціологів було зменшено в 2-3 рази в порівнянні з 2000 роком. А саме завдяки розвитку інформаційних технологій і комп'ютерних наук соціологія отримала стрімкий розвиток і застосування. З іншого боку, за дослідженнями (знову таки соціологічними) Д.К.Ковальчук [2] про оцінки освітніх технологій, студенти надають перевагу навчальному спілкуванню з викладачем у порівнянні з суто самостійними зусиллями по вирішенню навчальних проблем навіть при наявності певної методичної підтримки. Це все вимагає бережливого відношення до тих аудиторних годин, що на сьогоднішній день залишились в робочих програмах комп'ютерних наук. До того ж вимагає від викладачів застосування таких форм і методів проведення занять, які б давали найкращу професійну підготовку та високий рівень кваліфікації, були мотивованими та професійно спрямованими.

У вищих навчальних закладах у курсі «Інформатика для соціологів» велику увагу приділяють вмінню опрацьовувати наявну інформацію засобами інформаційних технологій, які є доступними та зрозумілими. Доступність інформаційних засобів спеціалізованого призначення, наприклад пакет ОСА (обробка соціологічних анкет), для проведення одноразових досліджень не завжди можлива, через його відсутність. А придбання пакету економічно не оправдано. У роботі розглянуто методику професійно спрямованого освоєння можливостей електронних таблиць Microsoft Excel. Така методика була апробована на прикладі підготовки даних соціологічних досліджень та проведенні аналізу. Довгий час роботи зі студентами-соціологами дозволив створити базу анкет різноманітних соціологічних досліджень, які проводили студенти другого курсу [5], на основі яких були створені бази відповідей респондентів засобами електронних таблиць Microsoft Excel [3,4,5].

Створення таких баз було розроблено так, щоб зменшити зусилля при виконанні їх аналізу та зробити їх доступними пересічному користувачеві. Всі питання

анкети занесені в один рядок і займають стільки стовпців, скільки відповідей наведено в анкеті на це питання (рис.1). Відповідь респондента позначається одиницею, якщо питання номінальної шкали виміру. Якщо питання метричної шкали виміру, тоді в клітину записується це число. Якщо питання порядкової шкали виміру, тоді в клітину таблиці вводиться той номер, який призначив респондент.

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	AA	AB	AC	AD	AE	AF
1	№п/п	Стать		Ваш вік	Ким Ви себе бачите, відчуваєте				Ким Вас бачать, вважають Ваші оточуючі						Ваші плани на майбутнє(вкажіть по мірі зменшення важливості					Чи приймаєте Ви підтримку, допомогу від інших					Чи цікавить Вас ставлення до Вас та Ваших вчинків					Яку роль у житті грає Ваш імідж		
2																																
3	№п/п	Жіноча	Чоловіча	Ваш вік	Радяном	Добрим другом	Лідером	Ніяким	Другом	Радяном	Егоїстом	Лідером	Високочом	Ніяким	Здійснити мрії	Престижна робота	Улюблена професія	Піти за течією	Створити сім'ю, дітей	Рідних	Близьких	"Потрібність" людей все вирішує самостійно	Це залежить від ситуації	Так, для мене це важливо	Скоріш так чим ні	Ні	Скоріш ні чим так	У рівній мірі	Важливу	Особливої ролі не грає	Дуже важливу цьому важливого значення
4	1	1		18			1				1				4	2	1	5	3	1		1		1			1			1		
5	2		1	19		1			1						4	1	3	5	2		1	1		1		1						1
6	3	1		19			1		1						1	2	3	5	4	1		1		1				1		1		
7	4	1		18		1			1						1	3	2	4	5	1		1		1		1						1
8	5	1		20		1			1						4	3	1	5	2	1	1			1				1				1
9	6	1		19			1		1						1	2	4	5	3	1		1	1					1			1	
10	7	1		18		1			1						2	1	4	5	3	1	1			1				1		1		

Рисунок 1 – Приклад бази на робочому листку Microsoft Excel

При збільшенні кількості анкет і збереженні зручності введення, слід застосувати меню Excel, що дозволяє при переміщенні по робочому листку бачити назву питання та відповіді *Окно-Разделить-Закрепить области* (рис. 2). Пустий другий рядок відіграє роль обмеження при виділенні діапазону, в якому розташована база. Така методика формування бази дозволяє зручно зробити одновимірний розподіл для ознак номінальних шкал виміру. Для цього достатньо знайти суму кожного стовпця в рядку 105 (рис.3).

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	AA	AB	AC	AD	AE	AF
1	№п/п	Стать		Ваш вік	Ким Ви себе бачите, відчуваєте				Ким Вас бачать, вважають Ваші оточуючі						Ваші плани на майбутнє(вкажіть по мірі зменшення важливості					Чи приймаєте Ви підтримку, допомогу від інших					Чи цікавить Вас ставлення до Вас та Ваших вчинків					Яку роль у житті грає Ваш імідж		
2																																
3	№п/п	Жіноча	Чоловіча	Ваш вік	Радяном	Добрим другом	Лідером	Ніяким	Другом	Радяном	Егоїстом	Лідером	Високочом	Ніяким	Здійснити мрії	Престижна робота	Улюблена професія	Піти за течією	Створити сім'ю, дітей	Рідних	Близьких	"Потрібність" людей все вирішує самостійно	Це залежить від ситуації	Так, для мене це важливо	Скоріш так чим ні	Ні	Скоріш ні чим так	У рівній мірі	Важливу	Особливої ролі не грає	Дуже важливу цьому важливого значення
8	25		1	19		1			1						4	1	2	5	3	1	1	1					1				1	
9	26		1	19				1						1	2	1	3	5	4	1							1			1		
0	27		1	29				1					1		2	4	3	1	5	1	1	1			1					1		
1	28		1	18		1			1						1	4	3	5	2	1							1				1	
2	29		1	23			1					1			1	2	3	5	4				1				1			1		
3	30		1	20		1			1						4	1	2	5	3	1			1				1			1		
4	31		1	21		1			1						4	1	3	5	2	1			1				1					1
5	32		1	23		1			1						3	5	1	4	2	1	1	1							1			1
6	33		1	18		1				1					4	3	1	5	2	1	1			1		1					1	
7	34		1	18		1			1						5	1	2	4	3			1						1		1		
8	35	1		18	1					1					3	1	4	5	2	1	1	1						1		1		
9	36	1		18		1			1						1	4	2	5	3					1					1			1
0	37	1		20		1			1						5	4	3	2	1	1							1			1		
1	38	1		20		1			1						1	2	4	5	3					1					1	1		
2	39	1		19		1			1						2	1	3	5	4			1					1				1	
3	40	1		25			1		1						1	4	2	5	3		1						1			1		
4	41	1		19		1			1						2	4	3	5	1		1	1	1			1						1
5	42	1		20		1			1						1	2	3	5	4	1	1		1					1			1	

Рисунок 2 – Приклад закріплення області бази на робочому листку Microsoft Excel

AF106 =СУММ(AD105:AF105)

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	AA	AB	AC	AD	AE	AF
1	№п/п	Стать		Ваш вік	Ким Ви себе бачите, відчуваєте				Ким Вас бачать, вважають Ваші оточуючі						Ваші плани на майбутнє(вкажіть по мірі зменшення важливості					Чи приймаєте Ви підтримку, допомогу від інших					Чи цікавить Вас ставлення до Вас та Ваших вчинків					Яку роль у житті грає Ваш імідж		
2																																
3	Мій	Жіноча	Чоловіча	Ваш вік	Радяєтьсь	Добрим другом	Лідером	Ніяк	Другом	Радяєтьсь	Егоїстом	Лідером	Викликтовів	Ніяк	Здійснити мрії	Престижна робота	Улюблена професія	Плити за течією	Створити сім'ю, дітей	Радяєтьсь	Бояться	"Потрібнєс" ні дей сне вирішуєте самостійно	Це залежить від ситуації	Так, для мене це важливо	Скоріш так чим ні	Ні	Скоріш ні чим так	У рівній мірі	Важливу	Особливої ролі не грає	Дуже важливо цьому важливого імідж
97	94	1		19			1		1						1	2	3	4	5	1	1	1					1			1		
98	95	1		20		1					1				2	3	1	5	4		1	1		1				1		1		
99	96		1	19		1			1						2	1	3	4	5	1	1	1				1						1
00	97		1	18	1				1						3	2	1	5	4	1			1	1				1			1	
01	98		1	19		1					1				4	5	1	3	2		1	1	1				1			1		
02	99	1		19			1		1						1	2	3	5	4	1	1	1				1				1		
03	100	1		19		1			1						1	3	2	5	4				1			1				1		
04																																
05	сума	54	46	100	15	62	21	2	70	10	8	6	4	2	36	34	16	3	12	59	55	47	25	51	19	21	26	23	11	58	20	22
06								100						100	21	35	26	2	17					237					100			100
07															16	13	40	5	26													
08															24	15	15	16	29													
09															3	3	3	74	16													
10															100	100	100	100	100													
11																																
12																																

Рисунок 3 – Приклад побудови одновимірних розподілів для номінальних та порядкових ознак на робочому листку Microsoft Excel

В рядку 106 (клітина H106, N106, AC106, AF106) доцільно для контролю знайти суму частот. Якщо ознака номінальна без сумісних альтернатив, тоді ця сума частот співпадає з кількістю респондентів (яких 100). Але якщо ознака номінальна з сумісними альтернативами, тоді ця сума значно перевищує кількість респондентів (клітина X106). Більш складним чином будується розподіл порядкових ознак (діапазон O106:S109) (рис. 3,4).

O	P	Q	R	S
	Ваші плани на майбутнє(вкажіть по мірі зменшення важливості			
Здійснити мрії	Престижна робота	Улюблена професія	Плити за течією	Створити сім'ю, дітей
=СЧЁТЕСЛИ(O4:O103;"=1	=СЧЁТЕСЛИ(P4:P103;"=1")	=СЧЁТЕСЛИ(Q4:Q103;"=1")	=СЧЁТЕСЛИ(R4:R103;"=1")	=СЧЁТЕСЛИ(S4:S103;"=1")
=СЧЁТЕСЛИ(O4:O103;"=2")	=СЧЁТЕСЛИ(P4:P103;"=2")	=СЧЁТЕСЛИ(Q4:Q103;"=2")	=СЧЁТЕСЛИ(R4:R103;"=2")	=СЧЁТЕСЛИ(S4:S103;"=2")
=СЧЁТЕСЛИ(O4:O103;"=3")	=СЧЁТЕСЛИ(P4:P103;"=3")	=СЧЁТЕСЛИ(Q4:Q103;"=3")	=СЧЁТЕСЛИ(R4:R103;"=3")	=СЧЁТЕСЛИ(S4:S103;"=3")
=СЧЁТЕСЛИ(O4:O103;"=4")	=СЧЁТЕСЛИ(P4:P103;"=4")	=СЧЁТЕСЛИ(Q4:Q103;"=4")	=СЧЁТЕСЛИ(R4:R103;"=4")	=СЧЁТЕСЛИ(S4:S103;"=4")
=СЧЁТЕСЛИ(O4:O103;"=5")	=СЧЁТЕСЛИ(P4:P103;"=5")	=СЧЁТЕСЛИ(Q4:Q103;"=5")	=СЧЁТЕСЛИ(R4:R103;"=5")	=СЧЁТЕСЛИ(S4:S103;"=5")
=СУММ(O105:O109)	=СУММ(P105:P109)	=СУММ(Q105:Q109)	=СУММ(R105:R109)	=СУММ(S105:S109)

Рисунок 4 – Приклад побудови одновимірних розподілів для порядкових ознак на робочому листку Microsoft Excel в режимі формул

Нагадаємо, що Microsoft Excel має потужний графічний модуль, який дозволяє виконати візуалізацію одновимірних розподілів. Двовимірні розподіли вимагають деякої послідовності виконання команд Excel. Наприклад, по вертикалі: *Стать,* по горизонталі: усі інші ознаки. В першу чергу *Данные-Сортировка- по убыванию по -по полю стать -чоловіча,* потім *Данные-Промежуточные итоги* (рис. 5). Виконання цієї команди дозволяє отримати частоти по усім ознакам для чоловіків.

1 2 3		A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	AA	AB	AC	AD	AE	AF	AG
	1		№п/п	Стать		Ваш вік	Ким Ви себе бачите, відчуваєте				Ким Вас бачать, вважають Ваші оточуючі						Ваші плани на майбутнє(вкажіть по мірі зменшення важливості					Чи приймаєте Ви підтримку, допомогу від інших					Чи цікавить Вас ставлення до Вас та Ваших вчинків					Яку роль у житті грає Ваш імідж		
	2																																	
	3		Мій	Жіноча	Чоловіча	Ваш вік	Радяєтьсь	Добрим другом	Лідером	Ніяк	Другом	Радяєтьсь	Егоїстом	Лідером	Викликтовів	Ніяк	Здійснити мрії	Престижна робота	Улюблена професія	Плити за течією	Створити сім'ю, дітей	Радяєтьсь	Бояться	"Потрібнєс" ні дей сне вирішуєте самостійно	Це залежить від ситуації	Так, для мене це важливо	Скоріш так чим ні	Ні	Скоріш ні чим так	У рівній мірі	Важливу	Особливої ролі не грає	Дуже важливо цьому важливого імідж
[+]	50	1 Итог	2414	0	46	912	7	27	10	2	29	4	4	5	3	1	123	95	117	204	146	28	28	24	13	23	9	9	17	8	3	23	12	11
·	51		1	1		18			1				1				4	2	1	5	3	1		1		1			1			1		
·	52		3	1		19			1		1						1	2	3	5	4	1		1		1				1		1		

Рисунок 5 – Приклад виконання команди *Промежуточные итоги*

Їх необхідно скопіювати в окрему таблицю (рис.6) та зробити контроль.

Залишається виконати візуалізацію розподілів та зробити висновки. Розглянутий підхід до ведення аналізу соціологічних даних при вивченні дисципліни «Інформатика», а саме теми «Електронні таблиці Microsoft

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K
1		Ваша освіта				Соціальний стан					
2	Ваш вік	Середня	Вища	Середньо-технічна	Незакінчена вища	Студент	Часний підприємиць	Робочий	Керівник	Безробітний	Домогоспода рка
3	Жіноча	8	35	11	0	41	6	4	1	1	1
4	Чоловіча	7	27	10	2	29	4	4	5	3	1
5					100						100

Рисунок 6 – Двовимірна таблиця розподілу

Excel», сприяє кращому засвоєнню, є мотивованим і викликає зацікавленість у студентів. До того ж розглянута задача може бути моделлю для використання її в подальшій виробничій діяльності.

Список використаних джерел

1.Амельченко А.Е. О роли социологии в образовательном процессе (в защиту социального статуса социологии в Украине) // Матеріалы всеукраїнської наукової конференції. «Освіта і наука в Україні». 21-22 червня 2013 р., м.Дніпропетровськ. Частина І. / Наук. ред. О.Ю.Висоцький. – Дніпропетровськ: Роял Принт, 2013. – С. 171-172. 2.Ковальчук Д.К. Система критеріїв комплексної оцінки освітніх технологій /Д.К.Ковальчук //Освіта і управління. – 2011.-№11. С.71-82. 3.Кармазіна В.В., Нужна С.А., Формування професійної компетент-ності майбутніх економістів при веденні оперативного обліку. / В. В. Кармазіна, С. А. Нужна // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницького державного університету імені Григорія Сковороди» – Додаток 1 до вип. V, том IV (55) : Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – К.: Гнозис, 2014 – С. 311-321. 4.Кармазіна В.В. Нужна С.А. Дементьєва Т.А. Професійна спрямованість дисципліни «Інформатика» для студентів економічного напрямку вузів І-ІІ рівня акредитації / В. В. Кармазіна, С. А. Нужна, Т. А. Дементьєва // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» - Додаток 1 до Вип. 31, Том ІІ (44) : Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – К.: Гнозис, 2013. – С. 108-119. 5.http://www.dstu.dp.ua *офіційний сайт Дніпродзержинського державного технічного університету.*

А. В. Хуторна

ФЕНОМЕН ЛЮБОВІ У СУЧАСНОМУ СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ

В сучасній культурі та суспільній свідомості наразі відбуваються глобальні трансформації, які, серед іншого, змінюють і уявлення про любов. Така ситуація призводить до появи поліконтекстуальних інтерпретацій цього феномену, які інколи докорінно відрізняються від його тлумачення у попередні епохи. Любов отримує нове прочитання як у повсякденних практиках індивідів, так і в теоретичних пошуках представників різних галузей знань. Проте, не дивлячись на свою актуальність, у сучасній українській соціології дана проблематика майже не розробляється. Зазначені обставини стали вагомими причинами, що спонукали нас звернутися до соціологічного дослідження любові.

На нашу думку, найбільший евристичний потенціал у дослідженні любові саме у соціологічному аспекті має феноменологічна парадигма, спрямована, насамперед, на вивчення соціальних феноменів повсякденного «життєвого світу» як об’єктів усвідомлення людьми, які конструюються в процесі їх безперервної життєдіяльності. Особливістю соціологічного дослідження любові згідно з постулатами феноменологічної соціології стає зосередження уваги не стільки на змісті лю-

бові як почутті, скільки на тому, як люди сприймають цей феномен об'єктивного світу і як він завдяки процесу суб'єктивації стає значимим для індивідів.

Дотримуючись феноменологічної парадигми любов можна розглядати як ментальний, властивий лише людській діяльності і народжений людськими ж уявленнями інтерсуб'єктивний феномен, унікальність якого полягає у притаманних йому, органічно злитих між собою особистих, духовних, індивідуальних, соціальних, інтимних та загальноприйнятих характеристиках. Одночасно, такий критерій, як просторово-часова інваріантність, дозволяє віднести любов до універсального феномена (за класифікацією українського соціолога Е.І.Головахи [1, с. 15]), оскільки її наявність у суспільній свідомості фіксується незалежно від конкретно-історичних умов. При цьому змінюються форми її прояву в різних соціокультурних ситуаціях.

Для того, щоб зрозуміти сутність, особливості та характерні риси сприйняття любові індивідами в сучасному українському суспільстві, було проведено авторське соціологічне дослідження, в основу якого лягла запропонована американськими соціологами А.Страуссом та Б.Глезером стратегія обґрунтованої теорії [2].

Для побудови власної міні-теорії була використана парадигмальна модель Ансельма Страусса, яку схематично можна зобразити наступним чином: каузальні (причинні) умови → феномен → контекст → проміжні умови → стратегії дії/взаємодії → наслідки.

За результатами аналізу було виділено чотири групи каузальних (причинних) умов формування феномену любові (фактори, які призводять до виникнення феномену): 1) чуттєво-емоційні – симпатія, пристрасть, потяг, прив'язаність і т.п.; 2) ірраціональні – формуються на підсвідомому рівні, не мають словесних аналогів («хімія любові»); 3) дієві – незбагнений процесом ідеалізації коханого/коханої («ідеалізація іншого»), тотальний прояв уваги до об'єкта любові, нескінченне бажання завжди бачити його та бути з ним, тощо; 4) футуристичні – бажання бути з об'єктом любові не лише в нинішній час, а й у майбутньому, плани на майбутнє.

Сам феномен любові характеризується в двох аспектах – чуттєвому та дієвому. Зіставлення цих аспектів показало, що в усіх людей переживання любові з одного боку в чомусь схожі (що і дозволяє їх визначати як любов), а з іншого – дуже унікальні та формуються лише на власному життєвому досвіді кожного окремо взятого індивіда. В свою чергу було з'ясовано, що дії та вчинки, які супроводжують любов, є типовими для всіх інформантів. Фіксація цього моменту підтверджує інтерсуб'єктивність феномена любові та веде до висновку, що соціальним конструктом може виступати лише дієвий аспект любові, тим паче що любові-почуттю взагалі притаманна певна ірраціональність.

Контекст феномена любові визначається варіативністю таких параметрів, як наявність (існує – дуже мало – не існує), взаємність (взаємна – нерозділена), тривалість (вічна – та, що завершується), поширеність (трапляється з усіма – відчуває не кожний), притаманність (природній стан – необхідність в розвитку, навчанні), трансформаційність (культурно-історична – особистісна).

Тут хотілося б зупинитися саме на останньому пункті та зазначити, що «трансформаційність» є робочим терміном, який ми використали для підкреслення того, що феномен любові зазнає змін не лише протягом століть в ході історії людства, а й в історії індивідуального життя, з віком людини.

Так, в юному віці для людей важливими є чуттєво-емоційні характеристики любові, великого значення набуває тілесний аспект (зовнішність), а також відчуття того, що любов є взаємною. В більш зрілому віці на перше місце вже виходить духовна складова, людину починає цікавити духовна спорідненість, «енергетичний збіг» з коханим/коханою, а сама любов стає більш осмисленою та пов'язується зі шлюбом, сім'єю, дітьми. Можна припустити, що з віком втрачає

домінантність і взаємність у почуттях. А відтак, можна зауважити, що життєвий досвід людини та досвід її переживань наповнює та збагачує любов певним альтруїзмом та самовіддачею.

Завершувався аналіз сприйняття феномену любові у авторському дослідженні встановленням умов, стратегій дії та взаємодії і їх наслідків. До умов, що спричиняють процес суб'єктивації любові, ми віднесли ті перетворення, яких зазнає людина, відчуваючи це почуття. Встановлюючи вплив любові на індивідів, ми зафіксували, що на думку інформантів любов виступає як «життєва енергія», «двигун життя» та є одним із факторів особистісного розвитку людини. Переживання любові впливає на повноту та задоволеність життям, що, в свою чергу, визначає якість участі людини в соціальних відносинах та процесах.

Головними ж стратегіями поведінки індивідів у переживанні любові були визначені дії, що реалізують один із наслідків:

1) дозволяють підтримувати існування феномена любові («взаємна робота»);

2) призводять до його зникнення (егоцентричність – коли одна особистість не сприймає цінності іншої та живе лише власними потребами).

Перша стратегії втілюється у поведінці, яка демонструє піклування, увагу, підтримку, допомогу, повагу та розуміння.

Друга стратегія полягає у ігноруванні всього зазначеного, внаслідок чого, на думку інформантів, виникає ризик втрати любові.

Таким чином, результати власного соціологічного дослідження дозволили сформулювати авторське бачення змістовного наповнення феномену любові представниками сучасного українського суспільства: любов – це зріле та свідоме почуття, яке є тривалим і стійким у часі, підкріплюється дієвою небайдужістю до об'єкта, на який вона спрямована, та детермінує особливу поведінку по відношенню до нього.

Отже, спираючись на теоретичні положення феноменологічної соціології та їх емпіричну апробацію, можемо стверджувати, що уявлення про любов, які формуються в результаті суб'єктивації у повсякденних інтерпретаціях індивідів, мають типові риси та характеристики, що дає підстави вважати любов саме соціальним феноменом, сприйняття якого проявляється як на мікро- так і на макрорівні.

Було виявлено, що на мікрорівні уявлення про любов формуються з самого дитинства та передаються, в першу чергу, від батьків. Любов є природним станом для тих людей, які зростали в атмосфері любові, відчували турботу, піклування з самого дитинства, тобто які мають певний багаж знань про даний феномен.

Макрорівень представлений відмінностями у змістовному наповненні феномена любові в різних культурах. Так, наприклад, характерні риси уявлень про любов в сучасну епоху, які притаманні західному суспільству, кардинально відрізняються від її сприйняття представниками ісламських країн або носіїв примітивної архаїчної культури.

Для сучасної України характерна поліфонія соціокультурних моделей любові. Однак треба зазначити, що не дивлячись на процеси глобалізації та поширення зразків західної культури, в українському суспільстві не відбувається повного нівелювання традиційного образу любові, разом з тим поступово зникають моделі любові, притаманні радянській епосі.

Список використаних джерел

1.Головаха, Е.И. Исследование социальных феноменов эпохи постсоветизма: методология, теория, типология [Текст] / Е.И.Головаха // Проблеми розвитку соціологічної теорії: Наукові доповіді і повідомлення першої Всеукраїнської соціологічної конференції. – К.: САУ, Інститут соціології НАНУ, 2001. – С. 13-19. 2.Страусс, А. Основы качественного исследования: обоснованная теория, процедуры и техники [Текст] / А.Страусс, Дж.Корбин; пер. с англ. и послесловие Т.С.Васильевой. – М: Эдиториал УРСС, 2001. – 256 с.

СЕКЦІЯ V.
МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ

Т. О. Грачевська

КУЛЬТУРНА ДИПЛОМАТІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ДЕРЖАВИ

Місце та роль будь-якої держави в сучасній системі міжнародних відносин залежить не лише від політичних, економічних, військових ресурсів, а й від її культурно-духовного потенціалу, культурної спадщини, які можуть виступити у ролі потужного каталізатора досягнення зовнішньополітичних цілей держав. Наразі міжкультурний діалог є важливою складовою розвитку відносин між державами як у двосторонньому, так і багатосторонньому форматі. Культурний чинник, як один із засобів м'якого впливу, сприяє формуванню позитивного іміджу держави та поширенню неупередженої та об'єктивної інформації про неї, що, зрештою, призводить до розвитку конструктивних та довготривалих відносин й у інших сферах співробітництва між державами. Саме тому провідні держави світу все більше уваги в останні десятиріччя почали приділяти культурній дипломатії, активне використання методів і форм якої дозволяє просуванню сприятливого образу держави, знань про неї у представників інших народів та спільнот.

Зважаючи на те, що культурне співробітництво виступає самостійним компонентом у міждержавному співробітництві, яке допомагає державі вирішувати певні зовнішньополітичні цілі, реалізовуватися воно повинно в тісному симбіозі функціонування традиційних дипломатичних представництв та спеціальних культурних установ. Безперечно, що ці спеціальні установи (фонди, організації), вирішуючи завдання інтенсифікації культурної взаємодії, опосередковано сприяють вирішенню й політичних завдань. З огляду на це, культурні інституції мають отримувати всебічну підтримку від держави, як-то матеріально-технічне та кадрове забезпечення. Прикладом цього може слугувати Чеський центр, який отримує фінансування з державного бюджету на утримання співробітників та приміщення, реалізацію програм, що мають на меті популяризацію знань про країну, а, отже, й формування її іміджу за кордоном [1].

Варто наголосити, що для формування позитивного іміджу держави доцільно використовувати широкий спектр форм культурного міжнародного співробітництва – форуми, фестивалі, гастролі провідних творчих колективів, виставки, ярмарки, дні національної культури. У процесі їх організації представники дипломатичних установ мають сприяти вирішенню організаційних аспектів (оформлення документів, ведення переговорів з владними органами країни перебування), а співробітники культурних фундацій повинні опікуватися їх змістовним компонентом.

Імідж держави неможливо сформувати без застосування комунікаційних стратегій в сфері культурної дипломатії. На думку Н.Журавльової, зовнішня культурна політика та дипломатія мають передусім використовувати комунікативні стратегії в сфері інформаційної політики щодо просування національної культури за кордоном [2]. У культурній дипломатії можуть, в залежності від поставленої мети, застосовуватися наступні форми комунікаційних стратегій – презентація,маніпуляція та конвенція [2]. Для формування іміджу держави найбільш сприятливою видається остання форма, оскільки вона передбачає не лише просування національного культурного продукту, а й налагодження стабільного діалогу, що є запорукою стійкості та тривалості розвитку співробітництва.

У процесі формування іміджу держави культурна дипломатія також може виступити й інструментом формування толерантності та взаємоповаги в сучасному світі [3]. Поширення інформації сприяє розумінню ідеалів та цінностей представ-

ників інших культур, допомагає формуванню більш широкого та незаангажованого світогляду, що дозволяє неупереджено ставитися до представників інших культур. В цьому контексті зовсім недаремно багато держав приділяють багато зусиль для популяризації власної мови, створення належних умов для її вивчення. Яскравою ілюстрацією цієї тези може виступати діяльність Гете-Інституту, який створювався з метою підготовки вчителів німецької мови у 50-х роках XX ст., й поступово перетворився на потужну інституцію, яка дозволяє всім бажаючим долучитися до вивчення не тільки німецької мови, а й культурної спадщини Німеччини. Створення умов для вивчення мови варто також поєднувати з розвитком широкої культурної діяльності, яка сприятиме популяризації музики, архітектури, літератури, прикладного мистецтва. Не варто акцентувати увагу в цьому напрямку лише на тих культурних надбаннях, які давно вже стали класикою, доцільно також залучати й сучасних діячів культури та мистецтва, що буде свідченням того, що культура певної держави не стоїть на місці та є часткою модерної культури.

В умовах інформаційної відкритості культурна дипломатія перетворюється на один із важливих інструментів формування іміджу держави на міжнародній арені. Особливого імпульсу культурна дипломатія отримала з визнанням того факту, що культура є одним із визначальних факторів, що сприяє забезпеченню державних інтересів. Саме тому використання в повному масштабі потенціалу та ресурсів культурної дипломатії дозволяє досягти мети формування позитивного іміджу та уявлень міжнародної спільноти про певну державу.

Список використаних джерел

1. Досвід функціонування європейських інститутів культурної дипломатії: висновки для України. Аналітична записка. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/articles/1649/ 2. Журавлева Н.Н. Коммуникативные стратегии в сфере «культурной дипломатии»: современные дискуссии [Електронний ресурс] /Н.Н.Журавлева. - Режим доступу: http://www.vestnik.vsu.ru/pdf/lingvo/2007/02/2007-03-26.pdf. 3. Зонова Т.В. Дипломатия как инструмент культуры мира и толерантности [Електронний ресурс] /Т.В. Зонова. - Режим доступу: http://mgimo.ru/files/34303/34303.pdf.

В. В. Кривошеїн

ПРОПЕДЕВТИЧНІ ЗАСАДИ РИЗИКОЛОГІЇ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН І ГЛОБАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Глобальні ризики вимагають адекватних відповідей, насамперед, за допомогою об’єднання зусиль усього світового співтовариства. Стратегія однобічних дій може дестабілізувати міжнародну обстановку, провокувати напруженість і гонку озброєнь, збільшити міждержавні протиріччя. Глобалізація протікає в контексті нерівномірного політичного й соціально-економічного розвитку Півночі та Півдня, Сходу та Заходу. Вона сприяє виникненню регіонів підвищеного ризику, зон хронічних небезпек, надзвичайної ситуації й нещасть. У них адекватно збільшуються соціально-політичні ризики. Таке інноваційне розуміння ризику і його наслідків істотно змінює предметне поле наук про міжнародні відносини та глобалістики. Багато дослідників визнають, що поняття ризику, класифікація й методологія вимагає серйозного перегляду в контексті теорії й методологічних підходів щодо інтерпретації ризиків. Крім того, потрібно відшукати оптимальне співвідношення між самоврядуванням і управлінням соціуму для того, щоб управління ризиками було ефективним, з огляду на особливості сучасної соціокультурної динаміки.

Ризикологія міжнародних відносин і глобального розвитку – це наука про основні закономірності, принципи та інструментарій виявлення, врахування, оцінювання міжнародно-політичних та глобальних ризиків і управління ними; вона відображує характерні особливості сприйняття зацікавленими суб’єктами діяльності об’єктивно існуючих невизначеності, конфліктності, іманентно притаманних про-

цесам цілепокладання, оцінювання, управління об'єктами міжнародно-політичного та глобального ризику, котрі обтяжені можливими загрозами та невикористаними можливостями.

Ризикологія міжнародних відносин і глобального розвитку порівняно молода галузь науки про міжнародні відносини, спрямована на вивчення політичних чинників ризикованості певної фахової діяльності, розробляє технологічний і методичний інструментарій аналізу й оцінки міжнародно-політичних та глобальних ризиків. Звідси предметом ризикології міжнародних відносин і глобального розвитку є міжнародно-політичний та глобальний ризик, який розглядається насамперед як різновид політичного ризику. Ці ризики проявляються при соціально-політичних загрозах усім формам влади. При цьому вони впливають на взаємодію влади й різних форм організації громадянського суспільства. Аналіз міжнародно-політичних ризиків дозволяє виявляти соціально-політичні чинники, що призводять до різного роду «дисфункцій», зривів, напруженості, політичного екстремізму, з одного боку, і сприятливому запобіганню політичного протистояння на міжнародній арені, що приводять до політичної згоди, політичній стабільності, – з іншого боку.

Предметом цієї наукової дисципліни є міжнародно-політичний ризик, який здебільшого орієнтований на сферу міжнародного бізнесу. У цілому в підприємницькій діяльності міжнародно-політичний ризик є невід'ємною частиною ризикового ландшафту, його не можна уникнути, а можна лише вірно оцінити і врахувати на практиці. Компанії, які ведуть свій бізнес в іноземних державах, є суб'єктами дії законів і правил регулювання тих країн, в яких вони діють. Можливі зміни цих законів і правил загрожують компаніям політичним ризиком, оскільки можуть вплинути на вартість операцій, які ці компанії здійснюють у цих країнах. Менеджмент міжнародного фінансування включає оцінювання дії політичних змін на ведення бізнесу в конкретній країні і управління цими змінами в межах своїх можливостей.

Національні уряди суверенні, тому вони можуть здійснювати регулюючі функції, оподатковувати та контролювати бізнес й інвестиційну діяльність у межах своєї країни і робити все це так, як вони вважають за потрібне. І хоча ці країни є суб'єктами міжнародних угод і учасниками багатосторонніх організацій, вони за бажанням можуть порушувати зобов'язання, які на них накладаються вказаними угодами і правилами членства в якій-небудь міжнародній організації.

У цьому контексті міжнародно-політичний ризик – це можливість виникнення збитків або скорочення розмірів прибутків, що є наслідком зовнішньополітичних рішень держави. Таким чином, міжнародно-політичний ризик пов'язаний з можливими змінами в урядовому курсі, змінами в пріоритетних напрямах зовнішньої політики держави. Врахування міжнародно-політичних ризиків виявляється особливо важливим у країнах з неусталеним законодавством, браком традицій і культури підприємництва.

Н. М. Микитчук

ПОТЕНЦІАЛ НАУКОВО-ОСВІТНЬОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ Й КАЗАХСТАНУ

В умовах глобалізації ринку освітніх послуг, високотехнологічної наукової співпраці актуальною є активізація та пошук нових форм та можливостей гуманітарного співробітництва України і Казахстану.

Взаємодія у сфері освіти і науки між Україною і Казахстаном розвивається на основі нормативно-правових документів, зокрема, міжурядової Угоди про взаємне визнання та еквівалентність документів про освіту, наукові (вчені) ступені і вчені звання (підписана 26 вересня 2001 р.; чинна з 4 червня 2007 р.), міжвідомчої Угоди про співробітництво в галузі освіти і науки (чинна з дати підписання 14 вересня

2010 р.). Президенти України П. Порошенко та Казахстану Н. Назарбаєв підписали 9 жовтня 2015 р. в Астані План дій на 2015-2017 рр., одними з ключових векторів співпраці на найближчу перспективу визначені, зокрема в освіті та науці.

В Казахстані існує дефіцит спеціалістів та технологій у сфері металообробки, машинобудування, в авіаційній та космічній галузях. Водночас Україна має потужну наукову та промислову базу, можливість надавати якісну освіту казахстанським спеціалістам, розробляти спільні наукові проекти, експортувати українські технології та розробки, створювати спільні наукомісткі підприємства на території Казахстану й України. Перспективним для України є співробітництво з Казахстаном у сфері інформаційних технологій.

Країни розвивають науково-технічне співробітництво в аерокосмічній галузі: підготовка та перепідготовка кадрів для космічного сектору Казахстану, створення супутників дистанційного зондування Землі та наукових досліджень, забезпечення екологічної безпеки ракетно-космічної діяльності на космодромі Байконур, реалізація міжнародних космічних проектів. Цікавою для українських науковців може стати участь у розробці проектів електроенергетики, атомних станцій, спільного виробництва ядерного палива.

Активізується взаємодія між науково-освітніми центрами двох країн, зокрема між Київським національним університетом ім. Т. Шевченка та Євразійським національним університетом ім. Л. Гумільова, яка дає можливість ученим і студентам обох країн спільно проводити наукові заходи, розвивати науково-технічний потенціал двох країн. У 2012 р. підписано угоду про співробітництво між ДНУ ім. О. Гончара та Карагандинським державним технічним університетом.

Україна і Казахстан щорічно здійснюють еквівалентний обмін студентами на повний курс навчання у ВНЗ (за освітньо-кваліфікаційними рівнями бакалавр і магістр) за технічними, економічними гуманітарними спеціальностями. За останні кілька років до ВНЗ України на ґрантовій основі вступили близько 140 казахстанців. У 2014-2015 навчальному році в казахстанських ВНЗ навчалися 16 громадян України. У 2015-2016 навчальному році ґранти на навчання у ВНЗ України отримали 6 казахстанців, у ВНЗ Казахстану – 10 громадян України. Поступово збільшується кількість студентів, які навчаються в Україні на платній основі. Зокрема, на Дніпропетровщині для залучення більшої кількості іноземних студентів заплановано створення веб-порталу вищої освіти області, де буде зібрано інформацію про всі ВНЗ області з відео презентаціями, можливістю подати документи дистанційно, проведення виїзних презентацій закордоном тощо

Потенціал у сфері освіти: 1) підготовка фахівців; 2) ліцензування, атестація та акредитація навчальних закладів; 3) спільний розвиток нормативно-правової та методичної баз; 4) підготовка та перепідготовка фахівців у галузі вищої освіти; 5) співробітництво між Академіями наук, НДІ та ВНЗ двох країн.

М. А. Бойченко

РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОЇ СПІВПРАЦІ У СФЕРІ ОСВІТИ ОБДАРОВАНИХ І ТАЛАНОВИТИХ

Глобалізаційні процеси, що відбуваються в усіх сферах життєдіяльності суспільства, перетворюють освіту обдарованих і талановитих із національного пріоритету освітньої політики окремих країн на міжнародну справу. Головними агентами міжнародної співпраці виступають міжнародні та національні організації у сфері освіти обдарованих і талановитих, зокрема Всесвітня рада сприяння освіті обдарованих та талановитих дітей (World Council for Gifted and Talented Children – WCGTC), Європейська рада з високих здібностей (European Council for High Ability – ECHA), Національна асоціація обдарованих дітей, США (National Association for Gifted Children (NAGC) USA), Національна асоціація обдарованих дітей, Вели-

кобританія (National Association for Gifted Children (NAGC) UK), Асоціація талановитих (The Association for the Gifted – TAG), Національне товариство обдарованих і талановитих (National Society for the Gifted and Talented), Національний дослідний центр з обдарованості та таланту (The National Research Center on Gifted and Talented – NRC/GT) тощо.

Лідером серед міжнародних організацій, що опікуються проблемами обдарованих і талановитих школярів є Всесвітня рада сприяння освіті обдарованих та талановитих дітей (World Council for Gifted and Talented Children – WCGTC) – інноваційна освітня мережа, до складу якої входять освітяни-практики, науковці, батьки та інші зацікавлені особи з усього світу.

Головною метою діяльності організації є «привернення уваги світової спільноти до проблем обдарованих і талановитих дітей та сприяння розкриттю їх цінного потенціалу на користь людству» [3].

Однією з провідних форм співпраці є обмін досвідом через регулярні міжнародні конференції, які вже близько сорока років об'єднують науковців, освітян-практиків, обдарованих дітей та їхніх батьків з усього світу.

Крім міжнародних конференцій, WCGTC є засновником спеціалізованого наукового видання – «Gifted and Talented International» (GTI) та офіційного інформаційного бюлетеня «*World Gifted».*

Науковий журнал публікується двічі на рік і містить оригінальні результати наукових досліджень з проблем освіти обдарованих і талановитих. Інформаційний бюлетень призначений для ознайомлення з останніми новинами з життя міжнародної спільноти у сфері обдарованих і талановитих, містить інформацію щодо організації інноваційної освітньої мережі, діяльності її членів; виходить тричі на рік.

Всесвітня рада сприяння освіті обдарованих та талановитих дітей має низку організацій-партнерів (Asia-Pacific Federation on Giftedness (APFG), National Association for Able Children in Education (NACE) (United Kingdom), International Centre for Innovation in Education (ICIE), European Committee for the Education of Children and Adolescents who are intellectually advanced, gifted, talented, National Association for Gifted Children (NAGC) (USA), European Council for High Ability (ECHA), Potential Plus UK) та афілійованих організацій – представників різних країн (Австрії, Великої Британії, Гонконгу, Данії, Єгипту, Італії, Мексики, Німеччини, США, Польщі, Росії, Румунії, Угорщини, України, Філіппін, Чеської Республіки, Швейцарії тощо). Зауважимо, що нашу країну у WCGTC представляють Інститут обдарованої дитини та МАН України.

Однією з найстаріших і найвпливовіших європейських організацій у сфері освіти обдарованих і талановитих є створена у 1987 році Європейська рада з високих здібностей (European Council for High Ability – ECHA). Упродовж двадцяти п'яти років ECHA виступає координаційним центром, що об'єднує організації у сфері освіти обдарованих і талановитих із Західної та Східної Європи. Головною метою Європейської ради з високих здібностей є обмін інформацією серед усіх зацікавлених у процесі надання послуг обдарованим і талановитим сторін – освітян, дослідників, психологів, батьків та самих обдарованих осіб [1].

Основними формами обміну інформацією в межах Європейської ради з високих здібностей стали: конференції ECHA (починаючи з 1988 року проводяться один раз на два роки), симпозіуми ECHA під час конференцій, що проводяться іншими організаціями в межах усієї Європи (декілька разів на рік), незалежні ECHA семінари та майстер-класи, видавництво щоквартального бюлетеню та наукового журналу.

Потужним міжнародним партнером розглянутих вище організацій є Міжнародний центр інновацій в освіті (International Centre for Innovation in Education – ICIE), діяльність якого спрямована на «розвиток потенціалу учнів та вчителів як продукти-

вних громадян світу та лідерів майбутнього» [2]. Місія організації передбачає забезпечення безперервного розвитку обдарованої особистості шляхом активної партнерської взаємодії сімей, учителів, науковців, освітніх політиків і громади.

Діяльність ICIE спрямована на розв'язання таких завдань: раннє виявлення обдарованих і талановитих осіб; підвищення загальної обізнаності громадськості та створення клімату прийняття і визнання того факту, що обдаровані, творчі й талановиті діти є найціннішим глобальним надбанням, незалежно від стану здоров'я, матеріального благополуччя або статусу країни, у якій проживають; ініціювання, проведення та підтримка досліджень щодо природи обдарованості, творчості, талановитості, а також освіти обдарованих і талановитих учнів; поширення отриманих результатів досліджень; створення умов для безперервного глобального обміну ідеями, досвідом, педагогічними прийомами й технологіями, актуальними для обдарованих, творчих і талановитих дітей; переконання урядів країн-членів розглядати обдарованих дітей як категорію громадян, які потребують особливої уваги, при розробленні освітніх програм, та налагодження співпраці з національними й іншими організаціями для обдарованих і талановитих дітей, які поділяють зазначені цілі (наприклад, The National Research Centre on the Gifted and Talented (NRC/GT), and The International Association of Educators for World Peace); організація різноманітних заходів, проведення форумів та запровадження програм, які об'єднують обдарованих і талановитих дітей з усього світу; підготовка кваліфікованих педагогічних кадрів для роботи з обдарованими і талановитими учнями; здійснення керівництва та надання консультативних послуг [2].

Підсумовуючи зазначимо, що найпоширенішими формами міжнародної співпраці є обмін досвідом через регулярні міжнародні, національні та регіональні конференції, що передбачають залучення всіх учасників процесу надання освітніх послуг обдарованим дітям та молоді, а також видання спеціалізованих наукових видань з питань освіти зазначеної категорії осіб. Важливим напрямом міжнародної співпраці є професійний розвиток учителів як головних агентів змін.

Список використаних джерел

1. ECHA Information [Electronic resource]. – URL : http://www.echa.info/echa-products. 2. ICIE. The International Centre for Innovation in Education [Electronic resource]. – URL : http://icieworld.net/main2/index.php/home/mission. 3. World Council for Gifted and Talented Children [Electronic resource]. – URL : http://www.world-gifted.org/aboutus.

І. К. Головко

ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК ФОРМА ПАРАДИПЛОМАТІЇ: ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКИХ РЕГІОНІВ

На сучасному етапі розвитку поряд з впливом на суб'єктів міжнародних відносин процесів глобалізації потрібно відзначити також вплив процесу регіоналізації, одним із проявів котрого є делегування владних повноважень регіональній владі. При цьому повноправними учасниками процесів регіоналізації виступають як субнаціональні регіони, що сформувалися через національно-етнічний поділ, так і регіони, які виникли завдяки процесам транскордонного співробітництва. Варто зауважити, що посилення впливу регіонів у міжнародному співробітниці визнається всіма ключовими акторами міжнародної взаємодії. Саме ця обставина призвела до виникнення та розвитку нової форми міжнародного співробітництва – парадипломатії. Одне з найбільш відомих визначень парадипломатії сформулював профессор Монреальского университета П.Солдатос: «Парадипломатія є діяльністю субнаціональних акторів (суб'єктів федерації, регіонів, урбаністичних суспільств, міст), яка відбувається паралельно, доповнює, координує та не рідко вступає в протиріччя з традиційною міжурядовою дипломатією» [6]. Потрібно відзначити, що парадипломатія насамперед стала гармонійною складовою дипломатичного

механізму держав Європейського Союзу. Необхідно наголосити, що ця обставина є важливою для розуміння змісту процесу трансформації європейської політики – становлення принципів багаторівневого управління, в якому регіональним акторам надається не менш важлива роль, ніж іншим учасникам цього процесу (загальноєвропейські, національні та локальні актори).

До провідних форм парадипломатії можна зарахувати інтернаціоналізацію, транснаціоналізацію та транскордонне співробітництво. Інтернаціоналізація була історично першим типом парадипломатичної діяльності, її можна визначити як прагнення регіонів забезпечувати свої інтереси шляхом взаємодії із іноземними урядами чи міжнародними наднаціональними організаціями. Транснаціоналізація визначається як співробітництво між регіонами та транснаціональними інститутами, на кшталт міжнародних неурядових організацій, асоціацій або транснаціональних корпорації. Транскордонне співробітництво – це інституціоналізоване співробітництво субнаціональних (регіональних або місцевих) влад та суспільних акторів двох або більше держав, що знаходяться по обидві сторони державного кордону, та засновані на офіційних угодах, що приймають форму транскордонних регіонів [4]. Транскордонне співробітництво є одним з найважливіших напрямків сучасних міжнародних відносин. Організаційно даний процес має вираження у створенні різного роду транскордонних регіонів. В рамках Європейського Союзу такою формою є єврорегіони.

Для виявлення специфічних рис та аналізу особливості діяльності єврорегіонів потрібно розглянути три групи єврорегіонів за складом їх учасників.

До першої групи належать єврорегіони, створені всередині Європейського Союзу, тобто на кордонах країн-членів ЄС. Ці регіони є найстарішими, бо саме з їх появою почало формуватися транскордонне співробітництво та реалізовуватися процес регіоналізації в ЄС. Членами цих єврорегіонів є як територіальні (місцеві) органи влади, так і різного роду громадські організації. Така взаємодія є закономірною через наявність наближеного рівня компетенції територіальних органів влади по обидва боки кордону всередині країн-членів ЄС, адже існує спільна законодавча база, схожі умови проживання населення та можливості розвитку. Прикладом такого єврорегіону може слугувати «Регіо Паміна», який був створений у 1988 році та об’єднує частину німецьких територій – Палатинат – Надренія, землі Рейнланд-Пфальц, Баден-Віртенберг, а також французький регіон Ельзас. В рамках даного єврорегіону здійснюється обмін інформацією, проведення консультацій з усіх транскордонних питань, особливо територіального планування, транспорту, економіки, узгодження планів і заходів, адаптація узгодженої позиції та ініціатива спільних заходів [5].

До другої групи належать єврорегіони, учасниками яких є країни-члени ЄС та їх сусіди-не членами, тобто це єврорегіони, створені на зовнішніх кордонах ЄС. Для цих територій вже характерний різний рівень компетенції територіальних (місцевих) органів влади, економічного розвитку, відсутня спільна законодавча база, та різний рівень життя населення. Яскравим прикладом такого регіону може виступати єврорегіон «БУГ». Він був створений у 1995 році на українсько-польсько-білоруському кордоні. Його засновниками стали Волинська область (Україна), Люблінське воєводство (Республіка Польща) та Брестська область (Республіка Білорусь). Даний єврорегіон було створено з метою активізації розвитку соціально-економічних, науково-технічних, екологічних, культурних та інших зв’язків. Головний же здобуток Єврорегіону «БУГ» у тому, що вдалося забезпечити сприятливі умови для безперешкодного і тривалого спілкування між мешканцями українсько-польсько-білоруського прикордоння у різноманітних сферах життєдіяльності [3].

До третьої групи можна віднести єврорегіони, створені країнами за кордонами Європейського Союзу, країнами Східної Європи. Не дивлячись на той факт, що рівень економічного розвитку та життя населення на цих територіях знаходиться на

одному рівні, характерною особливістю даної групи є не достатній для самостійного (без втручання держави) рівень компетенції регіональних та місцевих органів влади. Як приклад такого регіону можна розглянути єврорегіон «Дніпро», який став першим єврорегіоном на пострадянському просторі, створений без участі країн-членів Європейського Союзу. Він був створений у 2003 році на території трьох областей трьох держав: Чернігівської області України, Гомельської області Республіки Білорусь та Брянської області Російської Федерації. В Статуті єврорегіона «Дніпро» головною метою було визначено «сприяння соціально-економічному розвитку, науковій та культурній співпраці прикордонних територій» [2].

Отже, потрібно зауважити, що держава вже не має однозначного статусу монополіста в сфері зовнішніх зносин, адже значна частина повноважень в цьому питанні делегована на регіональний та субнаціональний рівень. Це явище отримало назву парадипломатії. Очевидно й те, що такий вид регіональної парадипломатії як транскордонне співробітництво вже став традиційним, хоча і не завжди сприймається владою саме як прояв парадипломатії. Однак, потрібно констатувати, що розвиток парадипломатії у формі єврорегіонів сьогодні вдало реалізується, що свідчить про поглиблення процесів регіоналізації та становлення принципів багаторівної системи управління в ЄС, та дає змогу спрогнозувати подальше зростання ролі парадипломатії.

Список використаних джерел

1. Грачевська Т. Парадипломатія європейських регіонів: досвід для України / Т.О. Грачевська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dbuapa.dp.ua/Konf/konf_dridu/2014_05_15_mater_pei.pdf 2. Устав приграничного сообщества «Еврорегион «Днепр» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.econom.brk.ru/activity/ investicionnaya-politika/programma-investicionnoy-politiki/ 3. Про Єврорегіон «БУГ». Історія створення та розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.euroregionbug.com.ua/about#home 4. Яровой Г. Парадипломатическая деятельность как инструмент регионального развития: к постановке вопроса / Г.О. Яровой [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sthb.petrsu.ru/journal/article.php?id=2903 5. Creating Eurodistrict Regio Pamina [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.eurodistrict-pamina.eu/pamina/spip.php?lang=en 6. Soldatos P. Cascading Subnational Paradiplomacy in an Interdependent and Transnational World [Text] / P. Soldatos. – Berkeley: Institute of Governmental Studies Press, 1993. – P. 112 – 135.

O. V. Datsko

EUA-AAU DIALOGUE AS A CONTRIBUTION TO THE DEVELOPMENT OF INTERCONTINENTAL HIGHER EDUCATION

The realia of modern world underline the significance of higher education partnership and exchange for the welfare and economic health of any country depend on the development of its universities. The universities all over the world play a vital role in linking education and research and contribute significantly to the science and innovation agendas. Therefore, they should be better informed about higher education partnership.

European University Association (EUA) plays an essential role in shaping tomorrow's European higher education and research landscape thanks to its knowledge of the sector and the diversity of its members. It puts great emphasis on interregional dialogue as a means to explain the European reform developments to international partners, to be side by side with the developments in other parts of the world and to enhance cooperation and exchange of universities. One of EUA's partners in this context is AAU (Association of African Universities). The Association of African Universities is committed to strengthening Africa-Europe continental university collaboration and ensuring the success of Africa-EU strategic partnership. The Association of African Universities, representing over 200 university members throughout Africa, and the European University

Association representing over 800 universities and university organisations in 47 European countries, have embarked upon structured dialogue pressing issues regarding higher education and development in both regions [1].

There exist a lot of facts that prove the above-mentioned. For example, within the frame of the project «Access to Success – fostering trust and exchange between Europe and Africa» (2008–2010) EUA and AAU with other partners organized a number of activities devoted to the establishment of long-term African and European partnerships which should lead to mutual benefits. One of them is the meeting of African and European university leaders on the 17th of November 2009 in Addis Ababa, Ethiopia. The meeting was attended by 24 rectors and vice-rectors from 18 countries. The dialogue meeting was opened by two presentations on higher education in Africa and Europe respectively. The presentation on Africa was developed by Prof. Oyewole Olusola, AAU. His presentation outlined a number of challenges that universities all over the continent encounter. Prof. Helene Nazare, Vice-President of EUA, highlited the pressures that universities in Europe are exposed to. She also stressed that the dialogue with AAU is an important opportunity which offers the chance to address the differences and demonstrate both the diversity within the regions of Africa and Europe and the similarity. Both presentations were followed by four other done by the rector of Tallin University (Estonia), the President of Jimma University (Ethiopia), rector of University of the Western Cape (South Africa) and the rector of Lleida University (Spain). Their presentations were made in the context of the following aspects: funding and partnership, universities contribution to development, Quality, contribution to social development, changing role of universities, research, institutional strategies, staff development, Europe-Africa higher education and research dialogue and cooperation. At the end of the meeting EUA and AAU discussed the potentials of further cooperation [4]. Before the 3rd Africa- EU Summit (29th of November, 2010) EUA and AAU in detailed statement to heads of state and to members of the European Commission and Parliament underlined their concerns that role of universities in Africa and university cooperation between Europe and Africa have not been adequately promoted in the political dialogue between both continents. Furthermore the EUA and AAU call for the creation of a sustainable information exchange and dialogue platform. So, it is clearly seen that both organizations do their best to enhance exchange, mutual learning and higher education cooperation among both continents [3]. The project «Europe-Africa Quality Connect» (2010–2012) which followed the Erasmus Mundus project «Access to Success – fostering trust and exchange between Europe and Africa» also continued the partnership between the EUA and AAU. Access to Success explored good practice in access and retention, a pressing issue for universities in both continents, in capacity building partnership models, and in inter- and intraregional mobility, while this project focused on addressing the need to further biregional discussions on institutional development and quality assurance [2].

It is evident that European University Association with its partners, in particular Association of African Universities, supports cooperation in higher education. The relations with international educational organizations ensure its capacity to debate issues which are crucial for universities in relation to higher education, research and innovation.

REFERENCES

1. Access to Success: Fostering trust and exchange between Europe and Africa [Electronic resource]. – URL : http// eacea.ec.europa.eu.erasmus_mundus. 2. Europe-Africa Quality Connect: Building Institutional Capacity through Partnership: project results and future prospects [Electronic resource]. – URL : http://www.voced.edu.au/content/ngv%3A55630. 3. 3rd Africa-EU summit, 29 – 30 November 2010 in Libya [Electronic resource]. – URL : http://www.africa-eu-partnership.org/en/3rd-africa-eu-summit. 4. First Dialogue Meeting of African and European Rectors, Addis Ababa, Ethiopia, 17 Nov. 2009 Summary report (draft) [Electronic resource]. – URL: http://www.mruni.eu/mru_lt_dokumentai/pareiginiai/universiteto.

Y. I. Demianenko, S. V. Shuliak

REFUGEE PROBLEM IN EUROPE: THE VIEW OF THE GERMAN PRESS (MATERIALS OF SPIEGEL AND FAZ)

Currently the refugee crisis in Europe is a hot topic that is discussed everywhere. Especially in Germany, one of the countries which take in the most refugees, debate is becoming harsher with politicians struggling to find a solution after initial euphoria has passed. There is a split of the German population between taking in all refugees and others who want to limit access for refugees and migrants to Germany. The population is increasingly unsatisfied with how the government handles the situation. Often politicians don't provide any solutions worth pursuing.

In this research work the view on refugee crisis Europe is analysed by having a closer look at the German press. For the analysis the publications from a left-wing newspaper (Spiegel Online) as well as a conservative one (Frankfurter Allgemeine Zeitung (FAZ)) were taken. These publications reviewed stem from the period of December 2014 to October 2015. In total 35 articles from Spiegel Online and 31 articles from FAZ were analyzed.

Five major topics that the newspapers reported which are in the centre of attraction were singled out on the basis of analysis: reasons for the massive flight; the situation on the Balkans, a major migration route; a fair distribution of refugees across Germany and Europe; more integration for refugees in the German society and finally the attitude toward refugees among the German population.

1. The reasons for the massive flight

The Spiegel focuses on 2 major reasons for the massive flight: the situation in the refugees' native land and the actions of the German government. In a Spiegel interview with Vice Chancellor Sigmar Gabriel of the SPD on October 2nd, Gabriel claimed that the deteriorating situation in refugee camps in countries such as Jordan was responsible for the refugees to «literally taking down their tents and heading to Europe and Germany» [1]. He explicitly called this the reason for the ever-increasing stream of refugees and not the behaviour of Chancellor Angela Merkel.

However, Merkel had previously announced that asylum in Germany has no upper limits, which was seen as very controversial even amongst her own coalition. Her statement «Wir schaffen das» (We will make it), which became the slogan of this movement in Germany, is also not highly esteemed throughout the population.

Regarding reasons for the refugees across the Mediterranean to come to Europe and especially Germany, the FAZ reports that most of them are from Syria, a country struck by civil war, followed by Afghanistan, Eritrea, Somalia and Nigeria; all countries that suffer heavy political conflicts. According to the articles published in the FAZ, aid in these regions is needed to lower the refugee flow to Europe. FAZ agrees with the main reason of why refugees come but it refrains from the criticism of the current Merkel's government.

2. The situation on the Balkans

Most refugees take the route across the Balkans, but it is getting more and more difficult now since countries begin to close their borders. Both newspapers place emphasis on the situation on Balkans which became a transit for refugees to Germany.

At the same time, Spiegel focuses on the dramatic situation the refugees have to go through now on their journey and on the pain and the difficulties refugees have to endure on the Balkans. The route from the Greek islands to mainland Europe and across the Balkans onward to central Europe has developed into the biggest route that refugees take according to Spiegel Online.

FAZ focuses on the legal aspect of this problem that is to say under what circumstances refugees may claim asylum status and the policy of the Balkan countries. The

FAZ reports about the deportations, for example it is stated immediately in the beginning of the articles that since the start of the year almost 40% of all asylum applications were from the Balkans. Typically people from this region will not be granted asylum.

3. A fair distribution of refugees across Germany and Europe

Distributing and relocating the refugees is no easy task as each day thousands enter Germany. Germany is debating about upper limits and where refugees might live but there are still a lot of facts missing on how many refugees exactly are in Germany, how many still live in tents and how many already in flats or houses. Even the government does not have an exact overview anymore. Both newspapers complain about this problem and the current situation.

As Spiegel reflects the policy of SPD, it focuses on the social part of this problem and takes a more domestic approach. It says that refugee camps are no attractive place to stay in; sometimes they do not even keep minimum health standards set by the WHO. In some cases the refugees even outnumber the locals. This happened in Niedersachsen, where the small village of Sumte with just 100 inhabitants took in 1000 refugees in an empty office building. In the states of Nordrhein-Westfalen and Baden-Württemberg landlords cancelled the leases of renters to put refugees in their flats.

Spiegel then goes on to talk about social flats being built. But the demand is vastly greater than the supply and thus both refugees as well as Germans will have trouble to find affordable living space in future.

FAZ considers the problem of distribution quotas and points to the resistance of Eastern European nations' governments against migrant quotas. Quotas are «absurd and counterproductive» says Slovenian Prime Minister Robert Fico [3]. So FAZ reports more about the situation across the whole of Europe.

4. More integration for refugees in the German society

There is no principal difference in the views of both newspapers on this problem. They describe the situation and suggest the number of certain actions to solve this problem.

According to Spiegel to make it easier for refugees to integrate into society the CSU suggested to ARD (Arbeitsgemeinschaft der öffentlich-rechtlichen Rundfunkanstalten der Bundesrepublik Deutschland) and ZDF (Zweites Deutsches Fernsehen) to bring a TV station aimed at refugees into life. One priority is to include young refugees into school life, so as soon as one is capable enough of following in class, he or she will be put into a normal German school class and will be treated just as any other student.

However there are also infrastructural problems for refugees, for example in opening a bank account. Without a bank account, you will not receive a flat, neither a phone contract, not even membership in a sports club.

The FAZ suggests free German courses for refugees to make it easier to integrate them into society. The requirements for this were enabled by the German government in a set of laws that is set to be put into practice on November 1st. Preparations for the courses have been finished already. This is crucial as the amount of refugees without work is ever increasing. Another article tells about that refugees could be put into the voluntary service (Bundesfreiwilligendienst) in Germany. Refugees that are set for a longer stay in Germany should bring something back into society that took them in.

5. The attitude toward refugees among the German population

The materials of both newspapers have controversial tendencies about this problem.

Spiegel Online surveyed the mayors of the 30 biggest cities in Germany and asked about their opinion – with quite surprising results. Only 3 speak of a negative situation as of now. This interview focuses on positive attitude toward refugees among the German population but from the other hand both newspapers notice the increase of aggression to refugees. Attacks on refugee homes have been increasing a lot lately.

However, according to a Spiegel report not only refugees are the victims of such attacks, also helpers can be targeted. This happened in Halberstadt in Sachsen-Anhalt,

where teenagers threw stones on an employee of the Red Cross [2].

The FAZ has also been reporting about the attacks on refugee homes. Although much less. The FAZ has published the articles that say about the police work and their call on the population for help. But the options to solve this problem both newspapers don't suggest.

The problems that were analysed in both newspapers are the same but there is a difference in the presentation of the material that indicates their ideological political orientation. But both seem to criticise the actions of the government although they represent different political parties.

REFERENCES

1. Gathmann F., Nelles R. Ein Interview: Gabriel zur Flüchtlingskrise: »Wir nähern uns den Grenzen unserer Möglichkeiten» / Florian Gathmann, Roland Nelles // Spiegel Online. – 10.02.2015 [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.spiegel.de/politik/deutschland/sigmar-gabriel-zur-fluechtlingskrise-belastungsgrenze-bald-erreicht-a-1055747.html, вільний. 2. Diehl J. BKA-Warnung vor Gewalt: Mehr als 500 Angriffe auf Flüchtlingsheime / Jörg Diehl // Spiegel Online. - 22.10.2015 [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.spiegel.de/ panorama/ justiz/ fluechtlingskrise-bka-warnt-vor-zunehmender-gewalt-a-1059020.html, вільний. 3. Schwarz K.-P. Aufruhr gegen die Quote / Karl-Peter Schwarz // FAZ. – 23.09.2015 [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.faz.net/aktuell/politik/fluechtlingskrise/fluechtlingskrise-aufruhr-gegen-die-quote-13819894.html, вільний.

А. С. Корольова

ПРАКТИКА СПІВРОБІТНИЦТВА США З ПОЛЬЩЕЮ ТА НІМЕЧЧИНОЮ У СФЕРІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕНЕРГЕТИЧНИХ ІНТЕРЕСІВ

Проблема диверсифікації енергетичних постачань змусила країни ЄС розглядати співробітництво зі США в якості перспективного напряму зміцнення енергетичної безпеки. Цікавим для дослідження є взаємодія США-Польща та США-Німеччина у контексті реалізації енергетичних інтересів.

Польща сподівається у майбутньому знизити рівень енергетичної залежності від РФ, заохочуючи для цього вхід американських енергетичних компаній на ринок. Загалом рівень енергетичної залежності Польщі дорівнює 25,8% [1, с.2], що є одним із найнижчих показників серед країн-членів ЄС. Недоведені розрахункові запаси сланцевого газу в країні складають 148 трлн кубічних футів технічно досяжного газу [2], що дозволяє Польщі утримувати провідне місце на теренах ЄС за даним показником.

До енергетичного сектору Польщі для геологічної розвідки та видобутку нетрадиційного газу долучились чотири американські корпорації – ExxonMobil, Chevron, ConocoPhillips та Marathon Oil Corporation. Втім, урешті-решт усі компанії були змушені прийняти рішення про вихід з країни через декілька обставин.

По-перше, результати буріння були незадовільними – комерційні обсяги вуглеводнів не відповідали попередній експертній оцінці. По-друге, компанії зустріли складнощі із методами та технологіями буріння, що виявились революційними в США, при застосуванні їх у Польщі. Газові родовища розміщені у півтори рази глибше, ніж у США. По-третє, удосконалення потребували регуляторна політика, законодавство енергетичної сфери та інфраструктура трубопроводів Польщі. До того ж, на згортання бізнесу американських компаній в Польщі вплинули різкий спад світової ціни на енергоносії та часткове скорочення бюджетів компанії.

Практика співробітництва США та Німеччини в енергетичній сфері суттєво відрізняється від співпраці США-Польща через наявні особливості країн-базування американських енергетичних ТНК та різні підходи функціонування корпорацій в двох країнах.

Німеччина виступає для США в якості ключового партнера в ЄС та НАТО, є

найбільшою країною ЄС з найрозвинутішим промисловим комплексом і провідним споживачем енергії. Залежність Німеччині від імпорту енергоносіїв є значною - 62,7% [1, с.2]. Оціночні запаси технічно досяжного сланцевого газу в Німеччині дорівнюють 17 трлн кубічних футів [2]. До того ж технологія фракінгу для Німеччини не є новою – метод застосовувався упродовж останніх 50 років в Нижній Саксонії для поліпшення добування традиційного газу [3, с.34].

З урахуванням вищезазначених сприятливих факторів на ринку Німеччини діє провідна енергетичною компанією з американським капіталом ExxonMobil. Втім, корпорація наштовхнулась на дискусії щодо безпечності застосовуваних технологій та діяльності корпорації в країні. Медіа та екологічні групи звітували про невдалі буріння та інциденти, пов'язані з видобутком традиційного та нетрадиційного газу як в Німеччині, так і за кордоном. Більше того, у квітні 2015 р. уряд країни обмежив використання технології гідравлічного розриву пласта для видобутку нетрадиційного газу

Зустрівшись із опором діяльності всередині країни, ExxonMobil запровадила низку медіа-ініціатив, спрямованих на завоювання довіри серед населення та інформування громадськості про реальний стан та перспективи експлуатації сланцевих покладів вуглеводнів. На сьогоднішній день розвідка газу корпорацією ExxonMobil в Німеччині призупинена та знаходиться в замороженому стані. Втім, компанія залишається на ринку та сподівається врешті-решт подолати скептицизм країни базування.

Отже, практики співробітництва США-Польща та США-Німеччина в енергетичній галузі суттєво різняться: за умови перспективних оцінок видобутку вуглеводнів та лояльності уряду на ринок Польщі зайшли чотири провідні енергетичні корпорації США, але, зустрівшись із низкою викликів, прийняли рішення про згортання будь-якої діяльності. З іншого боку, американська корпорація ExxonMobil за умови обмеження використання технології фракінгу в Німеччині та спротиву з боку громадськості залишається в країні та спрямовує зусилля на подолання викликів. Зазначену суттєву відмінність можна пояснити як специфікою бізнес-стратегій енергетичних корпорацій, так і різним ступенем привабливості країн-базування для діяльності американських ТНК.

Список використаних джерел

1. Eurostat. Newsrelease 9 February 2015. Energy consumption in the EU down to its early 1990s level. Retrieved from http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/6614030/8-09022015-AP-EN.pdf/4f054a0a-7e59-439f-b184-1c1d05ea2f96 2. U.S. Energy Information Administration. 2013 Technically Recoverable Shale Oil and Shale Gas Resources: An Assessment of 137 Shale Formations in 41 Countries Outside the United States. Retrieved from http://www.eia.gov/analysis/studies/worldshalegas/archive/2013/pdf/fullreport_2013.pdf 3. Naumann M., Philippi A. (2014). ExxonMobil in Europe's Shale Gas Fields: Quitting Early or Fighting it Out? Journal of European Management & Public Affairs Studies 2014, Vol.1, No.2, 31-38.

І. О. Павленко

«ДОКТРИНА ПУТІНА» У 2014-2015 РОКАХ: ДЖЕРЕЛА, УПОДІБНЕННЯ, СУТЬ

Триваюча з лютого 2014 р. і до нині неоголошена війна Російської Федерації проти України, а понад усе анексія Криму та військова інтервенція в Східній Україні, безпрецедентний політичний, економічний та інформаційний тиск на нашу державу, а також відверта конфронтація із Заходом, свідчать про початок реалізації нової зовнішньополітичної доктрини Росії – «доктрини Путіна».

Основним джерелом концептуальних підходів Путіна до реінтеграції колишніх республік СРСР є радянська політична практика та пристосований під її впливом досвід зовнішньої політики Російської імперії. До таких інтегрованих концептів

належить передусім уявлення про можливість і необхідність поділу світу на сфери впливу великих держав, а також потребу виокремлення відповідної «зони життєвих інтересів» для РФ. Таку модель застосовували лідери «великої трійки» під час Другої світової війни [2, с. 307-308].

Із більшовицьких, Леніново-Сталінових підходів Путін запозичив використання військових баз, створених на території інших держав для контролю за їхнім політичним розвитком: пригадаймо, передислокацію радянських військ до Будапешта 1956 р., їхні переміщення за умов воєнного стану в Польщі 1981 – 1983 рр. Захоплення урядових установ у Криму російськими військовими, дислокованими на базах, нагадує радянський досвід анексії держав Балтії 1940 р. Проголошення на Донбасі «народних республік» є класичним більшовицьким методом, який застосовувався від початку існування радянської влади в Росії. Зауважмо, на створення 1917 р. Української Радянської Республіки з Народним секретаріатом на противагу Українській Народній Республіці та її уряду – Державному секретаріату або діяльність «народного уряду» Фінляндської Демократичної Республіки під приводом О. Куусінена під час Зимової війни СРСР із Фінляндською Республікою 1940 р. [2, с. 228-229; 4, с. 63, 78-79, 107].

Здійснюючи курс на реінтеграцію пострадянського простору, Путін свідомо мавпує підходи О. фон Бісмарка, якому успішно вдавалося реалізовувати ідею об'єднання німців у єдиній державі.

Із підходів Бісмарка Путін запозичив не лише знамените «не розмовами і резолюціями більшості… а залізом та кров'ю», але й ідею «сепарації» територій сусідніх держав із регіонами, заселеними етнічно російським чи російськомовним населенням, перетворення їх на квазі-самостійні «держави», а потім приєднання до Росії начебто легітимним шляхом. Бісмарк учиняв так у згоді з місцевими монархами й ландтагами, що виглядало дуже прогресивним у XIX ст. Путін здійснює це шляхом референдумів, тобто засобами XXI ст. Щодо цього війни 2008 р. з Грузією та 2014 – 2015 рр. з Україною нагадують німецько-данську війну 1864 р. за Шлезвіг і Гольштайн [1, с. 250-253].

Проблемою Путіна є те, що ставлячи перед собою цілі як Бісмарк, він за методами їхнього досягнення свідомо уподібнюється іншому німецькому райхсканцлерові та «вождеві німецької нації» - А. Гітлерові, ставлячи інші великі держави перед доконаними фактами, як це було з Кримом чи Абхазією й Південною Осетією, самозакохано роздмухуючи напругу та конфлікти з іншими державами. Скажімо, анексія Криму із застосуванням «безкровних методів» чимось нагадує вступ частин райхсверу до Райнської області 1936 р. Ескалація на Донбасі в спосіб неоголошеної збройної інтервенції порівняна із участю держав осі в іспанській громадянській війні 1936 – 1939 рр. Російські вимоги до України на переговорах у вересні 2014 р. та лютому 2015 р. у Мінську співставні із вимогами нацистської Німеччини до Чехословаччини у Мюнхені в жовтні 1938 р. [2, с. 167-168, 171-172, 194-196].

Російська агресія проти України, з одного боку, є відвертим викликом таким головним принципам, започаткованого 1648 р. Вестфальського світопорядку: пріоритетність «держав-націй», шанування «національного/державного суверенітету», формування балансу сил та коаліцій, обов'язок дотримуватися виконання міжнародних угод, а з другого - геополітичному домінуванню США. Втім сама РФ, навіть якщо вважати її регіональним «центром сили», значно поступається за всіма компонентами міжнародного впливу (економіка, військова, наукова і технологічна потуги, «м'яка сила» та культурно-гуманітарна привабливість). Єдиним елементом російського силового потенціалу, конкурентноспроможним із американським є другий у світі ядерний арсенал, а також регіонального засягу звичайні збройні сили. Отож-бо, російська агресія – зухвалий та неадекватний виклик світовому демократичному співтовариству.

Сьогоднішня зовнішня політика РФ щодо пострадянських країн, насамперед

України, аналогічно до доктрин «обмеженого суверенітету» Монро чи Брежнєва, ґрунтується на «новій доктрині обмеженого суверенітету» - «доктрині Путіна». Її інтенсивна концептуальна конкретизація тривала впродовж 2014 р. на тлі анексії Криму та військової експансії на Донбасі. Головні складові Путінової доктрини були окреслені у його зверненні до обох палат Федеральних зборів країни щодо пропозиції «Державної ради Республіки Крим про прийняття республіки до складу РФ» («Кримська промова», 18 березня) [7]; у «Валдайській промові» від 24 жовтня 2014 р. [6]; у зверненні до Федеральних зборів РФ 4 грудня 2014 р. [8]. Крім того, 26 грудня 2014 р. В. Путіним було ухвалено нову військову доктрину РФ, яка порівняно з редакцією 2010 р. до загроз безпеки Росії долучає зміну режимів у сусідніх країнах, що підриватиме політичну стабільність РФ [9]. Цим документом Росія намагається легітимізувати можливість майбутніх розширень власної території коштом сусідів. Російськомовні громадяни суміжних або віддалених країн мають право на військовий захист армії РФ. Таким чином законодавчо закріплені наміри поглиблювати та продовжувати війну на сході України.

Сутнісні компоненти міжнародно практикованої, хоча й офіційно неоголошеної російським керівництвом «доктрини Путіна», можна означити таким чином:

- для РФ Захід не є вартим довіри партнером, позаяк попри застереження, які пролунали у відомій «Мюнхенській промові» Путіна від лютого 2007 р., США, НАТО і ЄС, ігноруючи її життєві, історичні, регіональні інтереси на пострадянському просторі поширюють свій вплив та «втягують» країни регіону до своїх структур, проводячи політику «стримування Росії» [5];
- для РФ неприйнятне прагнення до євроатлантичної спільноти, бо вона є країною «суверенної», «контрольованої» демократії, близько 90% населення якої підтримують політику Путіна щодо України, антиамериканізм і конфронтацію з Заходом. Росія має свою власну ідентичність і належить до окремої цивілізації, яка має власну систему цінностей, пов'язаних з російською православною культурою та історичними традиціями (Росія – анти-Захід, анти-Європа);
- для РФ реальний суверенітет є атрибутом винятково наддержав. Інші, пострадянські країни, втрачаючи право на реальний, набувають номінального, відповідного життєво важливим інтересам Росії суверенітету. Такими «концептуальними аргументами» виправдовується «легітимність» як інтервенції в Грузії у 2008 р., так і експансії РФ на сході України та анексія Криму.

Таким чином, стиль впровадження та застосування РФ «доктрини Путіна» в Україні став засобом зазіхання на міжнародне право, усталену систему міжнародних відносин, обертаючи не тільки Європу, але й увесь світ у стан зусібіч загрозливого геополітичного безладу.

Список використаних джерел

1. Дебидур А. Дипломатическая история Европы: от Венского до Берлинского конгресса (1814-1878): В 2 т. / Пер. с фр. В. О. Броуна. / А. Дебидур. - М., 1947. – 544 с. 2. Дюрозель Ж.-Б. Історія дипломатії від 1919 року до наших днів / Пер. з фр. Є. Марічева, Л. Погорєлової, В. Чайковського. / Ж.-Б. Дюрозель. - К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2005. – 903 с. 3. Еліас Н. Про німців / З нім. пер. О. Кислюка. / Н. Еліас. - К. : Юніверс, 2010. – 432 с. (серія «Історична думка»). 4. Рубльов О.С. Українські визвольні змагання 1917-1921 рр. Т.10 / О.С. Рубльов, О.П. Реєнт; Ін-т історії України НАН України. / О. С. Рубльов. - К. : Альтернативи, 1999. - 320 с. - (Україна крізь віки). 5. Выступление и дискуссия на Мюнхенской конференции по вопросам политики безопасности [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034 6. Заседание Международного дискуссионного клуба «Валдай» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kremlin.ru/events/president/news/46860 7. Обращение Президента Российской Федерации [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kremlin.ru/events/president/news/20603 8. Послание Президента Федеральному Собранию [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kremlin.ru/events/president/news/47173 9.Президент утвердил новую редакцию Военной доктрины [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kremlin.ru/events/president/news/47334/

М. В. Процюк

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В ГУМАНІТАРНІЙ СФЕРІ

Після розпаду соціалістичного блоку та СРСР в якості його центру перед Україною та Польщею як новими незалежними державами-сусідами постало питання розбудови двосторонніх відносин на основі демократичних принципів та міжнародно-правових засад. Не залишилась поза увагою двох держав і гуманітарна сфера співробітництва, яка нині регулюється кількома десятками двосторонніх міжнародних документів. А тому метою даної наукової розвідки є аналіз формування нормативно-правової бази українсько-польського співробітництва в гуманітарній сфері.

Основоположним документом в контексті українсько-польських відносин є широкомасштабний міждержавний «Договір про добросусідство, дружні відносини і співробітництво між Україною та Республікою Польща», підписаний 18 травня 1992 року [2]. Він створив надійну договірно-правову базу для подальшого розвитку співробітництва як у сфері політики й економіки, так і в напрямку науки й культури.

Проте ще раніше, у жовтні 1990 року, на хвилі державницького піднесення опісля прийняття «Декларації про державний суверенітет України», вищезгаданому «Великому Договору» передувала «Декларація про принципи та основні напрямки розвитку українсько-польських відносин». Як зазначають А.Гороть та К.Прокопчук, цей документ, по суті, започаткував договірний процес у науково-технічній, інформаційній, культурній, гуманітарній та іншій сферах суспільних відносин. Згодом саме цей напрям співробітництва спричинив появу найбільшої кількості міждержавних договорів [1].

З-поміж нормативно-правових актів, що регулюють сферу гуманітарного українсько-польського співробітництва, і які постали на основі вже згаданих договорів, варто виділити ряд найважливіших документів. Зокрема, міжурядовий «Договір про співробітництво в сфері науки і техніки» (1993 року), Стаття 1 якого гласить: «Сторони зміцнюватимуть і розвиватимуть співробітництво в сфері науки і технологій… на основі рівності і взаємної вигоди» [3].

А у 1996 році була підписана міжурядова «Угода про співробітництво у справі охорони та повернення втрачених і незаконно переміщених під час Другої світової війни культурних цінностей», згідно якої створювалася українсько-польська Міжурядова комісія, що, засідаючи двічі на рік, займається пошуком, обліком та ідентифікацією культурних цінностей, які є предметом розшуку обох сторін, а також підготовкою експертних висновків та інших кроків у справі охорони культурних цінностей [3].

Роком пізніше побачила світ міжурядова «Угода про співробітництво в галузі культури, науки і освіти» – багатопрофільний, універсальний, всеохопний засадничий документ дещо декларативного характеру, який, як зазначалося у Ст.26, підлягає автоматичному продовженню на кожен наступний п’ятирічний термін [3].

Дещо детальніша і вужча за сферою регулювання «Угода про співробітництво між Міністерством освіти і науки України та Міністерством національної освіти Республіки Польща» була підписана у 2001 році. Вона передбачала взаємне навчання, стажування, обміни між студентами та науковцями, чим заклала якісно новий рівень освітньо-наукової двосторонньої співпраці. Ст.12 документу гласила, що сторони сприятимуть підготовці до підписання міжурядової «Угоди про взаємне визнання та рівноцінність документів про освіту, наукові ступені та вчені звання» [3]. Через 4 роки, в 2005 році, така угода дійсно була підписана, що дало змогу значно поглибити наукову співпрацю та збільшити ступінь мобільності уч-

нів, студентів, викладачів, науковців двох держав.

Вважаємо за доцільне в цьому контексті згадати про ще один нормативно-правовий акт, що з'явився у 2005 році, а саме, міжурядову «Угоду про співробітництво в галузі туризму» [3]. Невеликий за обсягом документ передбачає спрощення прикордонних і митних формальностей, пов'язаних з туристським обміном, заохочення співробітництва підприємців і організацій двох сторін в рамках Всесвітньої туристської організації та інших об'єднань такого плану тощо.

Ще один документ, щоправда, тимчасового характеру – міжурядова «Угода про співробітництво під час організації фінального турніру Чемпіонату Європи з футболу УЄФА – Євро 2012» [2] – регламентував відносини між сторонами на період спортивного дійства, що дало змогу провести його на якісному високому рівні.

Зрештою, як слушно зауважує А.Октисюк, система таких двосторонніх договорів у гуманітарній сфері створює необхідні правові умови для гармонійного поєднання національних інтересів кожної країни зі світовими культурними цінностями [4].

Таким чином, нормативно-правова база українсько-польського співробітництва в гуманітарній сфері розвивалася впродовж 25 років, продовжуючи і нині вдосконалюватись з метою всеохопної регламентації і регулювання всіх напрямків сфери гуманітарного співробітництва у двосторонніх відносинах України і Польщі, роблячи їх дійсно стратегічними і перспективними.

Список використаних джерел

1. Гороть А.М., Прокопчук К.М. Джерела правового регулювання двостороннього співробітництва України та Республіки Польща в гуманітарній сфері / Правознавець. Електронна бібліотека юридичної літератури [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pravoznavec.com.ua/period/article/20573/%C0. 2. Договірно-правова база між Україною та Польщею / Міністерство закордонних справ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://poland.mfa.gov.ua/ua/ukraine-pl/legal-acts. 3. Законодавство України / Верховна Рада України. Офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/. (тексти договорів) 4. Октисюк А.М. Правове регулювання двостороннього спіробітництва України та Республіки Польща: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.11 «Міжнародне право» / А.М.Октисюк. – Харків, 2007. – 20 с.

A. Perfilieva, E. Sklyarevskaya

EDUCATIONAL, SCIENTIFIC AND TECHNICAL ASPECTS OF UKRAINE-NATO COOPERATION AT THE CURRENT STAGE

Nowadays Ukraine has to fight for its independence in the difficult conditions of the antiterrorist operation. Therefore it is obvious that the fact of cooperation with NATO is relevant and significant more than ever now, especially in the context of common projects in the military-technical, scientific and technical spheres. Actually, close cooperation with NATO has been considered as one of the priorities in foreign policy since the emergence of an independent Ukrainian state, and current conditions have led out a new level of interaction importance of these two laws. If the previous stage of the cooperation was mostly about military trainings, now the range of issues relating to interaction has greatly expanded and enlarged. In modern condition, scientific and technical cooperation between Ukraine and NATO is gathering on special significance, because these practices are intended to strengthen the defensive potential of our country taking into account the real fact of aggression by the Russian Federation. If earlier NATO was focused on educational and informational projects to inform Ukrainian citizens about content and objectives of Euro-Atlantic integration, now when the territory of our country is under the occupation, these projects are extremely limited and inadequate to meet the actual needs of Ukraine in the implementation of the specific measures to improve its defenses.

It is clearly understood by the participants and leadership of the North Atlantic Alliance.

Today Ukraine is on the way of a significant change in the defense industry. For successful reform of the defense sector which should be implemented in a very short time it should be carried weapons modernization, military equipment and military experts training with the assistance of international experience. Therefore, at the current stage, the cooperation between Ukraine and NATO is focused on the search for methods of cooperation in the scientific, technical and educational fields. In 2012 Ukraine joined NATO program the «Defense Education Enhancement Program» (DEEP), the participation has been intensified and undergone a qualitative transformation since the military actions on the territory of our country began. The main purpose of DEEP is establishing contracts between educational specialists between member countries of NATO and partner countries to improve programs and methods of the military men's training in general and command personnel in particular. Now there are six specialized higher education institutions in Ukraine which are in the implementation of this program: Hetman Petro Sahoidachny National Army University (Lviv), Sergii Korolev Zhytomir National Institute (Zhytomir), Military Academy (Odessa), Kharkiv University of Air Force (Kharkiv), Military Institute of Taras Shevchenko National University (Kyiv), Military Law Faculty of YaroslavMudryi National Law University (Kharkiv) [5]. NATO finances a number of projects to develop the basic infrastructure of basic computer networks Ukrainian research institutions and provide access to the Internet. Thanks to NATO grants, the Ministry of Education and Science of Ukraine has launched the project «Ukrainian Research & Academic Network» (URAN), in a course of its implementation there are 56 Ukrainian higher educational institutions and research centers gained high-speed access to the global information network [2]. For the last year NATO initiated series of conferences and international seminars which were intended to convey general information about the organization activity at the current stage to a wide audience in Ukraine, its results for Ukraine and also to assist the training of qualified personnel able to professional activity which is connected with the Euro-Atlantic and European integration progress of Ukraine.

Nowadays Ukraine is the first among the partner countries of the North Atlantic Alliance in the number of projects and grants for their implementation within the program framework of NATO «Partnership for Peace and Security». The cooperation with Russia within this program was stopped after the invasion of hostilities to the territory of Ukraine, and the reallocation of funds was made in favor of scientific and technical cooperation with Ukraine. The total budget allocated for projects of cooperation with Ukraine in 2015 was increased by half compared with 2014. Thus, in 2014 Ukraine received € 4.1 million under the «Partnership for Peace and Security» [3]. According to the proposals which were made by Ukrainian scientists, now the cooperation within the framework of NATO «Partnership for Peace and Security» is conducted in 15 new projects which are directly or indirectly related with the possibilities of fast and qualitative impact on the improvement of our country's defense. First of all, these projects are focused on the development of drones, radiation protection, chemical, biological, nuclear and radiological researches [1]. At the current stage Ukraine is also actively involved in the implementation of the NATO concept «Smart Defense», especially in the «Protection of Harbours and Ports» program. During the twentieth session of Ukraine-NATO working group which was held at the State Concern «UkrOboronProm» the issues about the opportunity of improvement the management system and intercommunication between Armed Forces of Ukraine and NATO's member countries was studied. As a result of the discussion and the presentation of domestic developments, the need of further improving of the hydroacoustic equipment domestic production which is able to protect the coastal area was drown to the consideration[6]. One of the last scientific projects of NATO, in which Ukraine is also involved, is the «Light Weight and Transparent Armors» project which provides a new generation of material for the manufacture of body

armor.According to this project, the material must be heavy-duty, thin, light and created from single-crystal sapphire which Institute of Single Crystals of National Academy of Sciences of Ukraine is able to produced [4]. Also it is a notable project of the unique X-ray generator development based on inverse Compton scattering which is realized at the National Science Center of Kharkov Institute of Physics and Technology of National Academy of Sciences of Ukraine with the support of NATO in the implementation of the «Partnership for Peace and Security» program [1, 4].

Thus, at the present stage, educational, scientific and technical cooperation between Ukraine and NATO is intensifying and considering in the frame of internal and external political situation. The main directions of cooperation are focused on the development of new substances. materials and technologies which can be used to enhance the defensive potential of our country and also to provide practical training of military specialists to perform the protection tasks of the territorial integrity and independence of Ukraine.

REFERENCES

1. Country Flyer2015 [Electronicresourse]–Accessmode: http://www.nato.int/science/country-fliers/Ukraine.pdf 2. Відносини Україна-НАТО в цифрах і фактах [Electronicresourse] –Access mode: http://www.sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=273&art_id=1674&lang=uk 3. Науково-технічне співробітництво Україна – НАТО [Electronicresourse]–Access mode: http://nato.mfa.gov.ua/ua/ukraine-nato/science-and-environment 4. Окремі аспекти відносин Україна [Electronicresourse]–Access mode: http://www.zoda.gov.ua/article/1976/okremi-aspekti-vidnosin-ukrajina--nato.html 5. Програма НАТО DEEP (DefenceEducationEnhancementProgram) – «Удосконалення військової освіти» [Electronicresourse] –Access mode:http://nuou.org.ua/osvita/osvitni-proekty/nato-deep/132-nato-deep.html 6. Україна – НАТО: співпраця з Альянсом посилюється [Electronicresourse]–Access mode: http://www.mil.gov.ua/news/2015/01/16/ukraina-%E2%80%93-nato-spivpraczya-z-alyansom-posilyuetsya--/.

В. С. Арабаджи

ЄВРОРЕГІОНИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Постановка проблеми. В останні роки дуже виріс інтерес науковців, економістів та політологів до транскордонної співпраці як одного із способів розв’язання глобалізаційних проблем на міжрегіональному рівні. Транскордонне співробітництво в першу чергу може вирішити такі важливі питання, як охорона навколишнього середовища, економічні або політичні відносини, науково-технічний розвиток або реалізації спільних програм на міжнародному рівні. Таким чином, транскордонні відносини – це процес, який сприяє розвитку дружніх стосунків між країнами. Найпоширенішою формою транскордонного співробітництва є єврорегіони. Єврорегіональна політика є органічною складовою загальнодержавної політики, тож її розвиток відіграє важливу роль у становленні інтеграційного процесу України. На території України станом на 2015 рік створено 10 єврорегіонів («Буг», «Карпатський», «Верхній Прут», «Дністер», «Нижній Дунай», «Чорне море», «Донбас», «Слобожанщина», «Ярославна», «Дніпро»), але їх діяльність не принесла значних результатів у розвитку зовнішньої політики, тому вивчення структури діяльності та методів покращення стану транскордонного співробітництва і досі залишається актуальним питанням для науковців.

У загальному вигляді вивченням питання євро регіонів та транскордонного співробітництва займалися такі вчені як Н. Мікула, І. Студенніков. Дослідженням різних форм транскордонної взаємодії та шляхами розвитку єврорегіонів присвячені праці таких вчених як В. Колодяжна та К. В Долотіна. Значна кількість цих досліджень підіймає питання соціально-економічного розвитку прикордонних територій. Але, незважаючи на значну увагу, яка приділяється з боку науковців на вирішення проблем єврорегіонів, ця тема і досі потребує більш детального ви-

вчення.

Метою доповіді є висвітлення стану розвитку кожного з єврорегіонів як вищої організаційної форми транскордонного співробітництва та підсумок головних проблем їх діяльності.

Викладення основного матеріалу. Транскордонне співробітництво відіграє важливу роль у формуванні шляхів регіонального розвитку в умовах підвищення ролі регіонів на міжнародній арені. Такий шлях взаємовідносин почав формуватися в Європі, в середині минулого століття. Таким чином, у 1958 році було сформовано перший єврорегіон на німецько-нідерландському кордоні під назвою «Гронау». Головним завданням єврорегіонів у західноєвропейському просторі є інтеграція держав за допомогою інтеграції окремих регіонів. Діяльність таких формувань насамперед спрямовується на підвищення рівня соціально-економічного розвитку, налагодження експортної спеціалізації як між регіонами, так і між державами. Також приділяється увага розвитку систем міжрегіональних зв'язків у сфері туризму і рекреації, охорони навколишнього середовища та раціональне використання корисних копалин. Станом на 2015 рік, до транскордонного співробітництва залучено 30 держав, які утворили більше 70 єврорегіонів. Україна має вигідне геополітичне розташування, 19 областей якої є прикордонними, і тому вона теж входить до складу країн що утворюють єврорегіони. Правові засади розвитку єврорегіонів визначені в Європейській рамковій конвенції про транскордонне співробітництво територіальних утворень та їх органів урядування (Мадрид, 1980). Україна приєдналася до конвенції в 1993 році. Транскордонне співробітництво також регулюється Європейською хартією місцевого самоврядування 1985 року (ратифіковано Верховною Радою України у 1997 році).

Згідно з Долотіною К. В. : «… транскордонне співробітництво уздовж кордонів України і сусідніх країн можна розділити на два напрямки: 1) транскордонне співробітництво, що відбувається на кордоні України з Європейським Союзом; 2) транскордонне співробітництво уздовж кордонів колишніх радянських республік, зокрема Росії, Білорусі та Молдови» [1]

Найбільш вагомою та поширеною формою транскордонного співробітництва залишаються єврорегіони, проте кожен науковець висвітлює тему «єврорегіон» по-своєму. В науковій літературі існує чимало визначень цього слова, наприклад на думку Н. Мікули «… єврорегіон – це одна з організаційних форм транскордонних відносин, де у межах своєї компетенції та за згодою центральних державних органів – на базі спеціальних розширених повноважень на міжнародне співробітництво – місцеві органи влади прикордонних областей мають можливість розробляти спеціальні комплексні програми економічної, культурної на гуманітарної взаємодії, реалізовувати конкретні транскордонні економічні проекти, вирішувати проблеми зайнятості, інфраструктури, екології» [2].

В. Колодяжна вважає, що «Єврорегіон – це форма транскордонного співробітництва між територіальними громадами або місцевими органами влади прикордонних регіонів двох або більше держав, що мають спільний кордон, яке спрямоване на координацію взаємних зусиль і здійснення узгоджених заходів у різних сферах життєдіяльності відповідно до національних законодавств і норм міжнародного права на розв'язання спільних проблем в інтересах людей, які населяють його територію по обидва боки державного кордону» [3, с.103].

Закон України «Про транскордонне співробітництво» дає більш стисле визначення: «Єврорегіон – організаційна форма співробітництва адміністративно-територіальних одиниць європейських держав, що здійснюється відповідно до дво-або багатосторонніх угод про транскордонне співробітництво» [4, с.39]

Якщо скомпонувати всі визначення поняття транскордонного співробітництва, то можна зробити висновки, що єврорегіони створені для більшого зближення та порозуміння між прикордонними регіонами двох або більше держав. Але, незва-

жаючи на близьку взаємодію між всіма учасниками транскордонного утворення, виникнення єврорегіонів не загрожує суверенітету національних держав через те, що закордонна політика залишається цілком у державній компетенції. Для створення кожного єврорегіону, на локальному, прикордонному рівні, обов'язково необхідна згода місцевих або центральних органів влади. Єврорегіони функціонують згідно власними статутами, які, в свою чергу, не можуть суперечити законодавству країн, на території яких вони розміщені. Прикордонна співпраця підтримується програмами допомоги Європейського Союзу, наприклад INTERREG II, а також CROSS-BORDER (у рамках програми PHARE).

Розглядаючи основні передумови виникнення єврорегіонів, можна визначити головні причини виникнення транскордонного співробітництва, а саме: -історичні передумови; -політичні передумови; -економічні передумови; -соціологічні передумови.

Згідно цих положень, станом на 2015 рік на території України сформовано 10 єврорегіонів, стан розвитку та головні риси яких ми зараз розглянемо.

Першим єврорегіоном на території України став «Карпатський» єврорегіон, який був сформований 14 лютого 1993 року між Україною, Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією. Утворення простягається вздовж Карпатських гір та включає в себе 19 прикордонних адміністративно-територіальних одиниць. Площа єврорегіону становить близько 148 095 км^{2,} а загальна кількість населення перевищує 16 мільйонів осіб. Найголовнішим завданням єврорегіону є розвиток транспортного зв'язку між країнами-учасниками та вирішення питань туризму та охорони навколишнього середовища.

29 вересня 1995 року в Луцьку між представниками України, Білорусії та Польщі була підписана Угода про створення транскордонного об'єднання «Єврорегіон Буг». Станом на 2015 рік, загальна кількість населення єврорегіону становить близько 5 мільйонів осіб, а найголовнішими адміністративними центрами є Луцьк, Берестя та Люблін. Через цю територію проходять важливі комунікаційні шляхи, які з'єднують Європу з Росією, тому основними підставами його створення є налагодження комунікаційних зв'язків та вільний рух трудових ресурсів.

Виконуючи домовленості, досягнуті під час зустрічі Президентів України, Румунії та Молдови у липні 1997 року в м. Ізмаїл, та спираючись на положення «Європейської Рамкової Конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями» 14 серпня 1998 року була підписана Угода про створення Єврорегіону «Нижній Дунай». Його створення мало на меті вирішення таких важливих питань, як забезпечення рівня зайнятості населення, та здійснення кроків з інтеграції транспортної інфраструктури прикордонних регіонів в єдину мережу європейських транспортних коридорів.

Єврорегіон «Верхній Прут» вже 15 років об'єднує прикордонні райони України, Румунії та Молдови, він був створений 22 вересня 2000 року. Його ціль – тісне економічне співробітництво та спільне вирішення проблем інфраструктури туризму та рекреації.

Єврорегіон «Дніпро» був створений 29 квітня 2003 року в м. Гоміль, та поєднує між собою адміністративні одиниці України, Білорусії та Росії. Також, єврорегіон має статус наглядача в Асоціації європейських прикордонних регіонів. головна мета його створення – сприяння соціально-економічному розвитку та культурній співпраці прикордонних територій. На території євро регіону проходять великі автомобільні сполучення, міжнародна нафтопровідна магістраль «Дружба» та газопроводи міжнародного значення, що сприяє значному розвитку формування у майбутньому.

«Ярославна» - єврорегіон, який був створений у квітні 2007 року. До його складу ввійшли прикордонні регіони України та Росії.

У листопаді 2003 року на північно-східному кордоні України з Росією був

створений єврорегіон «Слобожанщина», головною метою якого було усування зайвих бар'єрів для контакту населення, підвищення рівня економіки, тощо.

«Єврорегіон Донбас» - міжнародна асоціація, яка була створена у жовтні 2010 року між представниками адміністративних одиниць України та Росії. Станом на 2011 рік, чисельність населення єврорегіону перевищувала 11 мільйонів осіб. Головні завдання – усесторонній економічний розвиток та налагодження комунікаційних і транспортних зв'язків між сторонами асоціації.

У 2008 році був створений євро регіон «Чорне море», який включає в себе прикордонні адміністративно-територіальні одиниці дев'яти країн (Болгарія, Вірменія, Греція, Грузія, Молдова, Російська Федерація, Румунія, Туреччина, Україна). Основними цілями єврорегіону є: захист спільних інтересів членів та підготовка спільної стратегії розвитку; обмін досвідом у сфері новітніх технологій; підготовка спільних програм та стратегій розвитку, а також реалізація дій, спрямованих на їхню імплементацію.

Асоціація про створення єврорегіону «Дністер» буда підписана 2 лютого 2012 року між представниками України та Республіки Молдова. Єврорегіон «Дністер» також може бути розширений за рахунок Кам'янського та Рибницького районів невизнаного Придністров'я, що входить до складу Республіки Молдова. Сторони працюватимуть над такими питаннями, як реалізація спільних транскордонних інвестиційних проектів та здійснення регіональних проектів (програм) з питань скорочення безробіття серед населення прикордонних районів за допомогою підвищення економічного потенціалу.

Висновки. Розвиток транскордонних відносин насамперед сприятиме налагодженню дружніх стосунків на прикордонних територіях, тому подальше детальне вивчення структури, основних завдань та головних проблем розвитку єврорегіонів набуватиме все більшого значення. Загалом, єврорегіон є надзвичайно ефективним інструментом зовнішньої політики. Транскордонне співробітництво може принести значну користь у досягненні стратегічних завдань країни насамперед через те, що, формування єврорегіонів можуть адаптуватися згідно до вимог конкретної ситуації.

Список використаних джерел

1. Долотіна К. В. Єврорегіони на території України: стан та проблеми розвитку. [Текст] / К. В. Долотіна // Вісник Східноукраїнського Національного Університету ім..Володимира Даля. – 2013. – Випуск №4(193) Ч.2. с. 194-198. 2. Мікула Н. Єврорегіони: досвід та перспективи. [Текст] / Н. Мікула // Львів: ІРД НАН України, 2003. – 222с. 3. Колодяжна В. Єврорегіон «Буг»: законодавчі й організаційно-правові аспекти [Текст] / В. Колодяжна // Підприємництво, господарство і право. – 2008. - №10. – с.103-106. 4. Закон України «Про транскордонне співробітництво» [Текст] // Офіційний вісник України. – 2004. - №29. – с.39-43.

СЕКЦІЯ VI.
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ, ПРАВОВИХ ТА ЕКОНОМІЧНИХ НАУК. ІСТОРИЧНІ НАУКИ У ПОШУКУ НОВИХ МЕТОДІВ ТА ТЕМ

В. М. Мельник

ІТАЛІЙСЬКА КОМУНА ТА УКРАЇНСЬКА ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Питання взаємодії між українським та італійським конституційним правом є дуже цікавою проблемою. Українці та італійці мають багато спільного в ментальному, психологічному та політико-правовому контекстах. Це, зокрема, випливає з особливостей політичного процесу, як в Італії, так і в Україні. Боротьба за політичну владу в обох країнах здійснюється на приблизно однакових ментальних позиціях. Не секрет, що політичний процес та конституційне право – це взаємопов'язані та постійно взаємодіючі категорії.

Одним з цікавих аспектів порівняльного вивчення українського та італійського конституційного права є порівняння принципів базового рівня функціонування місцевого самоврядування. В Італії базовий рівень місцевого самоврядування представлений комунами, тоді як в Україні – це територіальні громади. Територіальна громада в Україні є «основним суб'єктом місцевого самоврядування». Комуна в Італії – це політико-адміністративна одиниця, що уособлює в собі інтереси, що відносяться до територіальної компетенції. Італійська комуна не може існувати без території. В цьому українська територіальна громада та українська комуна подібні – вони формуються за територіальною ознакою. Однак, якщо комуна в Італії – це найменша ланка адміністративно-територіального устрою, то територіальна громада в Україні – це базис всього місцевого самоврядування.

Українська територіальна громада може складатися з жителів одного чи кількох сіл, селищ, міст, що досягли 18-річного віку. Вони не мають бути визнані судом недієздатними. Вони називаються «членами територіальної громади». Крім того, члени територіальної громади – є колективним представником первинного суб'єкту місцевого самоврядування і являють собою джерело для всієї структури влади України, адже є активними представниками «народу України». В Італії комуна характеризиується: а) населенням; б) територією. В українській Конституції та Законі про місцеве самоврядування прописано лише територіальну ознаку територіальних громад, тоді як замість категорії «населення» фігурують окремі члени таких громад. Згідно з італійським Законодавчим декретом №197 (1996 р.) до комуни можуть належати такі громадяни Європейського Союзу, що живуть на теренах окремої італійської комуни. В Україні членами територіальної громади можуть бути лише дієздатні громадяни України.

Якщо італійська комуна має право видавати адміністративні акти, що обов'язкові до виконання, то українські територіальні громади не мають такого права. Вони можуть лише об'єднуватись для здійснення місцевого самоврядування, яке регулюється та контролюється місцевими органами центральної виконавчої влади.

Італійська комуна, її ознаки, повноваження та характер визначені статтею 114 Конституції Італії. Зміни до цієї статті внесені Конституцційним законом №3 (2001 р.). Українські територіальні громади регулюються лише положенням статті 6 Закону Укріни про місцеве самоврядування. Ознаками української територіальної громади є територіальна, майнова та фіскальна «спільність» членів територіальної громади. В італійському законодавстві вказано, що комуна – це організація, яка наділена рисами незалежності та автономії і має власний статут. На жаль, та-

кого положення відносно територіальних громад в українському конституційному праві не існує. Італійська комуна також наділена статусом юридичної особи.

Комуна як юридична особа через референдум може виступати ініціатором адміністративно-територіальних змін в Італії. Стаття 133 Конституції Італії відносить адміністративно-територіальні зміни до компетенції республіканського законодавства, однак, згідно із Законодавчим декретом №267 (2000 р.) комуна, разом із областю та категорією «зацікавлене населення» може бути ініціатором таких змін, висувати свої проекти на розгляд. Зокрема, комуна може ініціювати відокремлення комуни від певної адміністративно-територіальної одиниці та її приєднання до іншої. Інструментом для здійснення таких ініціатив є виключно місцевий референдум. В Україні ж такої норми не існує. Територіальні громади не мають права відокремлюватись від адміністративно-територіальних одиниць.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»: Науково-практичний коментар. – Київ: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1999. – 397 с. 2. Лазор О. Публічна самоврядна влада в Республіці Італія та Україні: Монографія. / О. Лазор, І. Шелепницька. – Київ-Львів, 2007. – 144 с. 3. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – №24.

Г.О. Шмирко, Л. В. Швець

ПРАВОВА ОХОРОНА ТОРГОВЕЛЬНИХ МАРОК

В сучасних умовах важливе значення для стимулювання попиту та успішної реалізації продукції відіграє її індивідуалізація спеціальними символічними позначеннями, здатними лише своїм зовнішнім виглядом привернути увагу споживачів та виокремити виготовлені товари від аналогічних виробів конкурентів. Функції таких позначень виконують торговельні марки.

Питання правової охорони торговельних марок, порушувалося в роботах Шевченка Я. М., Мироненка Н., Шишки Р. Б., Василенка І, Жарова В., Демченко Т., Зеніна І. А., Кашинцевої О. Ю., Мельника О. М., Мотильової В. Я., Підопригори О. А., Свядосца Ю. І., Сергєєва В. М., та інших.

Відповідно до Цивільного кодексу України торговельною маркою може бути будь-яке позначення або будь-яка комбінація позначень, які придатні для вирізнення товарів (послуг), що виробляються (надаються) однією особою, від товарів (послуг), що виробляються (надаються) іншими особами. Такими позначеннями можуть бути, зокрема, слова, літери, цифри, зображувальні елементи, комбінації кольорів [2, ст.492].

Система захисту прав на торговельну марку є одним із найбільш важливих стратегічних активів будь-якої держави.

Захист прав і законних інтересів суб’єктів інтелектуальної власності реалізується через механізм захисту, що є системою форм, способів і засобів діяльності відповідних юрисдикційних органів і зацікавлених осіб, спрямованою на захист прав і інтересів суб’єктів інтелектуальної власності.

Чинне законодавство передбачає такі форми захисту: неюрисдикційна і юрисдикційна-цивільно-правова, кримінально-правова, адміністративно-правова. Неюрисдикційна – передбачає дії юридичних і фізичних осіб щодо захисту своїх виключних прав на торговельну марку, які здійснюються ними самостійно, без звернення до державних або інших компетентних органів.

Юрисдикційна – передбачає діяльність уповноважених державою органів щодо захисту порушених прав або прав, що оспорюються. Суть такої форми захисту полягає в тому, що особа, права якої порушені неправомірними діями, може звернутися за захистом своїх прав у спеціально уповноважені державні органи - суд, Антимонопольний комітет та ін. [7, с.77].

Цивільно-правова – найбільш поширена процедура вирішення спорів щодо виключних прав на торговельні марки. Головна мета - не покарання порушника, а відновлення прав і компенсування збитків.

У зв'язку із цим законодавство України встановило досить широкий спектр способів захисту: 1) визнання виключного права; 2) визнання недійсним договору відносно прав на торговельну марку; 3) припинення дій, що порушують право, у тому числі усунення з товару, його упаковки незаконно використаного знака або позначення, схожого з ним настільки, що їх можна сплутати, або знищення виготовлених зображень знака або позначення, схожого з ним настільки, що їх можна сплутати; 4) відновлення положення, що існувало до порушення права; 5) компенсування збитків і інші способи компенсування матеріального збитку; 6) компенсування морального (нематеріального) збитку; 7) визнання незаконним рішення державного органу.

Підставою для притягнення порушника до цивільно-правової відповідальності є звернення власника виключних прав з позовом у суд.

Кримінально-правова відповідальність передбачає такі види покарання, як штраф, виправні роботи, позбавлення волі, конфіскація майна [4, ст.177].

Адміністративно-правова процедура зводиться, переважно, до звернення особи, права якої порушені, із заявою в Антимонопольний комітет України. Таке звернення можливо у випадку кваліфікації порушення прав на торговельну марку як акту недобросовісної конкуренції. У зв'язку із цим

Рішення Антимонопольного комітету може бути оскаржене в суді.

Відповідно до законодавства України власники виключних прав на об’єкти права інтелектуальної власності вправі звернутися до суду за захистом і вимагати від суду постановлення рішення про:

1) застосування негайних заходів щодо запобігання порушенню права інтелектуальної власності та збереження відповідних доказів;

2) зупинення пропуску через митний кордон України товарів, імпорт чи експорт яких здійснюється з порушенням права інтелектуальної власності;

3) вилучення з цивільного обороту товарів, виготовлених або введених у цивільний оборот з порушенням права інтелектуальної власності;

4) вилучення з цивільного обороту матеріалів та знарядь, які використовувалися переважно для виготовлення товарів з порушенням права інтелектуальної власності;

5) застосування разового грошового стягнення замість відшкодування збитків за неправомірне використання об’єкта права інтелектуальної власності. Розмір стягнення визначається відповідно до закону з урахуванням вини особи та інших обставин, що мають істотне значення;

6) опублікування в засобах масової інформації відомостей про порушення права інтелектуальної власності та зміст судового рішення щодо такого порушення [9].

Всі спеціальні закони у сфері інтелектуальної власності містять норму, що передбачає можливість застосування інших, передбачених законодавчими актами, заходів, пов’язаних із захистом їхніх прав. Крім цього, спеціальне законодавство конкретизує способи захисту права на окремі об’єкти права інтелектуальної власності, які враховують їхню специфіку.

Доведення в судовому засіданні фактів, що мають матеріально-правове значення, які становлять предмет доведення дає правовласникові право вимагати застосування згаданих вище способів захисту [9].

Закон не дає вичерпного переліку дій, які варто кваліфікувати як порушення права на торговельну марку.

Зокрема, неправомірними варто визнати такі дії: 1) нанесення знаку на будь-який товар, для якого цей знак не зареєстровано; 2) зберігання товару з нанесеним на нього знаком, для якого знак не зареєстрований, з метою пропонування для продажу,

продаж, імпорт (ввезення) та експорт (вивезення); 3) застосування його під час пропонування та надання будь-якої послуги, для якої знак не зареєстровано; 4) застосування його в діловій документації чи в рекламі та в мережі Інтернет, у тому числі в доменних іменах особою, яка не є власником свідоцтва на цей знак або яка не має відповідного дозволу на його використання; 5) використання зареєстрованого знаку стосовно наведених у свідоцтві товарів і послуг особою, яка не є власником свідоцтва на знак або не набула цього права за договором; 6) використання зареєстрованого знаку стосовно товарів і послуг, споріднених з наведеними у свідоцтві, якщо внаслідок такого використання можна ввести в оману щодо особи, яка виробляє товари чи надає послуги; 7) використання позначення, схожого із зареєстрованим знаком, стосовно наведених у свідоцтві товарів і послуг, якщо внаслідок такого використання ці позначення й знак можна сплутати; 8) використання позначення, схожого із зареєстрованим знаком, стосовно товарів і послуг, споріднених з наведеними у свідоцтві, якщо внаслідок такого використання можна ввести в оману щодо особи, яка виробляє товари чи надає послуги, або ці позначення й знак можна сплутати; 9) передача права власності на знак, якщо вона може стати причиною введення в оману споживача щодо товару й послуги або щодо особи, яка виготовляє товар чи надає послугу [7].

Отже, система захисту прав на торговельну марку є одним із найбільш важливих стратегічних активів будь-якої держави.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. Тлумачення від 15.05.2014– Режим доступу: - http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр. 2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 рРедакція від 30.09.2015,.– Режим доступу: - http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15. 3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. – Редакція від 06.10.2015,. – Режим доступу: - http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731-10. 4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. Редакція від 05.11.2015– Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14. 5.Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004р.. Редакція від 01.09.2015 – Режим доступу: - http://zakon4.rada.gov.ua/ laws/show/1618-15. 6. Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15.12.1993 р. Редакція від 21.05.2015– Режим доступу: - http://zakon4. rada.gov.ua /laws/show/3689-12. 7. Мироненко Н. Захист прав на торговельні марки: українська практика та європейський досвід //Право України, 2011 № 3. 8. Шишка Р. Б. Охорона права інтелектуальної власності (авторсько-правовий аспект): Монографія. – Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. – 368 с. 9. Право інтелектуальної власності – Режим доступу: http://readbookz.com/book /192/7099.html.

Г. В. Бондаренко

ДО ПРОБЛЕМИ ПОДОЛАННЯ ЗБИТКОВОСТІ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Центральним завданням державного регулювання підтримки потужності збиткових підприємств є, перш за все, вибір відповідного регіону, ступінь його депресивності і стан виробничого фонду з точки зору забезпеченості ресурсами. Деякі автори [1,2] в принципі відкидають саму постановку питання, оскільки вважають, що для такої задачі неможливо побудувати критерій оптимальності. Тим часом, цей критерій є тим силовим полем, яке певним чином орієнтує досить різноманітні підприємства або регіони. Звідси, зокрема, випливає висновок про те, що державне управління має базуватися на певному критерії оптимальності.

Постановка питання про вивчення економіки конкретного промислового регіону та його зв'язки з іншими регіонами дає відомі підстави для проведення зазначеного аналізу з точки зору теорії міжнародної торгівлі. Однак, в даному випадку застосування цієї теорії неприйнятно, оскільки для будь-якого регіону перевищення ввезення продукції над вивезенням є благом. Це говорить про залучення коштів в регіон, і на території даного району використовується продукція, вироблена в

інших частинах країни. Таким чином, головний принцип державного регулювання - рівномірний розвиток усіх регіонів України. Іншими словами, кращим показником розвитку того чи іншого промислового регіону є рівень життя населення, яке тут проживає. Дана робота стосується підприємств вугільної промисловості.

Практично за всю доступну для огляду ретроспективу вугільна промисловість ставилася до планово-збиткових галузей. Такий в значній мірі вона залишається і зараз. Дотації за своєю суттю завжди породжували принципи утриманства, оскільки стимули для зниження виробничих витрат практично були відсутні. Ареал нестабільних територій в Донецькому басейні істотно розширився. Стосовно до економіко-екологічної ситуації у вуглепромислових регіонах, де зосереджені довго функціонуючі збиткові шахти державної форми власності, слід проводити особливу стратегію розвитку. Суть її може бути виражена моделлю розвитку регіону з комплексною диверсифікацією виробництва в напрямку підвищення ефективності природоохоронних заходів на тлі створення нових робочих місць, утилізації техногенних відходів шахт і збагачувальних фабрик шляхом переробки териконів, виробництва будматеріалів і використання тепла шахтної води.

В даний час оцінка внутрішніх можливостей вугледобувного підприємства цікавить, в першу чергу, власників - держави і приватних інвесторів. Тому найбільш важливим є формування поліресурсного потенціалу підприємства, що дозволяє відобразити його структурні компоненти. Але продовження експлуатації збиткових шахт на нинішньому етапі розвитку нашої держави визнано недоцільним. При цьому зазначено, що шахти, які мають достатньо запасів і відповідні резерви по потужності, можуть бути підготовлені до беззбиткової роботи. З використанням методики моделювання розвитку шахт нами виконано аналіз зміни економічного потенціалу підприємств за рахунок переробки териконів, використання теплової енергії шахтної води та метану. Доведено, що якщо сьогодні збитки на рівні ***EVA*** в Селидівському регіоні складають більше 140 млн.грн., то при розвитку диверсифікованих виробництв (особливо переробки териконів) з. негативні значення ***EVA*** при роботі збиткових шахт знизяться до рівня - 36 млн.грн.

Список використаних джерел

1.Акмаев А.И., Белозерцев О.В. Исторические предпосылки развития кризисных процессов в угольной промышленности // Прометей. - 2003. - №3 (12). -С.222-233. 2.Близнюк А.М., Конішева Н.Й. Інноваційна стратегія розвитку вугільної промисловості Донецької області. Економіка промисловості. - №1. – 2005. – С. 25-39.

Р. Ю. Грицко, С. Р. Грицко

КЛІНІКА РОДИННОЇ МЕДИЦИНИ: ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ ТА НАУКИ З ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Клініка – це заклад охорони здоров’я, в якому надається лікувально-профілактична допомога населенню і провадиться навчальна робота та наукові дослідження.

Сімейна (родинна) медицина останніми роками зайняла важливе місце як підсистема у системі охорони здоров’я України, а професіонали цієї сфери охорони здоров’я, згідно Закону України «Про внесення змін до Основ законодавства про охорону здоров’я щодо удосконалення надання медичної допомоги» від 07.07.2011 р. № 3611-VI, надають виключно первинну медичну допомогу в амбулаторних умовах або за місцем проживання (перебування) пацієнта [4, ст. 35-1]. Вторинну (спеціалізовану) медичну допомогу, що надається як в амбулаторних, так і в стаціонарних умовах, сімейним лікарям надавати заборонено [там же, стаття 35-2]. Натомість, сімейним лікарям цією ж статтею названого закону надана інтегративна (об’єднувальна) функція в якій сказано, що вторинна (спеціалізована)

чи третинна (високоспеціалізована) медична допомога надається безоплатно відповідно до медичних показань за направленням сімейного лікаря.

Враховуючи поліпрофільність спеціальності «загальна практика – сімейна медицина» і відсутність амбулаторних закладів, в яких повноцінно могли навчались майбутні сімейні лікарі як на додипломному етапі, так і в інтернатурі та у процесі безперервного професійного розвитку, проведена реорганізація комунальної 5-ої міської клінічної поліклініки м. Львова, яка вже до того була клінічним закладом охорони здоров'я і працювала на правах самостійної юридичної особи.

На базі поліклініки створено 3 центри: центр первинної медичної допомоги (ЦПМД), до якого увійшли 5 відділень сімейної медицини, 2 амбулаторії, підліткове відділення валеології та первинної профілактики. Другим центром став консультативний лікувально-діагностичний центр, який об'єднав усі спеціалізовані діагностичні та лікувальні відділення й кабінети поліклініки. Третій центр – центр стаціонарної допомоги організовано для надання такої допомоги як в умовах денних стаціонарів поліклініки для дорослих хворих (терапевтичних, неврологічних, хірургічних тощо) і дітей, так і вдома (централізований домашній стаціонар).

На основі наукових досліджень з використанням механізмів державного управління, їх методів, важелів та інструментів у процесі реорганізації клінічної поліклініки розроблено нову модель закладу амбулаторної допомоги – клініку сімейної медицини. Опрацьовано положення про підрозділи цього закладу і посадові інструкції фахівців усіх відділень і кабінетів, в тому числі й лікаря-стоматолога, які стали інструментами комплексного механізму державного управління зміненою структурою та функціями нового закладу охорони здоров'я з надання первинної медичної допомоги [2, с. 25-26].

На засадах аутсорсингу була створена науково-інноваційна рада при головному лікареві закладу і проведені значні наукові дослідження, результатом яких став захист 2 кандидатських і 2 докторських дисертацій за спеціальністю «механізми державного управління» доцентами Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, що виконані у Львівському регіональному інституті державного управління Національної академії державного управління при Президентові України [1, 2; 3; 6].

Основними важелями комплексного механізму державного управління, що включає політичний, організаційний, мотиваційний, економічний та правовий механізми, стали доступність, керованість, профілактична спрямованість, стандартизація і доказовість всіх лікувально-профілактичних заходів, які реалізують у закладі первинної медичної допомоги 85,9 тис. мешканців м. Львова 76 сімейних лікарів центру ПМД [5].

Активне застосування названих важелів механізмів державного управління з акцентом на профілактичну спрямованість медичних послуг фахівців родинної медицини у великому міському закладі первинної медичної допомоги сприяло зниженню кількості інфарктів міокарда серед 67,8 тис. приписного дорослого населення зі 128 випадків у 2011 році до 88 випадків у 2014 році.

Висновки. 1. Використання механізмів, важелів, методів та інструментів державного управління реформуванням первинної медичної допомоги на засадах сімейної медицини та її розвитком сприяє постійному підвищенню якості та ефективності роботи фахівців родинної медицини. 2. Клініки родинної медицини, в яких інтегровані послуги родинних лікарів із вузькими спеціалістами, які надають вторинну медичну допомогу на догоспітальному етапі, виконують важливу роль не лише щодо постійного підвищення якості та ефективності лікувально-реабілітаційної допомоги хворим і профілактики найпоширеніших захворювань. Вони сприяють підготовці компетентних спеціалістів сімейної медицини як на додипломному, так і на післядипломному етапах медичної освіти, а також сприяють дослідженню впливу механізмів державного управління на подальший розвиток

сфери первинної медичної допомоги на засадах родинної медицини.

Список використаних джерел

1.Грицко Р. Ю. Державне управління системою освіти фахівців сімейної медицини в Україні [Текст] / Р. Ю. Грицко. – Дрогобич: Посвід, 2014. – 364 с. 2.Грицко Р. Ю., Фуртак І. І., Морочковський Р.С. Напрямки управління впровадженням, діяльністю та вишколом фахівців сімейної медицини в Україні – Львів: Сполом, 2013. – 188 с. 3.Пітко Я. М. Роль державних органів управління і місцевого самоврядування в механізмі реформування первинної медико-санітарної допомоги: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата наук з державного управління: спец. 25.00.02 – механізми державного управління / Я. М. Пітко. – Львів, 2010. – 22 с. 4.Про внесення змін до Основ законодавства України про охорону здоров'щодо удосконалення надання медичних послуг / Закон України від 07.07.2011 р. № 3611-VI. 5.Механізми державного управління: сутність і зміст / Р. М. Рудницька, О. І. Сидорчук, О. М. Стельмах; за ред. М. Д. Лясечка, А. О. Чемериса. – Львів: ЛРІДУ, 2005. – 28 с. 6.Грицко Р.Ю., Надюк З.О., Мартинюк І.І., Проблеми сімейної медицини в контексті державної політики України з охорони здоров'я / В кн. Державна політика у сфері охорони здоров'я: кол. моногр.: у 2 ч. / [кол. авт.; упоряд. проф. Я.Ф. Радиш; передм. та заг. ред. проф. М.М. Білинської, проф. Я.Ф. Радиша]. – К.: НАДУ, 2013. – Ч. 2. – 484 с. – С. 93-147.

Ф. Ф. огли Алишанов

ЛОГІСТИЧНА СИСТЕМА: ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ

Поняття логістичної системи є одним із базових понять логістики. Існують різні системи, які забезпечують функціонування економічного механізму. В цій множині необхідно розрізняти саме логістичні системи з метою їх аналізу та удосконалення.

Афанасьєв М. В. [1] визначає термін «логістична система» як будь-яку цілісну суспільну велику систему, яка шукає і знаходить найбільш ефективну форму системної організації свого функціонування та розвитку. Гаджинський А. М. [2] розглядає логістичну систему, як організацію економічних відносин між агентами економіки, які взаємодіють між собою з питань управління потоковими процесами з метою реалізації логістичних рішень. В.С.Лукинський [6] розглядає логістичну систему, як складну організаційно завершену (структуровану) економічну систему, яка складається з елементів – ланок, взаємопов'язаних в єдиному процесі управління матеріальними і супровідними потоками. А.В.Парфьонов [7] зазначає, що логістична система – важлива частина ринкового механізму розширеного відтворення, формована з метою реалізації та узгодження економічних інтересів безпосередніх учасників підприємницьких процесів шляхом найбільш ефективного використання суспільних ресурсів, існуючих на певному історичному етапі в умовах господарювання. Б.К.Плоткін [8] дає таке поняття: логістична система – це повне і надійне забезпечення споживачів засобами виробництва в умовах ринку. В.І.Сергєєв [10] розглядає логістичну систему як складну економічну систему, що скла- дається з взаємопов'язаних елементів – ланок управління. С.А.Уваров [8] вважає, що логістична система – це система управління рухом матеріало- потоків від поставок сировини до постачань готової продукції, а також фінансових та інформацій- них потоків, які сприяють руху матеріалів, це адаптивна система зі зворотним зв'язком, виконує ті чи інші логістичні операції.

Враховуючи ряд властивостей та певних особливостей функціонування виділяють багато видів логістичних систем. Найбільш точну класифікацію логістичних систем наводить український науковець Є.Крикавський.

Основними ознаками класифікації логістичних систем, запропонованими науковцем, є інституціональний поділ, фазовий поділ, функціональний поділ, поділ за функціями управління, предметно-структурний поділ, поділ за компонентами ефективності. Класифікація показує багатоаспектність логістичних систем. Така широка класифікація дозволяє визначити чіткі цілі впровадження системи логістики на підприємстві, максимально її пристосувати до внутрішнього середо-

вища системи та виду діяльності підприємства. Науковцем здійснено класифікацію логістичних систем за інституціональним, фазовим, функціональним, предметно-структурним поділом, за функціями управління та компонентами ефективності [9,с.74].

Логістичні системи за інституціональною ознакою поділяють на макро- та мікрологістичні системи.

Макрологістична система – це велика система управління матеріальними потоками, що охоплює споживачів, промислові, посередницькі, торговельні, транспортні підприємства та організації різних відомств, розміщених у різних регіонах країни або в різних країнах. Макрологістична система є певною інфраструктурою економіки регіону, країни або групи країн. Прикладами макрологістичних систем можуть бути об'єднання транспортних перевезень різних країн з метою оптимізації логістичних витрат, часу та безпеки вантажів – мультимодальні системи (інтермодальні), термінальні та ін.

Макрологістичні системи, у свою чергу, класифікують за трьома ознаками: 1) за ступенем глобалізації: державні, міждержавні, трансконтинентальні; 2) за адміністративно-територіальним розподілом: районні, міжрайонні, міські, регіональні, обласні, міжрегіональні, республіканські, міжреспубліканські; 3) за об'єктно-функціональною ознакою: групи підприємств, відомчі, галузеві, міжгалузеві, торгові, військові, інституційні, транспортні та ін.

Завданнями макрологістики, як правило, є: формування міжгалузевих матеріальних балансів; оптимізація адміністративно-територіальних розподільчих систем для багатоасортиментних матеріальних потоків; розміщення на заданих територіях складських комплексів загального користування, вантажних терміналів, диспетчерських центрів; організація транспортування та координація роботи різних видів транспорту в транспортних вузлах та ін. окремих логістичних процесів.

Сучасний розвиток логістичних систем підприємства характеризується певними особливостями. Логістична система підприємства стає більш інтегрованою, а межі її функціонування, стосовно конкретного підприємства, стають менш чіткими. Це свідчить про здатність логістичної системи розвиватися у складніші, глобальніші системи. Ці тенденції необхідно враховувати при формуванні логістичної системи аптечних мереж.

Поняття логістичної системи є одним з основних понять усієї теорії логістики. Виокремлення та визначення логістичної системи для її аналізу та подальшого удосконалення є складним завданням, оскільки існують різноманітні системи, що забезпечують функціонування підприємства, в тому числі й підприємства водного транспорту, як складного економічного механізму.

Формування логістичної системи підприємства водного транспорту повинно бути спрямоване на удосконалення логістичних процесів та зменшення загальних витрат суб'єкта господарювання. Аналіз властивостей логістичних систем дав змогу виявити, що однією з них є економічна надійність – можливість досягнення раніше запланованих економічних показників з мінімальними витратами, із залученням оптимальних ресурсів та з максимальною прибутковістю для підприємства. У практичній діяльності організація логістичної системи підвищує адаптивність підприємства до зовнішнього середовища, дає можливість розширення діяльності, зміцнення позицій на ринку. Покращується організація праці, підвищується результативність, ефективність та скорочуються витрати на виконання багатьох економічних процесів. Таким чином, забезпечується досягнення логістичних цілей та завдань, які спрямовані на оптимізацію діяльності підприємства та зменшення загальних витрат.

Отже, логістична система – основа підвищення ефективності функціонування підприємств водного транспорту. Це впорядкована високозінтегрована система, за допомогою якої можливо здійснювати планування, управління та реалізацію

логістичних функцій і завдань. Організація діяльності підприємств водного транспорут на засадах логістики максимально пристосує внутрішні економічні процеси до зовнішніх, а формування логістичної системи забезпечить плавний перехід від одного економічного процесу підприємства до наступного. Процеси стануть узгодженими та оптимізованими. Це забезпечить підвищення конкурентоспроможності підприємства та пристосує його до зовнішніх макроекономічних систем. За рахунок формування системи логістики на підприємствах водного транспорту підвищується якість та продуктивність праці робітників, що свідчить про мотиваційні властивості логістики для персоналу. Формування логістичної системи дозволяє об'єднати усі внутрішні процеси підприємства в єдине ціле та безконфліктно пов'язати їх з процесами, що відбуваються у зовнішньому середовищі. За таких умов загальні витрати будуть знижуватися, прибуток – зростати, а ефективність функціонування підприємства – підвищуватися.

Список використаних джерел

1. Афанасьева Н. В. Логистические системы и российские реформы / Н. В. Афанасьева. – СПб. : Изд. Санкт-Петербург. ун-та экономики и финансов, 1995. – 257 с. 2.Гаджинский А. М. Логистика / А. М. Гаджинский. – М. : Информационно- внедренческий центр «Маркетинг», 2002. – 228 с. 3. Крикавський Є. Логістика. Основи теорії: [підручник] / Є.В. Крикавський. – Львів: Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», Інтелект-Захід, 2004. – 416 с. 4.Кульчицький Б.В. Економічні системи суспільства: теорія, методологія, типологізація / Б.В. Кульчицький. – Львів, 2003. – 352 с. 5.Ларіна Р.Р. Регіональні логістичні системи (формування, управління та стратегія розвитку): монографія / Р.Р. Ларіна. – НАНУ Інститут економіко-правових досліджень. – Донецьк: Изд-во «ВИК», 2004. – 372 с. 6. Лукинский В. С. Модели и методы теории логистики / Лукинс- кий В. С. – 2-е изд. – СПб. : Изд. «Питер», 2008. – 448 с. 7.Парфенов А. В. Методология формирования логис- тической системы управления потоковыми процессами в транзитивной экономике / А. В. Парфенов. – СПб. : СПбГУЭФ, 2001. – 183 с. 8. Плоткин Б. К. Введение в коммерцию и коммерческую логистику: учебн. пособ. / Б. К. Плоткин. – СПб. : Изд. Санкт-Петербург ун-та экономики и финансов, 1996. – 345 с. 9.Сергеев В. И. Логистика в бизнесе / В. И. Сергеев. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 680 с. 10. Уваров С. А. Логистический менеджмент. Управление запасами : учебн. пособ. / С. А. Уваров. – СПб.: СПбГУЭФ, 2003. – 200 с.

С. Г. Бойко

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ В РЕФОРМУВАННІ СФЕРИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Державну політику в сфері управління охороною здоров'я, в умовах переходу до ринкових відносин, доцільно розглядати в двох напрямках: на загальнодержавному та на регіональному рівнях. Однак, не виважена політика може призвести або до надмірного централізму, або до неефективної децентралізації.

На думку вітчизняних науковців, за роки соціальних та економічних реформ розходження між регіонами України в розвитку системи охорони здоров'я населення стали настільки значними, що вимагають розробки і проведення регіональної політики відповідно до територіальних умов, що склались [2]. Регіоналізація здійснюється, в першу чергу, через використання регіонально-конкретизованих стратегій соціально-економічного розвитку, які б виходили із загальнодержавних цілей та враховували можливості, ресурси й інтереси регіонів [4, с. 11].

Регіональний принцип реалізації державної політики слід вважати прогресивним явищем, яке має сприяти забезпеченню рівного доступу громадян, що проживають на територіях з різними економіко-географічними ознаками, до життєво необхідних послуг цивілізації. В цьому аспекті першочерговим завданням регіональної політики можна вважати забезпечення рівного доступу населення різних регіонів до забезпечення здоров'я та послуг в галузі охорони здоров'я [3]. З метою мінімізації територіальних диспропорцій доцільно класифікувати регіони за певними показниками, визначати специфіку факторів ризику і формувати адекватну політику щодо охорони здоров'я в регіонах [2].

Підтверджуючи наявність відмінностей між системами охорони здоров'я в різ-

них регіонах України, вітчизняні вчені вказують на доцільність розробки державної регіональної політики в сфері охорони здоров'я [6, 12].

Удосконаленню державного управління охороною здоров'я на регіональному рівні присвячено низка наукових праць. Так, В. І. Куценко, Г. І. Тріленберг досліджували ресурсний потенціал системи охорони здоров'я регіону [11], [5, с. 17]. Т. І. Пахомова – функції стратегічного планування у сфері охорони здоров'я на рівні регіону [10].

У наукових працях Т.М. Носуліч: «Сучасний стан розвитку системи охорони здоров'я України: проблеми та шляхи їх вирішення», «Роль системи охорони здоров'я у забезпеченні сталого розвитку України», «Територіальні особливості формування і розвитку ринку медичних послуг Вінницької області» [7, 8, 9] аналізується сучасний стан, тенденції та проблеми розвитку системи охорони здоров'я України, основні передумови реформування сфери, можливості та ризики здійснюваних реформ. Автором встановлено, що важливим на сьогодні для досягнення максимального ефекту діяльності системи охорони здоров'я та ринку медичних послуг є раціональне територіальне та економічне використання ресурсної бази медичної сфери, а через неї і послуг, що отримує населення. Для цього була розроблена так звана *модель територіально-економічної доступності медичних послуг* та адаптована на прикладі регіону, зокрема Вінницької області, яка є типовою для дослідження ринку медичних послуг, оскільки відтворює всі тенденції його розвитку. Таким чином, авторка наголошує на необхідності *виділити складові даної моделі*. До розроблюваної моделі пропонується *включити основні блоки*, що безпосередньо формують ринок медичних послуг регіону (складові): І блок: матеріально-ресурсну базу системи охорони здоров'я області, як основу ринку медичних послуг; ІІ блок: власне територіальну доступність медичних послуг (можливість населення області найшвидше отримати медичну допомогу у відповідній кількості та якості); ІІІ блок: власне економічну доступність медичних послуг (визначається ціновою політикою стосовно цих послуг, доходами населення, бажанням бути здоровим та готовністю за це платити); IV блок: результати діяльності ринку медичних послуг (рівень захворюваності населення області, рівень задоволеності населення медичним обслуговуванням).

Для держави надзвичайно актуальною є проблема побудови бюджетної системи, заснованої на принципах фінансової децентралізації. Під нею в науковій літературі розуміється система збалансованих податково-бюджетних взаємин органів влади і керування різних рівнів на всіх стадіях бюджетного процесу, заснована на певних основоположних принципах [1, с. 24].

За умов урахування інтересів населення, належної інформаційної бази, прозорості використання державних коштів, автономізації надавачів медичних послуг, контрактних основ їх надання створюються можливості ефективного розвитку системи охорони здоров'я, ринку медичних послуг як на державному, так і регіональному рівнях. З огляду на це виникла необхідність в розробці дієвих механізмів державного управління системою охорони здоров'я, заснованих, зокрема, й на бюджетній децентралізації. При формуванні місцевих бюджетів повинні враховуватися можливості, ресурси та інтереси регіонів, реалізовуватися їх конкурентні переваги, що буде сприяти соціально-економічному розвитку регіонів, підвищенню їх фінансової стійкості.

Список використаних джерел

1. Горленко І.О., Тарангул Л.Л. Економічні райони України: Посібник. – К., 1999. – 205 с. 2. Жаліло Л. І., Солоненко І. М., Кунгурцев О. В., Мартинюк О. І., Солоненко Н. Д. Нові технології управління реформуванням галузі охорони здоров'я: регіональний аспект // Главный врач. – 2003. – № 11. – С. 77–79. 3. Жаліло Л. І., Солоненко І. М., Кунгурцев О. В., Мартинюк О. І., Солоненко Н. Д. Ефективність регіональної стратегії в державній політиці збереження здоров'я населення України // Главный врач. – 2003. – № 11. – С. 79–82. 4. Кириленко О.П., Місцеві бюджети України (історія, теорія, практика). – К.: НІОС, 2000. – С. 384. 5. Куценко В. І., Тріленберг Г. І.

Сфера охорони здоров'я: соціально-економічні та регіональні аспекти. – К., 2005. – 366 с. 6. Латишев Є. Є. стан впровадження сімейної медицини в регіонах // Главный врач. – 2004. – № 6. – С. 40–47. 7. Носуліч Т.М. Сучасний стан розвитку системи охорони здоров'я України: проблеми та шляхи їх вирішення / Т.М. Носуліч // Продуктивні сили і регіональна економіка: Зб. наук. пр.: У 2 ч. / РВПС України НАН України. – К.: РВПС України НАН України, 2008. – Ч.ІІ. – С. 158-163. 8. Носуліч Т.М. Роль системи охорони здоров'я у забезпеченні сталого розвитку України / Т.М. Носуліч // Національне господарство України: теорія та практика управління: [зб. наук. праць] / Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України». – Київ: ДУ ІЕПСР НАН України, 2011. – С. 86-92.9. Носуліч Т.М. Територіальні особливості формування і розвитку ринку медичних послуг Вінницької області / Т.М. Носуліч // Продуктивні сили і регіональна економіка: Зб. наук. пр.: У 2 ч. / РВПС України НАН України. – К.: РВПС України НАН України, 2007. – Ч.1. – С. 276-281. 10. Пахомова Т. І. Проблеми стратегічного планування регіонального розвиту в контексті охорони здоров'я // Главный врач. – 2003. – № 9. – С. 61–63. 11.Трілленберг Г. І. Організаційно-економічний механізм формування і використання ресурсного потенціалу системи охорони здоров'я регіону. Автореферат на здобуття наукового ступеню кандидата економічних наук. – Львів, 2004. – 23 с. 12. Ціборовський О. М. Напрямки реалізації державної регіональної політики в галузі охорони здоров'я // Главный врач. – 2003. – №9. – С. 60–61.

О. В. Делія

АНАЛІТИЧНІ ЦЕНТРИ У ДЕРЖАВНО-ПОЛІТИЧНОМУ ПРОЦЕСІ

Торік глобальний рейтинг провідних експертно-аналітичних центрів у (The Think Tank Index, 2014 р.) включив Україну до списку 25 країн, що мають найбільшу кількість так званих «фабрик думок» (think thank) – 47. У даному дослідницькому проекті із вивчення експертно-аналітичних установ та їхньої ролі у державній політиці були задіяні 1950 експертів з усього світу, останні проаналізували діяльність 6618 експертно-аналітичних організацій зі 182 країн. За результатами у структурі рейтингу було виокремлено 4 основні групи: Провідні аналітичні центри світу. Провідні аналітичні центри по регіонах. Провідні аналітичні центри за напрямами досліджень. Провідні аналітичні центри за спеціальними досягненнями.

Не вдаючись до аналізу трендів даного рейтингування, зупинимось на диспозиції вітчизняних експертно-аналітичних структур. За критеріями включення до рейтингу кращих світових аналітичних центрів увійшов Центр Разумкова. У локальному рейтингуванні аналітичних центрів Центральної і Східної Європи 5 місце отримав Центр Разумкова, 32 місце – Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, 40 місце – Міжнародний центр політичних досліджень. До рейтингу за напрямами досліджень були включені: Центр освітньої політики, Міжнародний центр політичних досліджень. До топ аналітичних центрів, які займаються спеціальними дослідженнями, увійшов Інститут економічних досліджень та політичних консультацій [1].

Водночас не викликає сумнівів, що відсутність вітчизняних аналітичних центрів у глобальних топах за екологічним напрямом, напрямами енергетики та ресурсної політики, зовнішньої політики і міжнародних відносин, прозорого і належного врядування, технологічного напряму тощо, є беззаперечною точкою зросту для вітчизняного інституціоналізованого експертного середовища. До того ж ускладнення системи державного управління, глобалізаційні процеси актуалізують роль експертного середовища у процесі вироблення державної політики, виокремлюють комплекс питань щодо організації результативних форм партнерства держави і аналітичних центрів, виконання останніми функцій медіації.

Перспективним стратегічним напрямом участі експертно-аналітичних структур у виробленні державної політики, зважаючи на вагомість наслідків схвалюваних рішень, є максимальне розвинення деліберативного процесу із залученням до обговорення суспільно-значущих проблем великої кількості стейкхолдерів. Оптимізації процесу прийняття політичних рішень сприяє реалізація аналітичними центрами фу-

нкції втілення політики через адвокацію існуючої державної політики [2].

Результати соціологічного дослідження, проведеного фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва у листопаді-грудні 2014 р., зафіксували високій рівень (50% респондентів) усвідомлення представниками державної влади впливу аналітичних центрів на вітчизняну державну політику. Проте більшість опитаних зазначили, що використання експертних матеріалів аналітичних центрів має спорадичний та несистемний характер. Основною проблемою на шляху ефективної співпраці аналітичних центрів та державних органів респонденти назвали брак фінансів щодо залучення «фабрик думок» до вивчення пріоритетних державних програм та відсутність узагальненої інформації про діяльність експертно-аналітичних установ [3].

Список використаних джерел

1. Всесвітній індекс-рейтинг аналітичних центрів - «2014 Global Go to Think Tank Index Report». – [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.euroosvita.net/prog/print.php/prog/print.php?id=3834. 2. Гимазова Ю.В. От «фабрик мысли» к «центрам публичной политики»: международный опыт и перспективы России // Вестник Университета (Государственный университет управления). – 2012. - №4. – С.10–14. 3. Незалежні аналітичні центри України у процесі вироблення політики: перешкоди перспективи та взаємні очікування у співпраці з органами державної влади. – [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://policy-analysis.org/wp-content/uploads/2015/01/Dem_init_Think-tanks_141.pdf.

О. В. Онуфрієнко

КЛАСИФІКАЦІЯ ФОРМ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ І ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У КОНТЕКСТІ НАУКИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ: ПОШУКИ НОВИХ ПІДХОДІВ

Проблема класифікації в науковій літературі подається іноді як така, що має майже виключно дидактичний характер. У той же час необхідність вивчення різних форм взаємодії громадянського суспільства й держави в цілому та органів державного управління зокрема стала одним із чинників зародження компаративних напрямків у суспільних науках. Дійсно, виокремлення у складній соціальній дійсності різних класів предметів, процесів, явищ, що мають спільне й особливе, їх групування у системи та сім'ї відповідно до розбіжностей і тотожностей, логічно результує у комплексні порівняльні дослідження. Їх мета, зокрема, - з'ясування специфіки культурно-цивілізаційних факторів, що зумовлюють «визрівання» тієї чи іншої фундаментальної форми взаємодії суспільства та держави, оцінка ефективності більш конкретних моделей взаємодії органів державного управління та окремих інститутів громадянського суспільства тощо.

Довгий час залишаючись переважно в межах політичної науки, тематична проблематика (у міру накопичення різноякісних даних суспільного життя та відповідно до парадигм розвитку наукової доктрини) постійно ускладнюється, вимагає власного розв'язання в контексті оновлених методик наукового пошуку, потребує перегляду з сучасних позицій відносно нової науки державного управління, для якої компаративний напрямок убачається одним із найперспективніших як на рівні теорії, так і на рівні використання результатів порівняльних досліджень у практиці державного будівництва.

Історія концептуального розвитку ідеї громадянського суспільства нерозривно пов'язана з постановкою проблеми різних форм та моделей його взаємодії з державою. Компаративний аналіз наявних підходів до класифікації таких форм дає достатні підстави вважати, що:

1). Значна частина класифікацій виходить з ідеї про протистояння і взаємозалежність держави та громадянського суспільства, яку було сформульовано ще в контексті концепції суспільного договору (запропонованої в межах філософсько-синкретичного знання, до остаточного розмежування предметів та оформлення рі-

зних суспільних наук). При цьому основну увагу дослідників привертає проблема історичної трансформації змісту цього протистояння та сучасні тематичні тенденції. Збагачення підходів до класифікації звичайно відбувається за допомогою використання даних та інструментарію соціології (індексний аналіз), культурології, семіотики тощо. Запозичені дані визначають по суті характер всього пропонованого підходу до класифікації та її основні критерії. Саме так з'являються за суттю соціологічні, культурологічні, політологічні класифікації тощо. Ці факти підкреслюють як міждисциплінарність тематичної проблематики, визначену неможливістю розв'язати цю проблему в межах лише однієї суспільної науки, так і нагальну необхідність її вивчення в контексті науки державного управління.

2). У той же час переважна частина досліджень (не завжди зважаючи навіть на наукову спеціалізацію їх авторів) фактично залишається в межах політичної науки із характерним для останньої концептуально-категоріальним апаратом: дихотомії «патерналізм-лібералізм», «авторитаризм-демократія» утворюють необхідну основу більшості наявних підходів до класифікацій, незважаючи на суттєву деградацію власного семантичного змісту в сучасних реаліях постмодерну.

3). Необхідно констатувати рівнозначне використання та іноді очевидно ототожнення категорій «моделі», «форми», «варіанти», «типи», «способи», «групи форм» взаємодії громадянського суспільства та держави тощо (категорія «модель взаємодії» уявляється найбільш частотною).

Обґрунтовуючи принципово новий підхід до класифікації в контексті науки державного управління, пропонуємо віднести до основних форм діалектичної взаємодії громадянського суспільства та держави складні процеси одночасної багатоаспектної конвергенції і дивергенції, що відбуваються в інституціональній, ціннісній, телеологічній, інструментальній площинах [1, с. 6-8]. Розуміння цього дозволяє виокремити фундаментальний рівень класифікації - конвергентні, дивергентні та змішані (гібридні) форми взаємодії. Першим притаманна системна конвергенція інститутів громадянського суспільства та держави, практична реалізація концепції суспільного договору, переважно еволюційний усталений розвиток відносин між ними, що найбільше проявляється в інституціональній, ціннісній та телеологічній площинах. Дивергентні форми взаємодії у всьому їх спектрі (від суспільств з авторитарним політичним режимом до постмодерністських моделей концентрування громадянського суспільства та держави на власних цілях) характеризуються віддаленням громадянського суспільства та держави, передусім на інституційному та телеологічному рівнях. Змішані, або гібридні, суспільства є результатом різноспрямованої взаємодії інститутів громадянського суспільства й органів державного управління [1, с. 9-12].

Кожна форма взаємодії передбачає різні моделі власної практичної реалізації (другий рівень класифікації). Вони зумовлені специфікою історичного розвитку та, в кінцевому рахунку, – культурно-цивілізаційними факторами (які утворюють окрему групу критеріїв класифікації). Зокрема, конвергентні форми взаємодії найбільш послідовно реалізуються в країнах «Заходу», в яких ідею громадянського суспільства було теоретично сформульовано і практично втілено у суспільне життя; незважаючи на схожість, конкретні моделі (англо-американська, романо-германська тощо) не тільки мають істотні розбіжності, але й демонструють нездатність до зближення за різними параметрами, незважаючи на домінування загальної концепції good governance. Особливості конкретних моделей визначаються насамперед фундаментальними підходами до державного управління та організації державної служби. У цьому сенсі відомі характеристики різних моделей державної служби (централізованість / децентралізованість, відкритість / закритість, spoils system / merit system тощо) отримують нове значення, узгоджуючись у тому числі і з певною фундаментальною формою взаємодії держави й громадянського суспільства.

Різні моделі характерні як для дивергентних, так і для гібридних форм взаємо-

дії (остання форма у цьому сенсі є найменш уніфікованою).

Наступний рівень класифікації (мікрорівень) утворюється за допомогою подальшого групування моделей відповідно до обрання в їх межах конкретних способів взаємодії (наприклад, налагодження зворотного зв'язку з громадянським суспільством чи то за допомогою громадських слухань, чи то переважно відстеженням громадської думки, чи то функціонуванням системи інтернет-петицій тощо).

Запропонована триступенева класифікація побудована з використанням системи взаємопов'язаних критеріїв: фундаментальний характер форми діалектичної взаємодії (конвергентний, дивергентний, змішаний); комплекс культурно-цивілізаційних характеристик, що визначають моделі, в яких реалізується та чи інша форма; конкретні способи взаємодії органів державного управління та громадянського суспільства, які утворюють зміст таких моделей.

Такий підхід дозволяє уточнити тематичний категоріальний апарат й одночасно є звільненим від не завжди конкретних понять політичної науки та здатний у перспективі підкреслити специфіку саме науки державного управління у розв'язанні складних проблем, пов'язаних із взаємодією громадянського суспільства і держави.

Отже, врахування в запропонованій класифікації складної діалектики взаємодії громадянського суспільства та держави дозволить простежити й унаочнити динаміку процесів їх взаємного впливу, акцентувати увагу на одночасній конвергенції та дивергенції, описати еволюційний розвиток та становлення громадянського суспільства, не фіксуючи окремі статичні «зліпки» з нього, а виявивши вектори зближення та віддалення його інститутів та органів державного управління, передумови і наслідки гібридизації форм взаємодії у суспільствах перехідного типу. Це дозволить ґрунтовно розглянути конкретні моделі державного управління та організації державної служби в різних державах у їх зв'язку з культурно-цивілізаційними факторами та з урахуванням їх обумовленості фундаментальною формою взаємодії держави та громадянського суспільства. Подальші дослідження у цьому напрямку дозволять розробити класифікацію, що базується на дійсно діалектичних принципах.

Список використаних джерел

1.Онуфрієнко О. Діалектика взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства в контексті теорії публічного адміністрування / О. Онуфрієнко // Публічне адміністрування: теорія і практика. - Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2015. – Випуск 1 (13). [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2015-01(13)/index.html.

І. В. Поліщук

РОЛЬ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЯК СКЛАДОВОЇ ПРОФЕСІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ

Ефективне управління в державній службі передбачає розвиток професійного потенціалу державних службовців, адже саме державні службовці безпосередньо працюють над втіленням загальнодержавних програм та концепцій розвитку. Важливою складовою професійного потенціалу державних службовців є трудовий потенціал.

Трудовий потенціал розглядає здібності людини при вирішенні завдань професійної діяльності, на конкурентних засадах [6, с.191].

Поняття трудового потенціалу широко тлумачилося у науковій думці багатьма дослідниками. Відповідно до концепції А. Б. Борисова, трудовий потенціал включає трудові можливості, як існуючі, так і ті, які можна передбачити. Н. І. Шаталова розглядає трудовий потенціал як міру наявних ресурсів та можливостей людини, які вона розвиває протягом життя та згодом втілює у професійній діяльності, фор-

муючи показник продуктивності. Згідно з науковими розробками М. І. Долішнього, трудовий потенціал розкривається через інтегральну здатність певної групи до продуктивної професійної діяльності, в результаті якої з'являються нові духовні та матеріальні цінності [7].

Трудовий потенціал як сукупність фізичних і духовних якостей людини, які вливають на її професійну діяльність розглядається у працях А. Я. Кібанова. На думку Л. В. Фролової, трудовий потенціал – це головний ресурс тієї чи іншої інституції, завдяки якому вона є конкурентною [7]. Л. О. Бевз характеризує трудовий потенціал як готовність до праці, в той час як дослідники О. С. Федонін, І. М. Рєпіна та О. І. Олексюк як персоніфіковану робочу силу [7].

До складових трудового потенціалу відносять: 1) кадрову (професійні знання, вміння і навички, які формують компетентність працівника; пізнавальні здібності); 2) професійну (визначається через зміни в характері праці); 3) кваліфікаційну (зростання вмінь, знань, навичок); 4) організаційну (діяльність персоналу як системи) [7].

Відповідно до критерію аналізу структура трудового потенціалу виявляється за [7]:

1. рівнем агрегованості оцінок:

Трудовий потенціал розглядається в контексті:

– індивідуальних особливостей працівників (інтелектуальні, освітньо-кваліфікаційні, психологічні властивості тощо, що використовуються у професійній діяльності);

– групових особливостей (додаткові можливості колективної діяльності, яка ґрунтується на сумісності психофізіологічних і кваліфікаційно-професійних властивостей);

– особливостей інституції (можливості персоналу бути учасниками виробничого процесу в конкретній структурі, яка має свої матеріально-технічні характеристики).

2. спектром охоплення можливостей:

Трудовий потенціал може бути:

– індивідуальним (характеризується індивідуальними проявами працівника),

– колективним (визначається особливостями співпраці працівників з метою досягнення важливої для організації мети).

3. характером участі у виробничому процесі:

Трудовий потенціал може відноситися як до технологічного персоналу, так і до управлінців:

– потенціал технологічного персоналу розкриває властивості працівників, які відповідають за виконання технічних функцій в організації.

– управлінський потенціал вказує на можливості управління різними процесами в організації.

4. місцем у соціально-економічній системі підприємства:

– структурно-формуючий трудовий потенціал відповідає за раціональну та високоефективну організацію процесів в певній інституції та характеризується можливостями працівників створити чітку та гнучку структуру.

– підприємницький трудовий потенціал передбачає розвиток навичок підприємництва у працівників для забезпечення ініціативності та інноваційності в організації.

– продуктивний трудовий потенціал характеризується можливостями персоналу установи показувати результат при існуючих умовах функціонування тієї чи іншої інституції.

Відповідно до наукових доробок М. А. Йохана та М. М. Якуби, трудовий потенціал визначається згідно з такими критеріями [2,8,1]:

– кваліфікація і професіоналізм;

– ефективність інноваційного менеджменту;

– ефективність творчої діяльності.

В Україні трудовий потенціал згадується у таких законах:

- Закон «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України».

Відповідно до Закону, прогнозні та програмні документи економічного і соціального розвитку розробляються на основі комплексного аналізу демографічної ситуації, стану використання *природного, виробничого, науково-технічного та трудового* потенціалу, конкурентоспроможності вітчизняної економіки, оцінки досягнутого рівня розвитку економіки і соціальної сфери та з урахуванням впливу зовнішніх політичних, економічних та інших факторів і очікуваних тенденцій зміни впливу цих факторів у перспективі [3].

- Розпорядження Кабінету міністрів «Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової соціальної програми збереження і розвитку трудового потенціалу України на період до 2017 року» [5].

Трудовий потенціал в цьому розпорядженні розглядається в широкому розумінні, включаючи і демографічну та кадрово-кваліфікаційну складову, але не йдеться про психологічні навички і їх роль для трудового потенціалу.

- Загальнодержавна соціальна програма поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища на 2014-2018 роки.

Метою Програми є комплексне розв'язання проблем у сфері охорони праці, формування сучасного безпечного та здорового виробничого середовища, мінімізація ризиків виробничого травматизму, професійних захворювань і аварій на виробництві, що сприятиме сталому економічному розвитку та соціальній спрямованості, збереженню і розвитку *трудового потенціалу* України [4].

Ця соціальна програма доповнює поняття трудового потенціалу такими компонентами як безпека та гігієна праці.

Таким чином, трудовий потенціал визначає кадрово-кваліфікаційну складову у професійній діяльності державних службовців і включає знання, вміння, практичні та психологічні навички, які проявляються на робочому місці як індивідуально, так і в групі, що вказує на його важливе значення для розвитку професійного потенціалу. Хоч поняття трудового потенціалу і згадується в законодавстві України, але воно трактується доволі широко та не акцентує уваги на психологічній складовій.

Список використаних джерел

1. Білецька К. В. Трудовий потенціал як чинник активізації інноваційних процесів – [Електронний ресурс]. / К. В. Білецька // Ефективна економіка. –2014. – № 4. – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2932. 2. Йохна М. А., Стадник В. В. Економіка і організація інноваційної діяльності : навч. посіб. – К. : «Академія», 2005. – 400 с. 3. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України: Закон України від 23 березня 2003 р. № 1602-III. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1602-14. 4. Про затвердження Загальнодержавної соціальної програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища на 2014-2018 роки: Закон України від 04 квітня 2013 р. № 178-VII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/178-18. 5. Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової соціальної програми збереження і розвитку трудового потенціалу України на період до 2017 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 липня 2009 р. № 851-р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/851-2009-%D1%80. 6. Трубич С.Ю. Пушкар З.М. Соціально-економічна сутність та особливості формування людського потенціалу. // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – №4(58). – С. 186–192. 7. Трудовий потенціал: поняття, структура і показники оцінки. [Електронний ресурс] / Навчальні матеріали онлайн. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/12810419/ekonomika/trudoviy_potentsial_ponyattya_struktura_pokazniki_otsinki. 8. Якуба М. М. Кадровий потенціал як ключовий елемент потенціалу підприємства в умовах глобалізації // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – № 7. – С.302–305.

С. В. Алексеев, Н. С. Рябов

ВЛИЯНИЕ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ ФАКТОРОВ НА РЫНОЧНОЕ РЕФОРМИРОВАНИЕ ЭКОНОМИКИ НЕЗАВИСИМОЙ УКРАИНЫ: ИСТОРИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Развитие Украины на современном этапе объективно требует вхождения её экономики в мировое хозяйство на организационно-экономических основах рыночных отношений и на принципах равноправия, сотрудничества и взаимной выгоды. В условиях формирования современной системы международного разделения труда, Украина должна постепенно, но целеустремленно решать проблемы эффективного участия в этой системе, используя внешнеэкономические связи для реализации своих национальных экономических интересов. Характер экономических взаимосвязей Украины с глобализирующимся миром является одним из самых важных вопросов нынешнего развития.

Как известно, начиная с 1991 года, началась рыночная трансформация украинской экономики, первоначально на основе структурного подхода, т. е. осторожных и постепенных перемен в направлении рыночных способов хозяйствования. Однако данная модель себя не оправдала, что выразилось в значительных экономических потерях. Поэтому с 1994 года в Украине начала внедряться иная, радикально-реформистская модель.

Современная Украина – это страна с переходной экономикой, находящаяся в процессе реформирования своей экономической и социально - политической системы. За годы реформ Украина осуществила радикальные рыночные экономические преобразования и превратилась в самостоятельный международный хозяйственный субъект. Одна из главных особенностей переходного периода в Украине состояла в том, что страна должна была не только изменить свою внутреннюю экономику и методы управления ею, но и построить своё национальное государство. Эти процессы были тесно взаимосвязаны и взаимообусловленны. Однако рыночные реформы в Украине оказались очень болезненными. По основным макроэкономическим показателям экономика Украины до сих пор так и не вышла на предреформенный уровень. Это означает, что процессы рыночной трансформации пока что не достигли своего завершения.

Важную роль в экономике современной Украины играют внешнеэкономические связи. Объёмы внешнеторгового оборота постоянно растут, однако при этом Украина всё в большей степени зависит от внешних рынков, как по экспорту, так и по импорту. При этом ни на одном из этих рынков Украина не играет определяющую роль, и лишь на рынке стали и зерна она выступает в качестве крупного экспортёра.

Хотя в Украине и разрабатываются отдельные передовые технологии, но не хватает капиталов, чтобы внедрить их в массовое производство. При этом тремя основными сферами иностранного инвестирования в Украину продолжают оставаться обрабатывающая промышленность (в основном пищевая), сфера торговли и финансовая деятельность.

Так, например, за период с 1999 г. по 2002 г. иностранные инвестиции пришли в Украину из 113 стран мира, но наибольшие объёмы были привлечены из США (16,6% от общего объёма), Кипра (10,8%), Соединённого Королевства (9,5%), Нидерландов (8,4%), Российской Федерации (6,7%), Германии (5,7%), Виргинских островов (Брит.) (5,6%), Швейцарии (4,4%), Республики Корея (3,9%). На указанные 9 стран приходилось 71,6% общего объёма прямых иностранных инвестиций, вложенных в экономику Украины [3, с. 290].

Наиболее инвестиционно привлекательными в Украине оставались такие виды экономической деятельности как: пищевая промышленность и переработка сельскохозяйственной продукции (18,1% от общего объёма инвестиций), оптовая тор-

говля и посредничество в торговле (14,7%), финансовая деятельность (8,2%). Иностранные инвестиции были вложены в 8168 предприятий Украины. При этом следует отметить, что предприятия промышленности получили более половины всего объёма инвестиций [2, с. 44-45].

В настоящее время иностранный капитал не оказывает значительного влияния на развитие экономики Украины. Объёмы, региональное и частично отраслевое распределение прямых иностранных инвестиций не соответствуют потенциалу и интересам украинской экономики. Как следствие роль иностранных инвестиций в начавшейся с 1999 года в Украине экономической стабилизации и последующем росте не была значительной.

Объём чистых поступлений от прямых иностранных инвестиций в 2014 г. составил 299 млн. дол. США. В январе – мае наблюдался абсолютный отток инвестиций, но в июне – декабре 2014 г. чистые поступления составили 1,5 млрд. дол. США преимущественно в реальный сектор экономики [1].

Современная Украина продолжает оставаться крупным потребителем энергоресурсов, особенно природного газа. Украина относится к энергодефицитным странам, поскольку за счёт собственных источников топливно-энергетических ресурсов она удовлетворяет свои потребности только на 47% (национальные месторождения обеспечивают только 10-12% потребностей в нефти и 20-25% в природном газе). И хотя Украина импортирует энергоносители из более чем 20 стран мира, всё же большая часть газа импортируется из России.

Товарная структура внешней торговли не полностью отвечает интересам страны. В украинском экспорте невелика доля высокотехнологичных товаров, его основу составляют промышленные товары невысоких степеней обработки, производимые по морально и физически устаревшим технологиям. В 2014 г. произошло сокращение экспорта товаров на 15% до 55,3 млрд. дол. США. Это было обусловлено остановкой производственных мощностей и разрушением транспортной инфраструктуры на востоке страны, снижением цен на мировых товарных рынках и ухудшением торгового сотрудничества с Россией [1].

В импорте Украины значительна доля машин, оборудования и транспортных средств, которая имеет тенденцию к росту. Однако основу импорта составляют энергоносители и другие минеральные ресурсы. Это связано с тем, что украинская продукция очень энергоёмкая из-за высокого износа основных фондов и устаревших технологий.

Основными внешнеторговыми партнёрами Украины до настоящего времени остаются страны СНГ, хотя активно происходит их вытеснение государствами Европы, особенно странами ЕС. Данный регион уже стал вторым с вполне определённой перспективой стать первым по значимости торговым партнёром Украины. В импорте Украины ведущие позиции принадлежат поставщикам из СНГ. Это связано с тем, что именно эти страны располагают необходимыми Украине энергоносителями.

Интеграция в мировое хозяйство является объективной необходимостью для развития современной экономики Украины, позволяя ей более рационально использовать её сравнительные и абсолютные преимущества в международном разделении труда. Речь идёт о внешнеторговых связях, привлечении иностранного капитала в страну, плодотворном участии в экономическом интеграционном сотрудничестве и сотрудничестве с международными финансовыми организациями. Данные направления активизации участия экономики Украины в мировом хозяйстве позволят не просто увеличить объёмы экспорта, но и оптимизировать его структуру и таким образом ускорить экономическое развитие страны, обеспечивая ей более адекватное позиционирование в мировой экономике.

Украина активно сотрудничает со всеми международными экономическими организациями. Значимость такого сотрудничества обусловлена не только воз-

можностью получения непосредственного финансирования, но и отношением к государству со стороны этих организаций, которое в мировом сообществе расценивается как индикатор для установления отношений с другими государствами и частным капиталом. В контексте интеграции Украины в мировое экономическое пространство важным направлением является её членство в ВТО. Участие Украины в ВТО рассматривается как способ обеспечения её внешнеэкономических интересов на основе использования правил, которые существуют в мировой торговле. Присоединение Украины к ВТО обеспечило ей больше выгод, чем потерь, поэтому очень важно и дальше активно и последовательно отстаивать свои национальные интересы.

Однако вступлению Украины в интеграционные процессы мировой экономики препятствуют: низкий технический и технологический уровень производства, низкая конкурентоспособность продукции; сырьевая направленность экспорта; архаичная структура экономики с преобладанием тяжелой промышленности и отраслей ВПК; монополия; бюрократизация и коррупция.

Список использованных источников

1.Про стан платіжного балансу у 2014 р. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document/ 2.Сергієнко О. М. Іноземні інвестиції як фактор інтеграції України у світове господарство / О. М. Сергієнко // Финансовая консультация. – 2002. – 17. – С. 40–47. 3.Статистичний щорічник України за 2002 рік / [за ред. О. Г. Осауленка ; відп. за вип. В. А. Головко]. – К. : Консультант, 2003. – 663 с.

О.В. Булгакова

МІСЦЕ ТА РОЛЬ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ В СУСПІЛЬНО-КУЛЬТУРНОМУ ЖИТТІ УРСР ДОБИ «ВІДЛИГИ»

Сьогодні, коли відбувається чергова реформа галузі освіти і науки варто звернутися до історичного досвіду, а саме функціонування вишів, співпраця викладачів з виробництвом, просвітницька діяльність викладачів серед населення тощо. Все це і сьогодні в умовах глобалізації є актуальним.

Науково-педагогічна інтелігенція в різні історичні епохи була в центрі уваги таких дослідників, як В.Даниленко, М.Кузьменко та ін.

Процеси десталінізації мали вплив на суспільно-політичне життя в країні та на науково-педагогічну інтелігенцію. Так, однією з перших на процеси «відлиги», а саме на процес реабілітації репресованих в сталінські часи діячів науки і культури відгукнулася інтелігенція.

Саме на час «відлиги» припадає робота по збереженню і популяризації історії України, української мови, пам’яток Козацької доби в Україні, в чому активну участь брала інтелігенція.

Як свідчать документи представників науково-педагогічної інтелігенції залучали до лекторської діяльності поза межами вишів, де вони безпосередньо працювали. Так, зокрема викладачі проводили просвітницьку роботу їдучи у відрядження на промислові підприємства. Вже у 1959 році кафедри суспільних наук вишів Києва, Харкова, Одеси, Львова, Дніпропетровська та інших міст направили 104 викладача на підприємства, колгоспи, радгоспи, а в 1960 році – 116 викладачів кафедр суспільних наук. За час перебування у відрядженні викладачі працювали на виробництві позаштатними пропагандистами, інструкторами, лекторами партійних комітетів, заступниками секретарів партійних організацій та економістами [1, Арк. 68-69].

На викладачів була покладена задача про проведенню роботи по поширенню політичних і наукових знань серед широких лав громадян країни. Були організовані цикли відкритих лекцій з суспільних проблем, нових досягнень науки і техніки, проводилися лекції і семінари по психології, педагогіці, організовані університети для батьків по вихованню дітей.

Зокрема, виші Одеси були закріплені за заводами для надання їх робітникам допомоги в навчанні і організації поширення передового досвіду. На заводі «Світ шахтаря» Харківським гірничим та бібліотечним інститутами був створений університет культури. Викладачі цих двох вишів читали на заводі лекції про сучасні досягнення науки і культури, організацію виробництва, надавали допомогу робітникам, які навчалися в заочних і вечірніх учбових закладах. В Дніпропетровському університеті було організовано для населення Дніпропетровська цикл лекцій з математики і фізики [2, Арк. 131-133].

Так, викладач історичного факультету Київського університету професор А.Введенський окрім наукової та педагогічної діяльності брав активну участь у суспільно-культурному житті. Зокрема його запрошували до участі у з'їздах композиторів, письменників, художників як спеціаліста з історії мистецтва, іконописання. Він також читав лекції на радіо, у середніх школах, технікумах та бібліотеках, для робітників заводу «Арсенал», у Будинку вчених, в Інституті народного господарства та ін. [3, с.86].

Таким чином, науково-педагогічна інтелігенція займала свою нішу зберігача та поширювача знань і брала активну участь у суспільно-культурному житті України періоду «відлиги».

Список використаних джерел

1. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.71. – Спр.238. – Арк. 68-69. 2. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.71. – Спр.227. – Арк. 131-133. 3. Професор Андрій Введенський: монографія / наук. ред. І.Н.Войцехівська. – Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2013. – 176 с.

О. А. Забудкова

СИНДИКАТИ «ПРОДПАРОВОЗ» ТА «ПРОДВАГОН» У 1917–1918 рр.

Бурхливі події 1917–1921 рр. не могли не зачепити кожної сфери життєдіяльності українського суспільства, куди принесли кардинальні зміни. Натомість основна увага дослідників в основному зосереджувалася на вивченні цього пливу на політичну складову, тоді як питання функціонування економіки в кризових умовах залишалося на другому місці. Втім сучасні реалії нашої країни вимагають дослідження досвіду, здобутого на початку XX ст. та пов'язаного з процесами пристосування господарства до нестабільних умов революції та збройних конфліктів.

Одним з найменш досліджених аспектів економічної історії зазначеного періоду є проблема діяльності монополістичних об'єднань у промисловості. Зокрема такими об'єднаннями були синдикати «Продпаровоз» і «Продвагон». У літературі вивченню зазначених синдикатів присвячено мало досліджень, а про їх функціонування в 1917–1918 рр. існують лише короткі згадування. Така інформація міститься в статтях радянських істориків А. Л. Цукерника [13] та П. В. Волобуєва [1].

Монополістичне об'єднання паровозобудівних заводів Російської імперії в вигляді Ради представників паровозобудівних заводів виникло та організаційно оформилося в грудні 1901 р. Зауважимо, що об'єднання формально не мало вигляду синдикату, адже являло собою негласну угоду заводів, метою якої був розподіл замовлень на паровози. Втім поступово воно набувало рис саме синдикату й напередодні Першої світової війни сприймалося сучасниками саме як синдикат «Продпаровоз». Склад синдикату істотно не змінився з 1899 р., коли було здійснено перший невдалу спробу об'єднання. До «Продпаровозу» в 1917 р. входили Брянський, Харківський, Коломенський, Сормовський, Путилівський і Луганський завод Гартмана, а також казенні Невський і Камсько-Воткинський заводи [8, л. 135 зв. – 136]. Це були 8 найбільших заводів імперії, тож синдикат контролював практично все виробництво паровозів.

Синдикат «Продвагон» було засновано в 1902 р. в якості Товариства для продажу

виробів російських вагонобудівних заводів. Як і «Продпаровоз», він не був легалізований і існував як негласна угода. Із існуючих у імперії 16 вагонобудівних заводів до синдикату входили 14 – Російсько-Балтійський, Сормовський, Миколаївський, Путилівський, Брянський, «Двігатєль», Коломенський, Лільпоп-Рау-Левенштейн, Мальцевський, Митіщенський, Тверский, «Фенікс», Південно-Уральський і Санкт-Петербурзький [9, с. 110]. Зауважимо, що в листі Міністерства шляхів сполучення до «Продвагону» в червні 1917 р. щодо видачі замовлення на запчастини поряд з зазначеними вище заводами частину замовлення отримують Нижньо-Дніпровський, Азовсько-Чорноморський, Донецько-Юр'ївський, Краматорський і Луганський завод Гартмана [4, л. 168]. Оскільки ці заводи не є вагонобудівними за своїм профілем, то навряд чи можна говорити про їх повноцінний вступ до синдикату, скоріш за все це була якась форма тимчасового співробітництва.

Особливістю залізничного машинобудування в Російській імперії була її цілковита залежність від державних замовлень, що призводило до створення тісних взаємозв'язків промисловців і представників уряду. Це сприяло й зближенню двох монополій, тож «Продпаровоз» і «Продвагон» мали по суті єдине керівництво [2, с. 108]. Однак в умовах Першої світової війни характер взаємодії влади та синдикатів змінюється, оскільки Російська імперія вступила до неї з недостатньо розвиненою залізничною системою та дефіцитом перевізних засобів. Тож країна гостро потребувала збільшення продуктивності промисловості, в тому числі й транспортного машинобудування.

Однак, не зважаючи на гостру потребу рухомого складу, виробництво паровозів і вагонів протягом війни постійно скорочувалося. У 1917 р. за 9 місяців було вироблено лише 301 паровоз, у середньому 33 на місяць (1916 р. цей показник складав 50, у 1915 р. – 75 паровозів) [12, с. 2].

Така ж ситуація склалася й у вагонобудівній галузі. Зменшення виробництва металу на Півдні, різке падіння видобутку вугілля, активізація робітничого руху призвели до того, що середня продуктивність заводів у 1917 р. у порівнянні з 1914 р. складала 41% для товарних вагонів і 43% для пасажирських [11, с. 2].

В цих умовах у створенні міцних організацій у промисловості були зацікавлені й підприємці, які могли вільно диктувати свої ціни, й влада, яка залежала від можливостей заводів розширити виробництво. Тож 31 березня 1917 р. було укладено чергову угоду про продовження строку дії угоди «Продпаровозу» [10, с. 90]. Тоді ж на два роки продовжив дію синдикатського договору «Продвагон» [14, с. 66].

Протягом весни-осені 1917 р. синдикати продовжували отримувати замовлення від Тимчасового уряду та виконували саме їх замовлення [5, арк. 405; 6, арк. 43]. Нами не було виявлено документів, які б свідчили про контакти об'єднань з Центральною Радою в Києві.

22 січня 1918 р. постановою Вищої ради народного господарства та Управління з продажу виробів російських металургійних заводів було оголошено про націоналізацію «Продамету» та «Покрівлі» [3, арк. 135]. Традиційно радянська історіографія цією датою завершувала історію монополістичного капіталу в цілому в Російській імперії. Проте джерела свідчать про подальшу діяльність «Продпаровозу» та «Продвагону».

На початку 1918 р. вони, вочевидь, залишалися головними постачальниками держави, виконуючи замовлення Народного комісаріату шляхів сполучення [8, арк. 347–347 зв.]. У січні обидва синдикати зробили заяви до Вищої ради народного господарства щодо згоди на участь у своїй діяльності представника уряду [8, арк. 348–350]. На цих умовах у березні Луганський завод Гартмана отримав замовлення згідно з колективним замовленням казенних і приватних залізниць, обговорення якого відбувалося ще влітку 1917 р. [8, арк. 135–137, 200]. Тоді ж Вищою радою народного господарства було затверджено тверді ціни на паровози, про що свідчить листування з «Продпаровозом» [8, арк. 340–345].

Окремо варто розглянути діяльність синдикатів після проголошення Української Держави Павла Скоропадського, коли серед власників підприємств, що розташовувалися на її території, виникає тенденція до створення власної організації з центром у Києві.

У серпні 1918 р. на відповідній нараді в Києві було підписано угоду щодо створення Товариства для торгівлі виробами українських паравозо- та вагонобудівних заводів строком до кінця 1919 р., до якого входили 5 машинобудівних заводів України. У відповідному протоколі йшлося про необхідність встановлення зв'язку з петроградськими радами «Продпаровозу» та «Продвагону» задля «загальної поінформованості з питань технічних… і розцінкових, а також для захисту інтересів українських… заводів по розрахунках за постачання рухомого складу для російських залізниць» [8, арк. 305]. Як бачимо, створене об'єднання передбачало діяти цілком незалежно від Петрограду.

Таким чином, питання діяльності монополістичних об'єднань Російської імперії в умовах революції залишається малодослідженим. Одними з найвпливовіших синдикатів цього часу були «Продпаровоз» і «Продвагон». Протягом 1917–1918 рр. вони не лише зберегли свою організацію та структуру, але й намагалися затвердитися на своїх позиціях та посилити свій вплив на ринку.

Список використаних джерел

1. Волобуев П. В. О государственно-монополистическом капитализме в России в 1917 г. (март-октябрь) / П. В. Волобуев // Вопросы истории. – 1959. – № 9. – С. 44–63. 2. Гиндин И. Ф. Политика царского правительства в отношении промышленных монополий / И. Ф. Гиндин // Об особенностях империализма в России / [редкол.: А. Л. Сидоров (отв. ред.), В. И. Бовыкин и др.]. – М. : Изд-во Академии наук СССР, 1963. – С. 86–120. 3. Держархів Луганської обл., ф. 2, оп. 1, спр. 165, 149 арк. 4. Там само, ф. 2, оп. 1, спр. 169, 188 арк. 5. Там само, ф. 2, оп. 1, спр. 198, 506 арк. 6. Там само, ф. 2, оп. 1, спр. 230, 44 арк. 7. Там само, ф. 2, оп. 1, спр. 84, 451 арк. 8. Там само, ф. Р–1, оп. 1, спр. 98, 381 арк. 9. Загорський С. О. Синдикаты и тресты / С. О. Загорский. – СПб. : Типо-Литография «Братья Левины», 1914. – 280 с. 10. Кононенко В. І. Утворення та діяльність монополістичного об'єднання паровозобудівних заводів / В. І. Кононенко // Економічні передумови Великої Жовтневої соціалістичної революції (на матеріалах України) / Д. Ф. Вірник та ін. – Київ : Наукова думка, 1967. – С. 79–91. 11. Митинский А. Производство вагонов / А. Митинский // Торгово-промышленная газета. – 1917. – № 238 (13 декабря). – С. 2. 12. Митинский А. Производство паровозов в России / А. Митинский // Торгово-промышленная газета. – 1917. – № 232 (24 октября). – С. 2. 13.Цукерник А. Л. Попытки реставрации синдиката «Продамет» на Украине в 1918 г. / А. Л. Цукерник // Исторический архив. – 1958. – № 3. – С. 144–151. 14.Экономическое положение России накануне Великой Октябрьской социалистической революции. Документы и материалы. – Ч. 1. – М.–Л. : Издательство Академии наук СССР, 1957. – 692 с.

Я. М. Антонюк

ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПІЛЛЯ ОУН В КРИМУ: ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕНЬ

У ході розсекречення Службою безпеки України документів колишнього КДБ, науковцям нарешті став доступним цілий пласт нових джерел з малодосліджених сторінок підпілля ОУН. Однією з таких донині залишається діяльність українських націоналістів в Криму.

На даний час, найбільший масив документів з цієї проблематики зберігається у ***13-му фонді Галузевого державного архіву СБ України***. Передовсім це стосується інформаційних звітів надісланих з Сімферополя Кримським обласним проводом ОУН (бандерівців) до свого керівництва – Південного крайового проводу ОУН в Дніпропетровську. На їх основі були написані тематичні статті до підпільних часописів «Вісник української інформаційної служби» та «Осередні, Східні і Південні землі України». Зберігаються вони у томах 21-му, 30-му та 32-му справи 376-ї та охоплюють період з червня 1942 р. по весну 1943 р. В 48-му томі цієї ж справи зберігається один з найдавніших оунівських документів про Крим, а саме,

брошура «За Українське море!» видана 1936 р. у Львові. У 24-му томі ГДА СБУ знаходяться повстанські газети «Радіо-інформатор» за 18 квітня, 24 квітня, 11, 14 травня 1944 р., видання Пропагандивного Осередку Округи Калуш. У рубриці «Вісті з фронту» подаються витяги з радіоповідомлень німецького командування та «Радянського інформбюро» про військові події на території Криму впродовж 13 квітня – 14 травня 1944 р. Підбірка газет УПА «Стрілецькі вісті» за 8-го та 14-го травня 1944 р. видавництва Військового штабу ВО II знаходяться у 69-му томі ГДА СБУ. У рубриці «Фронтові повідомлення» подається інформація про радянсько-німецькі бої на Кримському півострові. У 32-му томі знаходиться документ УПА «Інформаційний звіт південних земель України аналізує ситуацію в Криму за листопад 1944 р. – січень 1945 р.» в якому згадано депортацію кримських татар. Географічна інформація про Кримський півострів подається у брошурі УПА «Господарські підстави Утворення УСДД» за січень 1945 р. Зокрема, у рубриці «Зріст великих міст на українських землях в 1926 – 1939 рр.». Знаходиться дане джерело у фонді 13-му справі 372-й тому 11-го ГДА СБУ. Тематично схожі відомості розміщені у брошурі УПА «Землезнання України. Курс II. Описова географія», видавництва УПА-Північ за 1946 р., де подано детальний географічний опис Кримського півострова. Зберігається брошура у фонді 13-му справі 376-ї тому 70-го ГДА СБУ. Особливо цікавий документ зберігається у 32-му томі цієї ж справи. Зокрема, це звіт ОУН(бандерівців) «Інформація про СУЗ і Крим» за літо 1950 р. У ньому подається розповідь оунівського розвідника, який під виглядом радянського туриста за путівкою відвідав Сімферополь, Ялту, Бахчисарай та Севастополь.

Окремим пластом джерел з діяльності ОУН в Криму є архівно-кримінальні справи на засуджених українських націоналістів. До інтервенції Російської федерації вони знаходилися в ***архіві Управління СБ України АР Крим***. Нині їх електронні копії частково зберігаються в ГДА СБУ. Зокрема, це справа № 022581 в 2-х томах на обласного провідника ОУН Ларжевського Леоніда Федосійовича, 1918 року народження, уродженеця м. Новомиргород Кіровоградської обл. А також справа № 11720 на Колісниченка Єрофія Фадейовича, 1890 року народження, уродженця с. Полтавка Первомайського р-ну Одеської обл. та інших. Відомо про існування архівно-кримінальної справи на референта пропаганди Кримського обласного проводу ОУН Шарафана Володимира Антоновича, 1908 року народження, уродженця Києва. Дізнатися її нумерацію, нажаль, не вдалося.

Значний масив документів про діяльність підпілля ОУН та УПА став нещодавно доступним широкому загалу завдяки відкриттю Центром досліджень визвольного руху, Львівським національним університетом імені Івана Франка та Національним музеєм-меморіалом жертв окупаційних режимів «Тюрма на Лонцького» «***Електронного архіву визвольного руху***» (*http://avr.org.ua/*). Тепер для ознайомлення з величезним масивом першоджерел достатньо лише доступу до всесвітньої електронної мережі та бажання дослідника неупереджено поглянути на події минулого.

Зайшовши на згаданий сайт можна ознайомитися з газетами ОУН (мельниківців): «Українське Слово» (м. Київ) за 14 грудня 1941 р. зі статтею «Рукопашні бої Севастополем»; «Нове українське Слово» (м. Київ) за 24 червня 1942 р. зі статтею «У Севастопольській фортеці взято численні оборонні споруди». А також з газетою ОУН (бандерівців) «Вільна Україна», Ч. 8. за вересень 1943 р. присвячена «Політичній роботі ОУН на Криму».

Цілий пласт оунівських документів присвячених Кримському півострові було опубліковано в ***збірниках документів***. Так, ще 1989 р. в Торонто у 1-му томі Літопису УПА: «Волинь і Полісся. Німецька окупація. Початки УПА» було розміщено статтю «Поневолені народи Сходу» з часопису УПА «Ідея і Чин» за 1943 р. присвячену становищу на той час кримських татар.

У новій серії Літопису УПА, в томі першому: «Видання Головного Командування УПА» за 1995 р. було опубліковано статті «Огляд фронтових подій від 15.X

до 20.XI.43 р.», а також «Огляд подій на фронтах від 20.XI по 15.XII.1943 р.» з часопису УПА «До Зброї», який виданий у грудні 1943 р. в підпільній друкарні ім. Б. Хмельницького. В тому ж томі Літопису розміщено статтю «Кримська конференція» з рубрики «Огляд політичних подій» з часопису УПА «Повстанець» за березень 1945 р. Також там опубліковано статтю «Сталін воює» з гумористичного журналу УПА «Український Перець» за березень 1945 р. В ній висміюється «вирівнювання» радянською владою України шляхом відокремлення її етнічних територій. Серед них перелічувався й Крим.

Документ ОУН (бандерівців) «Огляд суспільно-політичного, господарського й культурного життя на південних землях України» за вересень 1942 р. опубліковано в 2005 р. в книзі Володимира Сергійчука «Український здвиг: Наддніпрянщина. 1941 – 1955».

У 2006 р. авторським колективом Інституту історії НАН України було видано збірник документів «ОУН в 1942 році». Документами, які стосуються розглядуваної тематики є донесення Поліції безпеки та Служби безпеки (СД) Німеччини про репресії проти комуністів, партизанів та ОУН (Б) і ОУН(М) в Україні за лютий та травень 1942 р.

Цікавою є критика Романом Шухевичем представників Радянського союзу в ООН. Одним з кричущих доказів порушення прав людини в СРСР він назвав депортацію кримських татар, яку вважав геноцидом. Стаття подана як інтерв'ю представника Бюро інформації УГВР з Головою Генерального Секретаріату УГВР про актуальні питання національно-визвольної боротьби за липень 1948 р. Вперше дане джерело було публіковане 2007 р. в 10-му томі нової серії Літопису УПА «Життя і боротьба Генерала «Тараса Чупринки» (1907 – 1950)».

Діяльність українських націоналістів в північному Причорномор'ї привертала увагу багатьох ***істориків***. Об'єктом їх досліджень була в тому числі й Кримська мережа ОУН. Першими були праці, які опиралися на спогади. Так, 1955 р. в журналі «Сучасна Україна» (Мюнхен) було опубліковано статтю Євгена Стахіва «Спогад про Крим у 1941 – 1945 рр. (Дії українського визвольного руху на чорноморському півострові)». Стаття цього ж автора «Великдень між татарами» вийшла в Мюнхенському часописі «Український самостійник» Ч. 19-20 за 1957 р. Вперше спробу комплексного дослідження діяльності Кримського обласного проводу ОУН було здійснено в монографії Лева Шанковського «Похідні групи ОУН (Причини до похідних груп ОУН в центральних і східних землях України в 1941 – 1943 рр.) видана 1958 р. в Мюнхені. Цілий розділ «Українське Самостійницьке підпілля на Криму» присвячена згаданій тематиці.

Серія статей присвячених діяльності ОУН в Криму вийшла впродовж 2003 – 2012 рр. у Сімферопольській україномовній газеті «Кримська світлиця». Зокрема: 24 січня 2003 р. Андрія Іванця «Він боровся в Криму за Самостійну Україну»; 29 листопада 2002 р. Дмитра Омельчука та Наталії Шевцової «Чи була ОУН в Криму ?»; 4 січня 2008 р. Сергія Лащенка «Євген Стахів: «Кримський рій» я застав ще в Кривому Розі, восени 1941-го…»; 11 вересня 2009 р. Володимира Проценка «Підрозділи УПА Криму були дієвими»; 23 жовтня 2009 р. Сергія Лащенка «Сімферопольці, українці, герої»; 2 листопада 2012 р. Тамари Соловей «Подвійна трагедія бандерівця Шарафана».

Тенденційний характер мають праці російського історика Олега Романька. Так, 2004 р. в журналі «Историческое наследие Крыма» в Сімферополі вийшла його стаття «Деятельность организации украинских националистов на территории Крыма (1941 – 1944): политический и военный аспект вопрос». 2007 р. у тому ж місті в журналі «Military Крым» вийшла його стаття «Трезубец над Крымом». У них українські націоналісти в Криму показані виключно як німецькі колаборанти.

Епізодична інформація про діяльність ОУН в Криму знаходиться у вступній статті 2006 р. 2-го (Кримського) тому науково-документальної серії книг «Реабілі-

товані історією» за 2006 р. Науково-публіцистичний характер має Володимира Проценка «Повстанчий Крим» видана 2009 р. в Сімферополі, яка ґрунтується на спогадах Людмили Шарафан.

Останній часом, у зв'язку з анексією Росією Криму, науковий інтерес до згаданої тематики посилився. У газеті «Дзеркало тижня» вийшли дві статті у співавторстві Сергія Громенка та Ярослава Антонюка, а саме: 23 жовтня 2014 р. «Тризуб над півостровом: ОУН в Криму» та 3 липня 2015 р. «Незламний «Явір»: життя і доля Леоніда Ларжевського». Того ж року в «Дрогобицькому краєзнавчому збірнику» вийшла стаття Ярослава Антонюка «Діяльність Кримського обласного проводу ОУН (Б) (листопад 1941 – жовтень 1943 рр.)». Згадані публікації лише актуалізують увагу дослідників до цієї історичної теми, яка є вельми перспективною та ще чекає свого ґрунтовного наукового вивчення.

М. В. Кравченко

ПУТІВНИКИ ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ІСТОРІЇ ЛЬВІВСЬКОГО МІСЬКОГО АРХІВУ У XIX – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XX СТОЛІТТЯ

Сьогодні чи не найпершим джерелом інформації про архів є путівники. Так було далеко не завжди. У XIX- першій половині XX століття путівники по архівах є доволі рідкісним явищем. Здебільшого це загальні описи з публікаціями найцінніших матеріалів або ж інвентарі. Але завдяки цим путівникам сьогодні можемо побачити склад та структуру фондів архіву у згаданий хронологічний період, що є надзвичайно важливим при реконструкції його історії.

Один з перших опублікованих описів Львівського міського архіву належить докторові о. Бедє Дудіку (Beda Dudik). 1865 року цей чернець Ордену Бенедиктинів вирушив у подорож за сприяння австрійського уряду з метою вивчення архівів Галичини. Підсумком цієї подорожі стала праця-путівник «Archive in Königreiche Galicien und Lodomerien», яка вийшла друком 1868 року у 39 томі Archive für Oesterreichische Geschichte видання Австрійської академії наук. Праця складається з доволі детальних та об'ємних описів. Вона формує образ архіву як такий, що зберігає надзвичайно цінні джерела не лише для істориків [1, С. 8] і який є достатньо впорядкованим [1,с.125-135]. Завдяки цьому опису ми маємо комплексну картину про склад та структуру фондів архіву, а також окремі відомості про їх упорядників.

Іншим є путівник доктора філософії Карла Августа Буркхарда, архіваріуса Віденського архіву, виданий 1875 року у Ляйпцігу. У ньому міський архів охарактеризовано вже як невпорядкований, це може бути спричинено тим, що на момент підготовки праці в архіві проводилось складання нових інвентарів та виділення окремих комплексів документ. Разом з тим у стінах Ратуші архів часто переміщували, тому перемішування документів та комплексів не було дивиною. Згадки про документальний склад є побіжними, натомість подано невеликий огляд літератури, у якій є інформація про архів та його історію. Окрім того подано також практичні відомості про особливості доступу до документів архіву. Так, дозвіл на користування документами надає бурмістр, а винесення документів за межі архіву вже є недопустимим [2,с.61].

Описані вище путівники є повноцінними архівними путівниками, але не лише вони містили інформацію про архіви. Сприйняття архіву як культурної інституцій та його інтегрованість у життя міста стало причиною появи відомостей про архів у традиційних путівниках по місту Львову.

Традиція видання путівників по містах сягає середини XIX століття. Кожен путівник представляв для приїжджих цілісний образ міста з його історією, культурними та історичними пам'ятками, побутом та низкою інших аспектів в залежності від бачення автора чи то видавців про його призначення. Путівники формували уявлення про місто та установки на те, що варто в ньому побачити.

Невід'ємним же елементом кожного з них залишався подання інформації про інституції культури. І міський архів був однією з таких інституцій – місцем яке варто відвідати у Львові. Путівники цього типу дають уявлення про статус, фонди та практичні рекомендації як от місце знаходження, графіки роботи, особливості доступу. Вони дають уявлення про архів у соціо-культурному просторі міста.

Першим путівником для Львова є Путівник авторства Антонія Шнайдера (Schneider Antoni) 1871 року видання. Відомості про архів подані у ньому досить побіжно, у контексті опису міської Ратуші. Автор згадує про окремі пам'ятки з його фондів, і не лише документальні, та визначає його як «місце, яке варто побачити» [3, С. 11-12]. Більше уваги Міському архіву приділив у своєму путівнику Станіслав Кунасєвіч. Автор присвятив цілий розділ львівським архівам, серед яких міський згадується як другий після Бернардинського, хоч і характеризується все ще як невпорядкований. [4, С. 94-97]. Надалі в путівниках вже не згадувалось про невпорядкованість архіву, але й уваги йому приділялось загалом значно менше. Незмінним залишався лише факт визнання архіву як вартого уваги та відвідин [5, с.20].

Нестандартизований підхід до написання путівників дає можливість відшукати маловідомі сьогодні факти. Так, наприклад, Путівник по Львову Францішка Браньського 1902 року містить інформацію про те, що архів разом з Історичним музеєм займав в Ратуші три склепінчасті зали [6, с. 119]. Або ж у путівниках авторства Францішка Яворського [7, С. 54], Йозефа Пьотровського [8, с.186] та М. Зонненштайна [9, с.29], а також в Ілюстрованому путівнику 1934 року [10, с.6] знаходимо графік роботи у різні періоди.

Отже, путівники є доволі цінним нетрадиційним джерелом до історії архіву. Саме путівники створюють образ архіву, для сучасників та дослідників, виділяють найбільш загальні та актуальні характеристики, описують його стан в конкретний момент часу, змальовують архів у просторі міста.

Список використаних джерел

1.Archive im Königreiche Galizien und Lodomerien / im Auftrage des hohen Staatsministeriums beschrieben und durchforscht von BedaDudik. - Wien, Gerold 1868. (In: Archiv für österreichischen Geschichte, hg.v. Akad.d.Wiss., Bd.39,Hälfte1). 2.Burkhardt, Karl August H. Hand- und Adressbuch der Deutschen Archive im Gebiete des Deutschen Reiches, Luxemburgs, Oesterreich-Ungarns, der russischen Ostseeprovinzen und der deutschen Schweiz. I. Theil: Handbuch. Leipzig –1875. 3.Schneider, Antoni. Przewodnik po mieście Lwowie. – Lwów : Nakładem Komitetu, 1871. 4.Wilda przewodnik po Lwowie. Z zarysem historji miasta / ułożył Stanisław Kunasiewicz. – Lwów, 1878. 5.Ilustrowany przewodnik po Lwowie i Powszechnej Wystawie Krajowej. / wydany przez Towarzystwo dla Rozwoju i Upiększenia Miasta. – We Lwowie : Z drukarni Wł. Łozińskiego, 1894. 6.Barański Franciszek, Przewodnik po Lwowie, wyd. nakładem księgarni H. Altenberga, Lwów 1902. 7.Kronika Lwowa jego zabytki, osobliwości, z przewodnikiem oraz planem Lwowa. – Lwów : nakł. Lwowskiego Biura Adresowego, 1909. 8.Piotrowski, Józef, Lemberg und Umgebung : (Żółkiew, Podhorce, Brzeżany und and.) : Handbuch für Kunstliebhaber und Reisende / von Josef Piotrowski. – Leipzig : F.A. Brockhaus ; Wien: Moritz Perles, 1917. 9.Sonnenschein M. Przewodnik po Lwowie. – Lwów, [ok. 1926]. 10.Ilustrowany przewodnik po Lwowie: z wykazem ulic i planem orientacyjnym miasta. - Lwów : Gazeta Mieszkaniowa, 1934.

О. В. Шаповалова

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ У СИСТЕМІ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ТА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

У сучасних умовах управління якістю освітніх послуг у системі середньої освіти в Україні здійснюється на національному (Міністерство освіти і науки), місцевому (управління освіти і науки обласних державних адміністрацій, відділи освіти районних державних адміністрацій) та шкільному рівнях. Однак, зважаючи на той факт, що система управління вітчизняною загальною середньою освітою є централізованою, більшість владних повноважень щодо управління якістю освіт-

ніх послуг сконцентровано в межах центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти.

У загальному вигляді, основними завданнями органів управління системою загальної середньої освіти, задекларованими в Законі України «Про загальну середню освіту», є: створення умов для здобуття громадянами повної загальної середньої освіти; прогнозування розвитку загальної середньої освіти, мережі загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до освітніх потреб громадян; атестація навчальних закладів системи загальної середньої освіти; контроль за додержанням Державного стандарту загальної середньої освіти, навчально-методичне керівництво та державне інспектування загальноосвітніх навчальних закладів незалежно від підпорядкування, типів і форм власності [1].

У цьому контексті підкреслимо, що хоча серед завдань прямо не зазначена необхідність забезпечення якості загальної середньої освіти, завдання щодо ліцензування, атестації та інспектування навчальних закладів передбачають процедуру забезпечення якості. Слід наголосити, що Міністерство освіти і науки України, як і відповідний центральний орган влади у Великій Британії, визначає національну освітню політику, освітні стандарти національного рівня – Державний стандарт загальної середньої освіти та національний курикулум – Базовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів. Зазначимо, що в Україні Державний стандарт загальної середньої освіти являє собою «зведення норм і положень, що визначають державні вимоги до освіченості учнів і випускників шкіл на рівні початкової, базової і повної загальної середньої освіти та гарантії держави у її досягненні» [1].

На відміну від нашої країни, у Великій Британії, національні освітні стандарти визначають вимоги до освіченості учнів на ключових етапах навчання (key stages): першому (key stage 1), другому (key stage 2), третьому (key stage 3) і четвертому(key stages 4). Крім того, у Великі Британії національні стандарти є диференційованими, зокрема на держаному рівні встановлено мінімальні національні стандарти навчальних досягнень (minimum national standards of achievement) та стандарти навчальних досягнень середнього рівня (так звані «floor standards»), за якими оцінюються державні початкові та середні школи [3].

У цьому контексті також зазначимо, що в Україні дотримання вимог Державного стандарту загальної середньої освіти є обов’язковим для загальноосвітніх навчальних закладів, а також професійно-технічних та вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації незалежно від підпорядкування, типів і форм власності, у той час як у Великій Британії тільки державні субсидовані школи мають обов’язково дотримуватися національних освітніх стандартів (національного курикулуму); навчальні заклади інших типів і форм власності, мають певну автономію, зокрема в розробленні курикулуму.

Спільним у формуванні освітньої політики в обох країнах є те, що національні стандарти розробляються Міністерством освіти у партнерстві з іншими установами. Так, в Україні Державний стандарт загальної середньої освіти розробляється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти разом із Національною академією наук України та Національною академією педагогічних наук України. Державний стандарт загальної середньої освіти затверджується Кабінетом Міністрів України і переглядається не рідше одного разу на 10 років. У Великій Британії, як правило, зміни до національного курикулуму вносяться частіше, зокрема з прийняттям кожної нової редакції Закону «Про освіту». На наш погляд, в умовах стрімких змін в усіх сферах життя суспільства такий підхід дозволяє краще адаптувати освітні послуги, що надаються загальноосвітніми навчальними закладами та підвищити конкурентоспроможність системи загальної середньої освіти в цілому [2].

Структура та зміст загальної середньої освіти, відповідно до Закону України «Про загальну середню освіту», визначається Базовим навчальним планом загально-

освітніх навчальних закладів через інваріантну і варіативну складові, які «встановлюють погодинне та змістове співвідношення між освітніми галузями (циклами навчальних предметів), гранично допустиме навчальне навантаження учнів та загальнорічну кількість навчальних годин. Інваріантна складова змісту загальної середньої освіти формується на державному рівні, є єдиною для всіх закладів загальної середньої освіти, визначається через освітні галузі Базового навчального плану [4].

Зазначимо також, що однією з функцій Міністерства освіти Великої Британії є складання таблиць успішності шкіл, які оприлюднюються на сайті освітнього порталу RAISE-online. В Україні дані про успішність навчальних закладів та якість освітіх послуг не оприлюднюються, що, на наш погляд, звужує можливості батьків у здійсненні поінформованого вибору щодо навчального закладу, який надаватиме освітні послуги їхній дитині.

На відміну від Великої Британії, де зовнішнє оцінювання якості середньої освіти здійснюється незалежною інспекцією Ofsted – державним органом, не підпорядкованим Міністерству освіти, в Україні основною формою державного контролю за діяльністю загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів і форм власності є державна атестація закладу, яка здійснюється, згідно з Наказом МОН України «Про затвердження Порядку державної атестації дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладів», Міністерством освіти і науки, іншими центральними органами виконавчої влади, у сфері управління яких перебувають навчальні заклади, що атестуються [5].

Спільні та відмінні напрями зовнішнього оцінювання діяльності навчального закладу в Україні та Великій Британії подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Спільні та відмінні напрями зовнішнього оцінювання діяльності навчального закладу в Україні та Великій Британії

Спільні напрями	
- якість освітніх послуг; - якість навчальних досягнень учнів; - якість управління навчальним закладом; - професійний розвиток учителів; - безпека учнів у школі	
Відмінні напрями	
Україна	*Велика Британія*
- відповідність документації вимогам законодавства; - умови для навчання дітей із особливими освітніми потребами; - стан території, будівель та приміщень; - наявність бібліотеки, використання ІКТ; - роль навчального закладу в житті громади; - забезпечення соціально-психологічного спроводу учнів; - задоволення потреб учнів у різних формах позаурочної роботи	- лідерство; - рівень задоволення учнів освітніми послугами; - межі позитивного внеску учнів; - якість курикулуму; - загальна ефективість діяльності навчального закладу; - якість надання здоров'язбережувальних послуг; - рівень розвитку навичок, необхідних учням для досягнення економічного благополуччя в майбутньому

На завершення зазначимо, що протягом останніх десятиліть в управлінні якістю освітніх послуг у системі загальної середньої освіти України відбулися значні зміни, спричинені суспільно-політичними, соціально-економічними та

культурними перетвореннями, однак певні аспекти цього процесу потребують подальшого вдосконалення на основі творчого використання прогресивних концептуальних ідей британського досвіду.

Список використаних джерел

1.Закон України «Про загальну середню освіту» із змінами, внесеними згідно із Законом № 76-VIII від 28.12.2014, ВВР, 2015, № 6, ст. 40. 2.Локшина О. І. Зміст шкільної освіти в країнах Європейського Союзу : теорія і практика (друга половина XX – початок XXI ст.) : монографія / О.І. Локшина. – К. : Богданова А.М., 2009. – 404 с. 3.Мілютіна О. Полікультурна освіта як складова національного курикулуму Великої Британії / О. Мілютіна // Порівняльно-педагогічні студії. – 2010. – № 3–4. – С. 116–122. 4.Наказ МОН України «Про затвердження Порядку державної атестації дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладів» № 67 від 30.01.15 року [Електронний ресурс] // Журнал відкритий урок. – Osvita.ua. – Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/other/46126/ 5.Першукова О. О. До питання про забезпечення якості освіти школярів у Великій Британії / О. О. Першукова // Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології. – 2012. – № 3 (21). – С. 94–105.

В. М. Орлов

РІЗНОВИДИ РЕКОНСТРУЙОВАНИХ РЕЛІГІЙНИХ ОБ'ЄДНАНЬ В УКРАЇНІ: ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ ТА РЕЛІГІЄЗНАВЧИЙ ВИМІРИ

Сучасні рідновірські/неоязичницькі деномінації у новітніх наукових історико-релігійних дослідженнях не мають спільного ідентифікатора. Тому є доцільним віднайдення спільного терміну, наприклад, використання поняття «реконструкція» щодо подібних релігійних об'єднань. Це зумовлено тим фактом, що переважна більшість цих громад не є автентичними, а лише спробою відновлення архаїчних вірувань за допомогою фольклорних, етнографічних та інших категорій джерел. Формування новітнього язичництва як окремого релігійного феномену, а також слушність використання терміну «реконструкція» стосовно усіх неоязичницьких/ рідновірських та інших подібних релігійних утворень, зумовлено протиставленням з монотеїстичними релігіями, зокрема із християнством.

Формування реконструйованих громад відображена у працях О. Гайдукова, І. Гіндера, О. Гуцуляка, Г. Ді Зеріґа, Л. Клейнса, А. Колодного, І. Міхеєвої, Є. Мороза, Н. Околітенко, І. Окорокової, В. Орлова, А. Панькова та В. Барладяну-Бирладника, Н. Пенніка і П. Джонса, О. Тупик, Б. Фаликова, В. Цибулькіна. Історію модерного українського рідновір'я досліджували Т. Беднарчик та Г. Лозко. Однією з перших історіографічних досліджень, яка присвячена реконструйованим релігіям в Україні, Білорусі та Росії другої половини XX століття, є дослідження білоруського історика А. Буглака [2]. В українській історіографії історії релігії не втрачають своєї актуальності дослідження О. Тупик, «Історіографія давньої української релігії» (2002), у якій проаналізовані язичницькі вірування у науковій літературі, починаючи з XIX століття. Однак, публікація не містить детального аналізу радянських та сучасних українських історичних досліджень [10, с. 87-88].

Наразі, весь масив вітчизняних язичницьких реконструйованих громад можна розподілити на три підгрупи: неоведичні, традиціоналістичні та модернізаційно-монотеїстичні громади.

Неоведичні об'єднання становлять першу категорію, прихильники яких в Україні прагнуть поєднати ведичну та давньослов'янську релігійні традиції. Представлені релігійною громадою Слов'янсько-Ведичний рух «Хара-Хорс».

Другим складником реконструйованих релігійних груп є традиціоналістичні об'єднання (найчастіше рідновірського спрямування). Для яких характерним є політеїзм, орієнтація на відновлення традиційних вірувань без будь-яких новацій, тобто повернення до джерел та акцент на генетичній традиції багатобожжя. На українському конфесійному ґрунті громади представлені численною строкатою плеядою, зокрема Об'єднанням Рідновірів України, Собором Рідної української Віри, Незалеж-

ною громадою Рідної віри, Великим Вогнищем, Конфесією Рідновірів Українського Кола, Духовним центром «Родове вогнище» РПВ, Релігійною громадою українських язичників «Сіверяни», Руським Православним Колом, громадами «Єднання всіх слов'ян», «Союзом слов'янських общин», Давньоруською Інгліїстичною Церквою Православних старовірів-інґлінґів, послідовниками Селідора тощо.

Наступна категорія – модернізаційно-монотеїстичні – прихильники яких наголошують на вирішальній ролі одного верховного божества. Особливістю подібних утворень, на відміну від традиціоналістів, є їх намагання змінити трансформувати віровчальну практику під потреби сучасного життя, визначальна роль засновників-ідеологів громади та прийняття їх доктрини як складової частини релігійного догмату. Найбільш яскравим прикладом є Рідна Українська національна Віра (РУНВіра) та групи афілійовані до організації, які визнають Дажбога єдиним верховним божеством.

У статті І. Богдановського прослідкована геопросторова трьохвимірність функціонування сучасних реконструйованих релігій описано історію, віровчальну практику, етнографічне коріння та звичаї релігійної громади Вікки, яка набула поширення у 1954 р. на теренах Великої Британії. Другий рівень присвячений російським громадам подібного штибу, історії формування інґліїзму та її ролі у сучасному реконструйованому русі. Третій – пов'язаний з українською релігійною мапою: з поширенням рідновір'я, РУНВіри та РПВ [1, с. 9-10, 12-14].

У авторефераті дисертаційного дослідження В. Кобця запропоновано три різновиди джерел щодо вітчизняного неоязичництва: конфесійні (негативне ставлення до неоязичництва), негативістські (ототожнення з тоталітарними культами та сектами) й об'єктивно-наукові (розгляд та аналіз неоязичництва як певного етапу в історії релігії) [4]. Автореферат дисертації І. Окорокової обґрунтовано сутність неоязичництва у контексті соціальних факторів: освітнього рівня, вікового й статевого складу; особливостей діалогу з історичними для України релігіями. Авторкою запропоновано класифікацію неоязичництва за віровчальною традицією, яка складається з монотеїстичної та політеїстичної категорій [9].

Вітчизняна праця, присвячена модернізаційно-монотеїстичним громадам, «РУНВіра (Рідна Українська Національна Віра)» за авторством А. Колодного, яка розкриває хронологію виникнення та активізації діяльності прихильників РУНВіри, особливості календарної системи й обрядовості, ролі постаті засновника віри Л. Силенка, антропоцентричний контекст віровчальної практики та особливості функціонування релігійних громад у сучасній Україні [5].

Українським істориком Ю. Мициком наголошено на первинній визначальній ролі фундатора РУНВіри, у критичному ракурсі проаналізовано роль та місце Л. Силенка [8, с. 132-136]. Протилежної позиції дотримується Л. Лук'яненко, який наголосив на автентичній первинності РУНВіри та привнесенні християнства на терени України [7, с. 95].

Публікація україно-канадської дослідниці, етнолога М. Лесів присвячена розкриттю сутності історії політеїстичних релігій, зокрема й рідновір'я. Авторкою зауважено, що першою громадою, яку варто ідентифікувати з реконструйованими НРТ, був Орден Лицарів Бога Сонця. Стаття містить біографічний опис засновника РУНВіри Л. Силенка та роль конкретної особистості у формування та поширенні сучасних реконструйованих релігійних груп [6, с. 364].

Дев'ятий том «Історії релігії в Україні» (2013), присвячений ролі релігійного фактора в українській діаспорі. Дослідження містить інформацію щодо діяльності засновників й ідеологів рідновірського руху закордоння, зокрема М. Боровика, В. Шаяна, Л. Силенка, Ярослава Оріона (Р. Драґана) та М. Шкавритка [3].

Таким чином, можемо констатувати, що в Україні функціонують різноманітні рідновірські, неязичницькі релігійні громади, які не мають єдиного поняття-ідентифікатора. Однак, можемо констатувати наявну множину різнопланових науко-

вих публікацій, які відображають історію та сьогодення цього конфесійного явища.

Список використаних джерел

1.Богдановський І. В. Відновлення національно-духовних традицій у сучасному язичництві / І. В. Богдановський // Наука і суспільство. – 2012. – № 9-10. – С. 9–14. 2.Буглак А. А. Восточнославянское язычество в белорусской, российской и украинской историографии второй половины XX века : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. ист. наук : спец. 07.00.09 «Историография, источниковедение и методы исторического исследования» / А. А. Буглак. – Минск, 2003. – 17 с. 3.Історія релігії в Україні : у 10 т. / за ред. А. Колодного ; редкол.: Колодний А. (голова) [та ін.]. – К. : [б. в.], 2010. – Т. 8: Нові релігії України. – 2010. – 828 с. 4.Кобец В. В. Российское и украинское неоязычество как социально-религиозный феномен : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филос. наук : спец. 09.00.13 «Религиоведение, философская антропология, философия культуры» / В. В. Кобец. – М., 2003. – 22 с. 5.Колодний А. М. РУНВіра (Рідна Українська Національна Віра) / А. М. Колодний. – К. : Світ знань, 2002. – 64 с. 6.Лесів М. «Слава Дажбогу!»: український рідновірівський рух як альтернативна візія нації / М. Лесів // Народознавчі зошити: науковий журнал. Спецвипуск – Українська фольклористика в Канаді: Нові візії традиційного, традиційні візії нового. – Л. : Інститут народознавства НАН України, 2010. – № 3-4. – С. 363–370. 7.Лук'яненко Л. Г. Національна ідея і національна воля / Л. Г. Лук'яненко. – К. : [б. в.], 2006. – 288 с. 8.Мицик Ю. А. За віру православну! [Електронний ресурс] / Ю. А. Мицик ; Благовіщенський храм Української Православної Церкви Київського Патріархату при Національному Університеті «Києво-Могилянська Академія», Інститут української археографії та джерелознавства імені М. Грушевського НАН України. – К. : Слово, 2004. – 192 с. – Режим доступу : http://inethub.olvi.net.ua/ftp/library/share.pdf. – Назва з екрану. 9.Окорокова І. Г. Українське неоязичництво як суспільне явище (1991-2011 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / І. Г. Окорокова. – Запоріжжя, 2012. – 20 с. 10.Тупик О. О. Історіографія давньої української релігії / О. О. Тупик // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Історія. – 2002. – Вип. 63-64. – С. 87–88.

Н. Г. Мосюкова

ПОЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР У СВІТЛІ БОРОТЬБИ ПОЛЯКІВ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ В XIX СТ.

Наприкінці 80-х – на початку 90-х років XX ст. в Україні розпочався своєрідний «релігійний ренесанс», проявами якого стали відродження релігійного життя, виникнення значної кількості релігійних громад. Відновлення нормального релігійного життя поставило на порядок денний необхідність дослідження цієї сфери життєдіяльності, оскільки більша частина літератури з релігійної тематики, яка видавалася в СРСР, мала відверто атеїстичний характер. З кінця 80-х, а особливо в 90-і роки дослідницька робота в царині історії релігії і окремих конфесій, в тому числі католицької, пожвавилася, але залишилося багато питань, які потребують відповіді. Цікавим доповненням до дослідження становища Римо-Католицької Церкви в Російській імперії буде звернення до особливостей польського національного характера. Це варто зробити не тільки з міркувань пізнання польської душі, яку М. Бердяєв назвав «найбільш витонченою і вишуканою в слов'янстві» [2, с. 163], а ще й тому, що окремі її риси були неабияким подразником для офіційної імперської влади. Це впливало на становище і поляків, і Католицької церкви.

Незважаючи на суперечливі характеристики означеного національного характера в працях польських, українських і російських вчених, деякі його риси визначають без розбіжностей як польські, так і непольські історики, як сучасні автори, так і дослідники часів Російської імперії. Це патріотизм, «мотив неминучої боротьби, громадянський обов'язок, від якого не може звільнити навіть смерть» [1], «любов до свободи, відчуття гордості, власної гідності, любові до вітчизни і землі, шляхетне служіння країні» [5]. М. Бердяєв писав, що «поляки зовсім не піддаються асиміляції» і що немає в світі народу, який би мав таке напружене національне почуття, як поляки [2, с. 161].

Однією з характеристик польського національного характера (принаймні в XIX ст.) є месіанство, «своєрідний культ «хрестосовості» Польщі, «розіп'ятої» за-

ради порятунку інших націй, ідея про особливу цивілізаційну місію Польщі і переконання в тому, начебто вона втратила свою самостійність через те, що не хотіла відступитися від своєї місії» [3, с. 191, 118]. Так, останній диктатор польського повстання 1863 – 1864 років Р. Траугутт писав: «Залишаємо святу пам'ять про націю, яка присвятила себе... справі цивілізації» [6, с. 351]. Говорячи про польське месіанство, М. Бердяєв називає його жертовним, таким, що долає польські вади, спалює їх на жертовному вогні і пов'язує польську месіанську свідомість з християнством [2, с. 165].

Про особливу роль віри, Католицької Церкви в житті поляків пишуть як польські, так і українські дослідники. Мова йде навіть про «тотожність національності і католицизму», зазначену польським єпископатом в програмі з нагоди відзначення свята тисячоліття християнства в Польщі. В книзі «Релігія і нація в суспільному житті України й світу» записано, що названа програма «подає хрещення княжого двору Мєшком І як початок польського соціально-етнічного й державного єднання», а також наведено цитату з цієї програми: «Симбіоз християнства, церкви і держави існував у Польщі від початку, він, власне, ніколи не піддавався руйнації. З часом він створив майже всезагальний польський спосіб мислення: що польське, то водночас і католицьке. Із нього виник також польський релігійний стиль, в якому з самого початку те, що релігійне, переплелося й тісно зрослося з тим, що національне» [4, с. 62 - 63]. Спроба звинуватити єпископів Католицької Церкви в тому, що вони видають бажане за дійсне, не витримає критики, бо не тільки Церква висловлює таку думку, а і світські дослідники. Так, Тереза Блох характерною рисою поляків ще з пястівського періоду вважає релігійність і відзначає, що «основою родинного і національного життя була молитва і що навіть комуністам не вдалося вирвати віру з польських сердець» [5]. Типовим для польської ментальності вважає Католицький Костьол і Марек Адамец [1]. Український дослідник Ю. Земський, підкреслюючи роль Церкви в житті поляків в часи втрати державної незалежності зазначає, що «Велику Віру у святість справи відродження Польщі не можна було здійснити без віри в Господа та без рідного костьолу, який називає оберегом» [3, с. 191].

Отже, католицизм був «вплетений» в національний характер поляків і в Російській імперії XIX ст. асоціювався з польською національною меншиною. Це означає, що «поведінка» поляків і становище Римо-Католицької Церкви в означеній країні знаходились в прямій залежності. Цей тандем (Польща і католицизм) був нероздільним і під час польських повстань 1830 – 1831 і 1863 – 1864 років, в яких активну участь брали католицькі священики. Репресії царського уряду були спрямовані як проти поляків взагалі, так і проти Католицької Церкви. Після Січневого повстання особам католицького віросповідання було заборонено займати державні посади, заборонялося застосування польської мови у громадських місцях та в офіційному листуванні, майно костьолів було взято під державний контроль, влада вела нагляд за католицькими священиками, продовжувалося зачинення костьолів.

Таким чином, дослідження щодо польського національного характера дозволяють краще зрозуміти зв'язок основних рушійних сил визвольних змагань поляків проти Російської імперії у XIX столітті, простежити «вплетення» в цю проблему більш глибинних чинників, ніж тільки боротьба за незалежність.

Список використаних джерел

1.Адамєц М. Національний характер поляків. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ji.lviv.ua. 2.Бердяев Н. Судьба России. – М.: Издательство МГУ, 1990. – 256с. 3.Земський Ю. Польська, російська та українська еліти в змаганнях за Правобережну Україну середини XIX ст. – Хмельницький, 2011. – 350 с. 4.Релігія і нація в суспільному житті України й світу / За ред. Л. О. Филипович. – К.: Наукова думка, 2006. – 285 с. 5.Bloch T. Polski character narodowy na tle dziejow ojczystych. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.intronizacja.pl. 6.Szarek J. Powstanie Styczniowe. Zryw wolnych Polakow. – Krakow, 2013. – 416 s.

О. С. Паращевіна

ЕЛЕМЕНТИ ІСТОРІЇ ПОВСЯКДЕННОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА 1920-Х РОКІВ

Історія суспільства по своїй суті є повсякденним життям людини в її історичному вимірі, яке відображає незмінні властивості і якості у відповідності до закріплених норм житла, харчування, переміщення, роботи і дозвілля. На наш погляд, тільки в аналізі повсякденного життя лежать відповіді на питання: як виживали люди в певних суспільно-історичних умовах, які мали особисті та соціальні цінності і пріоритети, як могли зберегти людську гідність та честь в екстремальних умовах війни, терору, голоду і руїни, як виражали свої думки, почуття всупереч офіційним вимогам.

Означений напрям методології історичних досліджень відкриває можливості дізнатися про умови життя, традиції, побут різних прошарків українського етносу в різні епохи не з позиції офіційних настанов, а з визначення самої реальності пересічного громадянина, не заангажованого політичною ситуацією, не обтяженого офіційною ідеологією. З пізнання повсякденності можна зрозуміти історичні процеси через споглядання людьми світу, в якому їм довелось жити.

Сучасні дослідження з історії повсякденності в Україні стають все поширенішими і мають, за словами відомого вченого-дослідника історії повсякденності професора О.А.Удода, декілька суттєвих ознак: по-перше, повсякденність як предметна сфера історичної реальності остаточно вийшла із «великої» історії і набула самодостатності і самостійності, відбулося чітке розмежування макроісторії і мікроісторії; по-друге, історія повсякденності оформила власні методологічні підходи і свій інструментарій, які дають змогу вірогідно реконструювати історичні реалії і будувати певні [8, с.6-9].

Історія повсякденності, як актуальна сфера історичних досліджень сьогодення, є пріоритетним напрямком в наукових розвідках багатьох істориків сучасності С. В.Кульчицького, О.А.Удода, П.М.Кравченко, В.В.Іваненка, Н.Н.Козлової, Н.Б.Лебіної, В.С.Тяжельникової, Т.М.Смирнової, І.В. Іщенка, О.С.Паращевіної та багатьох інших.

В чому ж новизна методології досліджень історії повсякденності? Перш за все в тому, що вона відкриває можливості дізнатися про умови життя, традиції, побут різних прошарків українського етносу в різні епохи не з позиції офіційних настанов, а з визначення самої реальності пересічного громадянина, не заангажованого політичною ситуацією, не обтяженого офіційною ідеологією. Через повсякденність можна зрозуміти історичні процеси через споглядання людьми світу, в якому їм довелось жити і творити.

В репрезентованій статті ми розглянемо лише один прошарок - безпритульних дітей - з числа багатьох існуючих в 1920-х роках в Україні соціальних аномалій, яка особливо гостро постала саме в цей період. Довгий час дитяча безпритульність зображувалось офіційною радянською історіографією не як соціальна аномалія того часу, а як пережитки капіталізму.

Соціальні зміни початку 1920-х рр., крім сирітства, посилення дитячої безпритульності та злочинності, дали приклади аномальної поведінки дорослих, яку неповнолітні приймали за норму. В цей час стало звичайним явищем, коли дорослі посилали дітей на грабування, розбій або жебракування. Безпритульні діти були найбільш беззахисними від впливу аномалій радянського суспільства 20-30-х рр. XX ст. Потрапляючи в декласоване середовище, безпритульна дитина всмоктувала все аморальне, її психіка деформувалась, а поведінка змінювалась. Шукаючи порятунку від голоду, дитина йшла на крадіжки чужого майна, за що потрапляла до в’язниці. Зустрівшись тут із дорослими злочинцями, вона переймала їхні соціальні цінності, свідомо стаючи рецидивістом-правопорушником. Після такого асоціального досвіду правопорушен-

ня для дитини ставали нормою життя. Так, за 1928 - 1929 рр. в Дніпропетровській КОН пройшло повторно 32% справ неповнолітніх [1] .

Безпритульні діти, в основній своїй масі, були вихідцями із соціальних низів і мали стереотипи аномальної соціальної поведінки свого оточення. Дослідники дитячої безпритульності 20-х рр. В.Куфаєв та М.Левітіна (Маро) довели, що в 1922р. 50-57% неповнолітніх злочинців були вихідцями із сімей робітників, 18-22% - із селян, а в середовищі безпритульних дітей було звичайним явищем вживання алкоголю, наркотиків, проституція (не тільки серед дівчат, але й хлопців) та злочини [5, с.118-134]. В результаті проведених в 1923р. в м. Харкові опитувань було визначено, що із 16 затриманих неповнолітніх повій, всі походили із сімей робітників та ремісників і займались цим ремеслом із 13 до 17 років. В кожної із дівчат була своя історія, але всіх їх призвели до проституції нужда та приклади дорослих. Так, Дарина (15 років) у віці 13 років, потрапила на вокзалі в компанію дорослих повій і сутенера Івана, який напоїв її самогоном і зґвалтував. Після того жила із цими повіями і займалась проституцією, «щоб бути взутою і вдягненою» [6, с. 120-121] .

Аморальна поведінка призводила до венеричних захворювань дітей. Так, серед вилучених у 1925р. безпритульних 2% хлопчиків і 50-60% дівчат були хворі на венеричні хвороби [109], а до Миколаївського вендиспансеру в 1925р. було вміщено 71888 дітей [4, с.39].

На дівочу проституцію впливало багато чинників, але найбільш вагомі, які визначив проф. П.І.Люблінський після опитування в 1922-1923-х рр. 460 дівчат, були погані житлові умови, безпритульність та приклади дорослих.

Причини дитячої проституції в 1922-1923 рр.

Вчинки, здійснені під впливом	Кількість	Відсоток
1. Дорослих, подруг	150	32.5%
2. Бідності, поганих умов життя	104	22,3%
3. Безпритульності	57	14,3%
4. Розпаду сім'ї, сварок батьків	58	12,5%
5. Легковажності	41	9%
6. Невизначених причин	50	10,8%

На шлях проституції хлопців дуже часто призводили спільні ночівлі з дорослими чоловіками, коли ранній статевий потяг міг реалізуватися нетрадиційним способом. Подалі голод штовхав хлопця на заробіток собою. Набуття асоціального досвіду давало повсякденне життя нічліжних будинків. Дослідження умов перебування дитини в нічліжці привело нас до висновку, що в них діти морально деградували. Тут безпритульна дитина перебувала разом із дорослими, як правило витіснялась ними на нижній, брудний поверх, під нарами, і була свідком того, що відбувалось наверху. «Сморід повітря нічліжки відповідає смороду духовному в ньому. Азартні ігри, пияцтво, кокаїн, крадіжки, похабщина, статеві збочення оточують дитину і вона втягується, нездатна до опору, звикається з цим побутом» [7, с.90].

Іншими проявами аномальної поведінки безпритульних були бродяжництво та жебракування, особливо поширені серед дітей віком від 5 до 12 років. Більшість жебраків у 1925-1926рр. були сиротами (32%), проте заробляли таким чином і діти, що мали одного (51%) або обох батьків (16%) [6, с.105]. Із загальної кількості дітей-жебраків 1925р. 39% були безпритульними і бездомними, 47% - вихідці із робітників, 32% - із селян [9, с.20-22].

Повсякденне життя було чинником, що впливав на формування асоціативної поведінки безпритульної дитини, її ідеалів, звичок, моралі, утворюючи своєрідну субкультуру безпритульних дітей. Одягом безпритульних було дрантя та лахміття, яке не змінювалось протягом всього року, а заперечення особистої гігієни призводило до того, що діти місяцями не милися і носили на собі масу паразитів. Найбільшою гань-

бою для безпритульного 20-х рр. було відвідування лазні, гоління та зрізання нігтів. У середовищі безпритульних були свої закони, заняття, способи добування грошей (своєрідний штатний розпис професій) та мова спілкування.

Таким чином, досліджуючи з погляду історії повсякденності життя безпритульних дітей в Україні в 1920-х рр., можна зробити висновок, що це явище було зразком аномальної поведінки, що витікало з особливостей політико-економічної ситуації, мало глибокі соціальні корені та віддзеркалювало всі виразки суспільно історичного життя.

Список використаних джерел

1.ДАДО.-Ф.2855.-Оп.1.-Спр.5.-Арк.10-11. 2.Історія повсякденності: теорія та практика: Матеріали Всеукр. наук. Конференції (м. Переяслав-Хмельницький, 14–15 травня 2010 р.). – Переяслав-Хмельницький, 2010. 3.Іщенко І.В. Державна політика у сфері боротьби з соціальними аномаліями періоду непу (1921-1928 рр.).-Дис. ... канд. іст. наук.-Дніпропетровськ, 2003.-С.70. 4.Красуський В. Хвороби безпритульних // Друг дітей.-1925.-№2.-С.39. 5.Куфаев В.И. Причины детской беспризорности // Вестник просвещения.-1924.-№ 9.-С. 118-134. 6.Левитина М.И. Беспризорные. Социология, быт, практика работы.-М.: Новая Москва, 1925. 7.Люблинский П.И. Законодательнаяохрана труда детей и подростков.-Петербург: ACADEMIA, 1923.-С.90.8.Удод О.А. Історія повсякденності як провідний напрям української історіографії// Краєзнавство, 2010. - № 3. - С. 6-9. 9.Футер Д. Детское бродяжничество и его профилактика // Детский дом.-1928.-№3.-С.20-22.

І. Ю. Робак, В.Г. Ільїн

ПРИВІЛЕЇ РАДЯНСЬКОЇ НОМЕНКЛАТУРИ В СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Наявність привілеїв, зокрема, в галузі охорони здоров'я яскраво ілюструє особливе становище компартійної номенклатури, її існування як окремої групи радянського суспільства.

Привілеї радянської партійної номенклатури у сфері охорони здоров'я, напередодні хрущовської «відлиги» полягали в існуванні закритої всеукраїнської мережі спеціальних медичних закладів під управлінням обласних лікувально-санітарних управлінь та установ Четвертого управління для працівників вищого державного і партійного апарату [6, с.178]. Винятковість обллікcанупрів полягала в тому, що вони, хоча й існували за рахунок бюджетів облздороввідділів, але нормативи асигнувань на харчування, придбання медикаментів і обслуговування встановлювалися на місцях без системи і значно перевищували нормативи, передбачені для лікувальних установ загальної мережі [4]. До того ж, закриті лікувальні установи забезпечувалися кращими медиками-консультантами, найновішою апаратурою і ліками [5].

Існування мережі закритих медичних закладів, окрім згаданого завищеного фінансування, призводило до таких негативних наслідків: неповне використання ліжок в закритих стаціонарах (коли ліжко «працювало» далеко не повний рік, на відміну від звичайних лікарень) за підвищеного їхнього фінансування (16000 руб. на рік в звичайній мережі проти 51520 руб. у Київському ОЛСУ); розбещення медичного персоналу через неповноту навантаження та отримання неформальних привілеїв; необізнаність партійних і радянських керівників зі станом і потребами лікувальних установ загальної мережі, їхня відірваність від населення і зміцнення зв'язків в середині номенклатури під час перебування в закритих стаціонарах; нецільове використання закритої мережі лікувальних установ, коли понад половину їхнього контингенту складали утриманці чи взагалі випадкові люди [6,с.178-179; 4,с.95-96; 3].

Невдоволення населення з приводу існування окремої медичної мережі спонукало радянське керівництво двічі піднімати питання про її ліквідацію: під час «відлиги», коли питання про скорочення мережі було ініційоване самим керівницт-

вом Компартії України, але не було розв'язане повністю, і під час «перебудови» [там само, арк. 181]. Другий раз поштовх питанню дала політична реформа в СРСР, що розпочався після XIX конференції КПРС (літо 1988 р.) і скасування навесні 1990 р. 6-ї статті Конституції СРСР, коли КПРС втратила керівну політичну роль і була відділена від держави. Процес націоналізації партійних лікувальних закладів під закликами передачі їх «афганцям», «чорнобильцям», дитячим установам охопив усю республіку.

Офіційно, безкоштовна передача будівель парторганів медичним закладам подавалася як захід зі скорочення чисельності партійних кадрів в межах «вдосконалення структури партійних органів» [7, с.66, 70].

Іншими причинами, що спонукали керівництво КПУ відмовитися від власної медичної мережі, були: намагання вирішити завдання з покращення медичного обслуговування широких верств населення, зокрема, дитячого шляхом передачі закритих установ закладам МОЗ; тиск на партійні органи з боку громадськості й окремих вороже налаштованих до КПРС груп, який у Західній Україні набув організованого характеру стосовно комуністів вже 1989-1990 рр., але не оминув й Схід України; намагання окремих партійних лідерів шляхом відмови від привілеїв здобути позитивний імідж в населення [7, с.63, 64, 66; 4, с.76].

Характерними «рисами часу» позначився процес націоналізації обласної лікарні № 1 у Харкові, яка була перепрофільована з «обкомівської» в реабілітаційний центр для постраждалих від Чорнобильскої катастрофи. Серед таких рис був вже згаданий політичний тиск на керівництво обкому Компартії України і депутатів облради-комуністів з боку облради, непрозорість здійснювання заходу, а також політичний популізм, що полягав у неправових рішеннях щодо передачі лікарні, у законодавчій і фінансовій непідготовленості цього заходу, в огульній негативній характеристиці колишніх пацієнтів лікарні, серед яких було понад 2 тис. ветеранів партії, війни і праці, переважно, людей похилого віку, зокрема 65 Героїв Радянського Союзу [1;2;3].

Отже, отримання якісної медичної допомоги було одним з маркерів, які демонстрували виключне становище партійної верхівки в радянському суспільстві. Наявність вказаних, нехай і тимчасових, привілеїв разом із необмеженою політичною владою, створила наприкінці існування СРСР у вищих членів партійної номенклатури прагнення закріпити свою владу шляхом розподілу і приватизації контрольованого ними державного майна.

Ще на початку існування радянської влади поміркований марксист К. Каутський застерігав від переродження партійного керівництва СРСР у реставраторів капіталістичного устрою. Привілеї сприяли цьому переродженню, підготували номенклатуру до нової соціальної ролі перших капіталістів у незалежній Україні.

Підтримка найактивнішими представниками старої комуністичної верхівки ідеї незалежності ґрунтувалася не на розумінні відповідальності перед народом чи аналізі історичного моменту, а на ступені морального виродження цієї верхівки та зради нею тих принципів, які вона ж сама пропагувала.

Важливим моментом була й гіперболізація теми привілеїв в умовах політичної боротьби кінця 80-х рр., коли цілком зрозуміле обурення мас було використане для помилкового ототожнення викривлень політичного і соціального характеру із самою суттю соціалізму. Ці настрої шляхом вмілого маніпулювання набрали антикомуністичної забарвленості, що завадило уникнути відповідальності за власні незаконні дії цілком конкретним персонам.

Коли ж справа була зроблена, а стара верхівка вже була готова до перерозподілу власності, зник і сенс подальшого збереження привілеїв, відмову від яких окремі компартійні керівники до того ж сповна використали в політичних цілях.

Список використаних джерел

1.Корниенко Б. Партаппарат – за привилегии // Панорама. – 1991. – 4-11 февраля. 2.Негуманное

решение // Вечерний Харьков. – 1991. – 21 января. 3.Панов А. Партизанские действия вокруг бывшей «обкомовской» // Событие. – 1991. – 2 марта. 4.Салімонович Л. Націоналізація? // Ленінська зміна. – 1990. – 25 серпня. 5.Слінін С. Таємниці «обкомівської» лікарні // Ленінська зміна. – 1990. – 29 вересня. 6.ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 24, спр. 4304. Справки отделов ЦК КП Украины, письма обкомов КП Украины, Министерств и других организаций – по вопросу здравоохранения (о медицинском обслуживании населения, о благоустройстве курортов, о пищевых отравлениях), 183 арк. 7.ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 32, спр. 2525. Записки, довідки, листи, телеграми секретарів ЦК Компартії України, Управління справами ЦК, обкомів і міськкомів партії, Ради міністрів УРСР, Четвертого Головного управління при Міністерстві охорони здоров'я України про будівництво приміщень партійних і державних органів, міністерств і відомств, лікувально-оздоровчих установ, передачу цих приміщень установам охорони здоров'я, про скорочення штатів парторганів і працевлаштування працівників та інші питання фінансово-господарської діяльності, 108 арк. 8.ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 32, спр. 2795, 103 арк. Записки, довідки, інформації, листи відділів ЦК Компартії України, Ради Міністрів УРСР, партійних і радянських органів, Міністерства охорони здоров'я, громадських організацій, медичних установ про завершення епідемії грипу в УРСР, проведення благодійного телемарафону «Чорнобиль», передачу партійних лікувально-оздоровчих установ у загальне користування, організацію відпочинку молоді, поліпшення умов проживання ветеранів, скасування пільг та інші питання охорони здоров'я і соціального забезпечення, 103 арк.

А. Ю. Скрипник

МИЛИТАРИЗАЦИЯ РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИЕЙ БЕССАРАБСКОЙ ОБЛАСТИ В КОНЦЕ XVIII – В ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ XIX ВЕКА

В статье исследовано место, роль и эволюцию Бессарабской области в качестве административно-территориальной единицы Российской империи, а также степень успешности реализации военным командованием милитарного планирования в контексте использования края в качестве сырьевой базы и плацдарма для расположения больших военных контингентов. В хронологическом ключе изучено влияние этих исторических факторов на политическое, социально-экономическое и демографическое состояние края как одного из приграничных регионов империи в первой половине XIX века.

Географическое расположение территорий между правым берегом реки Днестр, (особенно в средней и южной части его течения) и левым берегом Прута со второй половины XVIII века попали в поле зрения и фарватер глобальной захватнической политики Петербурга. Таким образом, эти земли стали играть все более важную военно-стратегическую роль в агрессивных планах руководства Российской империи в качестве потенциального трамплина дальнейшей военной экспансии с целью получения контроля над всем Балканским полуостровом и исключения влияния Османской империи в этом регионе.

Подписание 27 декабря 1791 года Ясского мирного договора, который стал завершением далеко не последней, а только Второй российско-турецкой войны (1787-1791 гг.), стало причиной возвращения с театра военных действий 120-тысячной российской армии, которая расположилась на зимних квартирах на территории Молдавского княжества, хотя формально граница между государствами проходила по реке Днестр [4, с. 303-305]. Такой фактор стал удобной причиной для активизации агрессивной политики России в отношении соседней Речи Посполитой, к тому времени существенно ослабевшей как государство и ставшей лакомым куском для соседних держав-агрессоров.

В начале XIX века численность российских вооруженных сил стала резко увеличиваться. На недавно аннексированных территориях Правобережной Украины началось интенсивное формирование новых мушкетерских, гренадерских, егерских и драгунских полков [6, арк. 35]. Часть из них стали стратегическим резервом, сведенным в отдельный Молдавский корпус, который вместе с полками правобережных инспекций концентрировался в районе Брацлава под командова-

нием генерала от кавалерии Тормасова [5, с. 1186 - 1188]. В случае обострения ситуации на правом берегу Днестра эти войска должны были немедленно выступить туда и оборонять подходы к реке от турецких атак.

Завершением российско-турецкой войны 1806-1812 гг. стал Бухарестский мирный договор, подписанный 16 мая 1812 года, согласно которому земли между реками Днестр и Прут были окончательно освобождены от контроля Османской империей. Это стало предпосылкой не просто формального вхождения области в состав Российской империи, а создания, во-первых: системы административного чиновнического аппарата управления с широкой автономией бессарабской знати, что давало возможность упорядочить социально-экономические отношения между населением и командованием регулярных воинских частей по вопросам их снабжения и размещения. Не случайно сразу же после присоединения Бессарабии к Российской империи были введены правила ее территориального устройства в виде 9 цинутов. Во-вторых – использования территории в качестве постоянной базы снабжения армии провиантом, а при необходимости в перспективе как оперативного тыла действующих на юге армий; в третьих – самое главное на тот момент – это обеспечение безопасности ввиду внешней агрессии как неизбежное условие для развития производственных сил и прироста населения. После почти беспрерывных войн, переселений и отселений, в 1812 году в Бессарабии проживало всего около 240 000 человек; в 1813 г. – 340 000; в 1816 году – 491700 [2, с. 148].

В 1818 году военный губернатор Каменца-Подольского А. Бахметьев получил награду от царя Александра I за создание «Проекта объединения Бессарабской области с Подольской губернией...», и в то же время совершенствования существующей военной инфраструктуры [1, с. 1]. Известно, что с 1816 года генерал-лейтенант, кроме основной должности, занимал пост уполномоченного наместника в Бессарабии и отчитывался лично монарху. По его замыслу в «Проекте» речь шла о строительстве юго-западного тактического форпоста по левому берегу реки Днестр с дальнейшей перспективой накопления здесь войск и возможности внезапного и решительного наступления на Придунайские княжества. Объединение же двух соседних административно-территориальных единиц под контролем военных властей должно стать надежной и целостной территориальной конфигурацией в случае необходимости внедрения военизированной системы управления. Формально в тот период эта территория управлялась согласно «Уставу создания Бессарабской области» Верховным Советом, частично выбранным и назначенным из представителей местных элит, выполняющий сугубо гражданские административные и судебные функции, подчинялась А. Бахметьеву и периодически отчитывалась перед Александром I

12 апреля 1828 года Николай I объявляет Подольскую, Херсонскую губернии и Бессарабскую область на военном положении с подчинением командующему 2-й Армией генерал-фельдмаршалу Витгенштейну, а 14 апреля объявил войну Турции. «Эта война в истории России явится своеобразным новым этапом в вековой борьбе с Портой, и этот этап должен закрепить за Россией новые земельные приобретения,» – писал современник, оправдывая ее захватнические цели [3, с. 374; 376].

В конце 1828 года, в ходе боевых столкновений и осад городов российская армия понесла большие потери, ее состояние было чрезвычайно тяжелым. Во-первых, Дунайские княжества были разорены турками, и потому армия могли получать необходимое снабжение только из Подольской губернии и Бессарабии. Однако, в тылу против транспортных обозов активно действовали отряды турецкой иррегулярной кавалерии, а массовый падеж лошадей от нехватки фуража не давал возможности российской кавалерии надежно защитить свои коммуникации. С начала 1829 года армия вынуждена была закупать продовольствие в местного населения, а позже наладить подвоз морем из Одессы и других черноморских портов. Во-вторых, чума и злокачественная лихорадка косила ряды войск быстрее,

чем огонь врага. В госпиталях на территории Бессарабии скопились тысячи раненых и больных солдат. В Кишиневе и уездных городах были созданы карантинные госпитали, чтобы зараза не распространялась и не перебросилась на левый берег Днестра. Стараниями врачей местное население также получало медицинскою помощь и было максимально изолировано от больных военнослужащих.

Третья российско-турецкая война оказалась провальной для России. Кроме больших человеческих потерь регулярной армии, в тяжелом экономическом состоянии оказались административно-территориальные единицы, выполняющие функции оперативного тыла. Интенсивные закупки продовольствия и фуража, привлечение местных жителей для выполнения воинских обязанностей в качестве погонщиков лошадей и разнорабочих, принудительная мобилизация транспортных средств, общий рост цен на необходимые товары и продукты негативно сказался на общем социальном состоянии жителей Бессарабии.

Как видим, с конца XVIII века Бессарабии отводилась все большая роль и значение в агрессивных планах руководства Российской империи. Постепенно, параллельно с административной интеграцией края в общее имперское пространство в первой половине XIX века шел процесс строительства милитарного форпоста на юго-западных и южных границах империи с одновременным вовлечением всех экономических и социальных ресурсов края на обеспечение российского военного присутствия. Законодательно-управленская эволюция Бессарабской области, которая всю первую половину XIX века находилась в статусе окраины, в своем перспективном развитии целиком зависела от военных планов Петербурга: в одних случаях это было усовершенствование системы управления в ходе строительства определенной военной инфраструктуры, с учетом местных особенностей и сохранения элементов автономии, в других – после завершения военных конфликтов, как территории базирования воинских частей, учреждений, штабов, источник снабжения армии всем необходимым.

Список использованных источников

1.Высочайший рескрипт // Русский инвалид. – 19 мая 1818 г. – № 114. 2.Батюшков П. Бессарабия – историческое описание / П. Батюшков. – СПб. : Тип. «Общественная польза», 1892. 3.История русской армии (1812-1864 гг.). – СПб. : Изд-во «Полигон», 2003. 4.Полный свод законов Российской империи (ПСЗ), Собр 1. – Т. XXIII. – № 17024. – СПб. : 1830. 5.ПСЗ. Собр 1. – Т. XXVIII. – № 21882. – СПб. : 1830.6.Центральний державний історичний архів України. м. Києві, ф. 533, оп. 1, спр. 522, арк. 35.

СЕКЦІЯ VII.
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФІЛОЛОГІЧНИХ НАУК. НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ У ГАЛУЗІ КУЛЬТУРОЛОГІЇ, ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Э. П. Гончаренко

ПЕРЕВОД И ПЕРЕВОДЧИК: О РОЛИ ПЕРЕВОДА НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Одна из глав фундаментальной работы К. И. Чуковского, посвящённая проблемам художественного перевода, начинается эпиграфом: «Перевод, что женщина: если она красива, она неверна, если верна – некрасива» [8, с.99]. Верность её, как и верность большинства часто повторяемых истин, весьма относительна, но ясно одно: для того, чтобы сделать верный перевод, переводчик должен быть всесторонне развитым, эрудированным человеком, блестяще владеть не только иностранным языком, но и своим родным языком, иметь высокий уровень интеллекта, быть коммуникабельным. И, конечно же, переводчику прежде всего надо научиться мыслить на иностранном языке. «На каком языке ты говоришь, на таком и мыслишь. С самого начала требуется понять, что перевод не есть перевод слов – это перевод мыслей» [2, с.8]. Эту аксиому подтверждает и точка зрения М. Морозова, выдающегося советского шекспироведа, театроведа и переводоведа, который писал: «Вопрос о точности перевода неразрывно связан с вопросом о контексте. Обычно под контекстом понимается непосредственное лексическое окружение данного слова или выражения в речи, окружение, которое делает ясным значение этого слова или придаёт ему какие-либо новые оттенки» [5, с.12]. По мнению учёного, «Именно от контекста зависит перевод каждой детали, именно на основании контекста решается любая переводческая проблема» [5, с.13.] И, пожалуй, самое главное, что надо понять изучающим иностранный язык, и тем, кто хочет связать свою будущую профессию с переводом, что это тяжелейший труд, требующий от изучающего усидчивости и терпения, напряжения и даже интуиции, а также не только многочасовых, но и многолетних занятий языком. И не следует верить, если вам обещают наивные чудо или псевдо методы обучения иностранному языку в виде объявлений на столбе – «английский в машине», «английский за две недели», «английский во сне», «английский по методу Илоны Давыдовой» (популярный метод середины 90-х годов), «25-ый кадр» т.д. Никакие курсы не заменят упорного, кропотливого многолетнего труда. Какими способностями и навыками должен обладать будущий переводчик? На наш взгляд, у переводчика должна быть БЛЕСТЯЩАЯ ПАМЯТЬ + НАВЫКИ + ОПЫТ + ИНТУИЦИЯ + РЕАКЦИЯ (умение мгновенно воспринимать информацию, анализировать и воспроизводить), или другими словами: «You LEARN by DOING», а если речь идёт о художественном переводе, то мы бы на первое место поставили ещё и ТАЛАНТ. Нам могут возразить, что речь идёт о переводе художественной литературы. Нам представляется крайне важным и необходимым обучение иностранному, в данном случае английскому, языку через художественную литературу; это возможно для студентов и филологических и нефилологических специальностей [1, с.116-121].

Бытует мнение, что устный перевод – более эмоциональный вид перевода, письменный же перевод называют шлифовкой алмаза. Порой можно услышать и другое: «Письменный перевод – искусство, устный – ремесло» («Translation is an art, interpreting is a craft»). И первое, и второе утверждение верно. В английском, как и в большинстве других европейских языков эти виды обозначаются разными словами: письменный переводчик - translator, устный – interpreter. По мнению А.

П. Чужакина и П. Р. Палажченко, «в среде неспециалистов это различие часто не проводится, и устных переводчиков тоже называют translator, ведь в основе своей письменный и устный переводы едины – у них одна коммуникативная задача. Переводчик письменный и устный – это всё-таки одна профессия. На практике встречаются как переводчики, совмещающие письменную и устную работу, так и специалисты, отдающие предпочтение одному из видов перевода – письменному (художественный, технический и т.д.) или устному (как правило, синхронному). Переходы из одной категории в другую не так уж редки и связаны с различными обстоятельствами» [6, с.22-23]. Мы не согласны с авторами вышеназванного пособия, которые причисляют художественный перевод к письменному переводу. Возможно ли такое «уравнение»: «художественный, технический и т.д.»? Ведь художественный перевод – не просто один из «видов письменного перевода»: это десятая муза и особое искусство, это вид художественной литературы, поэзии, чего о прочих не скажешь.

Теперь трудно сказать точно, когда и где появился первый переводчик. Так, В. Н. Комиссаров высказал предположение: «Возможно, что первыми переводчиками были женщины. В древности существовал обычай красть невест из чужого племени. Женщина постепенно овладевала языком мужа и таким образом могла выступать в роли переводчика, так сказать посредника при общении представителей разных языковых общин» [4, с.84]. Сначала переводы были только устными, но позднее с возникновением письменности появились и письменные переводчики. В последующие годы перевод занимал важное место в жизни многих государств и империй. Уже в Древнем Египте была создана специальная школа, готовившая переводчиков для каких-либо контактов с соседями [4, с.85]. Символом переводчика в Древнем Египте был попугай. Этот символ необходимо было носить переводчикам на правом плече. (Некоторые и отечественные, и западные переводческие факультеты позаимствовали этот символ у древних египтян с его соответствующим изображением: попугай с тремя перьями, олицетворяющими три рабочих языка – английский, немецкий, французский. Отметим отдельно, что в ООН шесть рабочих языков – английский, французский, русский, испанский, китайский и арабский).

О существовании таких переводческих школ речь идёт и в Библии. Много позже широкое распространение получил перевод различных религиозных текстов (которые выполнялись дословно для сохранения точности содержания), а затем и литературных произведений.

Иногда переводчиков называют «кагемуси», что в переводе с японского означает «тень воина, его помощник, оруженосец» [7, с.69-79]. Переводчик-»кагемуси» знает, что, как и когда будет сказано, привыкает к специфике речи и мышления переводимого оратора, ощущает атмосферу. Он становится его тенью, доверенным лицом и даже советником [7, с.69]. Такое определение миссии переводчика быть всегда «невидимой» тенью оратора, А. П. Чужакин относит и к личным переводчикам государственных деятелей [7, с.69]. Например: И. Сталин, Н. Хрущёв – переводчики В. Бережков, О. Трояновский, (которых называли кагемуси-смертники). Давно уже стали хрестоматийными некоторые примеры «ораторского искусства» Н. Хрущёва, который прославился своей любовью к импровизациям во время выступлений – «мы не ноздрями мух ловим», «всяк кулик своё болото хвалит», «Кузькина мать», «мы вас похороним», последнее выражение привело в напряжённое состояние присутствующих западных политиков, и переводчику пришлось объяснять, что Никита Сергеевич имел в виду загнивающий капиталистический строй, который сам себя похоронит. В любом случае, благодаря хрущёвскому «We will bury you» популярный английский певец Стинг написал песню» в 1980-е гг., которая стала хитом: «Mr.Khrushchev said / We will bury you / I don’t subscribe to this point of view / It’s not a natural thing to do / Because the Russians love their children, too».

К сожалению, хорошо выполненная работа переводчика незаметна, плохую замечают все. Давайте детально рассмотрим некоторые переводческие ошибки, связанные с передачей названий международных организаций. Очень часто печально известный World Trade Center переводят, как «Всемирный торговый центр» – и это неверный перевод, а правильный – Центр международной торговли. Такие центры, а именно Trade Center – это просто офисные / офисно-гостиничные комплексы, оснащённые всеми условиями для ведения коммерческих переговоров и системами связи. Они существуют во многих крупных городах разных стран, зачастую там размещается офис местной Торгово-промышленной палаты (Chamber of Commerce and Industry). Добавим: по-русски торговый центр означает просто большой магазин, что соответствует английскому выражению shopping center (в Америке именуется словом mall). Ошибка переводчика заключается в неверном понимании синтаксиса названия: world относится не к center, а к trade, и уже само словосочетание world trade – международная торговля определяет слово center. Думается, что у неподготовленных читателей и слушателей выражение «Всемирный торговый центр» вызывает в воображении огромный универмаг, который почему-то считается всемирным – возможно, самым большим и самым главным, как они думают. Хотя все уже привыкли к тому, что трагедия 11 сентября 2001 года в Америке разрушила «Всемирный торговый центр», а не «Центр международной торговли». К сожалению, этот ошибочный перевод уже состоялся, о чём упоминает Д. И. Ермолович [3, с.35]. Для того, чтобы не допускать подобных ошибок, в помощь переводчикам существуют авторитетные энциклопедические словари, словари-справочники и другая справочная литературы.

Невозможно научиться талантливо переводить, как невозможно научиться талантливо писать, или играть на любом музыкальном инструменте. Сейчас мы можем говорить о переводе как о вполне сформировавшейся самостоятельной дисциплине. Ведущие специалисты в области переводоведения и в советские времена (мы имеем в виду О. Кундзича, В. Коптилова, Г. Мирама, В. Карабана, В. Радчука, Р. Зоривчак, В. Розенцвейга, Л. Бархударова, Я. Рецкера, В. Гака, В. Комиссарова, М. Цвиллинга), и в настоящее время доказывали, что переводу надо учить профессионально, что это особая дисциплина, что надо специально готовить преподавателей перевода.

В связи с изложенным выше возникает вопрос, кто же преподаёт перевод в наших вузах. Как правило, за это взялись либо переводчики-профессионалы либо преподаватели, владеющие иностранным языком. И труд этот является подвижническим и только, так как существует опасное убеждение, что опытный преподаватель иностранного языка может быть хорошим преподавателем перевода. На наш взгляд, быть билингвом и быть хорошим переводчиком – это мнение ошибочно. Быть билингвом – не является доказательством того, что человек этот может верно воссоздать текст с одного языка на другой, сохраняя форму и содержание.

Учитывая происходящие в мире процессы, прежде всего мы имеем в виду тяжёлые 90-е годы, когда вместе с берлинской стеной всё рушилось, а не создавалось, и как следствие, всё это привело и к снижению качества подготовки квалифицированных специалистов в области перевода. Возникли существенные проблемы: прежде всего – это и низкий уровень владения иностранным языком, и высокая текучесть кадров в вузах, и нехватка учебно-методической литературы, и резкое сокращение аудиторных часов и именно на тех специальностях, которые предусматривают выпуск специалистов с последующим присвоением квалификации: «Переводчик». Невольно возникает вопрос: как можно подготовить высококвалифицированного специалиста за ничтожно мало выделенное время? Мы также скромно умалчиваем тот факт, что на дисциплину «Теория и практика перевода» для студентов 3 курса специальности «Международная информация» выделено всего лишь 2 часа в две недели лекционных занятий и 2 часа в две недели занятий

практических, и на «Практикум перевода» для 5 курса - всего лишь 2 часа в неделю, в рамках которой преподаватель совершенно не имеет возможности уделить внимание таким аспектам, как художественный перевод, устный последовательный перевод, синхронный, перевод-нашёптывание. И тенденция сокращения часов продолжается. Первостепенное значение в деле подготовки переводчиков имеет и материально-техническое обеспечение, которое иногда находится не то, чтобы на соответствующем уровне, а и вообще отсутствует. А как важно предоставить студентам для эффективного усвоения иностранного языка не только компьютерный класс, но и оборудование для отработки навыков устного последовательного перевода, да и синхронного также.

Что касается кадрового вопроса, стоит отметить следующее. В советскую эпоху была создана лучшая школа и переводчиков и перевода и она создавалась людьми не только высококультурными, но и людьми работоспособными. Мы гордимся советским художественным переводом – Ахматова, Пастернак, Чуковский, Маршак, Кашкин, Нора Галь, Пальцев, Голышев, Франко, Украинка, Зеров, Кундзич, Кочур, Стриха и многие другие. В сфере перевода, в том числе и устного и синхронного, СССР оказался едва ли не «впереди планеты всей» [6, с.5]. В советское время существовала подготовка так называемых «штучных» специалистов, перевод преподавался в нескольких элитарных вузах страны, в основном в Москве, Киеве, Львове, Харькове. К сожалению, сегодня подготовкой переводчиков занимаются не только специализированные факультеты, но и технические вузы.

Новые формы политического устройства в стране определяют не только новые формы в мышлении, но и в переводческой работе. Новые внутренние и внешние задачи страны обострили и внутренние проблемы и мастеров переводческого дела, и преподавателей иностранного языка, вынужденных преподавать перевод. Возвращаясь к вышесказанному, констатируем, что число профессионалов высокого и даже среднего уровня неуклонно снижается.

На наш взгляд, все мы – и преподаватели иностранного языка, и преподаватели перевода, и переводчики-практики, если можно так выразиться находимся «на передовой» процесса подготовки квалифицированных специалистов. Наша задача заключается в том, чтобы поднять престиж и переводческой профессии в целом. И от нас, только от нас зависит, как мы сможем заинтересовать студента в деле изучения иностранного языка. Вчерашние абитуриенты, сегодняшние студенты, а завтра – переводчики, или просто журналисты со знанием иностранного языка поступают к нам в ВУЗ уже с другим и культурным, и, если хотите, поведенческим кодом, с другим уровнем эрудиции. Но думается, что многим их них будет полезно и небезынтересно узнать, что президент Бенджамен Франклин собрал более 200 синонимов слова пьяный (англ. drunk), включая такие шедевры, как «cherry-merry», «nimptopsical» и «soaked»; что слово «almost» – самое длинное слово английского языка, в котором все буквы расположены в алфавитном порядке; слово «intelligent» переводится, как «разумный, смышлёный, понятливый, знающий, понимающий», а не «интеллигент»; «I am» - это самое короткое предложение в английском языке; знание образных пословиц, поговорок, идиом, «ложных или мнимых друзей» переводчика, религиозно-возвышенной лексики, специальной терминологии на английском языке обязательно. И, разумеется, английское словосочетание «public house», которое переводится вовсе не «публичный дом», а это разновидность пивной, а «public school» - не публичная школа, т.е. общедоступная, а закрытое частное привилегированное среднее учебное заведение для мальчиков в Англии, и (бесплатная) средняя школа в США и Шотландии. Однако и профессионального переводчика может ввести в заблуждение фраза: «I am satisfied that I alone am guilty of the disaster», так как выражение «to be satisfied» во многих случаях переводится, как «быть удовлетворённым, довольным», и очень редко встречается значение – «быть уверенным в себе, убеждённым».

Как вывод. Думается, что переводчики будут востребованы всегда. Будущие специалисты должны понимать, что гениальными переводчики не рождаются, ими становятся в результате кропотливого, порой даже «каторжного» труда, в котором заложено 98% потения. Переводчик должен не просто уметь воспроизвести всеми средствами родного языка смысл сказанного или написанного на другом языке, но и передать смысл, заложенный, спрятанный в контексте. Работу переводчика можно сравнить со встречей с айсбергом: видна верхушка айсберга, основная часть скрыта, находится под водой. Вот почему одной из многочисленных задач переводчика является не только отыскание эквивалентных соответствий для передачи коммуникативной информации отправителя, но и предоставление получателю информации необходимого пояснения, комментирования, когда на пути правильного понимания, восприятия целей общения стоят межкультурные различия, так называемые «подводные камни» - реалии страны изучаемого языка.

Список использованных источников

1.Гончаренко Э. П. Художественная литература и её роль в процессе обучения английскому языку // Иностранные языки в экономических вузах России. Всероссийский научно-информационные альманах. № 13. – СПб.: Изд-во СПбГЭУ, 2014. 2.Зайцева М. И. Лицо профессии // «Мосты» (журнал переводчиков), № 2 (5). – М.: Р.Валент, 2005. 3.Ермолович Д. И. Имена и названия в переводе (Из переписки) // «Мосты» (журнал переводчиков), № 2 (5). – М.: Р.Валент, 2005. 4.Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. Учебное пособие. – М.: ЭТС, 2004. 5.Морозов М. М. Контекст и роль детали в контексте // «Мосты» (журнал переводчиков), № 1 (13). - М.: Р.Валент, 2007. 6.Чужакин А. П., Палажченко П. Р. Мир перевода, или Вечный поиск взаимопонимания. – М.: Р.Валент, 1999. 7.Чужакин А. П. Лидеры и их тени (фрагменты истории) // «Мосты» (журнал переводчиков), № 1. – М.: Р.Валент, 2004. 8.Чуковский К. И. Высокое искусство. – М.: Советский писатель, 1988.

В. В. Прутчикова

ПРАГМАТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ НЕМЕЦКИХ СЛОВ-КОНКРЕТИЗАТОРОВ

Прагматический аспект лексических единиц исследуется в лингвистической парадигме в тесной связи со структурно-семантическим, поскольку «онтологически коммуникативный акт является синтезом, взаимодействием элементов семантики, синтаксиса и прагматики» [7, с. 21].

До наступления «эры прагматики» еще в рамках «Стилистической грамматики» отмечается, что стилистические потенции грамматических классов, категорий и форм, моделей предложения реализуются только в высказывании и тексте [2, с. 138-139]. Психолингвистикой также признано, что для речевого акта важно сообщить, попросить, потребовать, узнать и т.п., а эмотивность является интегральным качеством текста [4, с. 98].

Учитывая основной принцип речевой деятельности: «что-то сказать» равно «что-то сделать», особую актуальность приобретает исследование прагматического потенциала отдельных категорий функциональных слов-конкретизаторов речевых действий, которые оказались на периферии лингвистики.

В немецком языке традиционно выделяют слова-конкретизаторы: частицы, союзы, модальные слова, наречия, то есть, слова, определяющие степень (ранг) выделения, усиления или ограничения тех или иных характеристик речевых действий, а также вводные слова, и конкретизаторы модальной, экспрессивной и эмоциональной оценки.

Прагматический потенциал конкретизаторов имеет широкую шкалу интенций, связанных с усиленным или необычным выражением мысли, чувства и воли в речи говорящего. Поэтому они способствуют выражению интенсивности, категоричности, акцентирования. Например: *«...ich finde mich ganz unfähig zu den Schurkerei...»* (Отец готов продать дочь богатому поклоннику, но пытается выглядеть

благородным). Или: *«Dazu sind Sie allerdings zu minderwertig.»* (уничижительная характеристика поклоннику молодой актрисы) [5, с. 22]

С помощью конкретизаторов выражаются: сочувствие, обида, убеждение, возражение, согласие/несогласие, участие, раздражение, возмущение, просьба/ мольба, заверение, пояснение и т.п.: Например: *«Und wie bist du - ihn losgeworden?» fragte er leise. «Ich? Aber ganz einfach ...»* [5, с. 127]. С помощью курсива *«ganz»* подчеркивается коммуникативная важность данного слова для адресата. Отграничение слов-конкретизаторов, «ранговых» слов довольно условное, так как в эту группу по воле авторов могут «вторгаться» различные окказиональные варианты.

Вводная часть прямого высказывания довольно часто определяет интенцию высказывания благодаря наречиям перформативной природы: извинения, решения, требования.: *Und dann, entschuldigend : «Wir haben ihn noch gar nicht genannt*» [5, с. 215). *«Das ist ganz verkehrt», entschied Ute* [5, с. 214].

Эмоционально-оценочный характер слов и выражений, которые относятся к конкретизаторам, проявляется преимущественно в высказываниях от 1-го лица, где выражение чувств, настроений, переживаний говорящего представлено наиболее ярко: *«Solch enges, rührendes Verhälthis, wie es Sie mit Ihrem Vater verband! Und nun auf einmal alles – Sie sehen mich wahrhaft ergriffen!»* [5, с. 24]. Конкретизаторы способствуют «пристрастному отражению действительности», «говорящий прибегает к сверхподчеркнутой реализации замысла высказывания» [6, с. 53]. Акцентирование, экспрессия высказывания определяется интенцией говорящего, которая декодируется благодаря речевой ситуации. Так, в приведенном примере говорящий, выражая соболезнование, намерен убедить собеседника в своей искренности. Речевое воздействие на мысли, чувства и действия адресата в высказываниях от 1-го лица осуществляется благодаря «направленному регистру» [1].

Немецкая частица «zu» обычно используется как средство усиления, но наряду с этим значением контекст выявляет многообразие запланированных способов речевого воздействия на собеседника. В стихотворении Э. Кестнера любовник утешает девушку, уходя утром к жене, просит не принимать близко к сердцу, не драматизировать ситуацию: *Nun weinst du wirklich! Und da soll ich gehen ...Wenn du hinaufkommst, ist das Zimmer leer. Ich weiß, du wirst dann noch am Fenster stehen. Ich hab dich lieb. Doch machst du dir's zu schwer* [3, с. 129].

Категоричность, интенсивность, которые ингерентно присущи лексемам, проявляют свою степень интенсивности или эмоциональности в контексте: *«...Sie tun auch mir sehr unrecht»* [5, с. 23] (намерение вызвать сочувствие). Или: *«Archibald war schon sehr zufrieden»* [5, с. 97]. (Намерение польстить актрисе). Необычный порядок слов в высказывании также усиливает эмфазу: *«Ordentlich Witz hat er... «* [5, с. 214] *«So viel Aufopferung,» - bemerkte Claude* [5, с. 215]. Говорящий определенным образом кодирует свою речь, используя лингвостилистические средства, определенную лексику, модели предложения и т.п.: *Mir scheint, es ist nicht ganz geheuer. Erst gestern sprach er sorgenvoll, das Auto würde ihm zu teuer. Da wurde mir's denn doch zu toll!* [3, с.54]. В этом стихотворении Э. Кестнера «Die Dame schreibt der Dame» пародируется содержание и стиль письма дамы «высшего света», переживающей не лучшие времена в период Веймарской республики. Свой гнев она изливает в письме к приятельнице, которая находится в благополучных Каннах.

На модально-оценочный контекст конкретизаторов (эмоциональность высказывания) наслаиваются прагматические коннотации, в частности по шкале одобрение – неодобрение, а, следовательно, оказывают речевое воздействие: *«Übrigens beglückwünsche ich dich, du bist fein durchgekommen»* [5, с. 37] (восхищение, по шкале восхищение/презрение).

Прагматическая оценка высказывания сопряжена нередко со степенью его категоричности, а также авторской интенцией дискурса. Например: *«Es ist mir doch unlieb, dass ich dich kompromittieren muss. Ich habe dich dafür zu lieb. So viel ist si-*

cher, dass deine eigene Wohnung die Sache bedeutend verschlimmern wird [5, с. 25]. Здесь герой убеждает подругу, отказаться от покупки квартиры. Беспокоясь за репутацию девушки, он высказывает свое мнение в мягкой, некатегоричной форме (убеждение). Или: *«Arbeiten! rief Ute und baute ihre Gestalt kamphaft auf vor Nathanael. «Nur arbeiten!»...»Die Kunst allein!» So deklarierte Ute. «Immer nur sie! Wozu Männer. Ich will nicht einmal meine Zeit dafür verlieren, mit ihnen zu kämpfen...!* [5]. Ута провозглашает очень эмоционально свое жизненное кредо – работа и служение искусству (интенция – декларация). В конце концов она стала известной актрисой, но предала, не оценила большую и трепетную любовь Клода. Авторская интенция (писателя-рассказчика) прочитывается однозначно, он на страдающей стороне, на стороне Клода, слабого, беззащитного в своей всепрощающей любви. Автор осуждает циничную служительницу сцены, разрушительницу, хищницу.

Если рассказчик и персонаж одно и то же лицо, то авторская интенция определяется однозначно, что особенно характерно для поэзии и романов-автобиографий, а также для прозы, написанной от 1-го лица. Поэт Э. Кестнер иронизирует с большой долей сарказма в адрес богатых дам: *Man hält sie für Feen auf Reisen, doch kann man es nicht beweisen. Der Gatte hat eine Fabrik* [3, с. 79]. Нарочитая подчеркнутость, выделенность, конкретизация, связаны как с эмоционально-оценочной стороной высказывания, так и с коммуникативной установкой говорящего (автора). Роль конкретизаторов в кодировании интенции высказывания является весьма существенной. Их учет, несомненно, важен также для адекватного декодирования дискурса.

Изучение конкретизаторов в прагматическом аспекте позволяет выделить у них такие характеристики, как интенциональность, дейктичность (ориентация на собеседника), экспрессивность, эмоциональность, оценочность, категоричность. Очевидно, что все эти характеристики позволяют конкретизаторам выступать в тексте пусть не в ранге основных, но весьма существенных составляющих «декларации» авторской позиции, авторской интенции и оказывать определенное речевое воздействие на адресата.

Список использованых источников

1.Веденькова М.С. Употребление временных форм глагола по коммуникативным регистрам / М.С. Веденькова – Киев: Вища школа, 1981. – С. 9-5. 2.Zerebkov V.A. Deutsche Stilgrammatik / V.A. Zerebkov – М.: Высшая школа, 1988 – С. 138-139. 3.Kästner E. Die Zeit fährt Auto. – Leipzig: VEB F.A. Brockhaus Verlag, 1968. – 155 S. 4.Кубрякова Е.С. Номинативный аспект речевой деятельности / Е.С. Кубрякова – Москва: Наука, 1986. – 98 с. 5.Mann H. Die Jagd nach Liebe. – Berlin u. Weimar: Aufbau-Verlag, 1969. – 195 S. 6.Носенко Э.Л., Стародубцева Т.В. Эмотивность как интегральное качество текста // Прагматика и типология коммуникативных единиц языка: Сб. науч. тр. – Днепропетровск, 1989. – С. 55-56. 7.Шевченко И.С. Историческая динамика прагматики предложения: Английское вопросительное предложение 16-20 вв. / И.С. Шевченко – Харьков: Константа, 1998. – 167 с.

О. А. Заниздра

КЕЙС-МЕТОД – ЭФФЕКТИВНАЯ ТЕХНОЛОГИЯ ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ

Современные коммуникационные технологии ведут к прогрессу в образовании и способствуют модернизации образования – улучшению качества обучения, обеспечению гармоничного развития личности и общества в целом.

Использование новых кейсовых технологий на уроках английского языка актуально в настоящее время. Они помогают осуществить концепцию личностно ориентированного образования. Кейсовые технологии повышают уровень знания иностранного языка в целом; способствуют усилению учебной мотивации изучения иностранных языков; развивают творческое мышление, заставляя думать на

иностранном языке; развивают навыки проведения презентации на иностранном языке; развивают умение вести дискуссию, аргументировать ответы; учат работать в команде и вырабатывать коллективное решение.

Кейс-метод является одним из активных методов обучения. За последние годы кейсы довольно широко распространились в практике обучения. Характерной чертой кейс-метода является использование методов анализа. Мысленный анализ позволяет проверять гипотезы о факторах, определяющих ситуацию, о важнейших аспектах проблем, об эффективности предлагаемых решений и т.д. Образовательное и воспитывающее значение мысленного эксперимента заключается в том, что он учит видению причинно-следственных связей, путей развертывания будущего.

Кейс – это инструмент, позволяющий применить теоретические знания к решению практических задач [1]. Деловая игра – способ нахождения оптимального решения задач путем моделирования ситуации и правил поведения участников с целью дальнейшего переноса этого опыта в реальную ситуацию [2].

Кейс-метод и деловая игра являются родственными методами обучения, что создает благоприятные возможности для их сочетания в процессе обучения. Заранее подготовленный кейс можно использовать в качестве способа введения участников в деловую игру. При этом его осмысление создает своеобразный проблемный фон деловой игре; кейс-метод учит навыкам выработки стратегии поведения, а деловая игра вырабатывает навыки тактики поведения.

Кейс представляет собой описание конкретной реальной ситуации, подготовленное по определенному формату и предназначенное для обучения учащихся анализу разных видов информации, ее обобщению, навыкам формулирования проблемы и выработки возможных вариантов ее решения в соответствии с установленными критериями.

Деятельность преподавателя при использовании кейс-метода включает две фазы. Первая фаза представляет собой сложную творческую работу по созданию кейса и вопросов для его анализа.

Вторая фаза включает в себя деятельность преподавателя в аудитории, где он выступает со вступительным и заключительным словом, организует малые группы и дискуссию, поддерживает деловой настрой на занятии, оценивает вклад учащихся в анализ ситуации [3].

Сложной задачей для преподавателя является разработка кейса, т.е. подбора соответствующего реального материала, в котором моделируется проблемная ситуация. Кейсы, подготовленные в письменной форме, читаются, изучаются и обсуждаются. Эти кейсы составляют основы беседы учащихся под руководством преподавателя. Учащиеся должны разрешить поставленную проблему и получить реакцию окружающих на свои действия. Они должны понимать, что возможны различные решения проблемы. Преподаватель должен помочь учащимся рассуждать, спорить, а не навязывать им свое мнение. Учащиеся должны понимать, что риск принятия решений лежит на них, преподаватель только поясняет последствия принятия необдуманных решений. Роль преподавателя состоит в направлении беседы или дискуссии с помощью проблемных вопросов, в контроле времени работы, в вовлечении всех учащихся группы в процесс анализа кейса.

Кейсы бывают:

- Полные кейсы (20-25 страниц), которые предназначены для командной работы в течение нескольких дней;
- Сжатые кейсы (3-5 страниц), предназначены для разбора непосредственно на занятии и подразумевают общую дискуссию;
- Мини-кейсы (1-2 страницы), предназначены для разбора в аудитории и используются в качестве иллюстрации к теории, преподаваемой на занятии.

Кейс содержит три группы упражнений: 1) упражнения, направленые на

обеспечение учащихся учебно-речевой ситуацией, темой, проблемой; языковым и речевым материалом; различными схемами, таблицами; 2) упражнения, направленные на подготовку дискуссий, проектов, способных активизировать учебно-речевую деятельность учащихся (без использования вспомогательных языковых, речевых и наглядных средств); 3) упражнения контрольного характера.

Так как процесс обучения подчиняется основной задаче – формированию коммуникативной компетенции, кейсовый метод способствует решению этой задачи. Кейс-метод – это сложная система, содержащая разные методы познания (моделирование, анализ, проблемный метод, мысленный эксперимент, методы описания, классификации, игровые методы). Применение данной технологии способствует формированию коммуникативных компетенций, развивает критическое мышление, делает обучение иностранному языку более насыщенными и интересными.

Список использованных источников

1. http://www.casemethod.ru [Электрон. ресурс]. 2. Grosse U.C. The Case Study Approach to Teaching Business English // English for Specific Purposes. 1988. Vol. 7. - P. 131–132. 3. www.intelligent-business.org.

Н. Є. Коломієць, Н. В. Яременко

КРОС-КУЛЬТУРНИЙ ПІДХІД У СУЧАСНІЙ ФІЛОЛОГІЧНІЙ ОСВІТІ

Сучасна освітня парадигма утверджує вагомість не тільки вузької фахової підготовки, а й сформованості умінь молоді функціонувати в мультикультурному просторі. Саме тому в зарубіжній та вітчизняній педагогіці проблема крос-культурного навчання є надзвичайно актуальною. Дослідники розглядають її різновекторно, у різноманітних культурних контекстах. О. Богданов стверджує: «Новий досвід світобачення, пов'язаний із сучасними процесами глобалізації та інтернаціоналізації, ставить культурні смисли і символи всіх епох і народів у стан нескінченного крос-культурного діалогу-полілогу. Подолання етноцентризму в сучасному плюралістичному світі стає життєво важливим. Таким чином, міжпредметність, крос-дисциплінарність, крос-культурність є сьогодні основними методологічними передумовами пізнання навколишньої дійсності» [1, с. 150].

Методологічні засади крос-культурного підходу дозволяють увиразнити різні аспекти перетину культур. Реалізація крос-культурних взаємин при вивченні курсу «Історія зарубіжної літератури» студентами-філологами сприяє зростанню інтересу до вивчення іноземних мов, ефективному осмисленню світового літературного процесу на засадах зв'язку культурологічних та естетичних принципів. Студенти філологічних факультетів вищих навчальних закладів України протягом навчання мають оволодіти значним масивом гуманітарних знань, які сприятимуть налагодженню крос-культурного діалогу. Вивчення курсу «Історія зарубіжної літератури» сприяє культурній ідентифікації особистості в полікультурному оточенні, адже ця навчальна дисципліна репрезентує художні надбання літератур різних народів світу. Зарубіжна література є невід'ємною складовою світової культури, виразником світоглядних систем та духовних домінант різних народів світу. Світовою літературою створено естетичну концепцію дійсності, для розуміння якої кардинальне значення має змістове наповнення проблем людини та соціуму, особистості й історичного часу.

Застосування сучасного педагогічного досвіду дозволяє при вивченні зарубіжної літератури реалізувати емоційно-ціннісну, літературознавчу, компаративну та загальнокультурну змістові лінії, що й формують літературну компетенцію студентів. Емоційно-ціннісний аспект вивчення зарубіжної літератури передбачає опрацювання художнього твору в єдності його етичних та естетичних вимірів, формування світоглядних орієнтацій і розвиток творчих здібностей особистості. Потрак-

тування словесного мистецтва як складової частини духовної культури народів допомагає формуванню вміння молоді визначати специфіку художнього твору в зіставленні з творами інших видів мистецтв. Осягнення кращих зразків світового словесного мистецтва сприяє формуванню багатогранної особистості, яка, усвідомлюючи свою приналежність до українського народу, має чітке уявлення про специфіку становлення й розвитку різних національних культур; орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки; прагне збагачення інтелектуального потенціалу, духовності та культури. Знання зарубіжної літератури створює передумови до переосмислення творчої спадщини українських письменників, визначення їх місця у світовому літературному процесі, адекватного поцінування внеску вітчизняних митців у світову літературу, формування культури міжетнічних і міжособистісних відносин.

Вивчення курсу в загальнокультурному аспекті передбачає вирішення цілого ряду завдань, серед яких слід виокремити: осмислення природи взаємодії різних культурних традицій; формування уявлень про історико-культурний контекст та закономірності розвитку літературного процесу; виокремлення закономірностей, які визначали еволюцію художнього світосприйняття певної доби; виявлення особливостей творчих парадигм окремих авторів та ступеню їх інтеграції в загальний культурологічний контекст, у національну та світову традиції; підвищення інтересу студентів до читання, розширення їхнього читацького досвіду.

Продуктивній культурній взаємодії сприятиме введення фонових знань. Передусім це історико-культурологічна інформація, яка розкриває специфіку національного світобачення, традиції та звичаї, особливості поведінки, спосіб життя населення певної країни. На думку С.Сафарян, фонові знання «мають інформаційно-культурологічний характер, не завжди прямо пов’язані з художнім текстом, які повинні бути відомі читачеві й автору, щоб між ними відбувся діалог, оскільки читання художнього твору – це своєрідний діалог між читачем і автором» [4, с. 4].

Акцент на особливостях національної специфіки творів сприятиме розумінню своєрідності літератур. З. Кирилюк твердить: «Кожен твір несе в собі ознаки конкретної епохи та країни, пануючих у ній уявлень про світ, громадянських та етичних переконань і виражає все це у формах, притаманних художній літературі певної епохи» [2, с. 3]. Тому при вивченні літературного матеріалу викладач має зосереджувати увагу на поясненні специфічних національно-культурних компонентів. Слід звернути увагу й на складнощі, які виникають у процесі сприйняття інонаціонального твору. Перешкодою для розуміння творів часто є наявність у текстах національно маркованої безеквівалентної лексики. У процесі визначення суті іншомовних безеквівалентних одиниць, читач-інофон встановлює зв’язок між різними національними культурами, усвідомлює їх подібність або відмінність. Ж. Клименко для позначення базових елементів «національної специфіки лінгвокультурної спільноти, які наявні в текстах й ускладнюють їх розуміння інокультурним читачем» вживає термін «лакуна» [3, с. 72]. Дослідниця стверджує, що плідними способами усвідомлення таких феноменів є заповнення лакун (шляхом роз’яснення) та їх компенсація (через звернення до подібних явищ рідної культури) [3, с. 72-73]. Додаткового роз’яснення та коментування потребують національні символи, традиції, стереотипи та ін.

При вивченні курсу «Історія зарубіжної літератури» студенти-філологи знайомляться з кращими творами різних народів світу. Кожен художній твір наповнений національними культурними кодами, сприйняття яких створює умови для усвідомлення розбіжностей між рідною та іноземною культурами, формування кроскультурної компетенції, налагодження міжкультурного діалогу. Практичному втіленню крос-культурного підходу при вивченні світової літератури на філологічних факультетах сприяють введення фонових знань історико-культурологічного змісту, розкриття особливостей національної специфіки твору, роз’яснення та ко-

ментування національно маркованої безеквівалентної лексики, символіки, традицій, стереотипів.

Список використаних джерел

1. Богданов О. Крос-культурний аспект лінгвістики як явище новітньої філософії освіти / О. Богданов // Філософія. – 2012. - № 1 (115). – С. 150 - 152. 2. Кирилюк З. В. Зарубіжна література. Античність. Середньовіччя. Відродження. Бароко. Класицизм / З. В. Кирилюк. – Тернопіль: Астон, 2002. – 259 с. 3. Клименко Ж. В. Теорія і технологія вивчення перекладних художніх творів у старших класах загальноосвітньої школи / Ж. В. Клименко. - К.: Вид- во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2006. - 340 с. 4. Сафарян С. Фонові знання: зміст, визначення, види / С. І. Сафарян // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. - 2001. - № 2. - С. 2 - 6.

Н. В. Макаренко

ЛЕКСИКО-ПРАГМАТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КОНЦЕПТУ «ГРОШІ»

Концепт є ключовою одиницею когнітивної лінгвістики та в межах нашого дослідження розглядається як умовна ментальна одиниця, спрямована на комплексне вивчення мови, свідомості і культури.

Концепт ГРОШІ є одним із базових у концептуальній картини світу людини та являє собою особливу економіко–психологічну реальність. Його своєрідність проявляється в тому, що в ньому збігається матеріальне й ідеальне, річ і думка, і це забезпечує його об'єктивну і суб'єктивну представлену у свідомості загальносутність. Згідно думки Семенова М.Ю. концепт ГРОШІ є засобом вираження ціннісної орієнтації в системі цілей життя (термінальна або інструментальна цінність) [1,с.6].

Дослідження маніфестації концепту ГРОШІ проведено на матеріалі астрологічних прогнозів, до тексту яких презентний особливий інтерес через важливу роль фінансового положення та перспектив на майбутнє для кожної людини. Такий аналіз демонструє великий лексичний потенціал концепту ГРОШІ та підкреслює його важливість у повсякденному житті німців, для яких важливим є насамперед фінансова стабільність.

Саме у текстах астрологічних прогнозів репрезентуються прогнози та стратегії поведінки, які сприятимуть примноженню матеріальних благ людини. Розглянемо детальніше об’єктивацію досліджуваного концепту: Stier [2, №3].

«Merkur und Saturn machen es Ihnen beruflich nicht unbedingt leicht. Mit innovativen Ideen sollten Sie also besser noch zwei Wochen warten. Momentan sind Sie mit dem alltäglichen Kram schon genug beschäftigt und es gilt, einige Flüchtigkeitsfehler wieder auszubügeln. Finanziell läuft es solange gut, wie Sie innerhalb Ihres Budgets bleiben. Dank Venus sollte das nicht schwerfallen». Об’єктивація концепту ГРОШІ відбувається в даному контексті за допомогою виразу *Finanziell läuft es solange gut,* а матеріальні статки транслює лексема *Budget.* Прагматика даного тексту спрямована на переконливу установку щодо того, що збереження грошових ресурсів та фінансової стабільності можливе лише за умови економного ставлення до своїх статків.

Widder [5]: *«Nur nichts überstürzen, sonst haben Sie an Merkur nicht viel Freude. Der fordert Sie nämlich dazu auf, erst mal eine Basis zu schaffen und mögliche Konflikte mit Kollegen aus dem Weg zu räumen. Anschließend können Sie dann immer noch Ihre Ideen anbringen, sofern die dann überhaupt noch aktuell sind. Finanziell sollten Sie langfristig denken, auch wenn das schnelle Lottoglück verführerisch erscheint».* Текст астрологічного прогнозу навіює читачу думку про можливе блискавичне збагачення, використовуючи лексему *das schnelle Lottoglück,* що налаштовує на ілюзорну можливість отримання неочікуваного прибутку, але разом з тим, налаштовує людину на реальність нашого існування *Finanziell sollten Sie langfristig denken*.

Krebs [2: № 24]: *«Entscheidungen sollten Sie jetzt nicht übers Knie brechen, son-*

dern lieber noch um zwei Wochen verschieben. Momentan trägt Merkur nämlich nicht gerade zu einer besonders objektiven Sichtweise bei. Wenn es trotzdem schnell gehen muss: Fragen Sie gute Freunde um Rat oder Leute, die sich mit dem Thema auskennen. Finanziell ist alles im Lot, es könnte Einladungen geben». Даний астрологічний прогноз свідчить про «пророкування» фінансової стабільності та процвітання, які акумулюють вирази *Finanziell ist alles im Lot, es könnte Einladungen geben*.

Jungfrau [2: № 10]: *«Sie sollten den aktuellen Kurs beibehalten und sich von kleinen Hindernissen nicht verunsichern lassen. So schwierig, wie manches jetzt aussieht, ist es gar nicht. Setzen Sie vor allem auf eine gute Zusammenarbeit mit den Kollegen, dann klappt auch alles andere. Verträge jeglicher Art bitte ganz genau prüfen, bevor Sie unterschreiben! Finanziell sieht es recht vielversprechend aus».* Текст прогнозу для діви дуже схожий на попередній астрологічний прогноз для знаку рак. Тут також репрезентовано позитивну установку на багатообіцяючий успіх у фінансових справах: *Finanziell sieht es recht vielversprechend aus*.

Steinbock [2: №15]: *«Mit Ihrem Perfektionsanspruch und der hohen Selbstdisziplin stoßen Sie jetzt auf Unverständnis. Es muss doch nicht immer alles zweihundertprozentig sein. So macht die Arbeit nämlich irgendwann keinen Spaß mehr. Finanziell gilt übrigens dasselbe. Wenn Ihnen im Schaufenster etwas gefällt und Sie das nötige Kleingeld haben, dann kaufen Sie es doch einfach!»* В даному тексті гороскопу чітко простежується навіювання читачу певної незрозумілості у його фінансових справах. Лексеми *Kleingeld* та *nötig* свідчать про певні фінансові труднощі або таку життєву фазу, коли задовольняти свої купівельні бажання потрібно не розкішними, а скромними покупками.

Fische [4]: *«Mit Jupiter haben Sie jetzt vielleicht mehr Glück als Verstand. Zumindest in Bereichen, in denen Sie sich nicht auskennen, aber trotzdem freudig herumexperimentieren. Machen Sie aber keine allzu große Gratwanderung! In finanzieller Hinsicht sieht es ähnlich aus. Gehen Sie hier lieber auf Nummer sicher».* Отже, як свідчить вираз *lieber auf Nummer sicher gehen*, даному знаку зодіаку потрібно покладатися на свій розум, на певність, а не безрозсудно очікувати небувалої фортуни. Фінансові справи, як правило, не терплять непевності та безрозсудності. Тому рибам слід чітко обдумати подальші маніпуляції зі своїм гаманцем.

Stier [3]: *«Es fällt Ihnen leicht, sich zu konzentrieren und sich in Ihre Aufgaben zu vertiefen. Das macht sich jetzt auch bezahlt. Sie können Ihre Projekte vorantreiben und realisieren. Das sorgt für ein gutes Gefühl von Sicherheit».* Лексичний потенціал даного прогнозу чітко вказує на рішучість та працелюбність, які і сприятимуть в подальшій фінансовій стабільності та впевненості.

Waage [2: №7]: *«Die Anforderungen sind zurzeit sehr hoch und Sie müssen sich sehr anstrengen, um im Job Erfolge feiern zu können. Also, konzentrieren Sie sich auf Ihre Aufgaben und starten Sie durch! Saturn hilft Ihnen dabei, trotz Stress gelassen zu bleiben. Das kommt Ihnen auch bei finanziellen Entscheidungen zugute».* Досліджуваний текст астрологічного прогнозу свідчить про сміливість ставити до себе найвищі вимоги та наполегливо працювати в реалізації своїх планів, що буде позитивно сприяти фінансовому благополуччю та матеріальній забезпеченості. Не дивлячись на стресові ситуації, залишатися спокійним та виваженим, тому що це позитивно відобразиться на фінансовому становищі.

Аналіз текстів астрологічних гороскопів дав можливість сфокусувати лексичні засоби, які транслюють досліджуваний концепт (*Lottoglück, Budget Kleingeld, In finanzieller Hinsicht*), та дослідити прагматичний потенціал концепту: *gut finanziell laufen, finanziell langfristig denken, es könnte Einladungen geben, es recht vielversprechend finanziell aussehen, auf Nummer sicher gehen, Sicherheitsgefühl, bei finanziellen Entscheidungen zugute kommen.*

Список використаних джерел

1.Воркачев С. Г. Концепт как «зонтиковый термин» // Язык, сознание, коммуникация.−С. Г. Воркачев. – Вып. 24. – М., 2003.– С. 5–12. 2.Tageshoroskop, - Zeitschrift «Amica» № 2-24 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.amica.de. 3.Badische Zeitung vom Sonntag, 22. April 2012. – Електронний ресурс. – Режим доступа: http://gesund.co.at/wochenhoroskop-36-11305. 4.Deutsche Welle. – Електронний ресурс.– Режим доступа: www.dw-world.de/dw/article/0156044. 5.Der Spiegel.de. – Електронний ресурс. – Режим доступа: http://www.spiegel.de/suche/index.html/horoskope.

І. Г. Мірошниченко

ЕЛІПТИЧНІ НЕПОВНІ РЕЧЕННЯ ЯК ЗАСОБИ СТИСНЕННЯ МАС-МЕДІЙНОГО ТЕКСТУ

Аналіз мас-медійного дискурсу представляє собою особливий інтерес для учених-мовників через його беззаперечний вплив на сучасне суспільство. Серед лінгвістичних проблем новітнього дискурсу ЗМІ можемо сміливо виокремити явище стиснення тексту як найрозповсюдженіше і найзапитаніше як для філологів, так і для медійників. Стислий текст виникає як результат творчої діяльності, у процесі якої застосовується ціла низка мовних (а в друкованому варіанті й графічних) засобів. Скомпресовані тексти більш інформаційно насичені, ніж їхні розгорнуті відповідники, що досягається використанням різноманітних засобів конденсації [7; 22].

Текстова компресія на синтаксичному рівні полягає у вилученні тих слів, словосполучень і частин речення, які свідомо чи підсвідомо здаються творцеві тексту другорядними, малозначущими (у смисловому, структурному чи комунікативному плані) або вже відомими і не потребують вербалізації. До видів синтаксичної компресії у сучасній лінгвістиці відносять: еліпсис, граматичну неповноту, безсполучниковість, членування (парцеляцію і приєднання), контамінацію, спрощення та ін.

Еліптичні неповні речення (від ст.-гр. *elleipsis* «нестача», «пропуск») активно досліджуються у вітчизняному мовознавстві (В. В. Богатько, І. Р. Вихованець, П. С. Дудик, А. П. Загнітко, О. В. Корсун, Л. І. Котохова, А. І. Мамалига, О. А. Пономарів, О. А. Сербенська, О. А. Стишов та інші). Учені розглядають синтаксичну будову еліптичних неповних речень, семантику еліпсованих елементів, обсяг еліпсації, стилістичні сфери функціонування таких структур, їхнє комунікативне значення, але залишається недостатньо вивченим компресуючий потенціал зазначених мовленнєвих конструкцій. Метою нашого дослідження є аналіз вживання еліптичних неповних речень у ролі синтаксичних засобів лінгвістичної компресії та їх функціонування у стислих текстах українських мас-медіа.

Еліпсис як синтаксичний засіб компресії текстів полягає в опущенні логічно необхідних членів речення. Завдяки тому, що пропущений член (чи кілька членів) легко відновлюється з ситуації мовлення (бо неповнота еліптичного речення ситуативна, відносна; вона домислюється зі змісту речення, його граматичної будови – із семантики та форми синтаксично залежних слів еліпсованого компонента) [2, с.181], еліптичні структури – найпоширеніший засіб компресії як усного, так і письмового мас-медійного тексту. В. В. Богатько зазначає: «Еліптичні структури чітко стабілізовані, передусім у публіцистичному мовленні, і виступають його виразною стильовою ознакою. Будучи нормативними, наповненими сучасним змістом, такі конструкції виявляють тенденцію до все більшого поширення в усіх жанрах публіцистики, її писемній і усній формах» [1, с.106].

За законом мовної економії, вилученню з вербальної сфери підлягають не лише надлишкові, переобтяжуючі компоненти повідомлення, але і вже відомі з ситуації мовлення або інших інформаційних джерел (культурних, соціальних, наукових знань; попередніх міжособистісних контактів). Так, смисл заголовка *«Океанським щитом» – по корсарах* («Україна молода», №138 від 25.10.2013) прозорий без контексту для реципієнта: споживач інформації, спираючись на свої отримані з

мас-медіа фонові знання та знання історії (слово *корсар* - історизм), зрозуміє, що організовується військова операція під назвою «Океанський щит», мета якої – боротьба з морськими піратами. Еліпсовані компоненти усвідомлюються реципієнтами повідомлення з конкретної ситуації мовлення, семантики й граматичної форми синтаксично залежних слів, за допомогою набутих знань і досвіду. Комунікативна та інформаційна актуальність повідомлення також відіграє важливу роль у сприйнятті стислого повідомлення з еліпсованими конструкціями. Загальні культурні та освітні знання, кмітливість реципієнта та рівень його поінформованості з медійним континуумом також мають значення для сприйняття стислих текстів із еліптичними неповними реченнями: 1) *За знання мови – стипендії* («Голос України» №200 від 29.10.2015, с. 15); 2) *До фінішу – сім тисяч гектарів* («Голос України» №200 від 29.10.2015, с. 7); 3) *Великі українці – для особливих громадян* («День» №196 від 29.10.2015, с. 2); 4) *Найнижча ціна на свинину і картоплю – на Львівщині* («Голос України» №200 від 28.10.2015, с. 1); 5) *У сім'ї Євромайдану – не без виродка* («Україна молода», №189 24.12.2013, с. 4). У наведених прикладах пропущені члени домислюються без контексту на основі загальних знань і досвіду, а самі висловлювання звучать сконденсовано.

Одночасно з високою продуктивною здатністю до мовної економії еліптичні речення слугують для реалізації таких стилістичних прийомів, як посилення динамічності висловлювання, гіперболізація подій, активізація уяви споживача інформації.

Отже, еліптичні та неповні речення сприяють стисненню тексту та інформації, економлячи зусилля, час, площу друкованого повідомлення, сприяючи уникненню надмірної інформації і, тим самим, скороченню формальної структури повідомлення. Подальшу перспективу наших наукових пошуків ми бачимо у дослідженні та аналізі ролі у стисненні мас-медійних текстів таких синтаксичних засобів конденсації, як неповні ситуативні, контекстуальні, парцельовані речення.

Список використаних джерел

1. Богатько В. В. Синтаксис і стилістика неповних речень у мові сучасної української періодики / В. В. Богатько. – Вінниця: Нова книга, 2010. – 176 с. 2. Дудик П. С. Синтаксис української мови: підручник / П. С. Дудик, Л. В. Прокопчук. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – 384 с.3. Єрмоленко С. Українська мова: Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Єрмоленко, С. Бибик, О.Тодор; за ред. С. Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001. – 224 с. 4. Загнітко А.П. Теоретична граматика української мови: Синтаксис : [моногр.] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – 662 с. 5. Слинько І. І. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання: Навч посібник / І. І. Слинько, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська. – К.: Вища шк., 1994. – 670 с. 6. Марченко Т.В. Семантика й прагматика неповних речень в українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. степеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Т.В. Марченко. – Луганськ, 2007. – 22 с. 7. Панченко Е. И. Лингвистика сжатого текста (на материале современного русского языка): дис…д-ра филол. наук: 10.02.02 / Е. И. Панченко. – Днепропетровск : ДГУ, 1998. – 380 с.

І. С. Накашидзе

ОБРАЗ КАНАДИ ЯК «ДРУГОЇ» БАТЬКІВЩИНИ У ЛІРИЦІ ЯРА СЛАВУТИЧА

В україномовній поезії Канади образ Канади неоднозначний. Він розкривається насамперед як світ чужий. Еволюціонуючи, він сприймається як світ свій, набуваючи статусу «другої» батьківщини (у поезії Л. Коровника, Л. Мурович, Б. Мазепи та Яра Славутича).

Чи не найповніше образ «другої» батьківщини зображено в поезії Яра Славутича. Невипадково поета позиціонують «співцем канадського заходу, Альберти, тобто прерій, які називають Канадською Україною» [1,с. 12]. У збірці «Завойовники прерій» він репрезентує Канаду в історичному вимірі, оспівуючи, як стверджує С. Крижанівський, «освоєння, цивілізацію земляками просторих степів-прерій Альберти, Манітоби, Саскечевану, Ріджайни, Саскатуну» [1,с. 11].

Вшановуючи перших поселенців з України, Яр Славутич торкається теми принесення ними на землю Канади культури батьківщини. У баладі «Троє», де йдеться про історію заселення Канади представниками трьох різних народів, виділено психологічні концепти українського емігранта Івана та емігрантів з Англії та Франції. На протиставленні їхніх дій, які подані ретроспективно в їхній розмові, відзначено різницю їх менталітетів. Двоє з них вихваляються один перед одним своєю жорстокістю у завоюванні земель Канади: «Поклав я сотню індіян, / Не пожалівши дробу…» [2,с.193]. Це представники англійських та французьких завойовників – двох домінуючих етнічних груп у Канаді, які шукають вигіднішого життя на сході країни. Українець, непричетний до боротьби з індіанцями, він оселився на заході, щоб обробляти цілинні землі «глухомані», «Аби в ланах родючих нив / Пізнати волі далеч…» [2,с.193], налагоджуючи мирні стосунки з усіма народами, які населяють країну. Яр Славутич підкреслює спільні риси життя і ментальності індіанців та українців: обидва народи працюють на землі, терплять приниження в умовах імперської влади. Образ Івана – це узагальнений образ поселенців, які, приїхавши до Канади, почали освоювати землю. На першому плані в його характеристиці риси українського народу: чисте сумління та наміри жити з іншими народами у мирі та злагоді, гармонії. Яр Славутич наголошує на вагомому внеску перших українських поселенців у розбудові нової батьківщини, висуваючи в епіцентр характеристики їхнього життя працьовитість.

Образ другої батьківщини у Яра Славутича – образ завойованої землі, але не зброєю, а працею: її прикмети рало, плуг, пісня та руки хліборобів – традиційні модуси роботи українців у полі. Праці на полі присвячена ода Яра Славутича «Слава ралові». У ній, на думку Д. Хріненка, відчувається «гордість письменника за українців, які, прийшовши на нову, чужу землю, своєю працею, своєю щирістю довели своє право жити на цій землі, ростити тут потомство, у жилах якого довіку тектиме українська кров» [3, с.104]. Працею українців у полі Канада перетворюється для них на «новознайдений» дім:

І, здається, врожайні долини
Зустрічаю – на рідній землі! [2,с.201].

Асоціативно оприявнюється взаємозв'язок: українці зробили з Канади аграрну державу, із вдячності вона прийняла їх як своїх синів.

У поезії Яра Славутича на канадське тло перенесено українські реалії, насамперед реалії природи. Канадські прерії ліричний герой навіть називає «Степи херсонські Манітоби» [2,с.200]. Надання ознак рідної землі новому краю проходить три стадії: споглядання – пригадування – заміщення. Але повного заміщення не відбувається, бо Україна «В серцях не вмира» [2,с. 203]. Ліричний герой поезії Яра Славутича у своїй свідомості перебуває одночасно у двох просторових площинах, на тлі яких оприявнюється опозиція реальне–ілюзорне. Він переконаний, що наявність у його житті двох батьківщин робить його (як і інших емігрантів) щасливішим і багатшим (насамперед духовно): «А дві Батьківщини / нам силу і радість дають» [2,с. 203]. В оді «Канадський славень» розгорнуто мотив відданості новій вітчизні: «Щоб ти росла, труд наш дамо. / Канадо, ми на варті стоїмо» [2,с. 204]. Наведені рядки є переспівом офіційного гімну Канади «God keep our land glorious and free, / O Canada, we stand on guard for thee», що свідчить про авторську самоідентифікацію як громадянина Канади.

Створюючи свій, український, образ Канади, Яр Славутич використовує національні архетипи – дім, земля, мати – через які перекидає місток до образу рідної України. Концептами в зображенні Канади теж виділено образи дому, матері, а українці, які живуть на її землі ідентифікуються з нею: вони її вартові та вірні сини:

Палкі серця тобі несуть
Любов і славну путь [2, с.204].

Поет звертає увагу і на проблему збереження українцями споконвічних українських традицій у Канаді, зокрема звичаю пускати у хату мандрівників.

У юнацькій пісні канадських українців «Дві батьківщини» Яр Славутич розгортає мотив життя цілого покоління з двома батьківщинами: доля змусила їх покинути Україну, «Де голі та босі / Державу будують брати» [2,с. 203]. У Канаді вони живуть вільно, безтурботно: «У хаті багаті, / В полях – королі» [2,с.203], так, як повинні жити всі українці. Але у канадських українців Україна тільки в серцях, бо за влади Радянського Союзу вона стала для них чужою.

У поетичному доробку Яра Славутича образ Канади інтерпретується і як аналог України. У романсі «Саскечеванка» у розвитку любовної теми закодовано тему другої Батьківщини. Центральний образ дівчини-саскечеванки (дівчини з Канади) співвідноситься з архетипом української дівчини, що підкреслено деталями зовнішності: «тополина стать», довга коса, карі очі. Образ очей – центральний в її характеристиці:

Кароокі зірки, гойте душу мою,
Не згасайте, світіть на малину [2,с.199].

Співвіднесеність образів Канади та України реалізована через образ малини у подієвому плані: малину збирає дівчина й дає ліричному героєві в руки (цей жест – вияв позитивної відповіді дівчини на почуття хлопця, що асоціативно прочитується як «прийняття» героя новою країною і як підтекстова паралель – піднесення хліба-солі дорогим гостям в Україні), і як просторова точка – гай, де росте малина («Я зустрінув тебе у блакитнім гаю. / Ти зривала у кошик малину» [2,с. 199]).

Особливістю зображення «другої» Батьківщини у поезії Яра Славутича збірки «Завойовники прерій» є умовний її поділ на дві просторові площини – південно-західну та північно-східну. Перша за кліматичними умовами природою схожа на Україну, у ній мешкає найбільша за чисельністю українська діаспора, тому й сприймається вона ліричним героєм як рідна. Друга – північно-східна частина Канади – тундра з незвичною природою, вона холодна й чужа українцям. Яр Славутич влучно відтворює пейзаж холодного краю, концептуалізуючи його деталі-ознаки «чахла далеч», «напоєна журбою» [2,с.210]. У його характеристиці півночі Канади майже відсутні кольори. Образи безлистих дерев, ситих ворон, виття вітру скеровують на сприйняття чорного кольору. А зимові образи неталого снігу, морозяної «бліді», блакитної безодні, полярних пустель асоціативно спрямовують на білий колір, що, на перший погляд, контрастує із чорним. Але їх поєднання зорієнтовує на єдиний мотив – холоду, смерті:

Біла далеч – немов труна.
Устає сухостій хрестами [2,с. 214].

Надзвичайно довга полярна ніч у свідомості ліричного героя асоціюється зі смертю природи, такий зміст актуалізовано через образи труни й хрестів. Прийом контрасту чорного й білого кольорів у циклі поезій «Північне сяйво» зумовлює розвиток мотивів дисгармонії та зловісності, але водночас і захоплення ліричного героя феноменом північного сяйва: «О як люблю я милуватися вами, / Раптові мерехти нічних небес!» [2,с.219]. Ліричний герой вважає полярне сяйво таємним Божим знаком, що «вістує радість» [2,с. 219].

Таким чином, образ Канади як «другої» батьківщини багатосторонньо репрезентовано у творчості Яра Славутича. Важливу роль у художньому зображенні відіграють реалії історії еміграції українців до Канади: згадки про особливості формування громади, облаштування побуту та входження у нове суспільство. Позитивне сприйняття «другої» батьківщини оприявнюється шляхом поетизації природних реалій цього краю. Звертається Яр Славутич і до питання подвійної ідентичності, наголошуючи на самоідентифікації як громадянина Канади.

Список використаних джерел

1.Крижанівський С. Пора щедрих жнив (До 80-річчя Яра Славутича) / С. Крижанівський //

Херсонський збірник: До 80-річчя Яра Славутича / Упор. А. Крат. – К.–Херсон: Дніпро, 1998. – С. 7–15. 2.Славутич Яр. Твори. [У 5 т.] / Яр Славутич. – К: Дніпро, Едмонтон: Славута, 1998. – Т. 1: Поезії (1937–1997). – 470 с. 3.Хріненко Д. Завойовники прерій Яра Славутича – історико-художній документ української діяспори в Канаді / Д. Хріненко // Херсонський збірник: До 80-річчя Яра Славутича / Упор. А. Крат. – К.–Херсон: Дніпро, 1998. – С. 103–108.

Т. Д. Пасечник

ЛИНГВОСТРАНОВЕДЧЕСКИЙ АСПЕКТ В ПРЕПОДАВАНИИ РУССКОГО ЯЗЫКА ИНОСТРАННЫМ СТУДЕНТАМ

Лингвострановедческий аспект прочно утвердился в практике обучения иностранных студентов русскому языку. Лингвострановедение обогащает знания о стране изучаемого языка конкретными и убедительными сведениями из различных областей жизни общества; служит источником информации для речемыслительной деятельности; дает возможность систематизировать и активизировать ценный лексический и грамматический материал в высказываниях, имеющих страноведческое содержание.

Образуя непростое сочетание с лингвокультурологией и страноведением, лингвострановедение вычленяет собственный круг проблем в методике обучения РКИ.

Предметом лингвострановедения является специально отобранный однородный языковой материал, отражающий культуру страны изучаемого языка, прежде всего в области лексикологии, лингвострановедение является главным условием овладения лексикой, обеспечивающей не столько собственно коммуникацию, сколько межкультурную коммуникацию. Изучение лексики и овладение ею в лингвострановедческом аспекте (т.е. с точки зрения страноведческой информации в семантике слова) способствует переходу на другую знаковую систему, необходимую для формирования вторичной языковой личности, а также продуктивного билингвизма.

Поскольку основным принципом обучения иностранных студентов является коммуникативный метод, основанный на использовании изучаемых фактов в активном общении в языковой среде, информация, связанная с местом пребывания студентов, является важным источником развития их коммуникативных способностей.

Аудиторная работа представляет собой источник знаний об иностранном (русском) языке. По словам С.Г. Тер-Минасовой, «каждое иностранное слово отражает иностранный мир и иностранную культуру». Аудиторная работа направлена на расширение и совершенствование практических навыков и умений в области языка.

Процесс адаптации к новой среде происходит также и во время внеаудиторных мероприятий, которые не только формируют языковую, речевую и социокультурную компетенцию но и приобщают иностранных студентов к истории, культуре и украинским традициям, способствуют развитию их творческих способностей и межкультурному диалогу.

Таким образом, внеаудиторные мероприятия сочетают учебный, национальный и развлекательный компоненты, позволяющие понять культуру и социальный устрой страны, осознать практическое применение русского языка.

Феномен поликультурной личности в аспекте преподавания русского языка как иностранного.

В условиях углубления межкультурной коммуникации и межкультурного диалога актуальной для методики преподавания русского языка как иностранного является проблема формирования языковой личности нового типа – поликультурной личности.

Понятие «поликультурная личность» возникло в результате переосмысления дефиниции «языковая личность» в системе «язык – культура – человеческая личность». В современной лингвистике обращение к языковой личности связано с именами В.В. Виноградова и Ю.Н. Караулова. В широкий научный обиход данное

понятие ввел

Ю.Н. Караулов, который под языковой личностью понимает «совокупность способностей и характеристик человека, обусловливающих создание и восприятие им речевых произведений (текстов), которые различаются степенью структурно-языковой сложности, глубиной и точностью отражения действительности, определенной целевой направленностью».

Применительно к практике преподавания иностранных языков, современная методика предложила новый концепт – «вторичная языковая личность», под которой понимают совокупность способностей человека к иноязычному общению на межкультурном уровне, к адекватному взаимодействию с представителями других культур. При этом подчеркивается, что процесс формирования вторичной языковой личности связан не только с овладением вербально-семантическим кодом иностранного языка (языковой картиной мира носителей языка), но и с формированием в сознании инофона концептуальной картины мира, позволяющей человеку понять новую для него социальную действительность. И.И. Халеева отмечает, что «переводя второй язык в статус «нечужого», мы ставим задачу формирования вторичной языковой личности, способной проникать в «дух» изучаемого языка, в «плоть» культуры того народа, с которым должна осуществляться межкультурная коммуникация». Базовым для формирования поликультурной языковой личности в системе методических подходов преподавания РКИ является компетентностный подход. Ученые выделяют в структуре поликультурной языковой личности разные компетентности. Одни предлагают различать лингвистическую, лингвокультурологическую, практическую, коммуникационно-технологическую компетентности.

Применительно к практике преподавания РКИ предлагается выделять особый вид компетентности – поликультурную, под которой понимается комплексная качественная характеристика индивида, результативный блок, сформированный через знание не только родной, но и других культур, умения применять свои знания в процессе межкультурной коммуникации (в широком значении), опыт межкультурного общения, толерантное отношение к представителям других культур, поведенческие реакции в условиях межкультурного общения.

Богатый дидактический материал, обеспечивающий расширение знаний студентов об особенностях той или иной этнокультуры, содержат различные справочные издания. Прежде всего, это лингвострановедческие и этнолингвистические словари, энциклопедии символов. На продвинутом этапе обучения РКИ источником поликультурной информации могут стать также лингвострановедческие материалы из масс-медиа, аутентичные тексты, размещенные в сети Интернет.

Следует отметить, что познание поликультуры является не только средством формирования поликультурной компетентности, но и способствует более глубокому пониманию и осмыслению культуры народа. Поэтому различные виды заданий, в которых используется этнокультурологический материал, вызывают живой интерес у иностранных студентов, являются мощным стимулом совершенствования знаний по русскому языку как языку-посреднику, обеспечивающему диалог представителей различных культур.

Процесс формирования социопрагматической компетентности студентов-иностранцев в вузе – это социально-педагогическое явление, в которое включены студенты, руководители вуза, кураторы, преподаватели, представители органов в студенческом общежитии.

Список использованных источников

1. Гудков Д. Б. Теория и практика межкультурных коммуникаций / Д. Б. Гудков. – М.: Наука, 2003. 2. Игнатьева В. Г. Деятельностное содержание образования: современная дискуссия / В.Г. Игнатьева // Высшее образование в России. – 2003. – № 5. 3. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М., 1987. 4. Кушнір І. М. Компоненти полікультурної компетентності іноземних студентів [Електронний ресурс] / І. М. Кушнір // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. – 2008. 5. Рома-

ненко М. А. Языковая личность инофона и особенности ее формирования у китайских учащихся / М. А. Романенко // Актуальные проблемы организации учебного процесса и обучения иностранных граждан в высших учебных заведениях: сб. научн. статей / редкол. : С. И. Лебединский (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2010. 6. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация / С. Г. Тер-Минасова. – М., 2000.

В. М. Радзіон

МЕТОДИКА КОМПЛЕКСНОГО АНАЛІЗУ СКЛАДНИХ ІМЕННИКІВ СПОРТИВНОЇ ТЕМАТИКИ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ ПУБЛІЦИСТИЦІ

Для розкриття структурно-семантичних та прагматичних особливостей складних іменників спортивної тематики у сучасній німецькій публіцистиці ми використовуємо як загальнонаукові – індукція, дедукція, аналіз, синтез, так і власне лінгвістичні методи – структурний, функціональний та прагматичний. Використання методів аналізу складних іменників спортивної тематики сучасної німецької мови зумовлено специфікою об'єкта та завданнями дослідження.

З метою ілюстрації представленої методики розглянемо речення із звіту про баскетбольну гру: *Laut **NBA-Statistikbüchern** schaffte zuletzt «Air» Jordan am 28. März 1990 im **Bulls-Trikot** mehr als 46 Punkte und 18 Rebounds – seinerzeit standen für die **Klubikone** 69 Zähler und 18 Bretter beim **117:113-Overtime-Sieg** über Cleveland im Box Score.*

Перший етап дослідження полягає у застосуванні методу суцільної вибірки, завдяки якому вибираються складні іменники спортивної тематики із статей спортивного змісту таких популярних періодичних видань Німеччини. Використані статті стосуються різних видів спорту.

На наступному етапі розвідки визначаємо структурні та семантичні особливості складних іменників, тобто проводимо їхню інвентаризацію, систематизацію та класифікацію, а також пояснюємо особливості їхньої будови. Для цього залучаються загальнонаукові, описовий та структурний методи (останній представлений такими видами аналізу – аналіз за БС, трансформація, компонентний аналіз та субституція).

Спочатку виділено одиниці аналізу (номен: *117:113-Overtime-Sieg* та слова спортивної тематики: *Bulls-Trikot, Klubikone, NBA-Statistikbücher*).

Надалі вони підлягають класифікації та інтерпретації: *NBA-Statistikbücher* – складний іменник з компонентом-скороченням; *Bulls-Trikot* – деономастичний складний іменник; *Klubikone* – власне складний іменник із метафорично переосмисленим другим складником; *117:113-Overtime-Sieg* – складний іменник числовим складником та компонентом англіцизмом.

Третій етап дослідження передбачає вивчення прагматичного аспекту та функціонування складних іменників у спортивних статтях різного жанру. Для виконання цього завдання залучаються структурний, функціональний та прагматичний методи, зокрема дистрибутивний аналіз та методика контекстуально-інтерпретаційного аналізу.

Так, аналізуючи всю статтю, можна визначити іменниковий композит *Klubikone* як контекстуальний синонім до баскетболіста Майкла Джордана.

Всі етапи аналізу супроводжуються кількісним методом, що полягає у підрахунку складних іменників різних типів, а, отже, визначення їх продуктивності та частотності їх вживання.

Список використаних джерел

1.Степанова М. Д. Методы синхронного анализа лексики (на материале немецкого языка) / Мария Дмитриевна Степанова. – М. : Высшая школа, 1968. – 200 с. 2.http://www.kicker.de/news/basketball/startseite/618793/artikel_cp3-weist-rondo-in-die-schranken---gasol_46.html.

В. Г. Рогожа

ГРАМАТИЧНА ФОРМА ТЕПЕРІШНЬОГО ЧАСУ ПОСТІЙНОЇ ДІЇ ТА ЇЇ МОДАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ В НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ ТЕКСТАХ

Вивчення особливостей стилю нормативно-правових текстів зосереджено на оцінній здатності слова виражати відношення суб'єкта до змісту мовлення, а також змісту висловлювання до дійсності. Така оцінка виявляється в тому, що законодавець досить однозначно висловлюється щодо дії (поведінки) членів суспільства, підкріплюючи, за потреби, своє волевиявлення санкціями. Таким чином він безпосередньо передає своє ставлення до предмета мовлення, змісту висловлення, співрозмовника (члена суспільства), ходу думки, до змісту повідомлюваного щодо його реальності / ірреальності.

Саме таке явище в мові виражає модальність, яка, за словами В.В. Виноградова, «належить до основних, центральних мовних категорій» [1,с.57].

Мова нормативно-правових текстів з їх точністю, конкретністю, логічністю, офіційністю, позбавлена емоційності, образності, а суб'єктивна оцінка судження зведена до мінімуму. Проте, оскільки модальність є необхідною структурною ознакою кожного речення, то й у мові права можна спостерегти реальний, обов'язковий, закономірний, беззаперечний, категоричний факт дійсності. Коли перейти до морфологічного способу вираження модальних відношень, «то тут насамперед в будові дієслівного типу речень виступлять форми часу і способу дієслова» [1,с.62].

Морфологічним ядром вираження модальності називають категорію способу дієслова А.П. Грищенко та Л.І. Мацько [4,с.418].

Прямою модальною категорією реальності є індикатив, який включає в себе об'єктивно - реальне значення дійсності, реальності; позначає такий процес, що відбувається в часовій визначеності. Саме ця категорія передає волевиявлення мовця, яке в нормативно-правових текстах набуває модальних відтінків наказу, розпорядження, присуду. Зміст повідомлення може перебувати в будь-якому часовому періоді: теперішньому *(кодекс визначає; громадянство існує; право належить; недоторканність і безпека визначаються; суверенітет України поширюється);* минулому (*акт відіграв роль; порушив обіцянку; прийняв рішенн; особа, яка придбала, вчинила, зазнала покарання);* майбутньому (*надійде до установи; буде визнано за можливе).*

Для нормативно-правових текстів стильово маркованими є форми теперішнього часу, але не тому, що цим підкреслюється співвіднесеність дії з моментом мовлення. Синтаксичне значення теперішнього часу не обмежується часовими рамками. Воно має загальночасовий характер, виявляючись у всіх тих випадках, коли момент мовлення збігається з будь-яким моментом часу, охоплюваного відображуваною в змісті речення дією. Вияв постійної ознаки може передаватися в теперішньому, минулому, майбутньому. Тому «наявна в синтаксичному центрі речення граматична форма теперішнього часу може означати також звичність або постійність відповідної дії чи стану, а в багатьох випадках надавати змісту речення загальночасового значення» [2,с.94].

Виражаючи часові ознаки дії, співвідносні з моментом говоріння, теперішній час, як правило, має пряме недетерміноване значення [3,264] (дія не обмежується в часі, а мислиться постійно, завжди), напр.: *Кримінальний кодекс* ***визначає,*** *які суспільно небезпечні діяння є злочинними, і* ***встановлює*** *покарання, що підлягають застосуванню до осіб, які вчинили злочини (ККУ. - Ст.1).*

Тут модальне значення постійності розширене до рамок безперервності, закономірності. Момент дії хоча й охоплюється теперішнім планом, все ж характеризується невизначеною локалізацією дії в часі. Цей тип функціонування форми може ще «означати постійну дію, не обмежену в часі» [5,с.629]. Напр.: *Суверенітет*

України ***поширюється*** *на всю її територію (КУ. - Ст2). В Україні* ***існує*** *єдине громадянство (КУ. - Ст.4). В Україні* ***визнається і діє*** *принцип верховенства права (КУ. - Ст.8).* Недоконаний вид, можливий лише в плані теперішнього постійного, у таких випадках виражає безперервність дії і констатує постійну закономірність.

Вираження дії, що не має часових обмежень, конкретної локалізації у зв'язку з моментом мовлення А.П.Грищенко називає теперішнім неактуальним часом [4,с.69].

До характерних значень цього часу зараховуємо:

1) найвищий ступінь часового узагальнення, позачасовий вияв постійних закономірностей або тих чи інших ознак, напр.: *Злочином* ***визнається*** *передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність), що* ***посягає*** *на суспільний лад України, його політичну і економічну системи, власність, особу, політичні, трудові, майнові та інші права і свободи громадян... (ККУ. - Ст.7);*

2) звичність процесуальних ознак, що виходять за межі конкретного епізоду і відображають досвід одного мовця або колективу людей, напр.: *Закон* ***підписує*** *Голова Верховної Ради України і невідкладно* ***направляє*** *його Президентові України (КУ. - Ст94).*

Такі форми теперішнього часу вживаються не лише для позначення реального стану речей, але й передають дію, яка мислиться у майбутньому, супроводжуючись при цьому значенням обов′язковості, закономірності, неминучості з різними модальними відтінками:

- відтінок уміння, досвіду, майстерності, напр: *Виконавчі комітети місцевих Рад ...* ***здійснюють*** *контроль за утриманням будинків (квартир), що належать громадянам (ЖК. - Ст.154).* Модальний відтінок вправності, умілості сполучається з якісним, кваліфікаційним відтінком: суб′єкта характеризує потенційна здатність до дії;

- відтінок повинності, необхідності, напр.: *Суддя ...* ***скасовує*** *постанову про відмову в порушенні справи і* ***повертає*** *матеріали для проведення додаткової перевірки або* ***порушує*** *справу (КПК. - Ст. 236).*

Тут дія хоча й передана граматичними категоріями теперішнього часу, однак простежується спрямованість її у майбутнє, готовність до її виконання у майбутньому, напр.: *постанова* ***не підлягає*** *оскарженню; слідство* ***з′ясовує*** *хід справи; суддя* ***знайомиться, розглядає, повідомляє, приймає****; учасник судового розгляду* ***не вимагає, перебуває, заперечує.***

Отже, актуалізація форми теперішнього часу постійної дії основана на модальних відтінках готовності, рішучості, впевненості, прагнення до дії, її обов’язковості. Саме вона й послаблює часовий контраст між теперішнім і майбутнім і мислиться позачасово. Крім того, використання форми теперішнього часу на позначення майбутніх дій у нормативно-правових текстах передбачає втрату емоційності, образності, вона набуває характеру штампа, узвичаєного в мові права.

Умовні скорочення

КУ - Конституція України. Прийнята на п’ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. - К.,2006. – 128 с

ККУ - Кримінальний кодекс України: (офіційний текст). – К.: Центр учбової літератури, 2013. - 168 с.

КПКУ - Кримінальний процесуальний кодекс: (офіційний текст). – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2012. – 382 с.

ЖКУ - Житловий кодекс України: (офіційний текст). – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 60 с.

Список використаних джерел

1.Виноградов В.В. О категории модальности и модальных словах в русском языке // Избранные труды. Исследования по русской грамматике / В.В. Виноградов. - М.: «Наука»,1975. – С53-85. 2.Мещанинов И.И. Глагол / И.И. Мещанинов. - Л.: «Наука»,1982. – 272 с. 3.Русанівський В.М. Структура українського дієслова / В.М. Русанівський.-К.,1971. – 315 с. 4.Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П.Грищенка. - К.: Вища школа,1997. – 494 с. 5.»Українська мова». Енциклопедія / Редкол.: В.М. Русанівський, О.О. Тараненко (співголови), М.П. Зяблюк та ін. - К.: «Укр. енцикл», 2000.-752 с.

Г. В. Фоміна, М. А. Куц

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КОМП'ЮТЕРНОГО ЖАРГОНУ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Німецька мова у своїй сукупності є цілісною системою, що складається із великої кількості підсистем, які характеризуються територіальними та соціальними особливостями. Будь-яка людина несе на собі певний відбиток соціального середовища, в якому вона перебуває. Екстралінгвістичні чинники відіграють провідну роль при диференціації мовлення представників різних прошарків населення. Тобто, «соціолінгвістична біографія індивіда обов'язково позначена соціолектом, до якого він об'єктивно належить, тобто мовними особливостями, притаманними певній соціальній (професійній, віковій, становій та ін.) групі, мікросоціальній спільноті» [1, с. 6].

Соціолекти можна умовно поділити на відкриті для розуміння професійні мови (мова військових, лікарів, рибалок) та таємні жаргони (кримінальний); говірки, визначальною для яких є експресивна функція: зрозумілі багатьом учнівський, студентський сленг і варіанти мови, що мають характер криптозабави (таємна мова дітей).

В останні десятиліття відбувається збільшення так званих «інтелектуальних» соціолектів. До них можна віднести жаргони в галузі реклами, телебачення, новітніх технологій. З 80-их років XX століття активно почав розвиватись комп'ютерний жаргон, оскільки «у зв'язку з швидким поширенням сфери використання комп'ютера і заснованих на ньому технічних засобів, обслуговуючий цю область жаргон росте і розвивається, його елементи активно проникають в інші сфери мови, передусім в усну форму мови в її розмовному різновиді» [1]. Швидкий темп розвитку інформаційних технологій дозволяє говорити про інформаційно-технічну революцію (Pixelrevolution). 90-ті роки XX століття ввійдуть в історію суспільства як «епоха Інтернету». Зокрема в німецькомовному суспільстві цей період характеризують іменники *«Internetzeitalter, dot.com-Epoche, Ära der E-Mail, Computerzeitalter, Zeitalter der Software, Zeitalter von Multimedia und Datenautobahnen, das digitale Zeitalter».* Як наслідок цього виникають «комп'ютерні еліти» (*Info-Elite*), повними протилежностями яких є *Medienanalphabeten, Netiquette*, *Online-Knigge.* Сучасна молодь називає себе *Cybergeneration*, *Generation @.* Лексику із негативним забарвленням представляють слова *Computerkriminalität, Digital-Vandalismus, Datendiebstahl, Computer-spionage, Netzwerk-Einbrüche via Internet.* Письменники-фантасти проголошують ідеї катастроф, пов'язаних із розвитком технологій *Cyberkriege (Cyberwar), Cybotage (Cyberspace + Sabotage), Cyber-Angriffe, Cyber-Attacken.*

У лінгвістиці носіями «комп'ютерної мови» або «комп'ютерного жаргону» виступають люди, що активно працюють у сфері новітніх технологій, та звичайні користувачі. До провідних ознак цього соціолекту належить велика кількість запозичень із англійської мови (*User, E-Mail, online, Scanner, Software*), а також швидкий темп розвитку словесних номінацій.

Провідними функціями цього соціолекту вважають: використання його як засобу спілкування представників певної соціальної групи; застосування його як можливості для вираження певних емоцій, експресивної оцінки та з метою мовної економії.

До провідних тенденцій розвитку даного жаргону на сучасному етапі належать численні запозичення із мови повсякденного вжитку та метафоризація виразів (*Handshaking, Bookmark, Trojanisches Pferd*). До особливо образних метафор можна віднести *Internet als Datenmeer, Datenautobahn, digitale Stadt, Sozialraum, Marktplatz, im Internet surfen, navigieren, den Führerschein für die Datenautobahn bekommen, Datenstau, Datenlandstraße, Datensackgasse* [2].

Найтиповішими явищами при спілкуванні у чатах вважаються акроніми, що утворюються із англійських форм або цілих виразів: *«nbd» = «no big deal» = «kein großes Geschäft», «keine große Sache»; «NDA» = «non-disclosure agreement» = «Vereinbarung der Nichtoffenlegung», «mL» = «mililapsum» = «Einheit für die durschnittliche Sprechgeschwindigkeit von Usern» (Durchschnitt: 200 mL), «№roflol» = «rolling on the floor laughing out loud».*

Розвиток новітніх технологій сприяє виникненню нових галузей економіки, що суміжні із комп'ютерною сферою: *E-Business, Dotcom-Business, das digitale Business, E-Commerce, Data-Dollar-Highway, Cyberspace als steuerfreie Zone, virtuelle Freihandelszone.* Ці зміни охоплюють також і сферу політики: *e-politics, Online-Politik, digitale Politik, E-Democracy, E-Demokratie, digital gepflegte Demokratie.*

Інтернет, комп'ютерні технології виступають одним із найвизначніших явищ модернізації суспільного життя. Всесвітня мережа відкриває нові перспективи у різних галузях суспільства. Що, безперечно, знаходить своє відображення у мові, зокрема у комп'ютерному жаргоні, який віддзеркалює закономірні процеси розвитку лінгвосистеми.

Список використаних джерел

1.Ліпатов Т.А. Сленг як проблема соціолектики: монографія / Т.А. Ліпатов. – М.: ТОВ Вид-во «Елліс», 2010. – 318 с. 2.Палкова А.В. Язык пользователей Интернета в системе разновидностей современного немецкого языка [Уч. пособ. для развития общелингвистических и информационных компетенций бакалавров лингвистики] / А.В. Палкова. – Тверь: Твер. гос. ун-т, 2010. – 116 с. 3.Ставицька Л. Про термін «ідіолект» / Л. Ставицька // Українська мова. – №1. – С. 3-17.

А. В. Русакова

ВЕРБАЛЬНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО ТИПАЖУ «АВАНТЮРИСТКА»

За останній час кількість наукових праць присвячених вивченню питання вербальної репрезентації типажів чи художніх образів в сучасному мовознавстві значно зросла. Доволі часто питання інтродукції чи репрезентації лінгвокультурного типажу розглядається разом із структурою мовного опису та виявленням лінгвістичних особливостей побудови персонажів будь-якого художнього твору [2]. Звідси, стає зрозумілим, що проблема створення лінгвокультурного типажу та його вербальна репрезентація в художньому творі привертає увагу, як багатьох лінгвістів, так й літературознавців.

Розглядаючи питання репрезентації слід зупинитись на двох головних аспектах тлумачення цього поняття. Оскільки, в працях відомих психологів поняття репрезентації визначається, як «подання», «зображення», «відображання» одного в іншому чи на інше. Звичайно, на переоцінку тематики засобів зображення знання багато в чому вплинув розвиток семіотики – науки про знаки та знакові системи [1]. Якщо ж казати про лінгвістичну інтерпретацію цього поняття, то дуже близьким синонімом є слово «вираження» [3]. Зрозуміло, що і репрезентація, і подання, і вираження припускають наявність чогось, що має бути представлено. Змістом репрезентації завжди є певне знання (практичне, наукове, світоглядне), а якщо знання є зміст, то у нього обов'язково повинна бути своя форма, яка і встановлюється в процесі репрезентації. Репрезентація оперує як вербальними (мовними), так і невербальними (образними) знаками та за допомогою знакового вираження транслює знання про конкретний об'єкт або явище дійсності [2]. Якщо невербальне вираження – це найчастіше щось емпіричне, яке визначається образами, то вербальна репрезентація обумовлена діяльністю мислення та отримує два способи вираження: зовнішній (усна чи письмова мова) і внутрішній (мова думок).

Зазвичай, кожен лінгвокультурний типаж має певні характерні риси, які мають особливе значення при розгляданні питання його вербалізації. На прикладі нашого

наукового дослідження виділяємо лінгвокультурний типаж «авантюристка», аналіз особливостей та категорій якого, було зроблено на матеріалі сучасних американських бестселерів Сідні Шелдона. Зупиняючись на вербальній репрезентації лінгвокультурного типажу «авантюристка», зазначимо, що тут вона розкривається в трьох аспектах: саморепрезентація, авторська та персонажна репрезентація.

Детальний аналіз та характеристика мовностилістичних засобів створення лінгвокультурного типажу «авантюристка», аналіз номінацій та засобів створення зовнішнього, соціально-психологічного портрету образу «авантюристки», мовна характеристика головних героїнь-авантюристок, включаючи аналіз використання автором стилістичних засобів створення образу авантюристки – все це надає змогу в майбутньому більш детально розтлумачити поняття саме цього лінгвокультурного типажу, яке пов'язано з проблемами національної ідентичності та типізації, стереотипного мислення, а також питанням міжкультурної комунікації.

Список використаних джерел

1. *Введение в гендерные исследования. Ч. 1: Учебное пособие / Под ред. И. А. Жеребкиной – Харьков: ХЦГИ, 2001; СПб.: Алетейя, 2001. – 708 с.* 2. *Котова-Олійник С. В. Візуальні репрезентації ґендеру в культурі: теоретичні та методологічні підходи до вивчення проблеми // Вісник Житомирського державного університету. Випуск 47. Філософські науки, Житомир: ЖДУ, 2009. – С. 27-31.* 3. *Лауретис Т де. Риторика насилия. Рассмотрение репрезентации и гендера // Антология гендерной теории. – Минск: Пропилеи, 2000. – С. 347-373.*

Г. В. Фоміна, С. М. Мережа

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОНІМІЧНИХ ЕЛЕМЕНТІВ У НІМЕЦЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЯХ

Впродовж усього життя людина має справу з багатьма явищами (речами, ознаками, процесами, значеннями) та аналізує відносини між ними. Вони проникають через її особистий простір в інші сфери суспільної дійсності. «Щоб оволодіти знаннями про явища суспільної реальності та зрозуміти їх, ці явища повинні мати назву. Гора, камінь, об’єкт чи дерево не несуть у собі ніякого означення, але вони названі людиною, з огляду на наявні знання про це явище, за допомогою певних мовних знаків» [1, с. 174]. Таке означення виражається певною зовнішньою формою і може використовуватися як в усному, так і письмовому вигляді. І це найменування явищ фіксується власними іменами.

Ономастика – наука, розділ мовознавства про сукупність власних назв або онімів. У колі її інтересів є історія та закономірності виникнення, розвитку та функціонування власних назв, їх зміни, поширення і особливості структури у мові і мовленні, в літературній та діалектній сферах. Ономастику також розглядають як сукупність власних імен різних типів – ономастичну лексику.

Предметом вивчення ономастики виступають такі групи власних назв: антропоніми (прізвища, прізвиська, псевдоніми/аноніми), топоніми (гідроніми, ороніми), зооніми, фітоніми, космоніми, астроніми, хрононіми, та ін.

Власні назви, або оніми – індивідуальні найменування окремих одиничних об’єктів. Вони з’являються тоді, коли індивідуальне розрізнення набуває суспільної значущості. Їх сукупність становить ономастичний простір мови. Оніми належать до лінгвістичних універсалій – тобто існують в усіх мовах світу. Але в кожній мовній системі власні назви мають свої специфічні ознаки.

Питання статусу оніма як частини фразеологічного звороту все ще залишається дискутивним, в тому числі й проблема, чи зберігає власна назва у стійких зворотах свою номінативну характеристику. В. Фляйшер вважає, що імена залишаються «онімічними» у фразеологізмах в тих випадках, коли переймають на себе порівняльну функцію, хоча найчастіше «відповідні фразеологізми деонімізуються, і лише генетично розглядаються як власні назви» [5, с. 100]. У процесі фразеологі-

зації особові імена втрачають функцію індивідуальної характеристики особи та служать для класифікації та узагальнення, що притамано апелятивам.

Переосмислення значення імені під час його переходу до фразеологізмів, може розглядатися як результат частого застосування та поширення в різних соціальних прошарках. Найбільш вдало в історичному аспекті мови деонімізація відбулася з такими досить поширеними іменами як Hans, Peter, Liese, Heinrich.

Власні назви, тобто Nomen proprium, оточують людину з дитинства та дають змогу для виокремлення різноманітних істот, осіб, місцевостей. Слугують також для формування окремих класів. Разом із загальними назвами (*Appelativa*) і найменуваннями речей (*Kontinuativa*) вони утворюють номінації. Оніми з'являються на всіх без винятку лінгвістичних рівнях. Вони виступають інтегруючою складовою кожної мови у всіх її сферах, надзвичайно потужно розвиваючи свої ознаки у фразеології.

Фразеологізми, до складу яких входить власна назва, можуть мати різні джерела походження та поділяються на такі групи:

1) загальновживані фразеологізми з власним іменем: *die dicke Berta; Hans Jedermann; Lieschen Müller; ein (deutscher) Michel sein; faule Liese;*

2) літературні фразеологізми з власним іменем: *das Kainszeichen haben (tragen); in Morpheus' Armen ruhen (liegen); die Arche Noahs; alle Wege führen nach Rom; Rom hat gesprochen;*

3) номінативно-нейтральні фразеологізми з власними іменами: *Latein und Griechisch waren ihm, wie man zu sagen pflegt, böhmische Dörfer;*

4) номінативно-експресивні фразеологізми з власними іменами: *Er (Feck) veranstaltete einen Kriegsrat und berichtete, wir hätten bald wieder eine Bande zusammen, dann würden wir es «denen» schon zeigen, «wo Barthel den Most holt»;*

5) експресивно-номінативні фразеологізми з власними іменами: *Der Offizier orientierte sich mit einem schnellen Blick und schritt dann auf Rankel zu, der ihm offenen Mundes entgegenstarrte. «Servus, Fritz! Du hast ja nicht schlecht Fett angesetzt, alter Schwede»* [3, с. 96].

Власне національні фразеологізми з онімами зберігають у собі специфічний спосіб мислення, притаманний певному суспільству, характер матеріальних та історично-культурних умов життя носіїв відповідної мови: «*leben wie im Schlaraffenland» – «Хотів би, та Хотій не дає».*

Конструкції з власними назвами свідчать про об'єктивну орієнтацію людського мислення, визначену загальноприйнятими законами логіки та психології. Це виявляється в однаковому фразеологічному сприйнятті світу, роздумах та висновках. Таким чином, виникають ідентичні або подібні фразеологізми.

У мові (передусім у розмовній) постійно розвиваються онімічні комплекси, складовою частиною яких є імена, клички або прізвища. Саме у таких випадках антропоніми відіграють не лише ідентифікуючу, але й характеризуючу роль.

Здавна власні назви використовувалися для позначення нерозумної людини, дурня. Можна припустити, що традиція позначати недолугість за допомогою антропоніму бере свої початки в середньовіччі, а за походження є явищем не лише мовним, але й соціально спрямованим.

Складені слова із компонентом *-(r)ian* чи *-jan* походять із давніх часів; вони утворилися з деонімізованого імені *Jan* і переорієнтувалися на апелятивне позначення: *Dummrian, Dummerjan, Blödian.* Сьогодні ці елементи вже не вважаються продуктивними суфіксами з пейоративною експресивністю [6, с. 174].

Онімічний компонент слугує у даному випадку базовим, тобто таким, що несе в собі певний зміст. Різноманіття онімічних засобів вираження абстрактних категорій дозволяє говорити про синонімію власних імен.

Дослідження у сфері власних назв допомагають виявити шляхи міграцій та місця давнього розселення різних народів, мовні та культурні контакти, стан мовних

систем та співвідношення діалектів. Аналіз онімів відіграє велику роль завдяки специфічним закономірностям їх передачі та збереження. Цей прошарок лексики характеризується великою стійкістю, що зберігається навіть при революційних зрушеннях у мові. Таким чином, виникає можливість шляхом етимологічного дослідження тих чи інших власних назв встановити характер розвитку мови, де вперше виникло відповідне найменування.

Список використаних джерел

1.Мокиенко В. В глубь поговорки / В. Мокиенко. – К.: Радянська школа, 1989. – 221 с. 2.Демедюк М. Німецькі прислів`я та приказки. / М. Демедюк. – Київ: Радянська школа, 1973. – 103 с. 3.Райхштейн А. Факторы устойчивости немецких фраз / А. Райхштейн // Наука. – 1977. – № 9. – С. 55-62. 4.Beyer H. Sprichwörterlexikon / H. Beyer. – Leipzig: Institutverlag, 1989. – 392 S. 5.Fleischer W. Die deutschen Personennamen. Geschichte, Bildung und Bedeutung. – Berlin: Volk und Wissen, 1968. – 228 S. 6.Germanistik in der Ukraine. – Jahresheft 7. – Kyiw: Verlagszentrum der KNLU, 2012. – S. 172-177.

Н. А. Баракатова, Г. А. Чумакова

ДІЄСЛОВО І ЙОГО ПОХІДНІ УФАХОВОМУ МОВЛЕННІ УКРАЇНСЬКОГО СУДДІВСТВА

Термінологія різноманітних фахових систем, її історія і розвиток, структурна організація, а також проблеми й перспективи функціонування як предмети вивчення лінгвістики не втрачають своєї актуальності протягом кількох останніх десятиліть. Національна школа суддів України, що плідно працює (одночасно з лінгвістами-теоретиками В. Радецькою [3], Л. Гапоновою [1], Ю. Прадідом [6], Л. Чуліндою[5]) в царині судової гілки влади вже понад десять років, присвячує чималу увагу мовній і мовленнєвій складовій у професійній підготовці й підвищенні кваліфікаційного рівня працівників різних ланок суддівського апарату. На офіційному веб-сайті НШСУ (розділ «Наукові праці й видання») розміщуються електронні версії праць, у яких неодноразово обговорювалося чимало аспектів написання судових рішень, напр. авторства Р. Слободяна [4], Р. Куйбіди [2] тощо. Однак питання культури фахової мови, які знаходять свій вияв серед іншого й у грамотному оформленні текстів судових рішень, що оприлюднюються на сторінках Єдиного реєстру судових рішень, ще залишає чималий простір для аналізу мовного забезпечення таких офіційних документів і подальшого впровадження набутих знань.

Вивчення текстів судочинства адміністративних, господарських, апеляційних і загальних судів східного регіону України дозволяє говорити, що порушення мовних норм на граматичному рівні найчастіше пов’язано з уживанням дієслова в усій сукупності його форм та віддієслівних утворень (найчастіше іменників і прийменників). Так, зокрема типовою помилкою є чинеповсюдне вживання конструкції *як вбачається з матеріалів справи*, яка в нормативному варіанті сучасної української мови має виглядати *як випливає з матеріалів справи*; *як видно з матеріалів справи*, *на підставі аналізу матеріалів справи* тощо, оскільки це не суперечить законам синтаксичної синонімії нашої мови і дозволяє уникнути суржикових дієслівних одиниць.

Досить поширеним випадком утворення мовних покручів є довільний переклад з російської на українську дієприкметникових зворотів. У такому разі варто вкотре нагадати про ті засоби, що є в арсеналі нашої національної мови для передачі змісту таких форм дієслова. Напр., пасивні дієприкметники російської мови із формотворчим суфіксом ***–ем-*** мають бути замінені підрядним означальним реченням з відповідною особовою формою дієслова: замість *за перевіряємий період* коректно вживати *за період, що перевірявся …* або зі спільнокореневим віддієслівним іменником *за період, що підлягає перевірці*. Так само субстантивна одиниця

стане в нагоді і під час перекладу активних дієприкметників із суфіксами ***–ач-***, ***-уч-***, як-от: *водій-початківець* замість суржикового *починаючий водій*.

Володіння морфолого-словотворчим арсеналом засобів сучасної української мови є неодмінною умовою викорінення невластивих для неї одиниць з абстрактною семантикою процесуальної ознаки на зразок *звірка полягає у співставленні даних*. Натомість вправне вживання суфіксів ***–енн(я)***, ***-анн(я)*** та питомо українського префікса ***зі*** дозволяє утворити бездоганну з погляду нормативності конструкцію *звіряння даних полягає в їх зіставленні.*

Окремої уваги заслуговують похідні прийменники віддієслівного походження, які поповнили цей клас слів за посередництвом дієприслівників, а тому в текстах судових рішень часто мають вигляд кальок (*недивлячись на попередження, дякуючи підтримці* та ін.), проте їхня семантика відбивається в питомо українських препозитивах: *незважаючи на попередження, завдяки підтримці* тощо).

Проаналізовані вище типові помилки є результатом недостатньо глибоких знань про особливості не стільки фахового мовлення правника, скільки офіційно-ділових стильових особливостей, оскільки з'являються в текстах, створених суддями та іншими працівниками судів, а не закріплені як терміноодиниці в певних законодавчих актах, і, відповідно, можуть бути викорінені після повторення певних правил та ретельного аналізу власного писемного тексту. Складніше буває в ситуаціях, напр. з паронімічними лексемами типу *причинний-причиновий*, які, включені до формулювань тих чи тих юридичних понять, є, з одного боку, ненормативними з позицій мовознавства (не *причинно-наслідковий зв'язок*, а *причиново-наслідковий зв'язок*), а з іншого – правничим терміном, корегувати який не в компетенції регіонального суддівства. У таких ситуаціях, очевидно, варто пам'ятати, що вдосконалення мови закону – це шлях до підвищення його якості, і говорити про такі невідповідності на більш високому рівні прийняття рішень.

Список використаних джерел

1.Гапонова Л.Є. Формування української криміналістичної термінології: [текст] автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 – українська мова / Л.Є. Гапонова. – ДВНЗ »Запорізький національний університет». – Запоріжжя: [Б.в.], 2012. – 20 с. 2.Куйбіда Р. Посібник з написання судових рішень/ Р. Куйбіда, Сироїд О. – К.: «Дрім Арт», 2013. – 244 с. 3.Радецька В.Я. Мова науки криміналістики: автореф. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / В.Я. Радецька. – К., 2002. – 20 с. 4.Слободян Р. Деякі питання фахового мовлення професійного судді / Р. Куйбіда //Слово Національної школи суддів України. – 2014. - № 4(9). – С. 131-145. 5.Чулінда Л.І. Юридико-лінгвістичне тлумачення текстів нормативно-правових актів: автореф. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Л.І. Чулінда. – К., 2004. – 20 с. 6.Pradid Y. Predmet pravnickej lingvistiky ako vedy a ucebnej discipliny / Y. Pradid // Policajna teoria a prax. – 2003. – № 2. – S. 61-64.

Е. А. Шірінян

ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Розширення сфери інтересів дискурсології у зв'язку з орієнтованістю новітніх лінгвістичних студій на розгляд типів дискурсу з комунікативно-прагматичної точки зору обумовлює актуальність вивчення феномену політичного дискурсу. Цим явищем наука стала цікавитись віднедавна, відтак політичний дискурс є своєрідним міждисциплінарним полем дослідження мовознавців і політологів, тому слугує дискусією між представниками обох галузей.

У вузькому розумінні політичний дискурс – це дискурс політиків-професіоналів. Політичний дискурс – це також «сукупність дискурсивних практик, що ідентифікують учасників політичної комунікації або формують її конкретну тематику». Лінгвісти Н.М. Мухарямов, Л.М. Мухарямова трактують дискурси-

вні практики як «явища, що визначаються стійкими наборами мовних засобів, властивих певному політичному суб'єктові, або ж властивих для актуалізації певної теми політичного характеру» [4, с. 76].

Науковці львівської лінгвістичної школи розуміють під політичним дискурсом «зв'язний (усний чи письмовий) текст, висловлений за допомогою вербальних та невербальних засобів вираження, зумовлених ситуацією політичного спілкування у сукупності з прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими факторами» [5,с. 45].

Отже, політичний дискурс розуміється нами як мовленнєві утворення, що стосуються сфери політики, виступають у певному ситуативному контексті і спрямовані на здійснення конкретної прагматичної семантики з використанням (нон-)вербальних засобів виразності. Доцільно наголосити, що «вивчення політичного дискурсу було ініційоване щонайменше трьома факторами. По-перше, внутрішніми потребами лінгвістичної науки, яка у різні періоди своєї історії зверталася до реальних сфер функціонування мови. По-друге, власне політологічними проблемами вивчення політичного мислення, його зв'язку з політичною поведінкою, необхідністю побудови передбачуваних моделей у політології та розробки методів аналізу політичних текстів і текстів засобів масової інформації. Третім важливим фактором виступає соціальне замовлення, ініціатором якого є певна частина суспільства, що прагне зрозуміти суть політичної комунікації» [1].

Важливою рисою сучасного політичного дискурсу є його широке «розчинення» у ЗМІ. Деякі дослідники мови, наприклад В. Мантль, вважають, що «саме масмедіа надали поштовх поглибленому інтересові до політичної комунікації як явища, який з допомогою соціальних наук розрісся до масштабів загальної зацікавленості мовними проблемами і отримав назву «політична культура» (politische Kultur)» [6, с. 150].

Як зазначає В.З. Дем'янков, «політичний дискурс можна розглядати з чотирьох точок зору: політологічної, лінгвістичної, соціопсихолінгвістичної та індивідуально-герменевтичної. Політологічна слугує підґрунтям для політичних висновків; філологічна інтерпретує політично-ідеологічні концепції; соціопсихолінгвістика досліджує ефективність досягнення прихованих та явних політичних цілей мовця; індивідуально-герменевтична вісь політичного дискурсу виявляє особистий зміст мовлення автора у певних обставинах». Отож і виникнення «політологічної лінгвістики», на думку В.З. Дем'янкова, «є передбачуваним явищем, оскільки досліджує співвідношення характеристик дискурсу із такими термінами, як «влада», «вплив», «авторитет». Вона пронизує мовні рівні синтаксису і семантики» [2, с. 57].

Підтвердити той факт, що політичний дискурс не обмежується суто діалогічним мовленням комунікантів, нам допоможе виокремлення дослідницею Н. В. Кондратенко форм політичного дискурсу залежно від формальних, комунікативних, інтенціональних та інших чинників. Вона вирізняє «політичний дискурс за формою («усний та писемний»), за чинником мовця («адресантно прямий та опосередкований»), за метою («інформативний, спонукальний, іміджевий, мотиваційний, експресивний»), за чинником адресата («особисто та масово адресований»), за сферою функціонування («телевізійний, газетно-журнальний, радіо-, рекламний, PR»)» [3, с.51].

Усним політичним дискурсом є інтерв'ю з політиками, їхні промови, офіційні заяви, а от політичні тексти, оприлюднені через ЗМІ, зараховуємо до письмового політичного дискурсу. Агітаційні листівки, буклети, іміджеві тексти, поштове листування також вважаємо політичним дискурсом.

Список використаних джерел: *1. Бутова І. С.* Політичний дискурс як об'єкт лінгвістичних досліджень. – ЛНУ, 2009. *2. Демьянков Валерий Закиевич.* Политический дискурс как предмет политологической филологии // Политическая наука. Политический дискурс: История и современные исследования. М.: ИНИОН РАН,

2002. № 3. *3. Кондратенко Н.В.* Український політичний дискурс: Текстуалізація реальності / Н. В. Кондратенко ; відп. ред.: О. В. Александров ; ОНУ ім. І.І. Мечникова . – Одеса : Чорномор'я, 2007 . – 155 с. *4. Мухарямов Наиль Мидхатович, Мухарямова Ляйсан Музиповна.* Политическая лингвистика как научная дисциплина // Политическая наука / Отв. ред. и сост. В.И. Герасимов, М.В. Ильин. М., 2002. № 3. *5. Семотюк Орест Любомирович.* Політична комунікація як об'єкт політичної лінгвістики: міждисциплінарний аспект// Мова і культура (Науковий журнал). – К.:Видавничий дім Дмитра Бураго, 2009. – Вип.12. – Т.ІІІ. *6. Mantl Wolfgang.* Sprache und Politik // Nachdenken über Politik /hrsg. von Josef Krainer. – Graz; Wien; Köln.Verlag Styria, 1985. – 407 S.

Ю. О. Бриль

РЕФОРМУВАННЯ ДОКУМЕНТОЗНАВЧОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Сьогодні перед Україною зростають виклики, що зумовлені процесами європейської інтеграції, безумовно період реформування завжди складний для суспільства. Впроваджувані зміни наштовхуються на спротив та критику. Однак, об'єктивно результати реформ можна буде оцінити лише за кілька років, і ті зміни у сфері вищої освіти, які сьогодні відбуваються – важливий крок України до зближення із Європейським Союзом, та надання можливості конкурувати в освітньому просторі.

Наразі підготовка здобувачів вищої освіти зі спеціальності 7/8.02010501 «Документознавство та інформаційна діяльність» здійснюється за затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2015р. №787 «Про затвердження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра» [2], а підготовка наукових кадрів з наукової спеціальності 27.00.02 «Документознавство, архівознавство» здійснюється відповідно до наказу МОНмолодьспорту України від 14 вересня 2011р. №1057 «Про затвердження Переліку наукових спеціальностей» [3].

Зміни, що відбуваються в системі освіти та науки, торкнулися і документознавчої освіти. Згідно з положеннями Закону України «Про вищу освіту» [1] Національному агентству із забезпечення якості вищої освіти необхідно було сформувати і подати на затвердження центральному органу виконавчої влади у сфері освіти і науки єдиний перелік спеціальностей на засадах поєднання чинного переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах, з чинним переліком спеціальностей, за якими проводиться захист дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата наук і доктора наук, присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань, взявши за основу останній. При цьому чинні спеціальності запропоновано вважати спеціалізаціями, які розробляються та затверджуються безпосередньо вищими навчальними закладами і не підлягають затвердженню державними органами.

В рамках освітніх реформ Міністерством освіти і науки та на виконання Закону України «Про вищу освіту» було розроблено новий перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюватиметься підготовка здобувачів вищої освіти.

Аналізуючи Переліки 2006, 2010 років та Перелік 2015 року ми спостерігаємо скорочення, ліквідацію цілої низки галузей знань та спеціальностей, у яких ми маємо високі здобутки або конкурентні переваги. До переліку включено 96 спеціальностей, що охоплюють 27 галузей знань за якими здійснюватиметься підготовка здобувачів вищої освіти у вищих навчальних закладах (на 424 одиниць скорочено кількість спеціальностей) [4].

Щодо документознавчої освіти та підготовки фахівців у межах спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність» аналіз Переліків 2006 та 2010

років показав, що дана спеціальність відноситься до галузі знань «Культура» в розділі «Гуманітарні науки та мистецтво». Відповідно в новому переліку серед галузей знань виокремлено «Культура і мистецтво» та передбачено низку спеціальностей, серед яких є нова спеціальність «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».

Як бачимо, в новому Переліку 2015 року відбулося об'єднання двох окремих галузей знань «Культура» та «Мистецтво» в одну «Культура і мистецтво» з такими спеціальностями як: «Аудіовізуальне мистецтво та виробництво», «Дизайн», «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація», «Хореографія», «Музичне мистецтво», «Сценічне мистецтво», «Музеєзнавство, пам'яткознавство», «Менеджмент соціокультурної діяльності», «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» [4].

Міністерство освіти і науки України розробило проект Таблиці відповідності Переліку напрямів 2006 року, Переліку спеціальностей 2010 року та Переліку галузей знань і спеціальностей 2015 року. В таблиці показано, що спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність» співвідноситься зі спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Даний проект Таблиці відповідностей наразі погоджується з вищими навчальними закладами.

Отже, наявне реформування документознавчої освіти ставить перед вищими навчальними закладами важливе завдання, яке полягає в модернізації наявної системи підготовки фахівців документно-інформаційної сфери з урахуванням встановлених вимог які, як стверджується, покликані гармонізувати імплементацію у європейський освітній простір та стандартизувати нашу систему освіти. Хоча європейські освітні інституції, які здійснюють підготовку фахівців з управління документацією мають окрему спеціальність з управління документацією, або відповідну спеціалізацію спеціальності управління архівами та документацією. Тому питання «…в який саме освітній простір ми інтегруємось?» залишається відкритим.

Список використаних джерел

1.Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014р. № 1556-VII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page. – Назва з екрану. 2.Про затвердження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010р. №787. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/787-2010-п. – Назва з екрану. 3.Про затвердження Переліку наукових спеціальностей: Наказ МОНмолодьспорту України від 14 вересня 2011р. №1057. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1133-11. – Назва з екрану. 4.Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015р. № 266. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-п. – Назва з екрану.

О. О. Вдовіна

ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНО-ДОКУМЕНТАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВИХ УСТАНОВ

Документаційне оформлення управління в будь-якій сфері і документообіг з метою реалізації даного оформлення здійснюється переважно через діловодство. Стан діловодства в органах судової системи та органах внутрішніх справ в цілому характеризує стиль роботи керівників, дотримання законності і дисципліни, рівень професійної підготовки працівників, наукову організацію управлінської праці. Документування та організація роботи з документами як складові процесу управління є важливими чинниками забезпечення результативності діяльності судової системи України.

Формування системи принципів інформаційно-документаційного забезпечення управління (ІДЗУ) в судовій системі здійснюється шляхом їх поділу на дві групи – загальні та спеціальні [2].

Організація роботи з документами в суді здійснюється у вигляді потоків документів, що циркулюють між пунктами обробки інформації (керівники банку і структурних підрозділів, фахівці та кваліфіковані службовці) та пунктами технічної обробки власне документів (експедиція, машинописне бюро, копіювально-розмножувальна служба тощо). Сукупність цих документних потоків становлять документообіг – рух документів в суді з моменту їх отримання або створення до закінчення виконання або відправки [3].

Правильна організація документообігу сприяє оперативному проходженню документів в апараті управління, рівномірному навантаженню підрозділів і посадових осіб, здійснює позитивний вплив на управлінський процес в цілому. В залежності від змісту та призначення окремого документу визначається гриф обмеження доступу до даного документу, а також інші параметри – строки виконання, гриф погодження, за наявності – гриф затвердження, обов'язково – код форми документа у відповідності до класифікатора управлінської документації (КУД).

Адміністративно-процесуальні, цивільно-процесуальні, кримінально-процесуальні та інші документи повинні оформлюватись відповідно до процесуальних кодексів і нормативних актів МВС України, що регламентують діяльність окремих органів внутрішніх справ та судової системи. При цьому особливі вимоги ставляться до тих документів, зміст яких має повністю чи частково таємний характер. Зазначимо, що дотримання режиму секретності під час діяльності органів внутрішніх справ і судових органів має особливе значення.

Першочергову роль в організації діловодства в судовій системі Україні відведено Державній судовій адміністрації (ДСА) України. Повноваження Державної судової адміністрації визначені Законом «Про судоустрій і статус суддів» [6] (ст. 146), Положенням про Державну судову адміністрацію України [5], положеннями про структурні підрозділи ДСА України та її територіальні управління. Згідно чинного законодавства, діловодство в судових органах України ведеться державною мовою. Проте, е й винятки – іноземною мовою можуть складатися окремі документи суду, що адресуються в межах даного судочинства безпосередньо до міжнародної або іноземної організації, чи підприємства, установи, а також посадової особи. У процесі діловодстві судової установи можуть бути використані вхідні документи, які спочатку викладені іноземною мовою, проте забезпечені офіційним перекладом на державну мову згідно вимог чинного законодавства України.

Згідно інструкцій по веденню діловодства в судових органах, загальне керівництво судовою службою діловодства (або канцелярією) і поточний та оперативний контроль за всім станом діловодства в даній установі здійснює керівник даної судової установи. При цьому інструкції зазначають, що організація діловодства, а також методичне керівництво і контроль за постійним додержанням заздалегідь встановлених правил роботи з різними документами в окремих підрозділах судової установи покладені на керівників (чи заступників керівників) цих підрозділів [2].

Служба судового діловодства (або канцелярія) і призначені відповідальні особи підрозділів судової установи здійснюють періодичний аналіз функціонування документообігу даного суду, і за результатами аналізу готують пропозиції керівникові установи відносно вдосконалення роботи з окремими документами та системи діловодства судової установи в цілому. Частота (періодичність) проведення такого аналізу визначається керівником судової установи відповідно до обсягу документообігу та потреб судової установи [4]. Всі працівники судової установи зобов'язані неухильно виконувати вимоги інструкції з діловодства, а також бути відповідальними за збереження інформаційних, звітних, процесуальних та інших документів, до того ж за нерозголошення окремої інформації з обмеженим доступом, що може міститися в них.

Всі судові справи і загальні документи, які застосовуються в діяльності судової установи, з часу створення (надходження) і до моменту передачі в архів суду мають зберігатися за місцем формування відповідних справ та/або централізовано у визначеній наказом керівництва службі згідно із затвердженою керівником судової установи номенклатурою справ суду. Що стосується кадрової документації, то особові справи всіх працівників суду до передачі в архів судової установи зберігаються в підрозділі установи, що відповідає за кадрове забезпечення .

Після визначення Рішенням Ради суддів України від 11 травня 2010 року № 22 пріоритетним напрямком використання єдиного програмного забезпечення з метою автоматизації документообігу в судових установах, з 2011 року в судах загальної юрисдикції стала функціонувати нова автоматизована система документообігу. Зазначимо, що забезпечення функціонування даної автоматизованої системи було покладено на Державну судову адміністрацію України. Відповідно до цього у 2011 р. відбулось послідовне впровадження в судових установах комп'ютерних програм «Документообіг загальних судів», «Документообіг адміністративних судів» та було проведене доопрацювання комп'ютерної програми «Документообіг господарських судів». Згідно абзацу 2 пункту 1.5 розділу І Положення про автоматизовану систему документообігу суду [7] визначено, що адміністратором автоматизованої системи документообігу є державне підприємство «Інформаційні судові системи», що забезпечує технічний супровід і здійснює постійну підтримку працездатності всієї автоматизованої системи документообігу в цілому. Протягом 2011-2012 рр. в судовій системі Україні була розроблена низка заходів і проведено практичну роботу по наданню всіх необхідних методичних матеріалів для впровадження в експлуатацію вищезазначеного програмного забезпечення, зокрема: шаблони документів первинного обліку справ та матеріалів (обліково-статистичні картки), порядок їх заповнення, умови формування та перевірки, обмін між інстанціями у випадку оскарження; шаблони форм для надання звітності судової установи про стан розгляду судових справ і матеріалів, а також порядок їх заповнення та подання, наведено умови перевірок (логічного контролю) всіх числових показників у звітах; умови правильного формування звітів на основі документів первинного обліку судової установи тощо [1].

Таким чином, на даний момент в Україні існує визначений порядок інформаційно-документаційного забезпечення діяльності судових установ, при цьому проводиться цілеспрямована робота по автоматизації більшості документаційних процесів. Протягом останніх років активізувалась робота по переведенню судової документації в електронну форму та уніфікації її для використання в загальній системі автоматизованого документообігу органів державного управління.

Список використаних джерел

1.Аналіз стану обліково-статистичної роботи у Державній судовій адміністрації України, її територіальних управліннях та в апеляційних і місцевих судах у 2012 році : [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.scourt.gov.ua/. 2.Кузнецов И. Н. Документационное обеспечение управления и делопроизводство : учебник для бакалавров / И. Н. Кузнецов. – М. : Издательство Юрайт ; ИД Юрайт, 2013. – 576 с. 3.Про затвердження Інструкції з діловодства в адміністративних судах України : Наказ Державної судової адміністрації України : від 17.12.2013 р., №174 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://court.gov.ua/instructions/. 4.Про затвердження Інструкції з діловодства в місцевих загальних судах,апеляційних судах областей, апеляційних судах міст Києва та Севастополя, Апеляційному суді Автономної Республіки Крим та Вищому спеціалізованому суді України з розгляду цивільних і кримінальних справ : Наказ Державної судової адміністрації України : від 17.12.2013 р., № 173 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://court.gov.ua/instructions/. 5.Про Положення про Державну судову адміністрацію України : Рішення Ради суддів України від 22 жовтня 2010 р., №12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cr.court.gov.ua/tu01/20/4/. 6.Про судоустрій та статус суддів : Закон України : від 07.07.2010 р., № 2453-VI // Голос України. – 2010. – № 142. 7.Положення про автоматизовану систему документообігу суду / Затверджено рішенням Ради суддів України від 26.11. 2010 р., № 30 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ln.kr.court.gov.ua/sud1111/300/120/.

К. С. Корнійчук

СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ В ЗАЛІЗНИЧНО-ТРАНСПОРТНОМУ КОМПЛЕКСІ УКРАЇНИ: ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ

Світова інформатизація суспільства сприяє швидкому збільшенню масивів інформації, проте ефективно використовувати її можуть лише ті підприємства, що оперативно реагують на зміни та впроваджують новітні інформаційні технології в своїй діяльності. Традиційні процеси документаційного забезпечення управління досить складні, масштабні, тривалі та громіздкі. Тому виникає потреба розроблення та побудови нової документально-комунікаційної системи з використанням сучасних інформаційних технологій. Основним інструментом для побудови комплексу нової документаційної формації є впровадження систем електронного документообігу (СЕД), які можуть значно змінити його схему в установі та значно підвищити ефективність діяльності її працівників. У зв'язку з цим питання впровадження СЕД в діяльності промислових та транспортних підприємств є актуальним та вимагає ретельного аналізу та наукових узагальнень.

Одна з найважливіших складових успішного функціонування залізничного транспорту третього тисячоліття – якнайшвидша інтелектуалізація галузі на основі новітніх інформаційно-телекомунікаційних систем і технологій. У першу чергу це стосується бізнес-процесів в сфері вантажних та пасажирських перевезень по міжнародних транспортних коридорах з метою: прискорити обробку вантажних перевізних документів, забезпечити прозорість роботи з клієнтурою, розвинути інформаційний обмін з сусідніми державами, скоротити час перебування вантажів під митними операціями на всіх об'єктах дороги, де проводяться операції з вагонами, впроваджені автоматизовані робочі місця. Це забезпечило б повну електронну обробку перевізних документів та видачу користувачам відповідних даних. Сьогодні електронний документообіг успішно застосовується в роботі російських, польських, білоруських, німецьких та інших залізниць.

В Україні СЕД знаходиться в стадії розвитку, так, Укрзалізниця об'єднала в собі електронні бази даних з усіх шести залізниць нашої держави. Система забезпечує прийняття оперативних управлінських рішень, середньострокове та довготермінове планування усіх ресурсів залізничного транспорту. Новий центр опрацювання даних (ЦОД) базується на основі техніки IBM P780, системи управління базами даних Oracle і прикладного програмного забезпечення розробки українських спеціалістів ДП «Проектно-конструкторське технологічне бюро з автоматизації систем управління на залізничному транспорті України». Центр сертифікації ключів та використання технології електронного цифрового підпису дозволяє набути юридичного статусу документам що пересилаються в електронному вигляді між Укрзалізницею (УЗ), залізницями, організаціями, підприємствами, установами залізничного транспорту, а також між структурами УЗ та їх клієнтами, що суттєво прискорить виробничий процес і надасть гарантію цілісності та достовірності переданій електронній інформації.

Електронний технологічний документообіг покликаний замінити паперовий первинний документ, який констатує фактичну подію, що відбулася в експлуатаційній роботі, електронним документом з електронним цифровим підписом, як еталонною версією реєстрації подій, що відбулися. Завдяки цьому Україна стала однією з перших серед пострадянських країн, де впроваджується електронний підпис при організації перевезень вантажів залізничним транспортом. На українських залізницях вже розпочалося впровадження автоматизованої системи місячного планування АС «Месплан», за допомогою якої залишається в минулому паперове оформлення процесу передання та узгодження замовлень на перевезення вантажів. Цю автоматичну систему охоче беруть на озброєння клієнти. Це також сприяє оп-

тимізації процесу перевезень на першій стадії - стадії планування, коли клієнт передає заявку на необхідну кількість вагонів, що потрібні йому для перевезення певного виду вантажу. І що суттєво: робота за схемою «заявлено - узгоджено» відбувається в інтерактивному режимі, тобто клієнт має змогу спостерігати за ходом оформлення заявки, а якщо необхідно, коригувати її в телефонному режимі. Система працює цілодобово в автоматичному режимі в комплексі з автоматизованим робочим місцем товарного касира. Це дозволяє заощадити багато часу, скорочуючи терміни узгоджень щодо перевезень.

Таким чином, можна констатувати, що в Україні вже зроблено значні кроки в напрямі системного охоплення документообігу Укрзалізниці інформаційно-комунікаційними технологіями та переведення його у формат СЕД. В той же час необхідно продовжувати цю важливу та складну роботу для забезпечення ефективного результату в сфері вдосконалення інформаційної інфраструктури залізнично-транспортного комплексу України.

Ю. Д. Мусієнко

АНАЛІЗ ДОКУМЕНТАЛЬНИХ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСІВ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНИ

Релігійні об’єднання в Україні на сучасному етапі розвитку займають вагоме місце в інформаційному просторі країни. В період розвитку інформаційних технологій Інтернет є одним із головних інструментів, що дозволяє поширювати та розповсюджувати інформацію релігійного спрямування. В інтернет-просторі країни представлені усі конфесії, наявні в Україні, які репрезентують свою діяльність на веб-сайтах та порталах, наприклад, інформаційні портали «Релігійна інформаційна служба України» (http://risu.org.ua), «Основа» - який покликаний відображати релігійне та суспільне життя в Україні та світі. Дані сайти не належать до жодної з конфесій і мають ознайомчий характер. На них представлена інформація, новини, публікації, що стосуються всіх питань релігійного життя, як країни, так і світу в цілому, висвітлені особливості релігійного життя за кордоном. На даний час в Україні функціонує 2863 інтернет-ресурси, що мають релігійний контекст. До їх числа входять каталоги, портали, новини, телеканали та передачі, онлайн газети та журнали, наукові та освітні ресурси, персональні сайти, релігійні бібліотеки, сайти союзів та фондів, онлайн представництва церков та місій (http://top.jerelo.info/).

Недостатньо дослідженим питанням є розміщення документальних ресурсів на веб-сайтах релігійних установ та груп. Офіційний сайт Української православної церкви Московського патріархату (http://church.ua/) містить мережу сайтів української православної церкви а також веб-атлас церкви. Українська православна церква налічує 54 єпархії, кожна з яких має власний сайт. Проаналізувавши контент зазначених інтерент-ресурсів можна зробити висновки про те, що майже всі єпархії дають користувачеві можливість переглянути певні документи, що створені чи прийняті в даних організаціях. Основними представленими документами є статути (положення), укази, розпорядження, офіційні листи, протоколи засідань, які присутні на всіх сайтах єпархій Української православної церкви Московського патріархату та мають вкладку «Документи». На сайті Синодального інформаційного відділу Української православної церкви (http://news.church.ua/) можна знайти, такий документ, як Журнали засідання Священного Синоду Української Православної Церкви. Харківська єпархія на офіційному сайті (http://www.eparchia.kharkov.ua) подає велику кількість документальних ресурсів, що супроводжують діяльність єпархії. В документах викладено текст указу або розпорядження із зазначенням усіх реквізитів.

Зважаючи на певну обмеженість доступу до документів релігійних громад,

важливим питанням стає вивчення, аналіз та використання документальних інтернет-ресурсів цієї сфери для подальшого розвитку електронного документообігу релігійних установ в умовах інформаційно-комунікаційного простору.

В. М. Піщанська

РЕЛІГІЙНО-ЕСТЕТИЧНИЙ СИНКРЕТИЗМ У ТЕАТРІ УКРАЇНСЬКОГО БАРОКО

На формуванні та розвитку театрального мистецтва доби українського Бароко особливим чином позначився феномен козацької культури. І хоча, як вважають науковці, на сьогодні ми не маємо чіткого уявлення про характер театрального мистецтва в Запорозькій Січі [1, с. 1024], дане твердження є лише свідченням недостатнього дослідження та вивчення цього питання з точки зору театрознавства та культурології. Проблеми театральності в козацькій культурі залишаються практично неопрацьованими у наявних історичних джерелах [1, с. 1024]. Водночас, документально підтверджено широке побутування у козацькому середовищі таких театральних елементів, як «театр календарної обрядовості; мистецтво народних лицедіїв; народна драма в обох варіантах: «живому» і ляльковому (вертеп); театрально-карнавальні дійства» [1, с. 1024], іншими словами, вже засвідчено існування форм фольклорної театральності у самому козацькому єстві а принцип театралізації самого життя складає суттєвий момент бароковості української культури XVII–XVIII століть.

Те, що форми театрального мистецтва у різних його виявах супроводжували життя козаків увесь час, не підлягає сумніву. Деякі з культурологів (Н. Чечель) навіть висувають тезу про існування у козацькому середовищі так званого «тотального театру», розглядаючи його як один із феноменів української козацької культури та класифікуючи його як явище «народно-містеріального українського театру за стилем маски і методом імпровізації» [4, с. 177]. Загальній театралізації козацької культури сприяли споконвічні етнічні підвалини народного мистецтва, що проявлялися у різних формах української обрядовості, в яких стрижневу роль відігравали й елементи театрального мистецтва, засновані на синтетичному поєднанні мистецтва слова, пісні й танцю.

Зимові, весняні, літні та осінні обрядові дійства, що відповідали споконвічним календарним звичаям, строго узгоджувалися з річним літургічним циклом православної церкви, синкретично поєднуючи у собі естетичні та сакральні основи. Фольклорний традиціоналізм, виражений у широкому побутуванні язичницьких обрядів, з одночасним накладанням православного календаря, також дає можливість говорити про синкретизм релігії та естетики в українській театральній культурі XVII–XVIII століть. Зокрема, різдвяно-новорічні, весільні, хрестильні та інші обряди, що водночас поєднували у собі відзначення подій відповідно до народно-обрядових традицій з їхньою релігійною основою, були доволі театралізованими. У даному випадку маємо можливість говорити і про культурний діалогізм релігії та естетики у гармонійному сполученні православної молитви та українських обрядових старожитностей.

Своєрідна «комплікованість» театрального мистецтва, окреслена Д. Антоновичем [2, с. 443], гармонійно вливалася у козацькі естетичні уподобання. Про відчайдушні танці та музичні смаки запорожців ходили легенди. Д. Яворницький писав про козаків: «танцюють, бувало так, що супроти них не витанцює ніхто на світі: весь день буде музика грати, весь день будуть і танцювати, ще й примовляючи: «Грай-грай! От закину зараз ноги аж за спину, / Щоб світ здивувався, який козак вдався». Як музика перестане грати, то вони візьмуть у руки лаву, один з одного боку, другий з другого, стануть один проти одного та й танцюють» [6, с. 246]. Грали запорожці майже на всьому, придатному для гри. Найу-

любленішими музичними інструментами були кобза, цимбали, скрипка, ліра та різного роду сопілки і свистуни. Але, не зважаючи на широко розповсюджену побутову театралізацію, і стале музичне середовище, козацький театр професійного типу так і не сформувався. Відтак свідчення про вияви професіонального театру західноєвропейської моделі на Запорожжі відсутні [1, с. 1024].

Однак, аналізуючи українське театральне мистецтво XVII–XVIII століть взагалі, необхідно підкреслити глибинний вплив барокових тенденцій на його формування та розвиток. Нарочита театральність робить бароко періодом розквіту сценічного мистецтва, – класичної трагедії, високої комедії і героїчної драми [4, с. 172]. Існують свідчення про функціонування у гетьманських театрах оперної та балетної труп [1, с. 984].

Слід зазначити, що найвищого розвитку в епоху Бароко набув шкільний театр [1, с. 1011], а українська шкільна драма XVII–XVIII століть стала одним із найяскравіших виявів барокового стилю на теренах України. Репертуар театральних сюжетів українських драматургів був досить обмеженим. Як вважає М. Сулима, «конфесійна заангажованість тогочасного мистецтва залишала «поза сценою» чимало жанрів, тем та ідей» [3, с. 484]. Шкільний театр, починаючи із XVII століття, переважно розробляв форми релігійної драми з темами біблійними чи агіографічними (про життя святих) [5, с. 63]. Також чималого побутування набули драми різдвяні, великодні, житійні та повчальні. Різдвяна й великодня драми існували в адаптованих варіантах – вертеп та «Слово о збуреню пекла» [3, с. 475]. І лише у першій половині XVIII століття, була започаткованою історична драма. Вершиною української шкільної драматургії вважаються саме драми на історичні теми [1, с. 1015].

Показово, що найбільш популярними темами шкільних драм історичної тематики були сюжети, пов’язані з історією українського козацтва. Відомий український мистецтвознавець Дмитро Антонович, найвидатнішим явищем між усіма українськими трагікомедіями вісімнадцятого століття, вважає драму «Милость Божія» невідомого автора [2, с. 455], у якій відтворено основні події початкового періоду Національно-визвольної війни, а «головною дійовою особою виступає Богдан Хмельницький, схарактеризований як вождь українського народу у його самовідданій боротьбі за національне та соціальне звільнення» [1, с. 1015].

Трагікомедія «Милость Божія», уперше виставлена у Київській академії 1728 року, є справжньою риторичною бароковою драмою з типовими персоніфікаціями, головною з яких виступає уособлення в драматичній формі України, як головної дійової особи. У даному випадку персоніфікується країна, притому як активна особа. За словами Дмитра Антоновича, барокові персоніфікації вступають в «дебати та інші стосунки з людськими конкретними особами» [2, с. 454], саме це можемо спостерігати у «Милості Божій», коли збірний образ держави, виведений як дійова особа, вважається українським мистецтвознавцем, найкращою персоніфікацією України. Алегоричний зміст, барокова риторичність п’єси, як головні характеристики естетики барокового театру, за своїм морально-дидактичним характером вкрай близькі до козацьких дум. Безсумнівною є наближення мови твору до української народної, сповненою, на думку Р. Пилипчука, «не тільки щирим українським патріотизмом, але й демократичними ідеями» [1, с. 1015].

На наш погляд, саме українське козацтво як головна діюча особа барокової доби, сприяло тому, що кінець XVII–XVIII століття в Україні стали надзвичайно театралізованими. Драматизація сучасності була пов’язана, щонайперше, з естетичними уподобаннями барокової доби, заснованими на активізації суспільної свідомості, фольклорних інтенціях до театралізації повсякденності. Навіть у своєму зовнішньому вигляді український козак більше нагадував театральний персонаж, а не реальну історичну постать. Оселедець на голові, довгі вуса, гостроверха шапка і широкі шаровари, шабля та люлька в зубах – типовий козацький образ, який на-

віть у своїй повсякденності був доволі театралізованим. Але, відповідно до ознак українського бароко, в цілісному образі козака його візуальна зовнішня театральність синтетично поєднується з внутрішньою духовністю та істинною релігійністю. Такий синтез був характерним для всіх форм і виявів козацької духовної культури.

У часових та синтетичних мистецтвах типологічно бароковим виступає, перш за все синкретизм естетики та релігії, заснований на жанрово-тематичному та художньо-образному ґрунті української етнічної культури. Таким чином, українське Бароко вирізняється усеосяжним прагненням відображення у мистецтві багатогранної контрастності української культурної душі, намаганням розкрити релігійну духовність естетичними засобами.

Список використаних джерел

1.Історія української культури: У 5 т. / НАН України; Гол.ред. Б.Є.Патон. - Т.3: Українська культура другої половини XVII – XVIII ст. / Відп.ред. В.А.Смолій. – К.: Наукова думка, 2003. – 1246 с. 2.Українська культура : Лекції / [за редакцією Дмитра Антоновича ; упор. С. В. Ульяновська]. – К.: Либідь, 1993. – 592 с. 3.Українське бароко : у 2 т. / [кер. проекту Д. Наливайко ; редкол. : Д. Горбачов, Я. Ісаєвич, І. Ісіченко та ін.]. – К. : Акта, 2004. – Т. 1. – 635 с. 4.Чечель Н. П. Повертаючи стиль : філософсько-антропологічний дискурс української видовищної і драматичної культури від початків до – XVIII ст. : монографія / Н. П. Чечель – К. : ПАРАПАН, 2004. – 240 с. 5.Шевчук Валерій. Муза Роксоланська: Українська література XVI–XVIII століть: У 2 кн. Книга друга: Розвинене бароко. Пізнє бароко. – К. : Либідь, 2005. – 728 с.; іл. 6.Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків : у 3 т. / Д. І. Яворницький. – Львів : Світ, 1990. – Т. 1. – 319 с.

З. П. Соколівська, В. А. Шендеровський

МОВА – ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ СТАНОВЛЕННЯ НАЦІЇ У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ ВЧЕНИХ 19-20 СТОЛІТЬ

Вартість народу вимірюється рівнем його культури
В. Янів

Метою розвідки є аналіз проблеми мовного питання як чинника становлення нації крізь призму соціально-правових досліджень український вчених 19-20 століття.

Національний стержень українського суспільства аналізується у перших розділах праці «Теорія нації» українським громадсько-політичним діячем, соціологом та правником В. Старосольським. Вчений акцентує увагу на ролі нації у державі через її чинники, до яких передусім і належала мова, як невід'ємна частина етносу. Наголос ставиться на питанні освіти, без якої неможлива політична активність народу та вивчення мови, як важливого елементу суспільних відносин [5].

У своїй праці В. Старосольський нагадує зокрема про Яна Щасного Гербурта, польського політичного діяча, який «пізніше в московській мові заступив політичну українську думку» та став на захист української культури. Ян Щасний Гербурт обурюється проти нехтуваннями звичаєвим правом українського народу і тим, без чого народ перестає бути народом, – території і мови [3].

Про це пише у своїй праці «Нарис української культури» інший український науковець психолог і публіцист В. Янів, згадуючи мовознавця, історика М. Максимовича, який «довів, що українська, білоруська і російська мови, це три окремі східно-словянські мови, і кожна з них має право на власний незалежний розвиток» [2]. В. Янів писав, що твори М. Костомарова та П. Куліша були «настільки імпозантні», що тогочасний уряд видав наказ про заборону друку книг українською мовою.

В.Янів у вищевказаній праці згадує про український місячник «Киевская старина», що існував з 1882 р. до 1906 р., який «за умовами часу друкувався

російською мовою, і велика група українських вчених, польських та російських друкували свої наукові праці в ділянках українознавства» [2]. «Таким чином українській науці доводилось користуватися чужою мовою, щоб довести самостійність української» [8], - підсумовує В. Янів.

Більшість вчених змушені були емігрувати і в нелегких умовах еміграційного життя плідно працювати і «виконувати місію свого народу і держави за її межами»[6]. «Така еміграція – є благо, бо вона відвойовує втрачений простір і стверджує себе в своєму часі, - писав славіст, історик літератури, учасник наукового життя української еміграції Юрій Шевельов у праці «Триптих про призначення України» [6].

У цьому випадку виділяємо два чинники проблеми: політику етноциду та вимушену еміграцію. Хоча остання містить у собі чимало позитивних рис, котрі так чи інакше впливають на розвиток національної культури навіть і поза межами самої держави.

Слушно б згадати американського історика українського походження Романа Шпорлюка, який пояснював суть праць тогочасних вчених, що стали міцним підґрунтям інтелектуального розвитку нації. ««Публікуй, або пропадай» – це було гасло українських «будителів», - зазначає історик. – Вони розуміли, що якщо в часи Котляревського не видати книжку, то їхня мова та ідентичність зникне, бо без науки, освіти, культури, без творення літературної мови прогресу не буде» [7].

Повертаючись до праці В. Старосольського, зупинімося на його твердженні про те, що «український народ переживав на протязі цілих століть спільну недолю з польськими та московськими народніми масами, безперечно переживав теж і спільні політичні процеси. Чому ж усе те спільне не стало національною традицією?» [5].

У 20-х роках минулого століття землі України були розділені. Наддніпрянщина фактично входила до складу Російської імперії, Галичина й Волинь опинилися під Польщею, Буковина – під Румунією.

Українізація декларувалася, але не здійснювалась. У 1921 році при УАН був створений Інститут наукової мови, але коштів на його утримання не було виділено. Зменшилося видання українських книжок [4]. Штучно створений політичний чинник етноциду та стереотип меншовартості знову поширював свою негативну роль у державі.

Таких прикладів в історії України безліч, починаючи від Валуєвського циркуляру, Емського указу до часів радянського режиму, коли російській мові на довгі роки надали привілейоване становище.

Мова завжди виступала тим інструментом, через який бажали поєднати Україну з державою-окупантом, або ж роз'єднати, поділити саму державу на частини, не давши можливості сформуватись українській нації.

І навіть у новій добі, в період незалежності України, неефективність мовної політики спричинила політичний розкол регіонів України з російськомовними громадянами.

В. Старосольський писав, що чинник мови став «першим історичним чинником після релігійного, яким користувалася демократія як у політичному так і в культурному розумінні» [5].

Аналізуючи думки Л. Гумпловича, австрійського та польського соціолога, В. Старосольський зупиняється на питанні про «державну минувшину» народу, щоб згодом визнати його нацією. Але Л. Гумплович сам не «признає українців за націю із-за браку такої минувшини», - пише вчений, але запитує: «Як довго повинна тривати державність народу щоб він став нацією?» [5].

Український вчений, соціолог та політолог, О.-І Бочковський надавав мові статусу одного з найважливіших чинників визвольного руху. У своїй праці «Національна справа» він зазначає, що мова – це «вихідна точка національного

ренесансу і підвалина, на якій будується культурно-національне самовизначення». Науковець наводить приклад хорватів, які для заробітку, крім своєї мови, змушені були вивчати італійську, котру називали мовою хліба, а свою рідну хорватську – мовою серця.

Варто б згадати також яскраву постать Івана Пулюя, видатного фізика, який, «намагаючись протидіяти полонізації та русифікації, разом з П. Кулішем багато часу і зусиль віддав перекладу Біблії українською мовою» [2].

Усі згадані праці є спадщиною нашого народу, яка повертає українській культурі і науці власне ім'я.

В умовах сьогодення перед суспільством стоїть завдання утверджувати мову в усіх сферах суспільного життя і по всій території України, адже наша держава, маючи більш ніж тисячолітню історію вживання рідної мови позбавлена була права нею користуватися.

Ця проблематика повинна бути чітко врегульована в першу чергу позицією держави у правовому аспекті, чим назавжди витерти зі свідомості нації принизливий стереотип меншовартості. Це залишається актуальним і сьогодні, бо замовчування та політичні спекуляції мовної проблеми не лише не підіймають престижу української мови серед її громадян, але і ставлять Україну у невигідне і примітивне становище у політичному світі.

Таким чином, мовна політика є частиною національної, яка спрямована на утвердження самобутності, пріоритетний розвиток і утвердження престижу української мови у світі.

Список використаних джерел

1.Бочковський О.І. Національна справа [Електронний ресурс].- 1918. - С 20 ***http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/ 155/file.pdf.*** *2.Верига В. Нариси з історії України (кінець XVIII - початок XX)/ Василь Верига. Львів: Вид-во «Світ»,1996.- С 120-277. 3.Пагутяк Г. Рани в серці Вітчизни, або за що боровся Ян Щасний Гербурт. [Електронний ресурс]. - Режим доступу http://zaxid.net/home/showGeneralInfo.do. 4.Русанівський В. Історія української літературної мови. Електронний ресурс].- Режим доступу http://litopys.org.ua/rusaniv/ru.htm. 5.Старосольський В. Теорія нації [Електронний ресурс].- Київ: «Вища школа», 1998.- С.3-150. Режим доступу: http://litopys.org.ua/starosol/stan.htm. 6.Шевельов Ю. Триптих про призначення України/ Ю. Шевельов.-Харків :вид-ив Савчук О.О., 2013. – 95 с. 7.Шпорлюк Р. Формування нації – це боротьба за те, щоб бути найкращими громадянами світу. [Електронний ресурс].- Режим доступу http://beta.platfor.ma/blogs/kmbschangetalks/40480/. 8.Янів В. Нарис української культури 88 [Електронний ресурс].- Режим доступу http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/9201/file.pdf.*

СЕКЦІЯ VIII.
НАУКА ТА ТЕХНІКА У СВІТІ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ. ДОСЯГНЕННЯ ТЕХНІЧНИХ НАУК

О. Г. Алієва

ДЕЯКІ МІРКУВАННЯ ДО ПРОБЛЕМИ «ЛЮДИНА – ТЕХНІКА»

Цивілізацію XXI століття можна за низкою ознак визначити як індустріальну цивілізацію техногенного типу. В цілому модель історичного руху в філософській літературі тлумачиться таким чином «традиційне – індустріальне – постіндустріальне –інформаційно - екологічне суспільство», проте, така дещо схематична модель не розкриває всього багатства історії. Втім, чітке визначення такої моделі вкрай необхідне для виявлення сутності та характеристики науки і техніки. Сьогодні «філософія техніки», «філософія науки» сформувалися як відносно самостійні галузі теоретичного пошуку. Техніка, на відміну від науки, стала предметом філософського аналізу відносно недавно (в середні XIX століття, передусім в Німеччині та Франції). Але, в межах цієї нової філософської дисципліни вже встигли сформуватися власні антропологічні та онтологічні течії. Феномен техніки досліджувався, починаючи з Античності, але техніка розумілася як щось похідне від суспільного, або просто як мистецтво виробництво речей.

Дослідження Е.Каппа «Основи філософії техніки» є першим фундаментальним осмисленням феномену техніки. Активно цікавилися даним питанням А.Еспинас [6, с.17], Ф.Дессауер [6, с. 19] та Е.Дюркгейм [6, с. 21]. Але у другій половині XX століття техніка та її соціальний феномен стали предметом систематичного філософського дослідження. Розглядається онтологічний статус та генеза техніки, її сутність та перспективи майбутнього розвитку виробничих сил суспільства. Як вважав М.Гайдеггер, техніка є першоосновою, витоками власно людського, засобом самореалізації людства [8, с. 93].

Проблема, що розглядається нами потребує визначення головних ознак нової історичної реальності. Загальноприйнятими є такі: планетарний масштаб будь - якої міжнародної події (часто не тільки міжнародної), інформатизація суспільства, технологізація не лише виробництва, а й всього суспільства, загроза екологічних катастроф та атомної війни, дегуманізація суспільства та людини (тотальність відчуження) та ін. На початку XXI століття з'являються такі категоріальні визначення, як «пост сучасність», «глобалізація», «індустріальне», «постіндустріальне», «інформаційне» суспільство. Мають місце і такі визначення: «революція надії», «гуманізація техніки», «оновлення людини» тощо.

Глобальні зміни в суспільному житті не можуть не відбитися і на характеристиці людини сучасної доби як такої: в поведінці, мотивації, в системі цінностей та сенсу життя. Тому, філософ XXI сторіччя, який намагається опанувати сучасну йому дійсність, неминуче стає «професійним» антропологом - філософом: суспільство впливає на людину, але і воно, в свою чергу, зазнає кардинальних змін внаслідок впливу людини та змін, що відбуваються з нею. Зараз соціальна філософія і філософська антропологія можуть розглядатися навіть як єдина дисципліна в межах філософських наук.

Як зазначав Х.Ортега-і-Гассет, іспанський філософ та соціолог XX сторіччя, життя є технічно детермінованим виробництвом. Тому сама людина «починається» з розвитку техніки. «Ті великі або менші проломи, що людина пробиває в природі, не є чимось іншим, як осередками, куди віна вміщує власне ексцентричне буття. Ось чому і зміст, і причина техніки лежать за її межами: у використанні людиною її надлишкових сил, вивільнених завдяки самій техніці. Така місія техніки – звільнення людини, яке надає їй можливість цілком бути самою собою» [3, с.192].

Людина, поєднана з технікою, починає визначати і можливість, і цілі «віднайдення» реальності. За словами М.Гайдеггера, людина, перебуваючи завжди на межі можливості, вбачає перед собою лише одну мету – обрати щось одне – віднайти шлях відповіді на вимого буття. Людину, яка перебуває в наш час між цими можливостями чекає небезпека: вона просто може не побачити прихованого, тобто не зрозуміти всіх темниць реальності. М.Гайдеггер вважав таку небезпеку безпосередньою. Там, де виявлене виступає для людини навіть не як «об'єкт», а як поширене об'єктне наявне становище, всередині якого сама людина є лише елементом, там людина – на самій кручі, з якої вона може зірватися. Саме в той час вона вважає себе володарем землі. З'являється ілюзія, що усе, що трапляється на її шляху, є просто доповненням до її могутності. Людині здається ніби вона має справу із самою собою. Але саме в такий момент, згідно з М.Гайдеггером, вона не йде на зустріч собі, не знаходить своєї сутності [8, с.233].

Скрізь, де панує Gestell як форма «відповіді на вимоги буття», зникає всяка інша можливість прояву буття. Технічний світ диктує необхідність тільки для свого існування, відмовляючись від інших засобів буття.

Загроза міститься не в самій техніці, а в її владі над людиною. Така інтерпретація феномену техніки є загальною для всієї західної філософії, яка визначає, що самим способом здійснення розвитку технічної цивілізації підготовлюється момент, коли людина повинна буде звернутися до себе, якщо вона не хоче, щоб її тотальний поступ призвів до катастрофи . Вчення Гайдеггера про техніку що особливо підкреслило небезпеку безупинного розвитку техніки для сучасного розвитку цивілізації й одночасно неможливість подолання технічного оперування людиною речами, є складовою частиною його критики сучасної цивілізації.

Структура техніки містить в собі суб'єктивність як людську здатність, що має джерело в людській природі, Залучення до техніки через навчання є суттєвим у створенні техніки. Це перша стадія застосування технічної влади над природою, яке не може бути реалізоване однією людиною, і через те саме вона має велике соціальне значення. Техніка проявляється, як активна здатність і сила властива не тільки окремій людині, але і людини як суспільній соціальній істоті і, врешті решт, - людству в цілому.

Реалізація здатності суб'єкта перетворювати водночас означає здатність об'єкта бути перетвореним. З розвитком техніки природа, її сили та речовини стають все більш доступними до використання їх людиною. Отже, онтологічним простором техніки є не тільки суб'єкт а і об'єкт, не тільки людська свідомість а і природа. Сутність техніки не може бути локалізованим ані в суб'єкті, ані в об'єкті. Вона розкриває себе як відношення між суб'єктом і об'єктом. Сутність техніки реалізується тією мірою, якою суб'єкт дійсно опанував об'єктом і об'єкт дійсно освоєний суб'єктом.

Отже, невпинний розвиток науки та техніки, що розпочався в період становлення суспільства індустріального типу і набирає все більших обертів у XXI ст. зумовили технократизацію людського світогляду, появу справжнього «культу техніки». Людство охопила ідея будь – якою ціною здобути необмежену владу над природою, зробити її джерелом ресурсів. Відверта технократизація набуває все більш загрожуючи рис, перетвоюється на справжню загрозу духовному життя людства та його психологічному, і навіть психічному здоров'ю. Технічний прогрес, що вийшов з-під контролю людини та підпорядкував її життя собі, стає причиною самовідчуження індивіду, в наслідок чого втрачається зв'язок людини не лише з навколишнім світом природи, але й навіть зі своїм внутрішнім «Я». Тенденція до підміни справжніх цінностей штучними ідеалами постійного невгамовного споживання, утилітарно – прагматичне ставлення до життя не може не лякати. Найбільш дієвим, на нашу думку, засобом самозбереження людської особистості в сучасних умовах є обмежено розумне використання техніки, коли людина залиша-

ється її володарем, а не залежним рабом.

Список використаних джерел

1. Адорно Т.В. О технике и гуманизме // Философия техники в ФРГ / Т.В. Адорно . - М.: Прогресс, 1989, С. 364 – 371. 2.Мемфорд Л. Техника и природа человека // Новая технократическая волна на Западе / Льюис Мемфорд. - М.: Прогресс, 1986.- с.225 – 239. 3. Ортега-и-Гассет Х. Размышления о технике / Х. Ортега-и-Гассет // Ортега-и-Гассет Х. Избранные труды / Х. Ортега-и-Гассет. – пер. с исп. – М. : Весь мир, 2000. – С. 164–232. 4.Рубенис А.А. Техника и нравственность / А.А. Рубенис // Этическая мысль: Научно – публицистические чтения, 1991.- М.: Республика, 1992.- с.38 – 53. 5. Сидорина Т.Ю. Антропология техники // Философия: Учебник / Под ред. В.Д. Губина, Т.Ю. Сидориной, В.П. Филатова.- М.: Русское слово, 1996.- с. 263 – 265. 6. Степин В.С. Философия науки и техники / Степин В.С., Горохов В.Г., Розов М.А. - М.: Контакт - Альфа, 1995.- 372 с. 7. Тоффлер Е. Третья волна / Элвин Тоффлер // США: экономика, политика, идеология. – М.- №7.- 1982. - с. 99. 8.Хайдеггер М. Время и бытие / Мартин Хайдеггер – Харьков: «Фолио», 2003. – 503 с.

І. В. Бабічук, В. А. Шендеровський

МЕТОД ВИДІЛЕННЯ НУКЛЕЇНОВИХ КИСЛОТ І. ГОРБАЧЕВСЬКОГО

Нуклеїнові кислоти – це найважливіші біополімери, відповідальні за зберігання і передачу генетичної інформації в живій клітині. Існують два різних типи нуклеїнових кислот - дезоксирибонуклеїнові кислоти (ДНК) і рибонуклеїнові кислоти (РНК). ДНК – це генетичний матеріал більшості організмів.

Мета нашої роботи полягає у аналізі робіт українського вченого, професора, доктора, ректора Українського вільного університету у Празі, першого міністра охорони здоров’я у світі Івана Яковича Горбачевського, в яких розроблено і описано загальний метод виділення нуклеїнових кислот з органів.

Зазначимо, що 90-ті роки XIX століття у біохімії характеризувалися поглибленим вивченням окремих органів і тканин тварин з метою створення загальної методики дослідження їх хімічного складу. І хоча такої методики вивести не вдалося, проте було зроблено перші кроки на шляху вивчення хімічного складу клітин, зокрема було встановлено, що молекули білків протоплазми перебувають у зв’язаному стані з іншими хімічними сполуками. В наш час це твердження введено навіть у шкільний курс біології, а складові частини таких сполук найчастіше відображено у їх назвах: нуклеопротеїд (нуклеїнова кислота + білок), глікопротеїд (вуглевод + білок), хромопротеїд (пігмент + білок) [1].

Нуклеїнові кислоти були відкриті швейцарським ученим Ф. Мішером у 1869 р. в ядрах лейкоцитів. У зв'язку з тим, що вони вперше були виявлені в ядрах клітин, то спочатку їх називали нуклеїном (nucleus - ядро). Пізніше в нуклеїні була відкрита фосфорна кислота і його стали називати нуклеїновою кислотою. Ще пізніше було встановлено, що нуклеїнова кислота міститься не тільки в ядрах лейкоцитів, а й в ядрах різних клітин. Потім нуклеїнова кислота (дещо відмінна від тієї, що міститься в ядрах) була знайдена і в цитоплазмі клітин. Так було доведено, що нуклеїнові кислоти містяться в усіх клітинах організмів і відіграють важливу біологічну роль, зокрема є основними носіями передачі спадковості та беруть безпосередню участь у синтезі білків в організмі.

Термін «нуклеопротеїд» вперше було використано вченими при дослідженні «складних сполук білків, …. головних складових частин ядра» [2]. При каталітичному розщепленні нуклеопротеїдів під дією ферменту пепсину (травний фермент, бере участь у розщепленні молекул білків до невеликих фрагментів) вони розпадаються на прості білки – протеїни та нуклеїнові кислоти, при чому останні практично неможливо виділити в чистому стані.

Аналізуючи наукові праці інших вчених, зокрема німецьких біохіміків Альбрехта Косселя та Фрідріха Нойберга, І. Горбачевський запропонував свій метод добування нуклеїнових кислот із пульпи селезінки [2], згідно з яким до суміші води і тканин се-

лезінки в співвідношенні 3:1 добавляли натрій гідроксид, нагрітий до температури 80-90°С (під дією якого нуклеопротеїди, які розкладалися на альбумінат і нуклеїнові кислоти). Потім додавали хлорид кальцію, і гріли суміш на водяній бані. Після додавання до отриманого розчину сульфату натрію у співвідношенні 50:1, кілька разів кип'ятили, фільтрували і просушували, отримуючи нерозчинний альбумінат, а нуклеїнові кислоти переходять у розчин, звідки отримати їх можна шляхом додавання спиртів підкислених соляною кислотою. Вчений точно розрахував кількості необхідних хімічних речовин, а також практичний вихід речовини, який становив 15 %. На відміну від інших методів, спосіб Івана Яковича дозволяв виділити нуклеїнові кислоти в чистому вигляді і підходив для всіх органів.

Сучасні методи виділення нуклеїнових кислот трохи видозмінились, зокрема замість багаторазового фільтрування використовується центрифугування, що пояснюється модернізацією і використанням лабораторних приладів у хімії. Проте як реагенти використовуються сполуки, які запропонував І. Горбачевський ще у 1898 році: натрій гідроксид, натрій сульфат, етанол та хлоридна кислота.

Таким чином, сучасні способи виділення нуклеїнових кислот є лише удосконаленням методу І. Горбачевського. Отримання нуклеїнових кислот у чистому вигляді сприяло подальшому вивченню ДНК та її функції в організмі тварини та людини.

Список використаних джерел

1.Біологія: Навч. посіб. / А.О. Слюсарєв, О.В. Самсонов, В. М. Мухін та ін.; За ред. та пер. з рос. В.О. Мотузного. – 5-те вид., стер. – К.: Вища шк., 2004. – 622 с.: іл. 2.Горбачевський І. Загальний метод добування нуклеїнового квасу з органів: Тимчасова звістка // Лікарський збірник НТШ. – 1898. – Т1. – С. 1-4.

Г. И. Слободяник, А. Х. Юлдашев, А. П. Андриенко, А. М. Смирнов

ХИРУРГИЯ В ГЕРМАНИИ НА РУБЕЖЕ XIX-XX ВЕКОВ И ЕЁ ПРАКТИЧЕСКОЕ ВЛИЯНИЕ НА СОВРЕМЕННУЮ МЕДИЦИНУ

Развитие и становление хирургии в немецкоговорящих странах, и прежде всего в Германии и Щвейцарии, прошло сложный исторический путь, в котором можно выделить два этапа, имеющих свои особенности. Первый из них берет свое начало от основателей хирургии ремесленников-цирюльников, известных в Европе с ХУ века.

Вторым фактором, обусловившим к тому же и возникновение вражды между врачами и хирургами, стало установление на государственном уровне законодательной подконтрольности хирургов врачей.

И. Шмукер, например, существенно улучшил организацию эвакуации раненых, стал инициатором начала оказания хирургической помощи непосредственно на поле боя, первым предложил удалять волосы при обработке ранений черепа.

Подъем хирургии в Германии относится к периоду основания в 1795г. Periniere, преобразованного позже в Friedrich Wilhelms Institut. Однако даже к концу ХУШ в. дискуссия об объединении медицины и хирургии не прекратилась и встречала противодействие со стороны консервативной части медицинского сословия.

Однако в целом на первом этапе развития хирургия Германии, несмотря на определенные успехи, до середины XIX в. отставала от других европейских государств, в частности французской и английской хирургических школ, занимавших в то время ведущее место в Европе. По образному выражению Т.Бильрота, германская хирургия стояла на плечах у французов . Известным в Европе именам Velplau, Dupuytren, Cooper она не могла противопоставить равных. Это подтверждается и мнением Н.И.Пирогова, посещавшего германские

университеты того времени [4, с.299].

Сравнивая постановку высшего медицинского образования в царской России и Германии рассматриваемого периода и указывая на преимущества последней, А.С.Таубер (1881г.) писал: «... Во-первых, – богатство клинического материала. Того, что студент успевает увидеть в течение одного семестра в Вюрцбургской хирургической клинике, я не видел в течение 4-х лет пребывания ординатором хирургической клиники Медико-хирургической Академии в городе Санкт-Петербурге. Во-вторых, - качество клинического материала... Койки занимаются не хроническими больными, ...но по большей части острыми свежими случаями... В-третьих,- материальные средства клиники, дающие возможность преподавателю стоять на высшей точке современных требований науки...» [3, с.407-408].

Истинное значение идей Джозефа Листера раньше других осознали хирурги Германии, где Тирш в Лейпциге и Фолькман в Галле первыми стали применять антисептический метод. Это подтверждает, в частности, их современник Н.А.Вельяминов: «Скорее всего привились принципы Листеровской антисептики в практичной Германии [4, с.299].

В 1882году Лангебух первым удалил желчный пузырь и заложил тем самым основы хирургии желчных путей. В 1883году благодаря исследованиям Т.Кохера была доказана недопустимость полного удаления щитовидной железы. В 1884году хирург из Гамбурга Герман Кюммель стал одним из первых, кто удалил воспаленный червеобразный отросток слепой кишки. В 1886 году Тирш опубликовал сообщение о своем способе пересадки кожи. В 1888 году немецкие хирурги предложили способ радикальной операции рака молочной железы, ставший прототипом радикальных операций по поводу злокачественных новообразований других органов. В 1896 году ученик Т.Бильрота Иоганн Микулич впервые успешно выполнил резекцию кардиальной части желудка.

Еще более качественному совершенствованию немецкой хирургии способствовало открытие Х-лучей (1895г.), приоритет применения которых в хирургии (1896г.) принадлежит гамбургскому хирургу Герману Кюммелю (1852-1937гг.).

В 1887г. в царской России отмечали, что если немецкие ученые и были в свое время только учениками французов и англичан, то они уже догнали, если не перегнали своих учителей .

А.М. Заблудовский (1938г.) констатировал, что репутацию мирового учителя хирургии (как и всей медицины) приобрела Германия .

Родоначальником немецкой научной хирургии стал Бернард фон Лангенбек (1810-1887гг.). О его вкладе в хирургию красноречиво свидетельствует высказывание о нем Т.Бильрота о том, что «Коротко определить все значение Лангенбека для хирургии невозможно, поскольку это значило бы написать в нескольких словах историю хирургии за последние сорок лет . Б.Лангенбек и поныне занимает в германской хирургии такое же место, как в России Н.И.Пирогов.

Учеником Б.Лангенбека был Теодор Бильрот (1829-1894гг.) – разносторонний хирург и исследователь, проявивший себя во всех без исключения областях хирургии, чья научная школа по праву считалась самой авторитетной и значимой в Западной Европе. Он стал не только пионером в желудочной хирургии, ему принадлежит также значительная доля оперативных вмешательств, берущих от него начало, или выполненных одним из первых: операция удаления гортани, обширная резекция языка при раке, удаление предстательной железы, операции на женских половых органах, многочисленные операции на органах брюшной полости. Именно к нему в 1881г. в Вену приезжал больной Н.И.Пирогов.

Одним из лучших операторов Европы считался Эрнст Бергман (1836-1907гг.) -

выходец из прибалтийских немцев, воспитанник Дерптского университета, вынужденный в 1878г. выехать из России и в 1882г. сменивший Б.Лангенбека на посту заведующего кафедрой хирургии Берлинского университета. О нем В.И.Разумовский (1927г.) писал: «Если в Вене в конце 80-х и начале 90-х годов Бильрот являлся притягательной силой для врачей-инстранцев, то в Берлине такую же роль начал играть профессор Эрнст Бергман.

Среди этой славной плеяды особое место занимает швейцарец Теодор Кохер (Theodor Kocher, 1841-1917гг.), [1, с. 67] изучению деятельности и научного наследия которого посвящено настоящее исследование. Хирургия Швейцарии периода его жизни и деятельности была представлена именами Т.Бильрота, работавшего в Цюрихе в 1860-1867 гг. и ознаменовавшего швейцарский период своей деятельности началом основ хирургической статистики («Хирургическая клиника», продолженная в Вене) и первым изданием знаменитого руководства «Общая хирургическая патология и терапия», а также Жака Луи Ревердена, Рудольфа Ульриха Кренлейна (1847-1910гг.), Эдмунда Розе (1836-1914гг.), Цезаря Ру (1857-1934гг.).

Ж.-Л.Реверден (1842-1929гг.) ввел в хирургию метод свободной пересадки тканей (1870г.), одновременно с Кохером описал «послеоперационную микседему»(1883г.) и ввел в практику знаменитую «реверденовскую иглу».

Цезарь Ру (1857-1934гг.) - один из основоположников современной хирургии, разработал вопросы хирургического лечения аппендицита, предложил способ образования нового пищевода из отрезка тонкой кишки, игрекообразную гастроэнтеростомию, цепочный шов для соединения париетальной плевры с висцеральной, методику оперирования паховых и бедренных грыж, разработал показания для хирургического лечения ряда других заболеваний.{ 2, с.98}.

Достижения общей хирургии оказали существенное влияние и на развитие других хирургических специальностей, в частности, акушерства и гинекологии. Выдающуюся роль в этом сыграли E.Bumm, E.Wertheim, F.Winckel, A.Hegar, A.Doderlein, B.Kronig, F.Opitz, R.Schroder, W.Stoeckel, K.Franz.

Естественно, что первая мировая война прервала регулярную работу международных хирургических съездов, а V-й международный конгресс хирургов под давлением стран-победительниц в Первой мировой войне, исключил представителей Германии из числа участников съезда и объявил им международный бойкот, что, учитывая достижения немецкой хирургии, стало потерей для мировой медицинской науки, утратой научной значимости международных хирургических конгрессов. Делясь впечатлениями о международных съездах хирургов, В.А.Красинцев в 1931 году отмечал: «По внутреннему содержанию он был ниже тех двух съездов, на которых я присутствовал до войны. Первая и главная причина – отсутствие на съезде той могучей хирургической мысли, которую представляют собой наши немецкие товарищи...{1, с. 70-71}. Последние два съезда (VII и VIII - ой.) происходили без участия немцев, что несомненно сказалось на их продуктивности. Японцы еще за несколько месяцев до последнего съезда подняли кампанию за восстановление немцев. По их инициативе... постановили: восстановить в правах членов Общества всех немецких товарищей, состоявших членами Общества до войны, что и было осуществлено в 1926году [1, с. 74].

Таким образом одной из отличительных особенностей германской хирургии конца XIX- начала XX столетий было умение ее передовых представителей обобщать свои научные данные и представлять их на страницах медицинской печати, получившей в Германии широкое распространение, а за рубежом научное признание, как образцовые.

Список использованных источников

1.Слободяник Г.И., Смирнов А.М. Исторические аспекты развития хирургической науки в Германии и Щвейцарии на рубеже Х1Х-ХХ веков и влияния на современную медицину. Мат. ХУ111

Межд. наук.-практ. конф.» Гуманитарные науки в XX1 веке». М., 2014, с.65-75. 2.Смірнов О.М., Слободяник Г.І. Внесок щвейцарського вченого-медика на розвиток медицини у Причорномор»ї та Криму України. Таврійський економічний журнал,№3,Сімферополь,2013,с.98-99. 3.Страшун И. Медицина, БМЭ. 1 изд-е, т. 17, М., 1936., С. 406-409. 4. Фолькман Ф.В., Цанов А.И. Остеосинтезы при переломах нижней конечности. Новый хирург.архив.т.32,кн.3-4,Л.,1938,С.299.

О. М. Рокіцький, В. А. Шендеровський

ОЛЕКСАНДЕР СМАКУЛА (1900-1983)

Український вчений Олександер Смакула увійшов в історію науки як один з найвидатніших фізиків XX століття. Він був серед фундаторів нових наукових напрямків – фізики твердого тіла, твердотільної електроніки, молекулярної біології, фізики тонких плівок. Був активним учасником утвердження нової квантової концепції будови речовини. Йому належать важливі винаходи і праці в оптиці і метрології, у технології нових матеріалів для електронної та оптичної техніки. У науковому обігу окремих галузей сучасної фізики, для яких внесок вченого був визначальним і загальновідомим, є чимало понять, пов'язаних з його іменем: формула Смакули, противідбивний шар Смакули, прецизійний метод Смакули для визначення числа Авогадро, удосконалений Смакулою метод вирощування синтетичних монокристалів із розплаву, метод призматичного перфорування (prismatic punching), уперше запропонований Смакулою для вивчення пластичних деформацій кристалів. При розгляді фотоперетворень у молекулах і кристалах стильбену за участю електронів спеціалісти застосовують відомий механізм, що має назву «інверсія Смакули». Серед матеріалів для інфрачервоної техніки добре відомий матеріал, що був уперше синтезований та вивчений Смакулою.

Якщо звернутися до Science Citation Index, то пересвідчимося, що до сьогоднішого дня на праці Смакули є багато авторитетних покликань. Це свідчить про винятково високий рівень його робіт.

Чому ж не знаходимо навіть згадки про це ім'я в радянській науковій літературі? Першою вагомою спробою прориву інформаційної блокади був Смакуловий симпозіум, організований і проведений у Львівському національному університеті ім. Івана Франка (1992 р.). То хто ж він цей видатний і маловідомий в Україні вчений?

Народився майбутній вчений 9 вересня 1900 року в селі Доброводи Збаразького району на Тернопільщині в селянській родині. Вже в юнацькі роки виявив Олександр успадковану від батьків любов до свого краю, до його славного історичного минулого. Він поширює у ріднім селі твори Шевченка й Франка, організовує вистави за п'єсами Карпенка-Карого та Старицького, за що не раз зазнає утисків від польської влади. Війна 1914-го та події 1918 року спонукали юнака до безпосередньої участі у встановленні національної влади у Доброводах. Він разом з такими ж свідомими земляками стає вояком Української Галицької Армії. Згодом продовжує навчання у Тернопільській гімназії, яку закінчує з відзнакою 1922 року.

За порадою свого вчителя, відомого українського математика Мирона Зарицького, Смакула вирушає до німецького міста Геттінґена, вступає до знаменитого університету Георга Августа. На той час там працювали видатні вчені Вернер Гайзенберг, Макс Борн, Роберт Поль та інші. У 1927 році Олександр Смакула склав докторський іспит і успішно захистив дисертацію. Використавши поняття квантових осциляторів, Олександр Смакула зміг пояснити радіаційне забарвлення кристалів і вивести кількісне математичне співвідношення, відоме в науці як «формула Смакули». Цю працю було надруковано 1930 року в журналі «Zeitschrift für Physik».

На запрошення колишнього вчителя і земляка, відомого літературознавця професора Андрія Музички Олександр приїздить 1928 року до Одеси, працювати в університеті. Але дуже швидко вчений збагнув всю оману пропаганди щодо пер-

спективності розвитку науки у тоталітарній державі. Тож скориставшись умовною телеграмою про відкликання до свого керівника професора Роберта Поля, йому вдалося повернутися до Німеччини. Повернувся Олександр до Гайдельберґа в Інститут медичних досліджень Кайзера Вільгельма, де працював разом з майбутнім Нобелівським лауреатом Ріхардом Куном. Тут, досліджуючи стероїди, вітаміни, органічні кристали, він стає фактично фундатором квантової органічної хімії. Процес трансформації кристалічного вуглеводу електричними збудженнями р-електронів називають тепер «інверсією Смакули».

У 1934 році Олександр Смакула стає директором дослідної лабораторії у всесвітньовідомій фірмі Карла Цайса в Єні. Тут він створює такі оптичні кристали, як фтористий літій та натрій, а також оригінальні мастила, придатні до використання за високих і низьких температур. Винаходить також унікальну сполуку – бромйодид талію, яка і сьогодні широко використовується в приладах нічного бачення. Тут він здійснює епохальне відкриття, що ввійшло в науковий обіг під назвою «просвітлення оптики». Завдяки нанесенню на поверхню оптичної лінзи тонких покриттів з особливого матеріалу певної товщини, вдалося звести до мінімуму ефект відбиття падаючого на поверхню світла. Це не лише приводить до демаскування оптичної поверхні, що з успіхом використовувалося у військовій справі, але й сприяє підвищенню світлосили оптичних приладів. Останнє має дуже важливе значення при використанні складних оптичних систем. У 1935 році фірма К. Цайса отримала патент на відкриття, а ім’я автора, зважаючи на застосування відкриття у військовій справі, не розголошувалось до 1939 року.

Під час війни Олександр Смакула продовжував працювати у фірмі Карла Цайса над розв’язанням проблеми противідбивних шарів. Наприкінці війни американська окупаційна влада вивозить вченого разом з іншими видатними німецькими фізиками та інженерами до США, де він працював у військовому форті-лабораторії у штаті Вірджінія на потреби військово-промислового комплексу.

1951 року Смакулу запрошують на посаду професора Массачусетського інституту технологій (МГГ), при якому згодом він заснував і очолив лабораторію фізики кристалів. Цей науковий заклад вважається найкращою вищою технічною науковою інституцією в Америці. Тут він почав займатися найактуальнішими проблемами твердотільної електроніки, дослідженням технології і властивостей електрооптичних матеріалів і пристроїв, феромагнітних і п’єзоелектричних матеріалів, лазерів на рідкоземельних елементах, тонких плівок, нових нелінійних напівпровідникових кристалів, органічних та надпровідних структур. В МГГ тоді працювали науковці світової слави, такі як творець кібернетики Норберт Вінер, творець математичної теорії пересилання інформації Клод Шеннон, визначні фахівці: з квантової механіки Джон Слейтер, з теорії інформації Джеральд Віснер, з комп’ютерної лінгвістики Ноа Хомський та багато інших. І поряд з ними працював Олександр Смакула, експерт у використанні оптичних приладів у різних системах. Ця багаторічна праця вченого над вивченням фізики монокристалів була згодом оформлена як монографія «Монокристали: вирощування, виготовлення і застосовання», обсягом більше 500 сторінок, яка вийшла 1962 року в Берліні у видавництві Шпрінґера. Цінність цієї книги як посібника для студентів та молодих науковців не втрачена й на сьогодні.

В 1964 році Олександер Смакула стає директором лабораторії фізики монокристалів в Массачусетському інституті технологій. Можна послатися на висловлювання вчених, які працювали на той час у цьому інституті, щодо оцінки талановитості нашого земляка. Так, професор Фано писав: «Олександр Смакула – це геній, людина, яка знає все, що стосується таких матеріалів, як напівпровідники, матеріали, що використовуються в електроніці». Зокрема, він перший почав займатися органічними напівпровідниками, проблемою створення лазерів та мазерів. Його авторитет в цьому інституті був надзвичайно великим. Як результат – Олек-

сандра Смакулу обирають повним професором цього найвизначнішого у світі технологічного інституту. Лише він один серед українців був визнаний повним професором цього закладу. За цей період наукової праці Олександр Смакула опублікував понад 80 робіт, в яких проаналізував не лише традиційні методи вирощування монокристалів, а й нові на той час методики вирощування, розробив методи рекристалізації, очищення кремнію для застосувань у напівпровідникових транзисторах та інтегральних схемах, досліджував властивості кристалів під впливом радіаційного променювання. Слід зазначити, що Олександр Смакула опікувався молодими вченими-українцями, які працювали в цьому технічному закладі. Таке спілкування з молодими співвітчизниками підносило дух вченого. Згодом він стає почесним головою Товариства українських інженерів Америки, дійсним членом НТШ та інших наукових товариств, членом Нью-Йоркської Академії наук, стає добре знаним вченим у всьому світі.

Своє земне життя Смакула завершив таки ж бо на чужій землі 17 травня 1983 року, Там і похований – у місті Обурн, штат Массачусетс, США. З нагоди 100-річного ювілею рішенням 30-ої сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО 2000-й рік було оголошено РОКОМ СМАКУЛИ. Вперше в Україні відзначали ювілей вченого на загальнодержавному рівні. У Тернопільському державному технічному університеті ім. Івана Пулюя відбувся II Міжнародний Смакуловий симпозіум, у світ вийшов перший том «Наукових праць» О. Смакули, україномовний переклад його монографії «Монокристали». На батьківщині (с. Добриводи) було встановлено величний пам’ятник вченому, ім’я якого, врешті, повернулося в Україну.

Г. І. Слободяник, О. М. Смірнов, А. Х. Юлдашев, Н. О. Грицина, Я. С. Косар, О. І. Кравчук, Т. В. Качор, О. М. Шаповал

РОЛЬ ТЕОДОРА КОХЕРА ТА ІНШИХ ВІДОМИХ ВЧЕНИХ У ХІРУРГІЇ ЧЕРЕВНОЇ ПОРОЖНИНИ

Різнобічні інтереси Кохера в хірургії найбільш яскраво проявилися в абдомінальній хірургії, його внесок в яку, за даними вивченої літератури, досить вагомий. Завдання програми дослідження дозволили зупинитися тільки на найбільш відомих досягненнях і нововведеннях Кохера в цьому розділі хірургії, де провідне місце займає його підхід до нового, для того часу, оперативного втручання - резекції шлунка.

Відомо, що основним в хірургії методом резекції шлунка залишаються два способи, запропонованих ще Більрот, який у січні 1881р. першим у світі успішно виконав цю операцію. Як свідчить Troechler (1984р.) [5], Теодор Кохер, що послідував прикладу Більрот в червні 1881р., спіткала невдача, і тільки восени 1883році вироблена їм резекція шлунка завершилася успішно. Вивчення методик і модифікацій Кохера дозволяє стверджувати, що він не став сліпо копіювати техніку Більрот, а видозмінив його перший спосіб резекції шлунка: вшивали кінець duodenum не в розріз шлунка, а в задню його стінку, переслідуючи головну мету - уникнути стику двох ліній швів, як найбільш небезпечного місця можливого їх прорізування. Для ослаблення натягу в швах Кохер попередньо мобілізовував duodenum за власним методом.

Повідомлення про свою модифікації резекції шлунка за способом Більрот-1 Кохер опублікував в 1893році в статті «До техніки резекції шлунка. Шляхи до успіху». У 1895 році він писав, що з часу застосування метод резекції шлунка по Більрот-1, вдалося досягти безпеки операції в технічному відношенні [2]. Таким чином, завдяки способу, застосованому Кохером, гастродуоденостомія стала типовою операцією.

Однак з позицій сьогоднішнього дня, нітрохи не применшуючи вкладу Кохера

в проблему резекції шлунка, слід підкреслити, що оволодіння технічною стороною виконання цієї операції передчасно затвердив його в думці про можливість успішної боротьби з раком шлунка виключно хірургічним шляхом. В 1895 році він підкреслював, що рішуче рекомендує операцію всім хворим з карциномою воротаря шлунка [2]. У доповіді на Х-му з'їзді французьких хірургів (1896р.) він повідомив про шість випадків лікування після екстирпації шлунку з приводу гістологічно підтвердженою карциноми, що переконали його в виліковність раку шлунка [2], а на першому Міжнародному конгресі хірургів (Брюссель, 1905р.) вніс пропозицію про проведення кампанії з оперативного викорінення раку [1].

Однак, ставлячи благородну мету, Кохер в цьому випереджав можливості свого часу. Перерахувавши в 1907р. відомі йому методи лабораторної діагностики виявлення злоякісних поразок шлунка на ранніх стадіях, він сам жодному з них не віддавав переваги [3]. Неясними залишалися також і критерії про радикальності операції з приводу видалення пухлини шлунка. Якщо в 1880р. Кохер вважав, що ознакою виліковності є відсутність рецидивів протягом року після операції, то вже в 1902р. він сам відсунув цю межу на строк до трьох років, однак і це не виправдалося. Конгрес Американської хірургічної асоціації (1908р.), аналізуючи результати хірургічного лікування карциноми шлунка, констатував, що Кохер, який має багатющий досвід в резекціях шлунка, встановив, що трирічний період виживання без рецидивів після операції спостерігався лише в 9% випадків [3]. Однак сам Кохер розцінював ці результати, як обнадійливі, а низький відсоток трирічної виживаності пояснював виключно технічними похибками операцій і недостатньою «радикальністю» втручання («Про виліковність раку шлунка оперативним шляхом», 1907 р.).

У той же час, незважаючи на переоцінку Кохером ролі оперативних втручань в боротьбі зі злоякісними новоутвореннями, обумовлену, на нашу думку, перш за все його щирим бажанням досягти успіху у вирішенні цієї важливої проблеми, слід підкреслити, що своїми поглядами і запропонованими методами він вніс вагомий внесок у боротьбу з онкологічними захворюваннями органів черевної порожнини.

Теоретичні погляди Кохера на окремі проблеми абдомінальної хірургії, про які він вважав можливим заявити, випереджали практичне їх застосування. Так було, зокрема, з його способом удосконалення методу гастроентеростомії, вперше виконаної 28 вересня 1881році А. Вельфлером (1850-1917рр.) В клініці Більрот. Перше повідомлення про свій метод гастроентеростомії без освітлення деталей операції Кохер зробив на XVI-му з'їзді німецьких хірургів (1887р.). Суть його способу полягала в пропозиції так званих «клапанних анастомозів» (їх розробляли також Chaput, Sonnenburg, Faure, Зиков), прийнятих на перших порах, однак вони не отримали в подальшому широкого розповсюдження. Найбільш раціональний в той час спосіб гастроентеростомоза, що гарантує від розвитку circuli vitiosi, був запропонований учнем Кохера Цезарем Ру.

Нове освітлення в роботах Кохера отримала проблема завороту кишок і кишкової непрохідності, особливо оперативного лікування останньої («До лікування інвагінації кишечника» 1895р.; «Кишкова непрохідність», 1898 р.; «Про ілеус», 1899 р.; «Про кишкову непрохідність та ентеростомії при перитоніті «, 1902р.). Він запропонував свій симптом кишкової непрохідності («симптом Кохера») [1], чітко визначив тактику хірурга в даній ситуації, обгрунтував в експерименті теорію аутоінтоксикації [4]. Що ж до кишкових заворотів, то Б.С.Козловскій (1902р.) [4], вказує на сформульований Кохером постулат про раннє оперативне втручання, що сприяє сприятливому результату.

Першу свою так звану - внутрішню холедоходуоденостомію (накладення співустя між загальним жовчним протоком і 12-палої кишкою) Кохер справив в 1894 році . Лише через шість років після Ridel (1888р.), про що разом з технічною стороною її проведення повідомив в статті «Випадок накладення холедоходуоденос-

томии через наявність жовчного каменя» (1895 р.). Однак, судячи з даних літератури, зазначений спосіб Кохера не знайшов належного визнання серед хірургів. Так, зокрема, І.М.Тальман в статті «Рецидиви кольок, болів і розладів після операцій на жовчних шляхах» (1932р.) підкреслював небезпеку розсічення папілом і нижнього кінця холедоха, названих Кохером «холедоходуоденостомія інтерна», і вказував, що Лоренц при цьому з 63 випадків втратив 12 (19%) хворих [1].

Протягом майже чотирьох десятиліть Кохер займався вивченням оперативного лікування гриж. Перша його робота «До вчення про ущемлені грижі» опублікована в 1875р. Для видалення пахової грижі він запропонував свій спосіб, суть якого полягає в тому, що грижової мішок не видаляється, а укручується в черевну порожнину і підшивається до парієтальної очеревини . Для прокладання шляху до пахового каналу Кохер запропонував спеціальний інструмент - грижовий корнцанг Кохера . Всього по цій темі їм опубліковано 15 статей, а в 1912р. він виступив з дискусійною статтею «Про причини рецидивів при операціях пахової грижі за способом Бассини». Аналіз Hirschkopf (1900р.) результатів про видалення грижі, зроблених в клініці Кохера за 1895-1898 рр.., свідчить, що смертність при операції Бассини становила 0,3% -0,5%, при способі Кохера дорівнювала нулю, а рецидиви - відповідно 4, 4% і 2,6%, що підтверджувало перевагу способу Кохера [4].

У той же час слід підкреслити, що серед хірургів кінця XIX-початку XX ст. велися жваві дискусії про переваги і недоліки методів оперативного лікування гриж, запропонованих Бассини і Кохером.Так, О.М.Тімофеева (1926р.), посилаючись на експериментальні роботи С.Е.Березовского (учня та асистента Т.Кохера), Тіле і Серапіна, вказує, що при видалені грижі за методом Бассини допускається ряд похибок в анатомо-фізіологічному відношенні, а вразливим місцем називає трикутник Госсельбаха, і приходить до висновку про пріоритетність методу оперування пахових гриж по Кохеру [3].

Як на одну з причин, що породили зазначену дискусію, слід також назвати невдачі окремих хірургів при використанні методу Кохера, в результаті недотримання ними всіх його вимог, про що свідчить Б.Г.Векснер, що опублікував у 1928р. в журналі «Новий хірургічний архів» реферат статті «Помилки при операції грижі по Кохера та їх попередження» [5].

Якщо в даний час рання операція при гострому апендициті є аксіомою, то за часів Кохера думки хірургів на цей рахунок розходилися. Що ж стосується особисто Кохера, то він одним з перших хірургів висловлювався за ранню апендектомію після першого ж нападу, запропонувавши свій симптом гострого апендициту («симптом Кохера») в перші години розвитку гострого апендициту спостерігається біль в ділянці надчерев'я [2]. У статті «Дискусія про перітіфліте» (1893 р.) він обгрунтував власну позицію в питаннях лікування апендициту, розвинувши її в подальшому в роботах «Гангренозний апендицит і рання операція» (1908р.), «Клінічні демонстрації по темі» гострий апендицит «(1910р.), «Повідомлення про 1513 випадках гострого апендициту» (1913р.). У 1909р. на з'їзді німецьких хірургів він підтримав Кюммеля, що повідомив про 574 випадки ранніх апендектомій при 2% летальності .

Теодору Кохеру разом з Тіллінгом належить пріоритет в хірургічному лікуванні гострих запалень очеревини при проникаючих ранах живота і пошкодженні внутрішніх органів . Їм також було запропоновано доступ до селезінці, операція на товстій кишці, яку він почав виконувати (1874р.) в числі перших хірургів [1], доступ до прямої кишки шляхом розрізів в області крижів, що стало предтечею методу Краске . Він розробив і впровадив у практику спосіб перикардіотомії, оригінальний доступ до серця, чрездіафрагмальную лапаротомію, першим звернув увагу на виникнення виразки в coecum при звуженні S-romani .

Вагою внесок Кохера і в розвиток оперативної гінекології. Їм була розроблена операція вентрофіксації матки при її опущеннях, технічні деталі операції оваріо-

томії і гістеректомії («До статистики оваріотомій», 1868р; «Звіт з демонстрацією випадків оваріотомії», 1875р.).

Кохер створив вчення про атравматичну хірургію, вказав на важливість розрізів шкіри відповідно по лініями Лангера, роль лігатур, відстоював необхідність ретельної обробки ран і гемостазу. Якщо в Північній Америці творцем атравматичної хірургії вважають William S.Halsted (1852-1922рр.), то в Європі з повним на те підставою Кохера [1]. Враження французького хірурга Рене Леріша (1879-1955рр.) про атравматичні виконання Кохером операцій, свідком чого йому довелося бути [3], наведені нами раніше. Як приклад щадливої оперативної техніки Кохера K.B.Absolon (1981р.) підкреслює, що якщо при ампутації мови з приводу карциноми післяопераційна летальність у Більрот дорівнювала 26%, у Брунса-39%, то у Кохера, завдяки його надзвичайно акуратної і економною оперативної техніки - всього 7% [5].

Таким чином, аналіз нововведень внесених Кохером в абдомінальній хірургії свідчить про його значний внесок у цей розділ. Незважаючи на те, що окремі його пропозиції носили дискусійний характер, а деякі не витримали випробування часом, проте для того періоду вони були явищем прогресивним.

Список використаних джерел

1.Волкович Н.М.Повреждения костей и суставов.-М:Госмедиз- дат.-1928.-236 с. 2.Коган Г.М. Упрощение техники наложения двухсторонних лигатур при перевязке сальника, брыжейки и инструмент для этой цели //Новый хирург.архив.- 1929.- Т.19, кн.3.С.406,407. 3.Магазаник Г.Л. Резекция желудка по данным всесоюзной анкеты // Новый хирург.архив.- 1928,-Т.15, кн.4.-С.526,528. 4.Страшун И. Медицина//БМЭ.1-изд.-М.,1936.Т.17.-С.406-409. 5.Фолькман Ф.В., Цанов А.И. Остеосинтезы при переломах нижней конечности //Новый хирург.архив.- 1931.- Т.23, кн.3-4.- С.299.

Н. В. Глухова, Л. А. Пісоцька

СИНТЕЗ МЕТРОЛОГІЧНОГО ТА ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНАЛІЗУ ГАЗОРОЗРЯДНИХ ЗОБРАЖЕНЬ

Метод вимірювань, заснований на реєстрації та аналізі зображень газорозрядного випромінювання, отримав розповсюдження у декількох прикладних галузях науки: технічна діагностика [1], екологічний моніторинг [2], медична діагностика [3]. Незважаючи на зростаючий інтерес та поширення методу, аспекти метрологічного та програмного забезпечення для його підтримки залишаються слабко розробленими.

Особливості побудови метрологічного та програмного забезпечення залежать насамперед від конкретного способу отримання зображень. Існуючі підходи можна класифікувати на три групи: аналогові, цифрові та комбіновані.

При аналоговій формі реєстрації газорозрядного випромінювання об’єктів під впливом зовнішнього імпульсного електромагнітного поля в якості сенсору (первинного вимірювального перетворювача) виступає фото- або рентгенівська плівка (рис. 1, а). Експеримент проводиться при певному освітленні, що дозволяє зафіксувати корону газорозрядного випромінювання досліджуваного об’єкту на сенсорі такого типу.

З розвитком відповідного апаратного забезпечення інформаційно-вимірювальних технологій з’явилася можливість безпосереднього отримання зображень газорозрядного світіння об’єктів у цифровій формі. Застосування способу реєстрації на базі використання ПЗЗ-матриць дозволило розв’язати низку проблем, пов’язаних з трудомісткістю традиційного методу із застосуванням плівки (рис. 1, б). Зрозуміло, що цифровій реєстрації метод є більш перспективним з точки зору подальшого аналізу зображень, формування зручних баз даних особливо у медичній галузі застосування методу.

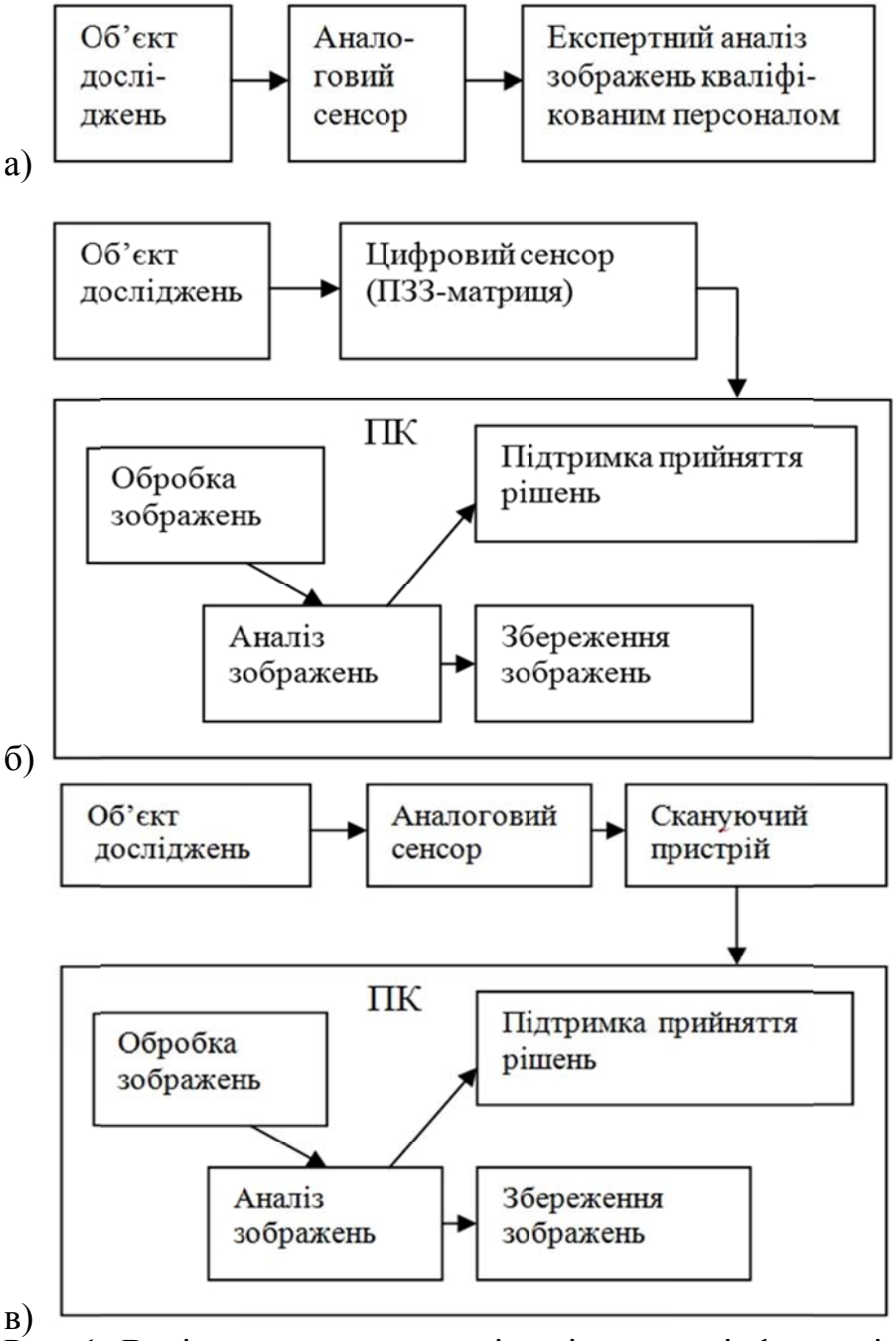

Рис. 1. Варіанти вводу та аналізу візуальної інформації (а - варіант аналогової реєстрації візуальної інформації; б - варіант цифрової реєстрації візуальної інформації; в - «комбінований» варіант)

Але незважаючи на вказані переваги, серед дослідників у галузях з використання методу газорозрядного випромінювання залишається багато прихильників традиційного аналогового підходу реєстрації зображень світіння об'єктів в імпульсному електромагнітному полі високої напруженості. Це пояснюється тим, що при реєстрації в аналоговій формі, тобто на фотоматеріалі, забезпечується можливість отримання якісної картини розповсюдження газових розрядів безпосередньо по поверхні фотоматеріалу в моноімпульсному режимі збудження, тобто при формуванні одиничного розряду напруги.

Моноімпульсний режим збудження характеризується наступними перевагами. По-перше, якщо газорозрядна візуалізація застосовується з метою медичних досліджень (що передбачає вплив зовнішнього електромагнітного поля на фаланги пальців), то моноімпульсний режим мінімізує вплив електромагнітного поля на організм людини. По-друге, в метрологічному аспекті моноімпульсний режим

збудження дозволяє апаратним способом позбавитися динамічної складової невизначеності вимірювань.

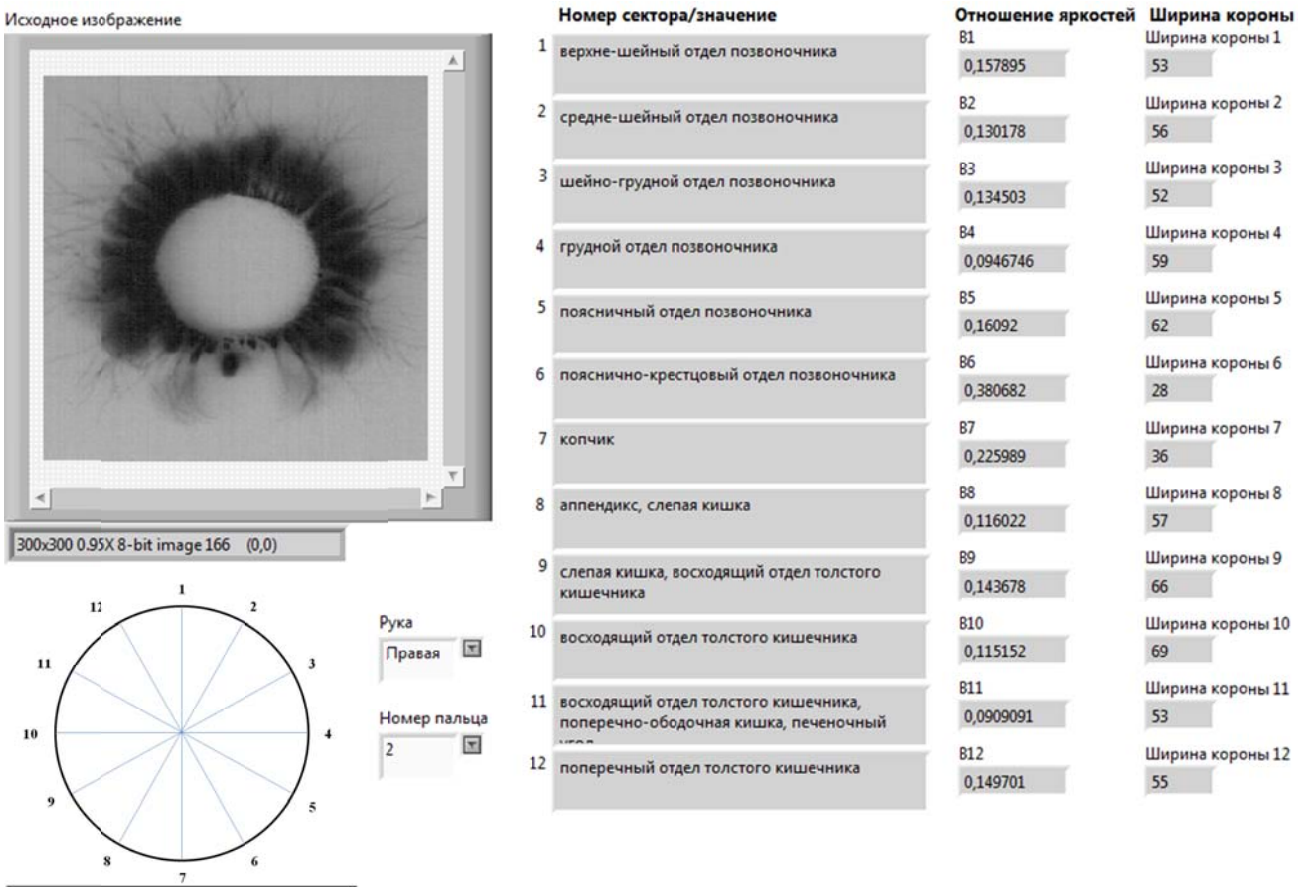

Рис. 2. Приклад використання комп'ютерного аналізу зображень газорозрядного випромінювання

Описані недоліки цифрової форми отримання зображень призвели до того, що певна частина дослідників надає безумовну перевагу традиційній аналоговій формі реєстрації зображень. Однак слід розуміти, що головним недоліком такого підходу виявляється суб'єктивність наданих при аналізі зображень оцінок. Експертний аналіз зображення, отриманого на плівці, фактично зводить нанівець кількісну оцінку параметрів світіння, як геометричних, так і фотометричних.

У певній мірі оптимальним виявляється проміжний варіант між двома розглянутими вище підходами. Запропонований авторами «комбінований» спосіб полягає у фіксації картини газорозрядного випромінювання на фотоматеріалі з подальшою оцифровкою отриманих зображень за допомогою сканування (рис. 1, в). Наступні етапи обробки картин світіння полягають в комп'ютерному аналізі зображень та забезпечують оцінку як геометричних, так і фотометричних параметрів зображень.

Зокрема, розроблене програмне забезпечення виконує наступні функції: побудова гістограм яскравості пікселів; параметризація геометричних ознак зображень шляхом розрахунку площі засвітки, ширини корони у декількох секторах зображень, фрактальної розмірності, показника Херста та ін.

Модифікація методу комп'ютерного аналізу зображень газорозрядного випромінювання, призначена для цілей медичної діагностики, включає наступні етапи: 1. Реєстрація зображення на рентгенівській плівці. 2. Аналого-цифрове перетворення зображень шляхом сканування. 3. Виділення меж світіння окремих пальців з грубим виділенням центру корони. 4. «Тонка» підстройка центру зображення та програмне формування зображень однакового розміру для кожного пальця. 5. Се-

кторне формування профілів яскравості пікселів зображень. 6. Обчислення для кожного профілю координати центру зображення з виділенням секторів. 7. Аналіз геометричних та фотометричних параметрів світіння у кожному секторі. Приклад використання методики показаний на рис. 2.

Ліворуч зверху на рис. 2 представлене зображення випромінювання другого пальця правої руки, ліворуч знизу – виділені сектори у короні. У центрі інтерфейсу користувача програми наданий опис органів та систем, відповідних певним секторам газорозрядної корони.

З метою діагностики для кожного з дванадцяти секторів оцінюється два параметри: 1) відношення мінімальної яскравості пікселів до максимальної у даному секторі; 2) ширина корони світіння.

Список використаних джерел

1.Романий С.Ф., Черный З.Д. Неразрушающий контроль материалов по методу Кирлиана. – Днепропетровск: изд-во ДГУ, 1991. – 144 с. 2.Глухова Н.В., Пісоцька Л.А., Кучук Н.Г. Розробка системи експрес-класифікації води на основі бази даних зображень газорозрядного випромінювання // Збірник наукових праць Харківського університету повітряних сил ім. І. Кожедуба. – Вип. 3(44). – 2015. – С. 112-118. 3.Глухова Н.В., Песоцкая Л.А. Підтримка діагностичних рішень на основі кластерного аналізу зображень газорозрядного світіння крові // Десятая дистанционная научно-практическая конференция «Системы поддержки принятия решений. Теория и практика. СППР’2015» 8 июня 2015 г., Украина, г. Киев. – С. 131-134.

СЕКЦІЯ IX.
ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА В СИСТЕМІ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ

В. М. Вишняков

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ ОСОБИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Ідея гуманізму як наукового, літературного і педагогічного руху не втрачає свого значення протягом віків. Перші паростки гуманізму зародилися в Італії наприкінці XIII ст. Вони набули широкого розвитку у Європі, сформували цілісну філософську систему.

Термін «*гуманізм»* виник у XV ст. на означення світської, а не церковної освіченості. Він, як філософська система, був характерним не лише для Західної Європи. У XVI ст. гуманістичні ідеї поширилися і на Україну.

Теоретичні основи процесу морально-гуманістичного виховання, обґрунтування його методики шляхів упровадження в освітню практику викладені у працях А.С. Макаренко, В.О. Сухомлинського та інших педагогів. Вирішити проблему гуманізації можливо лише тоді, коли ми отримуємо уроки з історії та сучасності.

Приєднання України до Болонської декларації щодо європейської освіти має стати суттєвим поштовхом до нової якості професійної освіти.

Фізична культура є одним із засобів гармонійного, фізичного та духовного формування людини. Отже, в процесі занять фізичною культурою вирішуються завдання не лише фізичного, а й духовного вдосконалення особистості. Вирішити ці завдання покладанні на фахівців з фізичного виховання і спорту.

Фізична культура, таким чи ном, не тільки назва, але і традиційний напрям освіти. Проте слід визначити, що точне, яка несе велике смислове навантваження, актуальне в сучасній ситуації і, поза сумнівом, перспективну назву предмета, який поки що не відповідає за змістовним наповненням критеріям і вимогам культури і в масовій практиці змісту предмету «фізична культура», скоріше відповідає назві «фізична підготовка».

Відомо,що смисловим ядром культури є цінності та ідеали, змістом – творча, перш за все творча діяльність і її результати, способом трансляції та передачі багатства культури новим поколінням – таким чином традиції, механізмом розвитку – інновацій.

В наповнення змісту фізичної культури і спортивної підготовки є багато спільного, але є і серйозності, що відображають специфіку спрямованості діяльності та її результатів. Ми бачимо основну відмінність в тому, що фізична культура спрямована на розвиток людини, а її ідеалом є фізично, морально і психічно здорова особистість,здатна реалізувати свій потенціал і приносити користь людям, а спортивні досконалості направлено на досягнення високих спортивних результатів (звичайно,теж через розвиток і вдосконалення людського потенціалу особистості спортсмена).

Але ж для того, щоб виховувати людину в усіх відношеннях, потрібно й знати її всебічно. Такі знання забезпечуються сукупністю предметів, що входять до плану навчальної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання і спорту у профільних спеціалізованих вищих та середньо спеціальних учбових закладах освіти.

Із розвитком суспільства буде все більше зростати значущість різноманітних засобів усвідомленого впливу на фізичний стан людини. Разом з тим, на нашу думку, не виключена можливість того, що подальший розвиток науки в XXI ст. допоможе відкрити нові, більш ефективні засоби впливу (відповідно до суспільних та індивідуальних потреб) на тіло людини, на його фізичні якості на рухові можливості. Можливо, вони будуть пов'язані з генною інженерією, хоча багато вчених вже зараз висловлюють стурбованість можливими серйозними негативними наслідками до яких

може призвести втручання в організм людини на основі цих засобів.

До найбільш важливих філософсько-соціологічних проблем фізичного виховання та спорту, які будуть особливо актуальні в XXI ст., в першу чергу автори відносять проблему гуманізації, підвищення духовно-моральних цінностей.

Гуманна суть спорту полягає в тому, що він народився і існує як унікальний засіб максимального виявлення, неупередженого виміру на об'єктивній основі та перманентного стимулювання найбільшого розвитку визначальних людських здібностей, досягнення можливостей індивіда.

Отже, під гуманізацією спорту слід розуміти послідовне адекватне зміцнення і посилення в ньому гуманних основ і модуля людських відносин у спортивній практиці. Змінення ідеології, психології та етики сучасного спорту. Ці динамічні зміни потребують серйозного філософського осмислення.

Філософія, будучи наукою наук, визначає зміст життя людини. Відповідно, відносно спорту, філософія спорту визначає смисл життя у спорті, шукає відповідь на запитання, що означає спорт для особистості, для колективу, для суспільства.

Від того, наскільки вдало вдається сформувати та закріпити у свідомості молодого покоління навички прояву фізичної культури, здорового способу життя, залежить у подальшому реальний спосіб життя, що сприяє розкриттю потенціалу особистості.

У зв'язку з цим, під фізичним вихованням необхідно розуміти створення умов для оптимального гармонійного розвитку фізичних, духовних сил та можливостей особистості, фізичного та емоційного благополуччя, самопочуття в колективі, соціальної захищеності, етичних гарантій, формування здорового способу життєдіяльності.

Хочу підкреслити, що слово ***Гуманність*** - це частина структури особистості, до якої входять лише достатньо виражені риси, що постійно проявляються в різноманітних видах діяльності та спілкуванні.

Таким чином, необхідно підкреслити, що гуманізація фізичного виховання підростаючого покоління і сучасної молоді дозволить підняти загальнокультурний, психолого-педагогічний рівень, а також сприятиме формуванню професійно-ціннісних орієнтацій, спрямованих на будування сучасного суспільства України.

Список використаних джерел

1.Енциклопедія українознавства. Словникова частина: в 11т. /Наукове товариство ім. Т.Г.Шевченка: гол.ред.проф., д-р В. Кубійович – Париж,Нью=Йорк,Львів: Молоде життя, 1954. 2.Эциклопедический словарь по физической культуре и спорту. Т. I – III – М.,1954. 3. Закон України «Про фізичну культуру і спорт». [Електронний ресурс] – режим доступу: http:// www.zakon.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi ?nreg=3808-12.

І. Р. Свістельник

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У ВНЗ ФІЗКУЛЬТУРНОГО ПРОФІЛЮ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Підготовка науково-педагогічних кадрів у спеціалізованих ВНЗ вимагає відповідного інформаційного забезпечення, у якому можна знайти відповіді на численні запитання щодо проблем проведення досліджень з обраного виду спорту, напряму підготовки чи навчальної дисципліни. Навчально-освітній процес та тренувальна діяльність потребують своєчасного отримання інформації для виконання наукових досліджень та упровадження отриманих результатів у загальносвітовий науково-комунікаційний обіг та їх практичне застосування. Зважаючи на те, що Україна рухається до європейського освітнього простору, стрімко розвиваються інформаційно-комунікаційні технології, які сприяють появі нових підходів до інформаційного забезпечення навчально-освітнього процесу, ВНЗ фізичного виховання і спорту України мають кардинально змінювати свою інформаційну діяльність і упро-

ваджувати якісно нові інформаційні послуги з використанням сучасних інтернет-технологій. У цих умовах традиційний пошук інформації за посередництва бібліотек навчальних закладів та друкованої інформаційно-пошукової системи вже давно суттєво поступається комп'ютерним технологіям (мережа інтернет), яким надають перевагу студенти, магістранти, молоді дослідники та викладачі.

Користуватися книжковими фондами бібліотек стає не популярно, оскільки пошук інформації у них має свої недоліки, в основі яких лежать зайві часові витрати та відсутність практичних знань і навичок роботи з каталогами та картотеками, а інший пошук, електронний, дозволяє отримати інформацію з різних країн, вищих навчальних закладів (веб-сайтиелектронні журнали), безперешкодно, в режимі он-лайн (лекцій, конференцій, відеотрансляцій, семінарів, тренінгів, мультимедіа), одразу і посторінково, з можливістю одночасного читання, збереження чи копіювання. Тому усі ВНЗ фізичного виховання і спорту України, враховуючи сучасні тенденції інформаційного розвитку та вимоги до навчально-освітнього середовища, тепер зобов'язані формувати, систематизувати і надавати студентам, магістрантам, професорсько-викладацькому складу актуальну, професійно-структуровану, чітко організовану інформацію; створювати бази даних; забезпечувати доступ до електронних інформаційних джерел, які мають стати максимально доступними кінцевому користувачу для задоволення їх конкретних інформаційних потреб [1].

Так, враховуючи сучасні інформаційні вимоги, Національний університет фізичного виховання і спорту України з метою належного інформаційного забезпечення пропонує своїм студентам, магістрам та професорсько-викладацькому складу новий сервіс обслуговування – інформаційний центр «Електронна бібліотека», в якому можна отримати безкоштовний доступ до мережі інтернет, скористатися електронним каталогом і картотеками, знайти повні тексти інформаційних документів, різноманітні інформаційні ресурси, які представлені в локальній мережі університету [2].

У межах ВНЗ (без доступу через сайт) формують електронні бібліотеки Харківська державна академія фізичної культури [3] та Дніпропетровський державний інститут фізичної культури і спорту [4].

Львівський державний університет фізичної культури обрав інший шлях надання сучасних інформаційних послуг, приєднався до руху за вільний доступ до наукової інформації і розпочав (паралельно з формуванням електронного каталогу, яким можна користуватися на сайті ВНЗ), створювати електронний репозитарій, у якому представлені журнальні статті, тези доповідей, матеріали конференцій, автореферати дисертацій, дисертації, науково-дослідні та навчально-методичні матеріали, навчальні посібники і монографії. Водночас з метою економії часу й швидкого знаходження потрібної інформації на сайті електронного репозитарія можна скористатися також рубрикою «Бібліографічні видання», яка дозволяє студентам, магістрантам, аспірантам, професорсько-викладацькому складу отримувати структуровану інформацію за напрямами підготовки чи навчальними дисциплінами. Доступ до електронного репозитарія забезпечений з сайту університету, а з 1 січня 2015 року – через пошукові системи мережі інтернет [5].

Отже, реформування системи вищої освіти відповідно до європейських стандартів не може не торкатися інформаційної складової – належного інформаційного забезпечення навчальних дисциплін та напрямів підготовки. ВНЗ фізичного виховання і спорту є основними надавачами галузевої інформації, завдяки яким формується спортивний інформаційний простір України, вони мають стрімко та компетентно реагувати на потреби сьогодення, не повинні стояти осторонь інноваційних нововведень у вищій фізкультурній освіті, мають пропонувати найзручніші та найефективніші інформаційні продукти та послуги, пам'ятаючи про те, що на сучасному етапі потреби користувачів щораз змінюються і саме інформаційні техно-

логії – електронна інформація (підручники, навчальні посібники, навчально-методичні матеріали тощо) можуть урізноманітнити інформаційне середовище навчально-освітнього процесу.

Список використаних джерел

1.Свістельник І. Адаптація бібліотек ВНЗ фізичного виховання і спорту до сучасних вимог інформаційного забезпечення навчально-освітнього процессу / Ірина Свістельник // Книжкова палата України. – 2015. – № 7. – С. 21–23. 2.Бібліотека Національного університету фізичного виховання і спорту України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uni-sport.edu.ua/struktura-universitetu/biblioteka.html(дата перегляду: 24.03.2015). 3.Бібліотека Харківської академії фізичної культури [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://hdafk.kharkov.ua/ua/struktura-akademiji/biblioteka (дата перегляду: 24.03.2015). 4.Бібліотека Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dinfiz.com.ua/resbibliot/ (дата перегляду: 24.03.2015). 5.Електронний репозитарій Львівського державного університету фізичної культури [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://repository.ldufk.edu.ua/ (дата перегляду: 24.03.2015).

О. В. Городецький

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ГУМАНІЗАЦІЇ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ В УКРАЇНІ

Важливим елементом сучасної культури є фізична культура та спорт. Вони позитивно впливають на здоров'я, фізичну досконалість, але в той самий час і на духовний світ, на етичні й естетичні засади особистості, на її світогляд, емоції, моральні принципи, естетичні смаки, а також на гармонійні взаємини між людьми в суспільстві.

У сучасних дослідженнях з філософії спорту автори (В. Бальсевич, Г. Грибан, Л. Лубишєва та ін.) частіше звертаються до гуманістичних витоків спортивної діяльності, які пов'язують людину та її можливості з етичною, естетичною й інтелектуальною культурою *[1, с. 26 – 33;2, с. 21 – 26; 3, с. 132 – 151;4, с. 56 - 65; 5, с. 19 – 21; 6, с. 99 – 107; 7, с. 90 – 93; 8, с. 136 – 150 тощо]*.

Відомий спеціаліст Російської федерації з спортивної педагогіки **Л. Лубишєва**, доктор педагогічних наук, професор Російської державної академії фізичної культури, впевнена в тому, що «зміст фізичного виховання включає в себе і інтелектуальний напрямок виховання... Зміст інтелектуального виховання припускає можливість формування у людини комплексу теоретичних знань, охоплюючи широкий спектр філософських, медичних та інших аспектів, тісно пов’язаних з фізичним знанням» *[9, с. 13]*.

Проте існує ряд невирішених проблем, пов'язаних з науково-методичними основами гуманізації фізичного виховання і спорту, які значно ускладнюють перехід від проголошення ідеї гуманістичного світогляду до практичної її реалізації. Це підтверджується тим, що сьогодні в країні система соціально-економічного стимулювання здорового способу життя практично відсутня, що позначається, в першу чергу, на фізичному стані населення.

Таким чином, процеси, що відбуваються в Україні, дозволили мені переконатися в тому, що формування гуманістичного світогляду у сфері фізичної культури і спорту є актуальною науково-практичною проблемою.

Одну з основних цілей занять фізичними вправами слід пов'язувати з переконанням того, що це має велику цінність в житті людини. Для цього важливо, щоб студенти постійно усвідомлювали красу і задоволення від таких занять, фізично відчували радість. Необхідно так будувати навчально-виховний процес, щоб він сприяв розвиткові здатності вбачати не тимчасові, а вічні і святі цінності життя, переживати такі миттєвості, які сприяють відчуттю певного досягнення, повноти радощів

буття, мати позитивні емоційні переживання.

Таким чином, дослідження ціннісних орієнтацій життєвих пріоритетів сучасної молоді досить актуально, скільки результати досліджень можуть служити орієнтиром у роботі з молоддю на різних рівнях. Соціологічні дослідження, проведені в межах загальнокафедральній теми «Формування гуманістичної орієнтації світогляду у суб'єктів фізичного виховання» у Дніпропетровському державному інституті фізичної культури і спорту у 2008 р. серед студентів I – V курсів, дозволили одержати узагальнені показники, на основі яких можливо простежити вплив фізкультурно-спортивної діяльності на формування системи ціннісних орієнтацій, гуманістичного світогляду.

Так, серед головних ціннісних орієнтацій, пов'язаних з основними умовами і факторами фізкультурно-спортивної діяльності студенти відзначають хороше здоров'я – *61,7 %*; добру атмосферу у фізкультурно-спортивному колективі – *40,7 %*; перемоги на різних першостях – *40,1 %*; а також моральне і матеріальне стимулювання (відповідно *38,0 %* і *36,3 %*). Так, звертає на себе увагу той факт, що така цінність, як стабільні результати у спорті, для респондентів не є визначальною (*32,5 %*).

Життєві цінності, які приносять задоволення, роблять людину щасливою студенти визначили так: сім'я, родинний добробут – *72,5 %*, цікава творча робота – *53,2 %*. Дужим важливим показником з'являється те, що *46,2 %* респондентів серед цінностей відзначають активну участь у громадському житті, *67,4 %* дивляться у майбутнє з надією і оптимізмом.

Важливими складовими структури свідомості студентської молоді, що займається фізичною культурою і спортом, є духовні цінності. Однак за певного поступального розвитку української культури сучасну ситуацію в державі визнати позитивною неможливо. Оскільки має місце надмірна комерціалізація освітніх закладів і установ, зростають цін на користування закладами культури, зменшується кількість бібліотек, центрів, клубів, творчих об'єднань та інше, що негативно позначається на духовному житті української молоді.

Так, з точки зору дослідження значний інтерес становить розгляд структури дозвілля. Серед опитаних *61,9 %* віддають перевагу прослуховуванню музики, перегляду телепередач, відеофільмів. При цьому дуже низький відсоток студентів, які читають художню літературу – *13,3 %*, займаються художньою творчістю – *9,3 %*, оскільки має місце надмірне зростання цін на користування закладами культури, тільки *6,0 %* респондентів відвідують культурно-мистецькі заклади.

У підсумках соціологічні дані, що були зібрані та оброблені науково-педагогічним складом кафедри соціально-гуманітарних наук Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту, свідчать про те, що спостерігається позитивний вплив фізкультурно-спортивної діяльності на формування найкращих рис характеру особистості.

Список використаних джерел

1.Базилевич, В. Інтелектуальна діяльність в контексті глобалізаційних процесів / В. Базилевич // Вища школа. – К. – 2008. – № 2. – С. 26 – 33. 2. Бальсевич, В. Перспективы развития общей теории и технологий спортивной подготовки и физического воспитания (методолог. аспект) / В. Бальсевич // Теория и практика физической культуры. – М. – 1999, – № 4. – С. 21 – 26. 3.Бевзенко, Л. Жизненный успех, ценности, стили жизни / Л. Бевзенко // Социология: теория, методы, маркетинг. – К. – 2007. – № 4. – С. 132 – 151. 4.Виткалов, В. Українська культура у системі сучасної вищої освіти / В. Виткалов, О. Граб // Вища школа. – К. – 2008. – № 10. – С. 56 – 65. 5.Грибан, Г. Методологічні аспекти духовності в фізичному вихованні та спорті / Г. Грибан // Спортивний вісник Придніпров'я. Науково-теоретичний журнал Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту. – Дніпропетровськ. – 2005. – № 2. – С. 19 – 21. 6.Данилова, Е. Динамика базовых ценностей молодежи Республики Беларусь / Е. Данилова // Социология: теория, методы, маркетинг. – К. – 2007. – № 4. – С. 99 – 107. 7.Жорнова, О. Формування студента як суб'єкта соціокультурної діяльності / О. Жорнова // Вища освіта України. – К. – 2007. – № 2. – С. 90 – 93. 8.Кечина, Е. Социолого-статистический мониторинг в кон-

тексте взаимодействия социологии и статистики: понятие и структура / Е. Кечина // Социология: теория, методы, маркетинг. – К. – 2008. – № 3. – С. 136 – 150. 9. Лубышева, Л. Современный ценностный потенциал физической культуры и спорта и пути его освоения обществом и личностью / Л. Лубышева // Теория и практика физической культуры. – М. – 1997. – № 6. – С. 10 – 15.

А. В. Кравченко, Ю. В. Макєшина

ДО ПРОБЛЕМИ ОНОВЛЕННЯ НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ В ГУМАНІТАРНОМУ СПОРТИВНОМУ НАУКОЗНАВСТВІ

Останнім часом з'являється значна кількість наукових розвідок, які переконливо доводять, що спорт як найважливіша тілесна і культурна практика сучасності потребує адекватної науково-теоретичної рефлексії з боку гуманітарного знання. За минулих часів проблематика спорту осмислювалася за межами філософських факультетів, головним чином, де впроваджували радянські інституційні парадигми розвитку спорту, насамперед це стосується системи навчальних закладів, де відбувалася реалізація програм з фізичного виховання. Вони існують і дотепер у вигляді кафедр, факультетів і навіть окремих вузів, що збереглися з мінімальними змінами. Радянська інституціоналізація, габітуалізація і рутинізація мовної ігри, що породила власну традицію з іманентними способами відтворення і, власно культурну інерцію, продовжує успішно відтворювати себе старими базовими ідеологемами, використовуючи новий антропологічний матеріал. Отже саме ця інерція гальмує сьогодні розвиток вітчизняної спортивної рефлексії в напрямку того сучасного теоретичного дискурсу спорту, що склався за останні десятиліття на Заході.

Специфічна мова теоретизування для розуміння найсучасніших тенденцій щодо розвитку спорту регулярно переживає процеси інституційного та дискурсивного переформатування. Дослідники спортивного дискурсу, наприклад В. Снятков (2008), Б. Зільберт (2001), неодноразово підкреслюють його не ізольованість та інтертекстуальність.

Передусім мова йде як про важливі інтенції початкового періоду, так і про дослідження останніх десятиліть, що пов'язані з такими тематичними комплексами, як «спорт і етика» «спорт і естетика», «спорт і дозвілля/праця», «спорт і гендер», «економіка спорту», «спорт і політика», «спорт та медіа», «спорт і мода», «спортивізація тіла», «спорт і нанасильство» тощо, які змістовно транслюють змістовність спортивної діяльності і репрезентуються ними.

У західних країнах трансформації світоглядних детермінант, з якими зіштовхується і сучасне українське товариство вписано у глобальний контекст «постсучасного» світу, і розв'язування протиріччя між гуманною сутністю спорту та практикою, за якою здійснюється спортивна діяльність тісно з ними пов'язані. Тому необхідна нова цілісна система філософії спорту, в основі якої лежать ідеї краси і гармонії для розвитку особистості. Гуманістичні тенденції у світі спорту пов'язані з формуванням краси, тілесності, здоров'я. Розкриття аксіологічного потенціалу філософського осмислення спорту є важливим завданням у формуванні ціннісної мотивації здорового стилю життєдіяльності сучасної людини. Філософський дискурс є найбільш адекватним у дослідженні проблем спорту, оскільки розкриває антропологічну, аксіологічну, метафізичну, онтологічну глибину, неоднозначність і багатовимірність спорту як соціального і культурного феномену.

Пол Вейс, який створив і очолив «Philosophical Society for the Study of Sport» (філософське товариство з вивчення спорту), у праці «Спорт: філософське дослідження» акцентував увагу на важливість виведення з маргінальних позицій перспективи розвитку філософії спорту [4]. До соціально-філософської проблематики спорту, що спрямована на пошук нових шляхів, засобів і методів досліджень, які

розгортаються в контексті конструкту «духовність - спорт - культура» зверталися такі вчені, як У.Морган, Е. Беррі, Ф. Кайзен, Дж. Черні, Р. Гаррет, А. Гутманн, А. Воль, З. Кравчик, Г. Ленк, П. Макінтош, П. Вейс, М. Мілик, Р. Кретер, С. Гюльденпфеннінг, Е. Цайглер та багато ін.

У передмові до антології «Філософія спорту», Ф. Кайзен висловив думку, що інституціоналізація філософії спорту як самостійної філософської дисципліни досі не завершена [2]. До тепер відсутня цілісна концепція спорту, що враховує рівні його еволюції і аналізує сучасну ситуацію з точки зору соціально-філософського осмислення соціальної значущості спорту в умовах трансформаційного суспільства.

У цьому сенсі наше відставання від першопрохідців дісціпліни не є катастрофічним, але існує необхідність формування «об'єктивності» наших уявлень про спорт і його сучасні репрезентації, які стають особливо важливими у соціокультурному контексті постсучасних дискурсивних трансформацій як фізкультурно-спортивної практики, зокрема, так і спорту загалом.

На жаль, український інтелектуальний мейнстрім не використовує широкого соціально-теоретичного контексту, залишаючи позаду широке концептуальне осмислення спорту. Однією з головних проблем є ситуація щодо створення релевантної дискурсивної та інституційної площини як предмета для актуальних досліджень у сфері спорту для української гуманітаристики.

Безумовно, розвиток спортивної науки стрімко розвивається, але все ще залишається емпірично орієнтованим; небезпечною є ситуація, де більшість досліджень фахівців із фізичного виховання перебувають в процесі саморефлексії. Але навіть з урахуванням наявних праць (В.Столярова, В.Видріна, С.Гуревича, Л.Жарова, Ю.Фоміна, В.Шинкарука та ін.) слід зауважити, що в пострадянському суспільствознавстві відбувся розрив між сучасною західною філософією, яка дотримується термінології постмодернізму, і наукою про фізичне виховання і спорт. Дослідження, присвячені переважно медичним, педагогічним і методичним аспектам спорту, тривалий час не підпадали під особливу увагу для філософської, соціологічної та культурно-теоретичної спільноти. Тому мало хто з впливових теоретиків академічної школи опрацьовував «спорт» як предмет дослідження або розробляв будь-які його соціально-теоретичні імплікації. «Багато наших уявлень про спорт і сам категоріальний апарат багато в чому не відповідає дійсності» [5]. Для науковців, які мають справу з нагальною спортивної практикою, «є незрозумілою підміна традиційної гносеологічної проблематики - епістемологією, онтологічної теорії - феноменологією. Звідси несприйняття, здавалося б, корисних методів: деконструкції, феноменології, компаративного та дискурсивного методів» [6, с. 64]

Філософія (і соціологія) спорту як своєрідна «природна» лабораторія у трансформаційному суспільстві, за матеріалами якої можна аналізувати властивості соціальних відносин, в межах ментальної логіки досліджень, які традиційно вважаються антагоністичними. Тобто предметне поле тілесно-культурної активності дозволяє проводити аналіз соціальних практик одночасно, але через конкуренцію і кооперацію, конфлікт і гармонію, солідарність і виключення - тих базових характеристик дієвості у сучасних суспільствах, що для інших аналітиків зазвичай постають як категорії, які є взаємовиключними. У межах теоретичної рефлексії спорту всі ці аспекти можна аналізувати як елементи внутрішньої структури для однієї і тієї ж культурної практики [3].

Так, за словами відомого теоретика спорту Т. Алкмайєра, одні визнають спорт як символ рівності, інші як природну нерівність людей, одні інтерпретують його як взаємодію, інші вважають за противоборство. На підставі конститутивного для спорту феномену тілесності виникає простір для продуктивної інтерпретації такої соціальної полісемії, характерної можливо, і для всіх мовних та культурних практик [1, с. 235].

Таким чином, специфіка самого предметного поля створює для

філософії спорту унікальні евристичні можливості, релевантні для соціальної теорії в цілому. Але застарілі підходи, які використовуються відкрито травмують тілесно-афективні сторони соціального, які традиційно стигматизуються і забороняються в межах так званої високої культури (наприклад, у філософії, науці та мистецтві) [1, с. 236].

Безсумнівно, що дослідження концептуальних аспектів досліджень має міждисциплінарний характер, але спорт як самостійний філософський феномен і надалі може залишатися концептуалізованою категорією. При системному підході українська спортивно-теоретична спільнота цілком спроможна осягнути здобутки західних колег останніх десятиліть і стати повноправним учасником світового товариства з теоретичних досліджень спорту, щоб впливати на сучасну політику для розвитку фізичної культури і спорту в українському суспільстві. Тобто ті предметні галузі, що традиційно дискримінувалися у пострадянській філософії спорту можуть стати ефективним інструментом для більш реалістічної реконструкції життєвого світу людини епохи пізнього модерну.

Список використаних джерел

1. Alkemeyer T. Das Populare und das Nicht-Populre / Thomas Alkemeyer .– Frankfurt am Main, NewYork, Campus, (ed. K. Maase), 2008. – P. 235–236. 2.Caysa V. Sportphilosophie / V. Caysa. – Reclam Verlag Leipzig, Leipzig, 1997. – 334 p. 3.Elias N., Dunning E. Sport und Spannung im Prozess der Zivilisation / N. Elias E. Dunnin. – Frankfurt am Main, Suhrkamp, 2003. 504 p. – P. 10–11. 4. Journal of the Philosophy of Sport [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журн. : http://iaps.net/journal/. 5.Weiss P. Sport: A Philosophical Inquiry / Paul Weiss. – Carbondale: Southern. Illinois University Press, 1969. – 274 p. *6. Ибрагимов М. «Философия спорта» в современной постэкзистенциалистской интерпретации / М. Ибрагимов // Гуманітарний часопис, 2013.– № 2. – с.64.*

С. В. Аніскевич

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В УНІВЕРСИТЕТАХ РЕСПУБЛІКИ МОЛДОВА

Актуальність проблеми не викликає сумніву. Професійна підготовка вчителів фізичної культури з урахуванням переходу на болонський процес потребує нових методів і підбору індивідуальних дозованих навантажень на заняттях фізичною культурою у ВНЗ. Це обґрунтовано тим, що майбутні студенти мають низький та нижче середнього рівень фізичного розвитку (60-80%) та наявність (80%) випадків хронічних захворювань.[2].

На сучасному етапі розвитку суспільства у сфері педагогічної освіти Республіки Молдова спостерігаються значні зміни – здійснюються оновлення всіх структур, модернізуються зміст і методи підготовки вчителів фізичної культури. В Країні відбувається реформування системи освіти, унаслідок чого поряд з наявною системою освіти, яка зберігає колишні рівні та кваліфікації, впроваджується нова система, рівні освіти і відповідні кваліфікації. [3, С. 50].

Тому **метою** нашого дослідження є вивчити в історичному аспекті існуючу систему професійної підготовки вчителів фізичної культури в університетах Молдови і порівняти з підготовкою вчителів університетів України.

В системі вузівської освіти професіонально-педагогічна підготовка вчителів фізичної культури здійснюється в рамках наступних науково-методичних циклів: гуманітарного, психолого-педагогічного, спеціалізованого і загальнокультурного, медико-біологічного.

В результаті аналізу наукової літератури за 2005-2015 роки виявлено, що в університетах Молдови в учбових програмах філософської і психологічної дисциплін фізкультурного вузу категорія діяльності майже не уявлена, що тягне за собою принципове спрощення наступних порядків: 1) недостатнє знання майбутніх

вчителів теорії діяльності і її закономірностей; 2) неповне уявлення вчителя про категорію діяльності «Спілкування», як ведучий вид діяльності і дидактичного процесу; 3) відсутність або слабке уявлення про процесуальні фактори, які штовхають процес діяльності спілкування-навчання.

Республіка Молдова здійснює кроки у напрямку входження в єдиний Європейський освітній простір. [1, с. 56-58].

Сьогодні в Молдові функціонують 19 державних та 16 приватних вищих навчальних закладів. Контингент студентів налічує 102,5 тисяч осіб, 80% з них здобувають освіту у державних вищих навчальних закладах, 20% - у приватних, 64,7% здійснюють підготовку на денних відділеннях, 35,3% - на заочних.

Слід відзначити, що Молдова відносно нещодавно прийняла систему платної освіти, що є новою тенденцією, яка дозволяє частково припинити відтік викладацьких кадрів. [4].

На сьогодні набула вагомості проблема: зниження загальної чисельності вчених, руйнування системи наукових комунікацій, старіння наукових кадрів.

Отримана після завершення навчання кваліфікація дозволяє випускникам працювати на посадах вчителів фізичної культури до університетських навчальних закладах країни, а після складання відповідних державних іспитів з підтвердженням кваліфікації в освітніх закладах Молдови на різноманітних посадах педагогічних працівників.

У республіці Молдова збереглася практика розподілу випускників вищих навчальних закладів, яка сьогодні не є обов'язковою. [3, с. 135-136].

Таким чином, результатом аналізу сучасного стану системи вищої професійної підготовки вчителів фізичної культури в Республіці Молдові є недостатньо досліджена сфера вищої освіти. Це надає можливість для пошуку нових ефективних шляхів удосконалення для професійної підготовки вчителів фізичної культури в університетах.

Список використаних джерел

1.Афтімчук О. Фізична активність, здоров'я і спорт. 2012.- № 1.- с. 56-68. 2.Засуха Л.В. Вплив фізичної активності на підвищення розумової працездатності студента / Л.В. Засуха. – Київ, 2000. – 30 с. 3.Сапожников С.В. Вища педагогічна освіта в країнах Чорноморського регіону: Історія і сучасність. Монографія - 2013 - 478 С.- С. 50.- с. 135-136. 4.Центр Университетских Стратегий и технологий ПРО БОЛОНЬЯ.

В. Б. Бакурідзе-Маніна, Н. В. Смирнова-Давлад

ВАЖЛИВІСТЬ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДЛЯ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНОГО ВУЗУ

Фізичне виховання у вищих навчальних закладах (ВНЗ) є невід'ємною частиною системи гуманітарного виховання студентів, результат комплексного педагогічного впливу на особистість майбутнього спеціаліста в процесі формування його професійної діяльності. Фізичне виховання забезпечує загальну та спеціальну фізичну підготовку, є одним із засобів формування всебічно розвиненої особистості, збереження та зміцнення здоров'я, оптимізації фізичного та психофізіологічного стану студентів в процесі професійної підготовки фахівця [2,3].

Головна мета фізичного виховання у ВНЗ – не тільки укріплення здоров'я, розвиток фізичних якостей людини, а й формування його морального обліку. [2,4]. Пріоритетними завданнями фізичного виховання у ВНЗ на думку Е. І. Сакун можуть бути:

1. Розуміння ролі фізичної культури у розвитку особистості та підготовці її до професійної діяльності;

2. Знання науково-практичних основ фізичної культури та основ здорового образу життя;

3.Формування мотиваційно-цілостного відношення до фізичної культури, потреби до регулярних занять фізичними вправами й спортом;

4. Оволодіння системою практичних вмінь і навичок, що забезпечує укріплення здоров’я, психічне благополуччя, розвиток і удосконалення психофізичних здібностей, самовизначення у фізичній культурі;

5. Забезпечення загальної та професійно-прикладної фізичної підготовки, яка визначає психофізичну готовність студента до майбутньої професії;

6. Набуття досвіду творчого використання фізкультурно-спортивної діяльності для досягнення життєвої та професійної мети.

Метою фізичного виховання студентів вищих медичних навчальних закладів є підготовка майбутніх фахівців до високопродуктивної праці, виховання у студентів потреби в систематичних заняттях фізичними вправами для підтримки свого належного фізичного та психічного стану в залежності від психофізичних навантажень та з урахуванням особливостей їх майбутньої професійної діяльності, зміцнення здоров’я, а також отримання умінь і навичок для застосування різноманітних засобів фізичної культури в майбутній профілактично-лікувальній діяльності та формування у всіх верств населення престижності здоров’я.

Майбутня професія лікаря відноситься до найбільш складної та відповідальної діяльності, що характеризується підвищеним розумовим, емоційним навантаженням, яка потребує високої працездатності та фізичних зусиль. Праця вночі, а іноді і цілодобово, стресові ситуації негативно впливають на стан здоров'я лікарів. Сучасна медицина вимагає від молодого спеціаліста самостійності, вміння швидко приймати рішення, не боятися особистої відповідальності, творчо підходити до розв’язування виробничих завдань.

Фізичне виховання має надзвичайну важливість не тільки для збереження здоров’я студентської молоді, що опановує медицину, а й для професійного становлення особистості лікаря.

Характерною ознакою праці хірурга в операційній є вимушеність робочої пози і тривалість статичної напруги. У продовж значного часу хірург працює у статичному режимі з відведеними вперед руками, що є додатковим навантаженням на м'язи спини та шиї. При тривалій роботі стоячи, значне статичне навантаження приходиться на нижні кінцівки. Професійна діяльність таких лікарів, як сімейний лікар та педіатр проходить в умовах, які пов'язані з подоланням відстані і супроводжується стомленням м'язів ніг та спини. Тому для цих видів професій важливе значення мають такі фізичні якості, як витривалість та сила опорно-рухового апарату [1].

Професійна діяльність лікаря-стоматолога передбачає, насамперед, перебування в змушеній, фіксованій робочій позі протягом тривалого часу, що потребує концентрації зусиль в окремих групах м’язів, особливо м’язів хребта, верхніх кінцівок та шиї. Наслідком тривалого функціонального перенапруження нервово-м’язового та зв’язочного апарату, з одного боку, є перевтома і, відповідно, зниження працездатності організму, а з другого – професійні захворювання[1].

Випускникам медичного вузу необхідно мати не тільки міцне здоров'я, належний рівень фізичної підготовленості, але і володіти необхідними знаннями з основ фізичної культури, що є одним з головних факторів оздоровлення організму. В основі формування здоров'я людини закладені фізіологічні механізми, тому питання щодо профілактичної медицини необхідні для лікарів різного профілю. Майбутні лікарі повинні володіти знаннями щодо питань фізичної реабілітації, рухового режиму з урахуванням стану здоров'я, фізичного розвитку та віку людини; вміти рекомендувати необхідні форми занять фізичними вправами.

Заняття фізичною культурою та спортом, знання основ методики при організації оздоровчих та спортивних занять, вміння рекомендувати фізичні вправи при відхиленні у стані здоров'я - є головною ланкою профілактичної медицини. Крім того, майбутній лікар, на базі знань основ фізичної культури протягом періоду на-

вчання, повинен випробувати на собі вплив оздоровчих, тренувальних занять і бути компетентним у виборі засобів фізичної культури для профілактики захворювань та реабілітації.

Список використаних джерел

1. Григорович Е.С. Физическая культура / Е.С. Григорович, В.А. Переверзев // Минск.- 2009.- С. 130-133. 2. Круцевич Т.Ю. Теория и методика физического воспитания. / Т.Ю. Круцевич - К.: Олимпийская литература, 2003.- 391 с. 3.Пилипей Л. Проблемне поле професійно-прикладної фізичної підготовки в умовах інтеграції України у світовий освітній простір // Спортивний вісник Придніпровя, - 2008.- № 1.- С. 52-53. 4.Сакун Э.И. Построение учебного процесса по физическому воспитанию студентов в вузе: Учебное пособие / Э.И. Сакун. – М.: Изд.-торг. Корпор. «Дашков и К», 2011. - 208 с.

Г. В. Охромий, Э. Ф. Замовский

ИННОВАЦИОННЫЕ СПОСОБЫ ОЦЕНКИ ТОЛЕРАНТНОСТИ К НАГРУЗКАМ У ШКОЛЬНИКОВ И СТУДЕНТОВ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Актуальность проблемы. По данным официальной статистики, как за рубежом, так и в Украине отмечается: низкий уровень физического развития и здоровья, подрастающего поколения; рост острых и хронических неинфекционных заболеваний (нервной, эндокринной, сердечнососудистой систем, органов пищеварения, аллергических заболеваний, наследственной патологии) [1].

За последнее десятилетие в Украине лишь 10% подростков без острых или хронических болезней заканчивают школу. Выявлена тенденция к росту инвалидизации среди студентов и школьников, встречаются случаи смерти на занятиях физической культурой [1,2].

Дефицит двигательной активности молодежи составляет 60-80% от необходимого уровня [1-2]. Существующие по физическому воспитанию программы, для многих школьников и студентов, трудно выполнимы, так как воздействуют неблагоприятные факторы внешней среды, у многих учащихся не решены социальные проблемы, наличие вредных привычек в группах риска, неумелая самоорганизация труда и отдыха [2].

Около 70% взрослого населения имеют низкий и ниже среднего уровень физического здоровья. Доля по возрастным группам: 16-19 лет - 61 %; 20-29 лет - 67,2%; 30-39 лет – 66%; 40-49 лет - 81,5%; 50-59 лет – 81% ; 60 лет и старше - 98,1% соответственно [2].

Биологический возраст (БВ) может предшествовать календарному и степень расхождения между ними свидетельствует о раннем преждевременном старении. По данным научной литературы средний паспортный возраст у девушек 18(±1) лет соответствовал БВ - 38(±1) годам. У юношей паспортный возраст 18(±1) лет, соответствовал 46(±1) годам. «Вклад денег в медицину не дает ожидаемого эффекта – заболеваемость людей от этого практически не уменьшается; здоровье зависит на 50% от образа жизни» [1,2].

Цель исследования: научное обоснование и разработка инновационных методов и критериев оценки толерантности к нагрузкам у студентов высших учебных заведений.

Методы исследования. В качестве основного метода применен «Теппинг тест» Е.П.Ильина, который учитывает: психофизиологический статус на момент исследования; легко выполним; безопасен; стандартизация условий проведения и обработки данных для сравнения результатов при повторных исследованиях; простота и кратковременность измерений; доступность исследования; массовость и частота применения; не требует финансовых затрат [3-5].

Материалы исследования: путем математического расчета нами была модифицирована методика Е.П.Ильина с учетом возрастных и гендерных показателей от 5 до 17 лет и старше[3-5]. Данная модификация имеет ряд характеристик: 1) уменьшено количество квадратов для исследования (в сравнении с взрослым вариантом); 2) с увеличением возраста исследуемых, происходит постепенное увеличение количества квадратов; 3) выведены шкалы оценки результатов исследования *лабильности* нервной системы с учетом возраста и пола; 4) выведены формулы определения *силы* нервной системы с учетом показателей Теппинга левой и правой рук для каждой возрастной категории [4]. Разработана и запатентована модель оценки толерантности к нагрузкам, с учетом пола и возраста (5-17 лет и более) (рис.1). Для возраста 5-6 лет используют бланк с одним квадратом; для 7-8 лет бланк имеет два квадрата; для 9-10 лет - три квадрата; для 11-12 лет - четыре квадрата; для 13-14 лет - пять квадратов; для 15-17 лет и более - шесть квадратов. Соответственно, с изменением количества квадратов, изменяется и длительность выполнения задания: для детей возрастом 5-6 лет бланк с одним квадратом, длительность выполнения задания представляет 5 секунд; для 7-8 лет бланк с двумя квадратами, длительность выполнения задания представляет 10 секунд; для детей возрастом 9-10 лет бланк с тремя квадратами - 15 секунд; для детей возрастом 11-12 лет бланк с четырьмя квадратами - 20 секунд; для детей возрастом 13-14 лет бланк с пятью квадратами - 25 секунд; для возраста 15-17 лет и более бланк с шестью квадратами - 30 секунд.

ВІК	Стать, корекційний коефіцієнт (k)	ЛАБІЛЬНІСТЬ НЕРВОВОЇ СИСТЕМИ (ЛНС)											
		Кількість квадратів в бланку	РІВЕНЬ	НИЗЬКИЙ			СЕРЕДНІЙ			ВИСОКИЙ			ДУЖЕ ВИСОКИЙ
			Кількість балів	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
5-6 років	k = ± 5	1	Кількість крапок	<12	13-22	23-25	26-27	28-29	30-31	32-33	34	35	>35
7-8 років	k = ± 5	2		<25	26-43	44-50	51-54	55-57	58-61	62-65	66-68	69-70	>70
9-10 років	k = ± 5	3		<37	38-65	66-76	77-81	82-86	87-92	93-98	99-102	103-105	>105
11-12 років	Хлопці k = -5	4		<49	50-86	87-101	102-108	109-115	116-122	123-130	131-136	137-140	>140
	Дівчата k = +5			<49	50-86	87-101	102-108	109-115	116-122	123-130	131-136	137-140	>140
13-14 років	Хлопці k = -4	5		<62	63-108	109-126	127-135	136-143	144-153	154-163	164-170	171-175	>175
	Дівчата k = +4			<62	63-108	109-126	127-135	136-143	144-153	154-163	164-170	171-175	>175
15-16 років	Хлопці k = -4	6		<74	75-129	130-151	152-162	163-172	173-183	184-195	196-204	205-210	>210
	Дівчата k = +4			<74	75-129	130-151	152-162	163-172	173-183	184-195	196-204	205-210	>210
17 років	Хлопці k = -5			<74	75-129	130-151	152-162	163-172	173-183	184-195	196-204	205-210	>210
	Дівчата k = +5			<74	75-129	130-151	152-162	163-172	173-183	184-195	196-204	205-210	>210

Рис.1 «Модель оценка толерантности к нагрузкам по результатам Теппинг-теста».

Технология определения толерантности школьников к нагрузкам по показателям ***лабильности нервной системы***

Технология является оптимальной для детей возрастной категории 5-8 лет и 9-17 лет для определения умственных нагрузок, и для детей 9-17 лет для определения толерантности к физическим нагрузкам (рис.1).

1. По основной шкале (зеленого цвета) определяют исходный показатель лабильности нервной системы ребенка (с помощью Теппинг-теста в нашей модификации).

2. После нагрузки проводят повторное исследование лабильности нервной системы (с помощью Теппинг-теста в нашей модификации) и определяют лабиль-

ность нервной системы в вертикальном столбце (серого цвета) соответствующего первого показателя лабильности нервной системы к нагрузке.

3. Определяют разницу лабильностей между показателем исходным (горизонтальным столбцом) и показателем после нагрузки (вертикальным столбцом), и толерантность к нагрузкам путем сопоставления количества точек и баллов.

Технология определения толерантности школьников к нагрузкам по показателям ***лабильности и силы нервной системы.***

Технология является оптимальной для определения толерантности к физическим нагрузкам детей возрастной категории 9-17 лет (рис. 1). Определить показатель лабильности и силы нервной системы по модифицированной нами методике диагностики Е.П. Ильина. По Модели (рис. 1) определяют разницу баллов лабильности (горизонтальным столбцом) и силы нервной системы (вертикальным столбцом), толерантность к физическим нагрузкам путем сопоставления количества баллов по шкале толерантности. На основе методического пособия разработана программа для мобильных устройств на базе операционной системы Android. Детальную информацию можно получите на ссылке:

https://play.google.com/store/apps/details?id=com.nineability.tappinghealth

Контроль эффективности: если полученные показатели ***остаются на том же уровне***, то назначенный объем двигательного режима не соответствует критериям пороговой нагрузки студента. Такая ФН ***нагрузка***, на наш взгляд, ***несколько завышена***

Рост показателей ***лабильности и силы*** нервной системы при повторном измерении свидетельствует о ***правильном и адекватном подборе режима ФН.***

Рост показателей лабильности НС *и* ***снижение силы НС*** при повторном измерении свидетельствует о ***правильном подборе*** режима физической нагрузки. Однако ***резервные возможности организма очень низкие***. Такие лица должны быть в спец.группах.

При ***неизменённой*** или сниженной ***лабильности*** НС и ***росте*** показателя ***силы НС*** при повторном измерении свидетельствует о ***правильном*** проведении физической реабилитации и ***хороших резервных возможностях организма.***

Список использованных источников

1. Апанасенко Г.Л. Книга о здоровье / Г.Л. Апанасенко. – К. : Медкнига, 2007. – 132 с. 2. Балакірєва О.Г. Здоров'я та поведінкові орієнтації української молоді: соціологічний вимір: За результатами нац. соц. опитування підлітків та молоді 10–22 років / О.Г. Балакірєва. – Укр. ін-т досліджень; Українсько-канадський проект «Молодь за здоров'я–2». – К. : Укр. ін-т соц. досліджень, 2005. – 256 с. 3.Ильина М.Н., Ильин Е.П. Об одном из условий диагностирования силы нервной систему по возбуждению с помощью Теппинг-теста // Психофизиологические особенности спортивной деятельности – Л., 1975. – С.183-186. 4. Психология подростка. Практикум. Тесты, методики для психологов, педагогов, родителей / ред. А.А. Реана - СПб.: «Прайм-ЕВРОЗНАК», 2003.– С. 47-49. 5.Практическая психодиагностика. Методики и тесты: учебное пособие. / ред.-сост. Д.Я. Райгородский – Самара, 2001.– С. 528-530.

С. О. Лисенко, М. Г. Самошкіна

ДОСЯГНЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ СПОРТСМЕНІВ ЯК ЧИННИК ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Патріотизм як почуття несе в собі позитивний, створюючий потенціал. Громадянин – патріот направляє свої зусилля та енергію на розвиток своєї країни, йому притаманні любов до Батьківщини, відповідальність за її долю, політична культура, мораль, повага до історичної спадщини українського народу.

Важливу роль у формуванні патріотизму відіграють заклади освіти. Саме освіта є важливим фактором формування громадянина України.

Перехід освіти на засади Болонського процесу веде до подолання його дегу-

манізації, штучного поділу освіти та виховання, нечіткості виховного значення знань, адміністрування, одноманітності, консерватизму, заорганізованості, знеособлення виховного впливу, орієнтації на посередні здібності. Гуманізація веде до висування студента у центр навчально-виховного процесу, демократизації системи освіти. Демократизація управління, розвиток самостійності вищих навчальних закладів у виборі форм і методів виховання, навчальних планів і програм надають педагогічним колективам великі можливості творчого підходу до організації патріотичного виховання майбутніх фахівців в системі фізичної культури і спорту.

Одним із основних завдань вищого навчального закладу є «формування особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності [1, с. 20].

Розбудова суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави в значній мірі залежить від патріотичного відношення всього українського народу, у тому числі, студентської молоді до процесів, що відбуваються в Україні. Студентська молодь в силу свого положення в суспільстві та об'єктивних тенденцій розвитку заінтересована у глибокому оновленні всіх сторін життя країни. Важливо, щоб випускник вищого навчального закладу став носієм як професійних якостей і навичок, так і патріотичної свідомості. Цьому в значній мірі сприяє фахова підготовка і патріотичне виховання, яке є одним із важливих завдань політичної соціалізації молоді.

Посилення уваги до питань виховання патріотизму пов'язане з глибиною і свого роду універсальністю впливу патріотичних почуттів і переконань на підвищення громадської активності студентської молоді, формування їх морально-політичної, громадянсько-зрілої позиції, розкриття їх творчої індивідуальності, зростання ефективності праці.

Патріотичне виховання майбутніх фахівців у галузі фізичної культури і спорту в інституті є складовою патріотичного виховання українського народу і направлене на формування патріотичних почуттів, переконань і дій. Діалектика загального і особливого у вихованні патріотизму студентської молоді обумовлена об'єктивними потребами розбудови України і специфікою вищої освіти.

До обов'язків науково-педагогічних працівників входить прищеплювати студентам «любов до України, виховувати їх у дусі українського патріотизму і поваги до Конституції України та державних символів України» [1, с. 44].

Переміни у соціально-економічній, політичній, культурній сферах життя країни ведуть до ускладнення завдань патріотичного виховання, змін, оновлення і удосконалення його форм і методів, що спонукає до необхідності виявляти найбільш ефективні з них, оптимально їх поєднувати.

Здійснюючи патріотичне виховання, слід виходити з того, що зростання патріотичної свідомості та соціально-політичної активності студентів діалектично взаємопов'язані та взаємообумовлені; патріотичні переконання впливають на інтенсивність і динамізм пізнавальної діяльності молоді. Громадянин – патріот прагне отримати професійні знання і навички, засвоїти інноваційні методи та засоби у галузі фізичної культури і спорту, щоб у своїй подальшій трудовій діяльності приносити користь державі, зберігати і примножувати моральні, культурні, наукові цінності та досягнення суспільства. Критерієм патріотичних переконань є діяльність по виконанню свого патріотичного обов'язку.

Патріотичне виховання студентів – це цілеспрямована система впливу на свідомість і почуття молоді з метою переростання почуття патріотизму у переконання і моральні норми поведінки, які визначають діяльність особи.

Виділяються два основних взаємопов'язаних шляхи формування патріотизму у майбутніх фахівців: освітня підготовка, яка направлена на розвиток патріотичної свідомості, визначення патріотичних понять та їх усвідомлення через вербальні

методи впливу і активізацію мислення; залучення студентів до громадсько-політичної діяльності, раціональна організація вільного часу, що допомагає закріпити та реалізувати патріотичні почуття і знання.

Практика показує, що кращих результатів удається досягти тоді, коли формування патріотизму у студентів у ході навчально-виховної роботи, здійснюється комплексно, з врахуванням об'єктивних і суб'єктивних факторів, їх взаємозв'язку і взаємозалежності.

Найбільш повно процес виховання реалізує свої можливості в ході навчального процесу, коли опановується соціальний досвід у вигляді наукових знань, які закладені у кожній навчальній дисципліні навчального плану. Крім цього навчальний процес містить у собі виховний потенціал, який направлений на формування наукового світогляду, у тому числі патріотичної свідомості. При цьому свідомість повинна домінувати над почуттями, але не вилучати їх, тому що інакше ідеї не стануть переконаннями, тобто залишаться не життєспроможними.

Звертання до творчого потенціалу особистості, її волевиявлення, розвиток її здібностей і нахилів сприяє гармонічному розвитку майбутніх фахівців, формуванню індивідуальності, вихованню патріотизму. До ефективних засобів реалізації мети патріотичного виховання у навчальний час правомірно віднести активні форми занять, завдання з елементами творчого, наукового пошуку, міжпредметні зв'язки світоглядного характеру, особисту відповідальність кожного науково-педагогічного працівника за оволодіння студентами професією, формування у них патріотичної свідомості.

В процесі виховання здійснюється послідовність, взаємозв'язок і взаємозалежність форм і методів у навчальний та позанавчальний час. При цьому, в ході навчального процесу переважно використовуються форми і методи, які направлені, в першу чергу, на формування раціональної сторони патріотизму, а в позанавчальний – емоційні та емоційно-раціональні, що у взаємозв'язку дозволяє досягати ефективності виховного впливу.

Виховання із одностороннього інформаційного процесу, коли активну роль джерела інформації виконує суб'єкт виховання, перетворюється в безперервний двосторонній активний процес, де об'єкт виховання все більше стає носієм діяльності, що дозволяє йому отримати теоретичну або практичну інформацію, якої бракує.

Так, вивчаючи дисципліну «Історія і культура України», студенти здобувають теоретичні знання, у них формується науковий світогляд. Відвідування музеїв, зустрічі з учасниками подій минулого або сучасності сприяють зміцненню зв'язку навчання з життям, поглибленню знань, збагаченню сутності патріотизму, розвитку індивідуальних здібностей особистості.

Позанавчальний час відкриває перед студентами можливість вибору діяльності за інтересами, дозволяє бути не лише пасивним споживачем, а й практично діючою особою, яка приймає участь у прогресивних змінах, проявляє ініціативу. Здійснення прав молоді на широку участь в державних і громадських справах, яке реалізується у самоврядуванні у різних його формах, підвищує суспільно-політичну активність, заінтересованість у радикальних змінах, що являється проявом патріотичної свідомості.

Досить вагомим засобом виховання взагалі, і патріотичного зокрема, є спорт і фізична культура, які здавна органічно включені до загальної цілісної соціально-педагогічної системи виховання. Державна політика у сфері фізичної культури і спорту ґрунтується на засадах «визнання спорту як важливого чинника досягнення фізичної, духовної досконалості людини, формування патріотичних почуттів у громадян» [2, с. 6]. Заняття фізичною культурою і спортом створюють можливості для виховання волі, чесності, мужності, доброти, порядності, працелюбства та інших позитивних якостей.

Для студентської молоді, яка займається фізичною культурою і спортом харак-

терні патріотизм, національна гордість. Ті, кому притаманні такі якості, намагаються прославити свою країну на міжнародній арені, зберігають вірність клубам України, часто зазнаючи матеріальних збитків, але при цьому проявляючи на ділі свої патріотичні переконання та почуття. Саме такі спортсмени стають кумирами, зразками для наслідування у сфері фізичної культури і спорту, чи у будь-якій іншій сфері діяльності на користь суспільства і держави, ними гордяться. За результатами соціологічного дослідження, проведеного колективом кафедри соціально-гуманітарних наук Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту, почуття патріотизму переживають у зв'язку з перемогами українських спортсменів на Олімпійських іграх, Чемпіонатах світу, Європи та міжнародних турнірах 79,8 % респондентів, не завжди переживають 15,8 %, не переживають – 4,4 %. У порівнянні з даними соціологічного дослідження 2007 року зросло число студентів, які переживають почуття патріотизму на 9,5 % і зменшилось на 9,8 % число тих, хто не переживав почуття патріотизму у зв'язку з перемогами українських спортсменів на міжнародних змаганнях різного рівня [3, с. 19]. Це веде до усвідомлення себе українцем, причетним до всього українського. На наш погляд, це, з одного боку, обумовлено подіями, які відбуваються в країні, а з іншого – патріотичним вихованням. В таких умовах важливо продовжувати виховну роботу зі студентською молоддю, направлену на формування національної гордості та патріотизму.

Таким чином, в умовах сучасного розвитку знань і технологій у сфері фізичної культури і спорту науково-педагогічні працівники інституту творчо використовують кращі досягнення українських спортсменів минулого та сучасності з метою формування почуття патріотизму і національної гордості у студентів. Освіта набуває все глибшого національно-патріотичного змісту і характеру.

Список використаних джерел

1.Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс] Режим доступу http://www.rectors.odessa.ua/ua/uploads/mon/proekt-zanona-2-chitannja.pdf. 2. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс] Режим доступу http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1724-17/page/. 3. Формування гуманістичного світогляду молоді у сфері фізичної культури і спорту: Науково-методичний посібник /За ред. Л.П. Корогод. – Дніпропетровськ: ДДІФКіС, 2012. – 110 с.

В. В. Пічурін

ПСИХОЛОГІЧНА І ПСИХОФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА ЯК НАПРЯМОК ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОГО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ

Фізичне виховання і масовий спорт обґрунтовано розглядаються як важлива складова процесу повноцінного розвитку студентської молоді та її виховання, дієвим засобом профілактики захворювань, підготовки до високопродуктивної праці, захисту Батьківщини, забезпечення творчого довголіття, організації змістовного дозвілля, запобігання антигромадським проявам. В цьому контексті незрозумілими виглядають відомі «рекомендації» вузам щодо викладання фізичного виховання як навчальної дисципліни (вибірковість вивчення, відсутність заліку). Вони, по суті, виводять фізичне виховання за межі навчального процесу. Прихильники таких «інновацій» зазвичай аргументують свої пропозиції тим, що в країнах Заходу фізичне виховання не включене до навчальних планів вузів, студенти там самостійно дбають і про власне здоров'я, і про належний рівень своєї працездатності. При цьому не бажають враховувати такі чинники як традиції організації фізичного виховання у нашій країні, специфічну ментальність наших людей з властивим для неї недбалим ставленням до власного здоров'я, низький рівень матеріального забезпечення більшості населення, необхідність використання фізичного виховання для підготовки до професійної діяльності. Останній аспект, на нашу думку, є най-

більш важливим і повинен чітко усвідомлюватись при прийнятті рішень щодо реалізації фізичного виховання у вищих навчальних закладах.

Фахівцями запропоновано ряд напрямків щодо використання фізичного виховання для підготовки до професійної діяльності. Одні з них (наприклад, професійно прикладна фізична підготовка) суттєво розроблені. В межах цього напрямку проведено велику кількість досліджень. Інші напрямки (наприклад, психофізична підготовка) розроблені у набагато меншій мірі.

Мета дослідження – визначити сферу психологічної і психофізичної підготовки як складової професійно-орієнтованого фізичного виховання.

Автор запропонував підхід за якого фізичне виховання використовується для психологічної і психофізичної підготовки фахівців [2]. Остання розглядається як частина (сторона) фізичного виховання студентів спеціалізована (спрямована) стосовно психологічних і психофізичних особливостей їх майбутньої професійної діяльності. Результатом такої підготовки є психологічна і психофізична підготовленість. Психологічна і психофізична підготовка доповнює загальну і спеціальну фізичну підготовку та професійно-прикладну фізичну підготовку у фізичному вихованні студентів. Результатом такої підготовки є психологічна і психофізична підготовленість.

Постає питання про те, чим же відрізняються згадані вище поняття «професійно-прикладна фізична підготовка» і «психофізична підготовка» від запропонованого нами поняття «психологічна і психофізична підготовка». В першому випадку, акцент зроблено переважно на прикладній (відносно професії) спрямованості насамперед фізичної підготовки фахівця. В другому – завдання ставиться інакше, і полягає в формуванні професійно-значущих психологічних і психофізичних складових.

Вихідним положенням нашого дослідження психологічної і психофізичної готовності студента до професійної діяльності був її розгляд як певної підструктури особистості людини. У зв'язку з цим, для побудови моделі психологічної і психофізичної готовності особистості, необхідно було орієнтуватись на ту чи іншу модель особистості. На нашу думку, найбільш відповідною є екстенсивно-кільцева модель особистості М. С. Бургіна [1]. Грунтуючись на ній розроблено модель психологічної і психофізичної підготовленості студента. Головною особливістю моделі є її ієрархічність. Основу моделі складають професійно-значимі риси особистості, мотивація професійної діяльності та емоційна стійкість особистості. Ці компоненти в найбільшій мірі визначають, насамперед, психологічну готовність до праці. Над ними знаходиться система знань стосовно структури психіки людини, можливостей регулювання власних емоцій і взаємовідносин з оточуючими. Вона також дуже важлива для психологічної готовності до праці. Наступний рівень складають особливості окремих психічних процесів (увага, відчуття, сприйняття, пам'ять, мислення, уява). Ці складові характеризують головним чином психофізичну сторону готовності до праці. Наступний рівень психофізичної готовності складає психомоторика людини. Структуризація психологічної і психофізичної готовності особистості сприяє розробці ефективних методів її формування, дає можливість більш цілеспрямовано здійснювати педагогічний вплив.

Виходячи із запропонованої моделі психологічної і психофізичної готовності фахівця, психологічну і психофізичну підготовку студентів в процесі фізичного виховання можна умовно розділити на дві складові. Перша – це психологічна підготовка. До неї слід віднести формування професійно-значимих рис особистості і емоційної стійкості, формування професійно-значимої мотивації щодо професійної діяльності, роботу з оволодіння студентами системою професійно-значущих психологічних знань. Друга складова – це психофізична підготовка. Вона включає роботу з розвитку у майбутнього фахівця (в професійно-значущому напрямку) психічних процесів і психомоторики.

Висновки. 1.Психологічна і психофізична підготовка студентів до професійної діяльності може здійснюватись в процесі фізичного виховання. Її доцільно ро-

зглядати як частину фізичного виховання студентів спеціалізовану стосовно психологічних і психофізичних особливостей майбутньої професійної діяльності. 2.Психологічна і психофізична підготовка доповнює загальну і спеціальну фізичну підготовку та професійно-прикладну фізичну підготовку у фізичному вихованні студентів. 3.Результатом психологічної і психофізичної підготовки має бути психологічна і психофізична готовність студента до професійної діяльності.

Список використаних джерел

1.Бургин М. С. Личность школьника и его жизненная позиция как цель учебно-воспитательного процесса / М. С. Бургин, В. В. Пичурин // Научные достижения и передовой опыт в области педагогики и народного образования. Информ. сб. НИИТиИП АПН СССР, 1991, 3(15). – С. 1–22.
2.Пічурін В. В. Психологічна і психофізична підготовка як складова фізичного виховання студентів вищих навчальних закладів / В. В. Пічурін // Педагогіка, психологія та мед.-біол. проблеми фіз. виховання і спорту. – 2014. – № 11. – С. 44–48.

О. О. Надтока

ВИКОНАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ, СПРЯМОВАНОЇ НА ОЦІНЮВАННЯ ОРГАНІЗОВАНОСТІ ВИХОВНОЇ СИСТЕМИ, ЯК ПЕДАГОГІЧНА УМОВА ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ТРЕНЕРІВ-ВИКЛАДАЧІВ ГОТОВНОСТІ ДО ВИХОВНОЇ РОБОТИ В ДЮСШ

Огляд наукових праць, безспосередньо присвячених різним аспектам формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи (Г. Бабушкін, Ю. Іоакиміді, В. Пономарьов, М. Прохорова, О. Хуртенко, О. Федик та ін.), дає змогу дійти висновку, що на сьогодні не розроблено відповідної цілісної методичної системи.

Виходячи зі сказаного, метою окремого дослідження стало наукове обґрунтування педагогічних умов формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи - необхідних обставин, які уможливлюють формування цільової професійної якості або сприяють такому формуванню [0, с. 1295].

Вважаємо, що однією з умов підготовки майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи доцільно визначити виконання ними науково-дослідної роботи, спрямованої на оцінювання організованості виховної системи в ДЮСШ.

За нашим задумом, створення цієї умови пов’язуватиметься із засвоєнням студентами змісту модулю «Діагностика ефективності виховної роботи у ДЮСШ» (дисципліна «Професійна майстерність тренера», 8-й сем.).

Вважаємо, що практичні заняття цього модулю доцільно спрямувати на навчання майбутніх тренерів засобам оцінювання вихованості юних спортсменів.

Першим напрямком знайомства майбутніх тренерів-викладачів із засобами діагностики ефективності виховної роботи в ДЮСШ виступатиме навчання їх використанню опитувальника В. Мазіна «Олімпійська культура особистості» [0].

Другим напрямком - виступає знайомство студентів із системою визначення упорядкованості виховної системи ДЮСШ, яка інтегрує:

– методику «Ціннісно-орієнтаційна єдність групи» (ЦОЄ) [0], що дозволяє встановити, наскільки збігаються цінності, устремління, уявлення про шляхи досягнення спільної мети і завдань у спортсменів однієї групи;

– методику визначення індексу групової згуртованості Сішора (ІГЗ), адаптовану для застосування у спортивних командах з метою визначення згуртованості спортивного колективу ДЮСШ [0, 0];

– шкалу «Тренер – спортсмен» Ю. Ханіна і А. Стамбулова для оцінювання взаємин між тренером і спортсменами (спортивним колективом) [0, с. 155].

Інтегруючою ланкою процесу формування готовності майбутніх тренерів-

викладачів до виховної роботи в ДЮСШ у нашому дослідженні виступає п'ятитижнева виробнича практика (8-й семестр), спрямована на реалізацію набутих під час навчання знань і вмінь в умовах реальної професійної діяльності.

Вважаємо, що окрім проведення суто тренувальних занять, дієвим засобом формування у майбутніх тренерів-викладачів готовності до виховної роботи є проведення студентами на цій практиці дослідження з оцінювання ефективності виховного процесу в ДЮСШ.

Завдання студента-практиканта у рамках цієї роботи буде полягати в організованому розповсюдженні стимульного матеріалу визначених методик, а також контролі за роботою респондентів (вихованців ДЮСШ) із цим матеріалом. При цьому, обов'язковим є упорядкування студентом-практикантом матеріалів у відповідності до навчально-тренувальних груп ДЮСШ. Обов'язковим є також і аналіз ними отриманих результатів.

Матеріали НДРС представлятимуться керівнику практики на звітній конференції. При цьому, результати виконання НДРС впливатимуть на загальну оцінку на диференційному заліку з виробничої практики.

Очікуємо, що виконання науково-дослідної роботи, спрямованої на оцінювання організованості виховної системи ДЮСШ, а також рівня розвитку олімпійської культури вихованців сприятиме подоланню суперечності між абстрактним характером теоретичних знань студентів про цільові орієнтири і методи виховної роботи та конкретними результатами цієї роботи в ДЮСШ.

Перспективи подальших досліджень полягають в обґрунтуванні інших педагогічних умов формування у майбутніх тренерів-викладачів готовності до виховної роботи в ДЮСШ.

Список використаних джерел

1.Блудов Ю. М. Методики психодиагностики в спорте / В. Л. Марищук, Ю. М. Блудов, В. А. Плахтенко, Л. К. Серова. – М., 1990. – 168 с. 2.Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : Перун, 2003. – 1440 с. 3.Волков И. П. Практикум по спортивной психологи / И. П. Волков. – М. : ФиС, 2002. – 288 с. 4.Кондратьев М. Ю. Подросток в замкнутом круге общения / Кондратьев М.Ю. – М. – Воронеж: НПО «МОДЭК», 1997. – 335 с. 5.Мазин В.Н. Воспитательная работа тренера-преподавателя как средство формирования у воспитанника ментальных образов и схем [Электронный ресурс] / В.Н. Мазин // Вестник МГОУ. Серия «Педагогика». – 2015. – № 1. – С. 132–139. – Режим доступа: http://vestnik-mgou.ru/Issue/IssueFile/323.

М. Г. Самошкина, С. А. Лысенко

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ В ВУЗАХ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И СПОРТА

Физическая культура и спорт в современном мире столкнулись с целым рядом внешних вызовов обусловленных процессов глобализации; стали неотъемлемой составляющей жизнедеятельности общества, важным способом создания и проявления национальной идентичности и борьбы между сообществами. Спорт как важный социальный феномен сегодня охватывает все уровни современного социума, влияя на основные сферы жизнедеятельности общества: национальные отношения, деловую жизнь, социальное положение, моду, этнические ценности; формирует соответствующий способ в жизни людей. Сегодня мы наблюдаем процесс развития разветвленной индустрии спорта, связанной с глобализацией спортивной деятельности, созданием международных спортивных организаций (ассоциаций, федераций, союзов и т.д.) и формирования нормативно-правовой основы их деятельности. Все это обусловливает интерес представителей всех социально-гуманитарных наук, чиновников государственных структур, профессионалов сферы средств массовой информации, представителей различных групп гражданского

общества, а также специалистов в области физической культуры и спорта [3, с. 130-131, 142]. Интерес последних обусловлен следующим:

- историко-социологический анализ процессов становления физической культуры и спорта дает возможность на основании изучения различных исторических этапов становления этого явления понять его природу, внутреннюю логику развития, определить тенденции его дальнейшей эволюции;
- необходимостью всесторонне изучить и раскрыть роль и место физической культуры и спорта в обществе; в процессе формирования гармонично развитой личности; постичь их гуманистический потенциал;
- возможностью оценить и использовать имеющийся исторический опыт в области развития физической культуры и спорта;
- потребностью в разработке адекватной политики нашего государства в области развития физической культуры и спорта;
- возможностью использовать спорт как инструмент для транслирования и распространения идей мира, взаимопонимания и необходимости мирного сосуществования;
- развитием разветвленной индустрии спорта, связанной с глобализацией спортивной деятельности;
- созданием международных спортивных организаций (ассоциаций, федераций, союзов и т.д.) и формирования нормативно-правовой основы их деятельности [1, с. 46].

В условиях трансформационной экономики приоритетными для физкультурно-спортивного движения являются развитие и использование новейших знаний экономической, управленческой и организационной науки, что позволяет поэтапно осуществлять переход в практике решения физкультурно-спортивных проблем на механизмы менеджмента и маркетинга, на современные социальные технологии и на балансовые методы экономических расчетов.

В сфере физической культуры и спорта в современной Украине сегодня имеются сильные организационно-управленческие и финансово-экономические позиции:

- реальная собственность (спортивные сооружения: стадионы, дворцы спорта, бассейны, спортивные залы и т.д.). В натуральном и стоимостном выражении это огромное хозяйство, оцениваемое более чем в 2,5 млрд. долл:
- закрепленный законодательством и многолетней деловой практикой нормативно-правовой статус, естественно, нуждающийся в корректировке в соответствии с требованиями нашего времени;
- уже сложившаяся территориально-ведомственная разветвленная организационная структура, владеющая, может быть, и недостаточно эффективной, но вполне реальной технологией физкультурно-спортивной деятельности;
- обособленный финансово-экономический механизм (планирование, формирование и распределение финансовых средств);
- наличие учебных заведений по подготовке компетентных кадров (училища, колледжи, вузы);
- система подготовки спортивного резерва (спортивные школы, центры олимпийской подготовки, училища олимпийского резерва);

Все отмеченное можно считать базой устойчивости сферы физической культуры и спорта [2, с. 60].

Оптимизация физкультурно-спортивной работы на верхнем уровне управления касается таких организационно-экономических сегментов, как:

- управление собственностью (инвентаризация физкультурно-спортивного имущества, оценка технического состояния, оценка эффективности использования, арендные отношения, прозрачность принятия решений и др.);
- нормативная экономика (нормы отчислений, дотации, льготы, взносы, эффективность бизнеса и др.);

- бюджетная политика в сфере физической культуры и спорта (баланс доходов и расходов, финансовый менеджмент, стратегия финансового развития, эксплуатационные расходы в физкультурно-спортивной системе, бизнес-политика);

- новые технологии управления (качество информационной системы и ее ресурсы, «человеческий фактор», приемы реагирования на изменение условий, «переговорный процесс», учет рисков, балансовые расчеты эффектов и ущербов и др.);.

- инновационная ориентация сферы физической культуры и спорта – направленность на поддержку учебно-тренировочных процессов, программ инновационного развития в образовании, на обновление методов физкультурно-спортивной работы [2, с. 61].

Экономическая подготовка в вузу физкультурно-спортивного профиля имеет комплексный характер, который обеспечивается стойкими межпредметными связями таких наук, как «Основы экономической теории», «Основы права», «Интеллектуальная собственность», «Политико-правовые основы физической культуры и спорта», «Экономика спорта». Рассматривая нашу проблему, особо стоит остановиться на дисциплине «Экономика спорта».

Экономика физической культуры и спорта – это область знаний, которая изучает экономические отношения в данной отрасли, разрабатывает механизмы для эффективного управления, производства спортивных товаров, услуг, мероприятий, продукции mas-media.

В ходе коренных социально-экономических преобразований экономика физической культуры и спорта приобретает качественно новое развитие, которое требует глубоких экономических знаний и осмысления современных реалий в условиях глобализационных процессов.

Поэтому целью экономической подготовки в вузе физкультурно-спортивного профиля является формирование у студентов научно-методической базы, необходимой для овладения основами экономических знаний в сфере физической культуры и спорта, социального управления физкультурно-спортивными организациями в условиях рыночных отношений, совершенствование хозяйственного механизма деятельности физкультурных и спортивных организаций, принятие экономически обоснованных управленческих решений, наиболее рациональное использование всех ресурсов отрасли – финансовых, материальных, экономических и трудовых, - овладение студентами знаниями и умениями системного анализа современных экономических отношений в отрасли «Физическая культура и спорт» с учетом взаимосвязи макро- и микроэкономики.

Практика показывает, что только обоснованные управленческие решения позволяют успешно достигать общих и конкретных целей, которые ставят перед собой физкультурные и спортивные организации по развитию массовой физкультурно-оздоровительной работы и спорта высших достижений. Нередко достижение таких целей оказывается нереальным вследствие экономических просчётов или нерационального, неумелого использования имеющихся средств.

Для достижения цели предусматривается решение следующих основных задач: 1) сформировать современные знания и навыки применения основ экономической теории в практической хозяйственной деятельности руководителя сферы физической культуры и спорта; 2) ознакомить студентов с основными аспектами управления в сфере физической культуры и спорта; 3) ознакомить студентов с основами предпринимательства и бизнеса в спорте; 4) сформировать комплексное представление о физической культуре и спорте как об отрасли народного хозяйства, производящей многообразные социально-культурные услуги; умение эффективно применять механизмы рыночной экономики в практике деятельности различных физкультурно-спортивных организаций.

В результате изучения дисциплины «Экономика спорта» у студентов формируются компетенции, которые предполагают знание:

- места и роли дисциплины «Экономика спорта» в системе подготовки специалистов сферы физической культуры и спорта, возможности применения полученных знаний в сфере современной спортивной индустрии;

- экономической составляющей физической культуры и спорта на оздоровление населения как одного из важнейших факторов, определеющих рост производительности труда в национальном хозяйстве;

- сути предпринимательской деятельности в сфере физической культуры и спорта, ее организационно-правовые формы и особенности реализации;

- основного содержания бизнес-плана, его структуру, характеристику составляющих и пути его реализации в спортивной индустрии;

- основных характеристик рыночных отношений и системы социальных гарантий в сфере физической культуры и спорта;

- сути и характерных черт предпринимательской деятельности спортивных менеджеров, экономические функции менеджмента, функции финансового менеджера спортивных организаций.

Эти знания позволяют сформировать следующие практические умения:

- правильно определить место и роль дисциплины «Экономика спорта» в системе подготовки специалистов сферы физической культуры и спорта, раскрывать взаимосвязь данной области знания с другими науками; определять возможности применения полученных знаний в сфере современной спортивной индустрии;

- определять основные показатели хозяйственной деятельности субъектов физической культуры и спорта;

- осуществлять предпринимательскую деятельность в сфере физической культуры и спорта; правильно моделировать ее организационно-правовые формы и особенности реализации;

- составлять бизнес-план для отдельного субъета хозяйствования и реализовывать его в сфере физической культуры и спорта;

- определять характерные черты рынка физкультурно-спортивных услуг, анализировать факторы, которые влияють на уровень предложения и спроса на физкультурно-спортивные услуги, охарактеризовать структуру рынка физкультурно-спортивных услуг;

- пользоваться установленными государством формами социальной защиты в сфере физической культуры и спорта;

- оптимизировать управленческую деятельность в сфере физической культуры и спорта; максимально реализовывать функции финансового менеджера в спортивных организациях;

- ориентироваться в особенностях налогообложения в сфере физической культуры и спорта; регулировать отношения со спонсорами и меценатами [5, с. 9-10].

Очень важный момент в процессе подготовки специалистов в сфере физической культуры и спорта новой формации – учет динамики изменения качества профессионального становления, профессиональной компетенции и профессионального инновационного мышления в предметной области; готовность к непрерывному образованию, стремление быть конкурентоспособными в своей профессиональной деятельности. «Современное экономическое образование, как общее, так и профессиональное, - отмечает Олексенко Р., - является необходимым условием формирования личных и профессиональных компетенций человека, необходимых для всесторонней самореализации в условиях глобализационных информационно-инновационных тенденций. При этом такое образование должно носить не только узкоспециализированный, но и общемировоззренческий, личностноформирующий характер» [4, с. 81].

Решение этих задач очень тесно взаимосвязано с усилением гуманитарной составляющей высшего образования физкультурно-спортивного профиля, в том числе с овладением современными экономическими знаниями в условиях глобализацион-

ных процессов и коммерциализации физкультурно-спортивной деятельности.

Список использованных источников

1.Корогод Л.П. Спорт в умовах глобалізації: головні напрями соціально-гуманітарних досліджень /Л. Корогод// Людина і світова глобалізація: перспективи на межі розвитку: тези Міжнародної наукової конференції/ Дніпропетровськ: ДНУЗТ ім. акад. В. Лазаряна, 2012. – с. 46-47. 2.Леонов Я.В. Внутренний ресурс развития сферы физической культуры и спорта в новой экономике Украины /Я.В. Леонов, И.И. Приходько, Г.Н. Путятина// Теория и практика физической культуры. – 2013. – с. 59-65. 3.Лукащук В. Трансформація спорту: від забави до індустрії /В. Лукащук, Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2009. - № 2. – с. 130-143. 4.Олексенко Р. Економічна освіта і виховання як засоби розвитку світоглядних засад сучасного підприємництва /Р. Олексенко// Вища освіта України. – 2013. - № 4. – с. 79-85. 5.Самошкина М.Г. Экономика спорта /М.Г. Самошкина. – Днепропетровск: ДГИФКиС, 2015. – 102 с.

К. В. Царенко

ПРОБЛЕМАТИКА РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТРЕНЕРІВ-ВИКЛАДАЧІВ ДЮСШ У НАУКОВИХ І МЕТОДИЧНИХ ПУБЛІКАЦІЯХ

Аналіз наукових джерел, а також наш власний досвід, вказують на те, що курси підвищення кваліфікації тренерів-викладачів мають величезний потенціал задля розвитку їх професійно-педагогічних якостей, адже курсова підготовка дозволяє вирішити і труднощі, пов’язані з віковими особливостями контингенту тренерів-викладачів ДЮСШ, і труднощі, пов’язані із різною спортивною кваліфікацією. При цьому (що найбільш важливо) така підготовка дозволяє створити умови, при яких тренери-викладачі отримають відповіді на питання, що їх по справжньому цікавлять.

Сказане вище детермінує необхідність упорядкування, вдосконалення та оновлення змісту курсів підвищення кваліфікації тренерів-викладачів ДЮСШ в професійно-педагогічному аспекті, що, як ми очікуємо, сприятиме підвищенню якості роботи цих курсів не тільки в інститутах фізичного виховання та спорту, але й на профільних факультетах нашої країни.

Аналітичний огляд висвітленого у наукових публікаціях (М. Дутчак, О. Завальнюк, Д. Ісамуллаєва, Я. Леонов, В. Мазін, І. Медведєва, О. Нагорняк, О. Петрова) досвіду, а також узагальнення інформації, представленої на веб-порталах [1;2;3.] дозволив систематизувати актуальні напрацювання у контексті розвитку професійно-педагогічної компетентності тренерів-викладачів, визначивши спільні тенденції у формах і засобах організації навчального процесу та змісті освіти.

Перш за все, установлено, що курси підвищення кваліфікації тренерів-викладачів України організуються у денній (із відривом від місця роботи) та денно-дистанційній формах. При цьому, денна форма навчання з відривом від місця роботи є основною формою підвищення кваліфікації.

Перспективним напрямком удосконалення курсової підготовки тренерів-викладачів в аспекті розвитку професійно-педагогічної компетентності тренерів-викладачів виступає впровадження денно-дистанційної форми навчання**,** яка, не зважаючи на позитивні результати експерименту О. Петрової [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**], не здобула ще належного розповсюдження. Її характерними ознаками є те, що вона має модульну структуру, поєднує навчання на очному і дистанційному етапах, і загалом, дозволяє збільшити обсяг навчального матеріалу, засвоєного слухачами курсів.

По-друге, можна констатувати, що розвиток будь якої компетенції тренерів-викладачів на курсах підвищення кваліфікації, як правило, підпорядкований чіткій структурно-логічній схемі, яка передбачає діагностування, за результатами якого оцінюється базовий рівень професійних компетенцій тренера-викладача; теорети-

чну і практичну частини з якими інтегрується самостійна робота тренера-викладача. Завершує курсову підготовку вихідне діагностування рівню професійних компетенцій.

По-третє, курси підвищення кваліфікації не можливі без методичного забезпечення. Найчастіше таке забезпечення обмежується виданням профільними кафедрами методичних рекомендацій та робочих програм.

Разом із тим, для педагогічної підтримки процесу підвищення кваліфікації, **перспективним напрямком називається створення навчальними закладами професійно-педагогічних середовищ**, інтегрованих з Інтернетом. При цьому, проаналізовані виші, у яких проводяться курси підвищення кваліфікації тренерів-викладачів ДЮСШ обмежуються створенням інформаційного сайту, який не передбачає систематичного оновлення інформації та доступу до навчальних об'єктів.

По-четверте, зміст курсів підвищення кваліфікації складається за кредитно-модульним принципом, що надає більші можливості в індивідуалізації змісту підготовки.

Впровадження денно-дистанційної форми навчання диктує необхідність розроблення спеціальних змістових модулів, спрямованих на розвиток професійно-педагогічної компетентності тренера-викладача ДЮСШ. При цьому, модулі інтегрують різноманітні інтерактивні форми педагогічної взаємодії: семінари, тренінги, конференції та ін.

По-п'яте, як засвідчив аналіз актуального досвіду, на сьогодні основними формами реалізації змісту навчання на курсах підвищення кваліфікації є: лекції, семінари, практичні та індивідуальні заняття, конференції з обміну досвідом, вхідне і вихідне комплексне діагностування, консультації, самостійна робота слухачів. При цьому у процесі розвитку професійно-педагогічної компетентності перевага надається інтерактивним дидактичним формам та засобам організації навчання: семінарам, конференціям та тренінгам.

По-шосте, огляд наукових праць дає змогу дійти висновку, що іншою рисою, яка може бути виділена на основі аналізу публікацій, присвячених курсовій підготовці тренерів-викладачів ДЮСШ, виступає моніторинг якості курсової підготовки і задоволеності слухачів її результатами.

Виходячи із сказаного, перспективним напрямком виступає розробка системи діагностичних засобів професійно-педагогічної компетентності тренера-викладача.

Разом з тим, проведений нами аналіз наукових джерел засвідчив, що процес підвищення кваліфікації, у контексті розвитку професійно-педагогічної компетентності, має певні недоліки, зокрема: 1) обсяг навчального часу, відведеного на розвиток професійно-педагогічної компетентності тренерів-викладачів на курсах підвищення кваліфікації, які проводяться за денною формою, є недостатнім; 2) використання денної форми курсів підвищення кваліфікації, у силу недостатньої кількості навчального часу, не створює оптимальних умов для розвитку професійно-педагогічних компетенцій тренерів-викладачів; 3) є значні резерви в індивідуалізації траєкторій розвитку професійно-педагогічної компетентності тренера-викладача.

На основі останньої констатації, наголошуємо на необхідності створення методичної системи підвищення кваліфікації тренерів-викладачів ДЮСШ, яка б ураховувала визначені недоліки і відкривала б перспективу удосконалення розвитку професійно-педагогічної компетентності з урахуванням індивідуальних особливостей, досвіду й потреб слухачів.

На додаток відзначимо, що проведений аналіз виявив, що на сьогодні у наукових дослідженнях не приділено належної уваги порівнянню ефективності очної та очно-дистанційної форм підвищення кваліфікації у контексті розвитку професійно-педагогічної компетентності слухачів.

Список використаних джерел

1.Сторінка «Підвищення кваліфікації тренерів (тренерів-викладачів) з видів спорту» [Електроний ресурс] //Харківська державна академія фізичної культури: Офіційний сайт. – Режим доступу: http://hdafk.kharkov.ua/ua/zagalna-informatsiya/novini/447-pidv-kval. 2.Сторінка «Підвищення кваліфікації» [Електроний ресурс] // Львівський державний університет фізичної культури: Офіційний сайт. – Режим доступу: http://www.ldufk.edu.ua/index.php/pidvischennja-kvalifikaciji.html. 3.Сторінка «Центр підвищення кваліфікації та післядипломної освіти» [Електроний ресурс] // Національний університет фізичного виховання і спорту України: Офіційний сайт. – Режим доступу: http://www.uni-sport.edu.ua/struktura-universitetu/tsentri/tsentr-pkpo.html.

А.В. Шарун, И. С. Труш

ВЛИЯНИЕ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ НА КОГНИТИВНЫЕ СПОСОБНОСТИ СТУДЕНТОВ – МЕДИКОВ

Развитие цивилизации на нынешнем этапе характеризуется лавинообразным нарастанием объёма информации, необходимостью ускорять и расширять процессы информационного обмена между государствами. В условиях мировой глобализации, перед Украиной стоят еще и задачи реформирования системы высшего образования, необходимость увеличения количества изучаемых дисциплин при стабильных сроках обучения в вузах. Решение ряда серьезных проблем по профессиональной подготовке специалистов[1], в том числе, в сфере медицинских знаний, возможно только посредством использования нового, более высокого уровня развития методической науки, в основе которого лежит разработка и совершенствование целенаправленных образовательных технологий. Образование, обучение следует рассматривать как процесс формирования когнитивных схем, адекватных тем видам информации, которые необходимо научиться воспринимать и перерабатывать для соответствующего реагирования на требования окружающих.[2] Положительное воздействие на формирование данных средств обучения, а именно развитие когнитивного потенциала человека возможно посредством физической культуры. Так, согласно результатам исследований, опубликованным в журнале «Proceedings of the National Academy of Sciences», физически крепкая молодежь, охотнее настроена на получение высшего образования, как результат более высокого социоэкономического статуса, в основе чего лежит более высокий уровень когнитивных способностей.[3]

Один из рандомизированных экспериментов, на тему влияния физвоспитания на умственное развитие молодежи, провели исследователи Университета Фурмана (Гринвилль). Ученые, случайным образом разбив учащихся на две группы, одна из которых в течение учебного года по 45 минут в день занималась физическими упражнениями, по завершении этого срока сравнили результаты. Тестированием было выявлено, что учащиеся из группы, регулярно занимавшейся физическими упражнениями, показали значительно лучшие результаты по 8 из 26 критериев эффективности когнитивной деятельности в сравнении с членами контрольной группы.

В отчете по исследованиям с применением МРТ-сканирования мозга подростков, проведенным группой нейрофизиологов во главе с А.Крамером (Иллинойский университет, США) показано, что у юношей и девушек, отличающихся большей аэробной работоспособностью, лучше память и больше гиппокамп – часть лимбической системы головного мозга, которая играет ключевую роль в работе как краткосрочной, так и долгосрочной памяти. Во втором исследовании тех же авторов, опубликованном двумя годами позже (2012 год), продемонстрировано, что более спортивные дети отличаются более высоким уровнем когнитивного контроля: они способны дольше концентрироваться на тестах, а в лобных долях их мозга в процессе тестирования наблюдается большая активность. Мозг спортсме-

нов, показывающих высокие результаты, быстрее принимает и распознает информацию. В результате исследований, объектами которых стали 87 ведущих волейболистов Бразилии и 67 людей, не связанных со спортом, было обнаружено, что спортсмены способны.не только быстро усваивать информацию, а и показали более высокие результаты в заданиях, требующих быстрого переключения с одного действия на другое Кроме того, демонстрировали лучшие способности отсеивать неверную информацию, мешающую выполнению задания.[4]

В свете вышесказанного процесс систематического, научно обоснованного физического воспитания студента приобретает особое значение, в связи с возможностью влияния его на интеллектуальное развитие обучаемых в процессе усвоения систематического научного содержания.

Так студенты, обучаясь на кафедрах фундаментальных дисциплин медицинских вузов разных уровней, должны быстро и качественно усваивать большие объемы информации, параллельно осваивая на младших курсах иностранные языки – латинский и английский, без которых невозможна успешная медицинская и научная деятельность, демонстрировать высокую выживаемость полученных базисных знаний, при этом обладать умением по отбору наиболее важной и объективной информации, поступающей из вне, и, конечно, быть способным к принятию правильных решений в экстремальных условиях.

С пониманием этих сложных задач при обучении фундаментальным дисциплинам в ГЗ Днепропетровская медицинская академия и ГЗ Днепропетровское медицинское училище применяются педагогические технологии, направленные на активизацию познавательной деятельности студентов за счет использования разнообразных современных средств и методов обучения.[5] Так, в частности, в процессе преподавания медицинской микробиологии, вирусологии и иммунологии на кафедре ГУ ДМА используются такие формы обучения, с регламентированным типовой программой учебного процесса, как практические занятия, семинарские занятия, лекции, модульные контрольные занятия, а также самостоятельная работа студентов. Учитывая, что знания и умения лучше формируются в результате активной деятельности студентов на практических занятиях, мы широко практикуем решении задач, обсуждение конкретных проблемных ситуаций, проводим постановку опытов с учетом и интерпретацией их результатов. Сложные и продолжительные по времени исследования демонстрируются в качестве видеороликов, постановка диагноза инфекционного заболевания выбор методов диагностики периодически практикуется нами в виде деловой игры, а обсуждение проблемных и перспективных вопросов, например, таких как особенности специфической профилактики и лечения инфекционных заболеваний могут проводятся нами в виде мозговых штурмов и др.

Для результативного применения упомянутых когнитивных педагогических технологий необходимым является соответствующая организация учебного процесса физического воспитания, причем, чем ранее и систематичнее будет проходить процесс физ. воспитания, тем более позитивных результатов можно ожидать.

В учебном заведении ОКЗ «ДМУ», готовящем специалистов по специальностям: сестринское дело, акушерское и лечебное дело, занятия физической культурой проводятся регулярно, согласно типовым учебным программам, в виде регламентированной формы обучения – практическое занятие, самостоятельная работа студентов. Практические занятия проводятся, в объеме 4 - 8 академических часов, как легкоатлетические занятия, игровые занятия - волейбол, баскетбол. Самостоятельная работа студентов проходит в тренажерном зале, комплексы упражнений по силовому тренингу разрабатываются преподавателем индивидуально для каждого учащегося. На базе медицинского училища работают спортивные секции по гиревому спорту, волейболу, баскетболу, для физически более крепких и активных студентов. Существует специальная группа, для студентов, имеющих отклонения

по состоянию здоровья, со своими комплексами упражнений согласно заболеваниям. То есть все студенты, даже, имеющие определенные заболевания, вовлечены в процесс физического воспитания, системного улучшения физических навыков. Весь тренировочный процесс строится с учетом физиологии человека с разминочной, основной и заминочной частями занятия, и, обязательной пульсометрией в начале и в конце занятия. Стоит отметить прослеживающуюся тенденцию: хорошо успевающие студенты относятся с большим интересом к занятиям физ. культурой и посещают дополнительно секции, занимаются в тренажерном зале.

Следует сказать, что анализ зависимости успешности студентов на теоретических кафедрах от характера обязательной и объемов дополнительной физической нагрузки, ими выполняемой, нами не проводился. Однако, по нашему мнению, такой материал, а так же мониторинг физического кондиции студентов в динамике обучения, были бы целесообразными для разработки подходов к возможным методам более интенсивного воздействия на когнитивные возможности молодежи посредством физического воспитания.

Список использованных источников

1. Звіт та Резолюція про проведення науково-практичної конференції з міжнародною участю «Новітні технології в педіатричній науці, практиці та освіті», присвяченої пам'яті академіка АМН України Б.Я. Резника // Дитячий лікар. - 2010. - №2 (4). - С. 16-17., 88. 2.Бершадский М.Е. Когнитивные смыслы образования / Педагогические технологии. - № 5, 2005, с.13 – 17. 3.Physical activity and obesity mediate the association between childhood motor function and adolescents' academic achievement/ Physical Activity Research Group //»Proceedings of the National Academy of Sciences».- 2013.-110(5),P. 1917-1922. 4.Alves H. Perceptual-cognitive expertise in elite volleyball players./ Front. Psychol// Alves H, Voss MW, Kramer AF [et al.].- (2013). 4:36. doi: 10.3389/fpsyg.2013.00036. 5.Бершадский М.Е. Возможные направления интеграции образовательных и информационно-коммуникационных технологий / Педагогические технологии. - № 1, 2006, с.29 – 50.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

Августюк Марія Миколаївна, аспірант кафедри психології та педагогіки Національного університету «Острозька академія», м. Острог.

Аврахова Лаура Вікторівна, к.філос.н., доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Дніпропетровського гуманітарного університету.

Азарова Юлія Олегівна, к.філос.н., доцент кафедри теоретичної і практичної філософії Харьковського національного університету ім. В. Н. Каразина.

Айтов Спартак Шалвович, к.іст.н., доцент кафедри філософії і соціології Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В.Лазаряна.

Алексєєв Сергій Васильович, к.іст.н., доц., доцент кафедри філософії та соціально-політичних наук Донбаської державної машинобудівної академії.

Алишанов Фаіг Фархад огли, здобувач Київської академії водного транспорту імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного.

Алієва Ольга Георгіївна, к.філос.н., доцент кафедри філософії, соціально-політичних і правових наук Донбаського державного педагогічного університету.

Андрієнко Александр Павлович, к.мед.н., доцент кафедри нормальної анатомії людини Національного медичного університету ім. ак. О.О. Богомольца.

Аніскевич Світлани Вікторівни, старший викладач кафедри фізичної культури, спорту та здоров'я ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет».

Антонюк Ярослав Миколайович, к.іст.н., науковий співробітник Галузевого державного архіву СБ України.

Арабаджи Віолетта Станіславівна, студентка Дніпропетровського університету ім. Альфреда Нобеля.

Афоніна Євгенія Вікторівна, провідний спеціаліст відділу освіти Слов'янської райдержадміністрації.

Бабічук Ірина Віталіївна, здобувач Інститут фізики НАН України.

Бакурідзе-Маніна Вікторія Борисівна, старший викладач кафедри фізичної реабілітації, спортивної медицини та валеології ДЗ «Дніпропетровська медична академія».

Балабай Яна Володимирівна, к.іст.н., доцент кафедри філософії та соціології Національного фармацевтичного університету.

Баракатова Неонілла Анатоліївна, к. філол. н., доц., доцент кафедри української мови Дніпропетровського національного університету ім. Олеся Гончара.

Берегова Галина Дмитрівна, д.філос.н., проф., завідувач кафедри філософії і соціально-гуманітарних дисциплін Херсонського державного аграрного університету.

Березинський Володимир Павлович, докторант кафедри політології Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара, кандидат політичних наук.

Бойко Світлана Григорівна, аспірант кафедри управління охороною суспільного здоров'я Національної академії державного управління при Президентові України.

Бойченко Марина Анатоліївна, к.пед.н., доц., докторант кафедри педагогіки Сумського державного педагогічного університету ім. А.С. Макаренка.

Бондаренко Геннадій Володимирович, здобувач, помічник народного депутата Верховної Ради України.

Борисов Роман Ігорович, магістр соціології, аспірант, старший викладач Харківського національного університету ім. В. Каразіна.

Бриль Юлія Олексіївна, аспірант Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.

Булгакова Оксана Володимирівна, молодший науковий співробітник відділу історії України другої половини XX ст. Інституту історії України НАН України.

Бутиліна Олена Вікторівна, к.соціол.н., доц., доцент кафедри соціології та психології Харківського національного університету внутрішніх справ.

Василевська Ірина Василівна, к.мед.н., доц., доцент кафедри сімейної медици-

ни ФПО КЗ «ДЦПМСД».

Вдовіна Олена Олександрівна, аспірант Харківської державної академії культури.

Висоцька Ольга Євгенівна, д-р.філос.н., доц., декан факультету відкритої освіти КВНЗ «Дніпропетровський ОІППО».

Висоцький Олександр Юрійович, д.політ.н., к.іст.н., проф., професор кафедри міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара.

Височина Ірина Леонідівна, д.мед.н., завідувач кафедри сімейної медицини ФПО ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Вишняков Василь Миколайович, викладач кафедри соціально-гуманітарних наук Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту.

Возняк Ярина Орестівна, аспірант кафедри соціології та соціальної роботи Національного університету «Львівська політехніка».

Воробйова Любов Сергіївна, д.філос.н., проф., завідувач кафедри філософії та політології Національного університету державної податкової служби України.

Глухова Наталія Вікторівна, к.техн.н., доц., доцент ДВНЗ «Національний гірничий університет».

Головко Іван Костянтинович, аспірант кафедри міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету ім. Олеся Гончара.

Гончаренко Елла Петрівна, д.філос.н., проф., завідувач кафедри іноземних мов для гуманітарних спеціальностей ДНУ ім. О.Гончара.

Горбань Галина Олександрівна, д.психол.н., доц., завідувач кафедри педагогіки та психології Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Городецький Олександр Володимирович, викладач кафедри соціально-гуманітарних наук Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту, кандидат історичних наук.

Гранкіна Тетяна Олександрівна, старший викладач кафедри вищої математики та інформатики Дніпродзержинського державного технічного університету.

Грачевська Таміла Олександрівна, к.іст.н., доц., доцент кафедри міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету ім. Олеся Гончара.

Гринчишин Надія Ігорівна, к.філос.н., доц., науковий співробітник Наукового відділу періодичних видань імені Мар'яна та Іванни Коців Львівської національної наукової бібліотеки України імені Василя Стефаника.

Грицина Наталія Олексіївна, лейтинант м/с, начальник медичного пункту 40 окремої арт. бригади, п.м.т. Володарське, Донецька область.

Грицко Роман Юліанович, д.держ.упр., к.мед.н., доцент кафедри інфекційних хвороб ЛНМУ.

Дацко Ольга Василівна, аспірант Сумського державного педагогічного університету ім. А.С. Макаренка.

Девтеров Ілля Володимирович, д.філос.н., доц., професор кафедри філософії ФСП Національного технічного університету України «Київський політехничний інститут».

Делія Оксана Вікторівна, к.іст.н, доц., доцент Полтавського національного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка.

Дем'яненко Юлія Ігорівна, студентка факультету економіки та менеджменту Університету митної справи та фінансів (м.Дніпропетровськ).

Дойчик Максим Вікторович, к.філос.н., доц., доцент кафедри філософії та соціології філософського факультету ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», м. Івано-Франківськ.

Забудкова Ольга Андріївна, асистент кафедри історії України Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка.

Замовський Едуард Федорович, к.пед.н., доц., завідувач кафедри «Фізичної культури, спорту та здоров'я».

Заниздра Ольга Андріївна, старший викладач кафедри іноземних мов Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту ім. ак. В. Лазаряна,

Іванова Каріна Андріївна, д.філос.н., проф., завідувач кафедри філософії та соціології Національного фармацевтичного університету.

Іванченко Інна В'ячеславівна, аспірантка Університету економіки та права «КРОК», м. Київ.

Ільїн Вадим Геннадійович, асистент кафедри суспільних наук Харківського національного медичного університету.

Калина Марина Сергіївна, к.держ.упр., доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Національний університет фізичного виховання і спорту України.

Качор Тарас Володимирович, лікар II категорії, капітан м/с, начальник медичного пункта ПТАДН 40 окремої арт. бригади, с. Тополине, Донецька область.

Ключник Руслан Максимович, к.політ.н., викладач кафедри політології, соціології та гуманітарних наук Дніпропетровського університету ім.Альфреда Нобеля.

Кожекіна Людмила Юріївна, к.соціол.н., соціолог навчальної лабораторії з прикладних соціологічних досліджень факультету соціології Київського національного університету ім.Тараса Шевченка.

Коломієць Наталія Євгенівна. к.філол.н., доцент кафедри української та світової літератури **Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет».**

Корнійчук Костянтин Сергійович, аспірант-заочник кафедри інформаційно-документних систем Харківської державної академії культури.

Корольова Альона Сергіївна, аспірант Дипломатичної академії України при МЗС України.

Косар Ярослав Степанович, лікар вищої категорії, капітан м/с, ординатор медичної роти 17окремої гвардійської механизованої танкової бригади, м.Кривий Ріг.

Кострюков Сергій Володимирович, д.філос.н., доц., професор кафедри цивільного і господарського права ДВНЗ «Національний гірничий університет», професор кафедри цивільного і господарського права.

Кравець Анастасія Юріївна, к.політ.н., доц., доцент кафедри політології Дніпропетровського національного університету ім. О.Гончара.

Кравченко Алла Василівна, старший викладач кафедри соціально-гуманітарних наук Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту.

Кравченко Марія Вікторівна, діловод архіву Львівського національного університету ім. І. Франка, аспірантка кафедри Давньої історії України та архівознавства.

Кравчук Ольга Іванівна, старший лейтинант м/с, лікар-помічник медичного пункта в/ч А 2183, м.Первомайськ, Миколаївська область.

Краснікова Катерина Юріївна, лікар-інтерн кафедри сімейної медицини ФПО КЗ «ДЦПМСД».

Кривошеїн Віталій Володимирович, завідувач кафедри соціології Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара, доктор політичних наук, професор.

Куревіна Тетяна Віталіївна, к.філос.н., доц., доцент кафедри філософії і політології НМЕТАУ.

Куц Мирослава Анатоліївна, студенка Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка.

Лисенко Світлана Олександрівна, к.філос.н., доцент кафедри соціально-гуманітарних наук Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту.

Макаренко Наталія Вікторівна, викладач ННІ іноземної філології Житомирського державного університету ім. І. Франка.

Макєшина Юлія Вікторівна, к.філос.н., старший викладач кафедри соціально - гуманітарних наук Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту.

Матухно Генріх Робертович, студент Дніпропетровського університету

ім.Альфреда Нобеля.

Мельник Віктор Мирославович, студент Київського національного університету ім. Т. Шевченка, член Наукового товариства студентів та аспірантів юридичного факультету КНУ ім. Т. Шевченка.

Мережа Світлана Михайлівна, студенка Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка.

Микитчук Наталія Миколаївна, к.іст.н., доц., доцент кафедри міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету ім. Олеся Гончара.

Мірошниченко Ірина Григорівна, викладач кафедри іноземних мов Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту ім. ак. В.Лазаряна.

Мосаєв Юрій Володимирович, к.соц.н., доц., доцент Класичного приватного університету, м. Запоріжжя.

Мосюкова Наталія Геннадіївна, к.іст.н., доц., доцент кафедри історії та українознавства Національної металургійної академії України (Дніпропетровськ).

Мулик Олена Василівна, к.фіз.-мат.н., старший викладач кафедри математичного аналізу і теорії ймовірностей НТУУ «КПІ».

Мусієнко Юлія Дмитрівна, аспірант Харківської державної академії культури.

Нагорний Олександр Миколайович, засновник, власник Приватного підприємства Центр інтелектуальних послуг «Трансфер», м. Львів.

Надтока Олександр Олександрович, аспірант денної форми навчання Запорізького національного університету.

Накашидзе Ірина Сергіївна, к.філол.н., доцент кафедри українознавства Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту ім. ак. В. А. Лазаряна.

Нестеренко Анастасія Олегівна, магістр соціології, аспірантка (докторантка) Сілезського університету в Катовіцах (Польща).

Нужна Світлана Анатоліївна, к.е.н., доц., доцент кафедри вищої математики та інформатики Дніпродзержинського державного технічного університету.

Онуфрієнко Олексій Володимирович, к.ю.н., доц., докторант кафедри державного управління та місцевого самоврядування Дніпропетровського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України.

Орлов Владлен Миколайович, к.іст.н., науковий співробітник науково-дослідного сектору науково-освітньої роботи Полтавського музею авіації і космонавтики, відділу Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського (м. Полтава).

Охромій Галина Василівна, д.мед.н., професор кафедри «Фізичної культури, спорту та здоров'я».

Павленко Ілля Олегович, студент історичного факультету Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки.

Паращевіна Ольга Степанівна, к.іст.н., доц., доцент кафедри філософії і соціології Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту ім. акад. В. А. Лазаряна.

Пасічник Тетяна Данилівна, викладач підготовчого відділення для навчання іноземних громадян КНУ ім. Тараса Шевченка.

Патик Юлія Вікторівна, асистент кафедри соціальної роботи та кадрового менеджменту Одеського національного політехнічного університету.

Перфільєва Анастасія Олександрівна, к.політ.н., доц., доцент кафедри міжнародних відносин.

Пісоцька Людмила Анатоліївна, д.мед.н., доц., професор Дніпропетровської медичної академії МОЗ України.

Пічурін Валерій Васильович, к.психол.н., доц., завідувач кафедрою фізичного виховання Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту ім. акад. В.Лазаряна.

Піщанська Вікторія Миколаївна, к.культ., доц., докторант Національної акаде-

мії керівних кадрів культури і мистецтв.

Побочий Іван Андрійович, д.політ.н., проф., завідувач кафедри філософії та політології Національної металургійної академії України (м.Дніпропетровськ).

Погорська Ірина Іванівна, д.політ.н., старший науковий співробітник Інституту міжнародних відносин Київського національного університету ім. Т. Шевченка.

Поліщук Ірина Вікторівна, головний спеціаліст відділу навчально-методичної роботи та інформаційно-аналітичного забезпечення Інституту підвищення кваліфікації керівних кадрів НАДУ при Президентові України, аспірант кафедри парламентаризму та політичного менеджменту НАДУ при Президентові України.

Польська Тамара Дмитрівна, к.філос.н., доц., доцент кафедри теорії та практики управління Національний Технічний Університет України «КПІ».

Приймаченко Олеся Миколаївна, старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін Університету митної справи та фінансів (м.Дніпропетровськ).

Процюк Марія Василівна, аспірантка кафедри міжнародних відносин Чернівецького національного університету ім. Ю.Федьковича.

Прошин Денис Володимирович, к.іст.н., доц., доцент кафедри політології, соціології та гуманітарних наук Дніпропетровського університету ім.Альфреда Нобеля.

Прошин Денис Володимирович, к.іст.н., доц., доцент кафедри політології, соціології та гуманітарних наук Дніпропетровського університету ім. Альфреда Нобеля.

Прутчикова Валентина Василівна, к.філол.н., доц., завідувач кафедри перекладу та іноземних мов Національної металургійної академії України (Дніпропетровськ).

Радзіон Віра Меконненівна, аспірантка Київського національного лінгвістичного університету.

Робак Ігор Юрійович, д.іст.н., проф., завідувач кафедри суспільних наук Харківського національного медичного університету.

Рогожа Валентина Григорівна, к.філол.н., доц., доцент кафедри мовознавства Хмельницького університету управління та права.

Рокіцький Олександр Михайлович, к.іст.н., доц., доцент кафедри фізики Тернопільського національного технічного університету ім. Івана Пулюя.

Русакова Ангеліна Володимирівна, викладач кафедри іноземних мов для інженерно-технічних і природничих спеціальностей Дніпропетровського національного університету ім. Олеся Гончара.

Рябов Миколай Сергійович, студент Донбаської державної машинобудівної академії.

Савойська Світлана Василівна, кандидат історичних наук, доцент кафедри політичних наук Київського національного університету будівництва і архітектури.

Самошкіна Марина Григорівна, доцент кафедри соціально-гуманітарних наук Дніпропетровський державний інститут фізичної культури і спорту.

Свістельник Ірина Рудольфівна, к.фіз.вих., доцент кафедри інформатики і кінезіології Львівського державного університету фізичної культури, директор бібліотеки ЛДУФК.

Свістельник Ірина Рудольфівна, к.фіз.вих., доцент кафедри інформатики і кінезіології Львівського державного університету фізичної культури.

Синиця Андрій Степанович, к.філос.н., докторант Львівського національного університету імені Івана Франка.

Скляревська Елеонора Костянтинівна, студентка факультету суспільних наук і міжнародних відносин.

Скрипник Анатолій Юрійович, к.іст.н., доц., докторант кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка.

Слободяник Генадій Іванович, д.психол.н., к.мед.н., методист вищої категорії, проф. Дитячого оздоровчо-екологічного центру (ДОЭЦ), керівник медичної служби 40 окремої артилерийської бригади, м.Киев.

Слободянюк Анатолій Володимирович, к.соц.н, доцент кафедри суспільно-політичних наук, науковий керівник лабораторії соціологічних досліджень Вінницького національного технічного університету.

Смирнов Олексій Михайлович, врач – стоматолог БВК № 119, м. Борисполь, Київска область.

Смирнова-Давлад Наталія Вадимівна, старший викладач кафедри фізичної реабілітації, спортивної медицини та валеології ДЗ «Дніпропетровська медична академія».

Тимченко Михайло Михайлович, аспірант кафедри політології Дніпропетровського національного університету ім. Олеся Гончара.

Труш Ілля Савєлійович, викладач ЦК «Фізичного виховання та військово – медичної підготовки», ДЗ Дніпропетровське медичне училище.

Фоміна Галина Віталіївна, к.філол.н., доцент кафедри німецької мови Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка.

Хархан Галина Дмитрівна, к.пед.н., доц., доцент кафедри соціології Східноукраїнського національного університету ім. Володимира Даля.

Хуторна Альона Вадимівна, магістр соціології, член Соціологічної асоціації України, засновник та керівник недержавної, незалежної дослідницької організації «Агентство соціальної аналітики».

Царенко Катерина Валеріївна, аспірант Запорізького національного університету.

Чумакова Галина Анатоліївна, к. філол. н., доц., доцент кафедри історії та українознавства Національної металургійної академії України.

Чумакова Галина Анатоліївна, к.філол.н., доц., доцент кафедри історії та українознавства Національної металургійної академії України (м. Дніпропетровськ).

Чумаченко Олена Валеріївна, студентка Вінницького національного технічного університету.

Шаповал Олександр Миколайович, сержант медичного пункту ДАР в/ч, м. Первомайськ, Миколаївська область.

Шаповалова Ольга Віталіївна, к.пед.н., методист дирекції навчально-наукового інституту фізичної культури.

Шарун Алеся Віталіївна, к.мед.н., доцент кафедри «Мікробіології, вірусології, імунології та епідеміології», ДЗ Державна медична академія МОЗ України.

Шаталович Олександр Михайлович, д.філос.н., доц., доцент кафедри філософії Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара.

Швець Лариса Володимирівна, викладач Барського гуманітарно-педагогічного коледжу ім. Михайла Грушевського.

Шевченко Тетяна Миколаївна, к.психол.н., доцент, доцент кафедри загальної та практичної психології Ніжинського державного університету імені М.Гоголя.

Шендеровський Василь Андрійович, д.фіз.-мат.н., проф., провідний науковий співробітник Інституту фізики НАН України.

Шірінян Еміль Арамович, аспірант кафедри германської філології Гуманітарного інституту Київського університету ім. Бориса Грінченка.

Шмирко Галина Олександрівна, викладач Барського гуманітарно-педагогічного коледжу ім. Михайла Грушевського.

Шуляк Сергій Вікторович, к.політ.н., доц., доцент кафедри філософії та соціально-політичних дисциплін Університету митної справи та фінансів (м.Дніпропетровськ).

Юлдашев Алишер Хабибулаевич, к.мед.н., хірург, старший ординатор клініки абдоминальної хірургії НМЦ ГВКГ, м. Киев.

Яременко Наталя Володимирівна, к.філол.н., доцент кафедри української та світової літератури Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет».

ЗМІСТ

***СЕКЦІЯ ІІІ.* ФІЛОСОФІЯ ТА ОСВІТА. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОСВІТИ ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ**. 3

Берегова Г. Д. Прагматистсько-інструменталістське підґрунтя філософії освіти 3

Висоцька О. Є. Споживання медіа як загально-культурна та освітня проблема 5

Воробйова Л. С. Нова філософія освіти як основа сучасної моделі освіти . . 7

Іванова К. А., Балабай Я. В. Місце гуманітарних наук у процесі формування гуманітарної медицини та фармації 9

Калина М. С. Освіта у системі цінностей сучасної української молоді 11

Кострюков С. В. Формування правового виховання студентської молоді . 12

Дойчик М. В. Академічна чесність як чинник актуалізації гідності особистості 14

Мулик О. В. Філософія і вища математика для першокурсників 16

Польська Т. Д. Філософські аспекти проблеми творчої реалізації особистості в інформаційному суспільстві 19

Шаталович А. М. К вопросу о трансформации курса философии в современном высшем образовании 21

Аврахова Л. В. Роль и значение творчества М.М.Бахтина 23

Azarova Yu. O. The Problem of Justice in Walter Benjamin's «Zur Kritik der Gewalt» 24

Афоніна Є. В. Гендерна маргінальність як філософська проблема 25

Девтеров И. В.О формировании новых понятий в проблемном поле социальной философии и философии науки 28

Высоцкий А. А. Человек как субъект философствования 30

Гринчишин Н. І. Моральна орієнтованість та людиномірність знань у філософській концепції С. Б. Кримського 32

Синиця А. С. Чи може штучний інтелект бути дружнім до людини? 34

Августюк М. М. Психологічні особливості об'єктивності метакогнітивного моніторингу 35

Нагорний О. М. Нелінійна сутність феноменів природи й суспільства, мислення й мовлення, буття та діяння 37

Айтов С. Ш. Соціально-психологічні концепції м. вебера і вивчення соціально-гуманітарних наук 40

Горбань Г. О. Соціально-психологічний супровід соціалізації особистості в освітньому просторі 41

Приймаченко О. М. Дослідження особливостей мотивації навчання студентів IV курсу юридичного факультету УМСФ 42

СЕКЦІЯ IV. **ПОЛІТИЧНІ НАУКИ, СОЦІОЛОГІЯ ТА СОЦІАЛЬНА РОБОТА: НОВІ ІДЕЇ ТА НАУКОВІ ДОСЯГНЕННЯ** 45
Побочий І. А. Особливості та сучасний стан української політичної еліти 45
Висоцький О. Ю. Легітимація насильства засобами пропаганди 47
Іванченко І. В. Поняття «трансформація» та «модернізація» у сучасній політичній науці 51
Ключник Р. М. Локальна політична криза в умовах перехідного політичного режиму 53
Шевченко Т. М. Соціально-психологічні механізми впливу в політиці 55
Кравець А. Ю. Підходи до вивчення біополітики у зарубіжній та вітчизняній науковій літературі 57
Матухно Г. Р. Основные аспекты политического идеализма 59
Мельник В. М. Трансформація націоналізму в традиціоналізм: приклад ідеологічної інтерпретації у політичній антропології в контексті державного націоналізму 60
Погорська І. І. Особливості розвитку сучасних геополітичних досліджень 63
Прошин Д. В. Перемога над терористами – що далі? 65
Савойська С. В. Феномен поведінки у контексті модернізації мовно-освітньої політики на теренах незалежної України 67
Березинський В. П. Інструментально-технологічні засади політичної самоорганізації громад 69
Тимченко М. М. Політична взаємодія груп інтересів у внутрішньопартійних комунікаційних процесах 71
Борисов Р. І. , Нестеренко А. О. Дозвілля студентів як чинник формування їхньої професійної соціалізації 73
Бутиліна О. В. Конфлікти професійного вибору сучасної молоді 75
Курєвіна Т. В. Деякі аспекти впливу культури на розвиток суспільства . . . 77
Кожекіна Л. Ю. Аксіо-біографічна методика в дослідженні процесу політичної ресоціалізації 79
Возняк Я. О. Конвенційна політична участь та політична мобілізація в сучасній Україні (на прикладі місцевих виборів у Львові) 81
Височина І. Л., Василевська І. В., Краснікова К. Ю. Вивчення рівня обізнанності про систему сімейної медицини за результатами соціологічного опитування мешканців Дніпропетровська 84
Мосаев Ю. В. Порівняльна характеристика футбольних та регбійних дербі Австралії та країн Океанії 86
Патик Ю. В. Емпатія як професійно важлива якість соціального працівника 88
Слободянюк А. В., Чумаченко О. В. Сучасна освіта очима студентства (за результатами опитування) 89
Хархан Г. Д. Статеворольова соціалізація як концепт 92
Нужна С. А., Гранкіна Т. О. Інформаційні технології в професійно орієнтованій підготовці фахівців соціологів 94

Хуторна А. В. Феномен любові у сучасному соціокультурному просторі . 97
СЕКЦІЯ V. **МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ** 100
Грачевська Т. О. Культурна дипломатія як інструмент формування іміджу держави 100
Кривошеїн В. В. Пропедевтичні засади ризикології міжнародних відносин і глобального розвитку 101
Микитчук Н. М. Потенціал науково-освітнього співробітництва України й Казахстану 102
Бойченко М. А. Розвиток міжнародної співпраці у сфері освіти обдарованих і талановитих 103
Головко І. К. Транскордонне співробітництво як форма парадипломатії: досвід європейських регіонів 105
Datsko O. V. Eua-aau dialogue as a contribution to the development of intercontinental higher education 107
Demianenko Y. I., Shuliak S. V. Refugee problem in Europe: the view of the German press (materials of Spiegel and FAZ) 109
Корольова А. С. Практика співробітництва США з Польщею та Німеччиною у сфері реалізації енергетичних інтересів 111
Павленко І. О. «Доктрина Путіна» у 2014-2015 роках: джерела, уподібнення, суть 112
Процюк М. В. Нормативно-правова база українсько-польського співробітництва в гуманітарній сфері 115
Perfilieva A., Sklyarevskaya E. Educational, Scientific and Technical Aspects of Ukraine-NATO Cooperation at the Current Stage 116
Арабаджи В. С. Єврорегіони на території України: сучасний стан та перспективи розвитку 118
СЕКЦІЯ VI. **АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ, ПРАВОВИХ ТА ЕКОНОМІЧНИХ НАУК. ІСТОРИЧНІ НАУКИ У ПОШУКУ НОВИХ МЕТОДІВ ТА ТЕМ** 122
Мельник В. М. Італійська комуна та українська територіальна громада: порівняльно-правовий аспект 122
Шмирко Г.О., Швець Л. В. Правова охорона торговельних марок 123
Бондаренко Г. В. До проблеми подолання збитковості підприємств України 125
Грицко Р. Ю., Грицко С. Р. Клініка родинної медицини: проблеми освіти та науки з державного управління 126
Алишанов Ф. Ф. огли Логістична система: поняття та види 128
Бойко С. Г. Децентралізація в реформуванні сфери охорони здоров'я 130
Делія О. В. Аналітичні центри у державно-політичному процесі 132
Онуфрієнко О. В. Класифікація форм взаємодії держави і громадянського суспільства у контексті науки державного управління: пошуки нових підходів 133
Поліщук І. В. Роль трудового потенціалу як складової професійного потенціалу державних службовців для забезпечення ефективного управління . . 135

Алексеев С. В., Рябов Н. С. Влияние внешнеэкономических факторов на рыночное реформирование экономики независимой Украины: исторический аспект 138
Булгакова О.В. Місце та роль науково-педагогічної інтелігенції в суспільно-культурному житті УРСР доби «відлиги» 140
Забудкова О. А. Синдикати «Продпаровоз» та «Продвагон» у 1917–1918 рр. 141
Антонюк Я. М. Діяльність підпілля ОУН в Криму: перспективи досліджень 143
Кравченко М. В. Путівники як джерело до історії Львівського міського архіву у XIX – першій половині XX століття 146
Шаповалова О. В. Сучасні підходи до управління якістю освітніх послуг у системі середньої освіти України та Великої Британії 147
Орлов В. М. Різновиди реконструйованих релігійних об'єднань в Україні: історіографічний та релігієзнавчий виміри 150
Мосюкова Н. Г. Польський національний характер у світлі боротьби поляків за незалежність в XIX ст. 152
Паращевіна О. С. Елементи історії повсякденності українського суспільства 1920-х років 154
Робак І. Ю., Ільїн В.Г.Привілеї радянської номенклатури в сфері охорони здоров'я 156
Скрипник А. Ю. Милитаризация российской империей Бессарабской области в конце XVIII – в первой половине XIX века 158
СЕКЦІЯ VII. **АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФІЛОЛОГІЧНИХ НАУК. НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ У ГАЛУЗІ КУЛЬТУРОЛОГІЇ, ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ** 161
Гончаренко Э. П. Перевод и переводчик: о роли перевода на современном этапе 161
Прутчикова В. В. Прагматический потенциал немецких слов-конкретизаторов 165
Заниздра О. А. Кейс-метод – эффективная технология формирования коммуникативной компетенции 167
Коломієць Н. Є., Яременко Н. В. Крос-культурний підхід у сучасній філологічній освіті 169
Макаренко Н. В. Лексико-прагматичний потенціал концепту «гроші» 171
Мірошниченко І. Г. Еліптичні неповні речення як засоби стиснення мас-медійного тексту 173
Накашидзе І. С. Образ Канади як «другої» батьківщини у ліриці Яра Славутича 174
Пасечник Т. Д. Лингвострановедческий аспект в преподавании русского языка иностранным студентам 177
Радзіон В. М.Методика комплексного аналізу складних іменників спортивної тематики у сучасній німецькій публіцистиці 179

Рогожа В. Г. Граматична форма теперішнього часу постійної дії та її модальне значення в нормативно-правових текстах 180
Фоміна Г. В., Куц М. А. Особливості розвитку комп'ютерного жаргону у німецькій мові 182
Русакова А. В. Вербальна репрезентація лінгвокультурного типажу «авантюристка» 183
Фоміна Г. В., Мережа С. М. Особливості використання онімічних елементів у німецьких фразеологічних одиницях 184
Баракатова Н. А. , Чумакова Г. А. Дієслово і його похідні у фаховому мовленні українського суддівства 186
Шірінян Е. А. Політичний дискурс в контексті сучасних лінгвістичних досліджень 187
Бриль Ю. О. Реформування документознавчої освіти в Україні 189
Вдовіна О. О .Особливості інформаційно-документаційного забезпечення діяльності судових установ 190
Корнійчук К. С. Системи електронного документообігу в залізничнотранспортному комплексі України: питання впровадження 193
Мусієнко Ю. Д. Аналіз документальних інтернет-ресурсів в інформаційному просторі релігійних організацій України 194
Піщанська В. М. Релігійно-естетичний синкретизм у театрі українського бароко 195
Соколівська З. П., Шендеровський В. А. Мова – один із чинників становлення нації у наукових дослідженнях вчених 19-20 століть 197
СЕКЦІЯ VIII. **НАУКА ТА ТЕХНІКА У СВІТІ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ. ДОСЯГНЕННЯ ТЕХНІЧНИХ НАУК** 200
Алієва О. Г. Деякі міркування до проблеми «людина – техніка» 200
Бабічук І. В., Шендеровський В. А. Метод виділення нуклеїнових кислот І. Горбачевського 202
Слободяник Г. И., Юлдашев А. Х., Андриенко А. П., Смирнов А. М. Хирургия в Германии на рубеже XIX-XX веков и её практическое влияние на современную медицину 203
Рокіцький О. М., Шендеровський В. А. Олександер Смакула (1900-1983) . 206
Слободяник Г. І., Смірнов О. М., Юлдашев А. Х., Грицина Н. О., Косар Я. С., Кравчук О. І., Качор Т. В., Шаповал О. М. Роль Теодора Кохера та інших відомих вчених у хірургії черевної порожнини 208
Глухова Н. В., Пісоцька Л. А. Синтез метрологічного та програмного забезпечення аналізу газорозрядних зображень 211
СЕКЦІЯ IX. **ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА В СИСТЕМІ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ** 215
Вишняков В. М. Фізична культура як важливий елемент гуманітарної освіти особи в сучасному суспільстві 215
Свістельник І. Р. Інформаційне забезпечення у ВНЗ фізкультурного профілю в умовах сьогодення 216
Городецький О. В. Деякі аспекти гуманізації фізичного виховання і спорту в Україні 218

Кравченко А. В., Макєшина Ю. В. До проблеми оновлення науково-теоретичного інструментарію в гуманітарному спортивному наукознавстві 220
Аніскевич С. В. Професійна підготовка вчителів фізичної культури в університетах республіки Молдова 222
Бакурідзе-Маніна В. Б., Смирнова-Давлад Н. В. Важливість фізичного виховання для студентів медичного ВУЗу 223
Охромий Г. В., Замовский Э. Ф. Инновационные способы оценки толерантности к нагрузкам у школьников и студентов высших учебных заведений 225
Лисенко С. О., Самошкіна М. Г. Досягнення українських спортсменів як чинник патріотичного виховання студентської молоді 227
Пічурін В. В. Психологічна і психофізична підготовка як напрямок професійно-орієнтованого фізичного виховання студентів 230
Надтока О. О. Виконання науково-дослідної роботи, спрямованої на оцінювання організованості виховної системи, як педагогічна умова формування у майбутніх тренерів-викладачів готовності до виховної роботи в ДЮСШ 232
Самошкина М. Г., Лысенко С. А. экономическая составляющая подготовки специалистов в Вузах физической культуры и спорта 233
Царенко К. В. Проблематика розвитку професійно-педагогічної компетентності тренерів-викладачів дюсш у наукових і методичних публікаціях . . 237
Шарун А.В., Труш И. С. Влияние физической культуры на когнитивные способности студентов – медиков 239
ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ 242

Наукове видання

Науковий редактор

О.Ю.Висоцький

А 43 **Актуальні проблеми розвитку освіти і науки в умовах глобалізації.** Матеріали всеукраїнської наукової конференції. 4-5 грудня 2015 р., м.Дніпропетровськ. Частина ІІ. / Наук. ред. О.Ю.Висоцький. – Дніпропетровськ: Роял Принт, 2016. – 254 с.

У збірник вміщено матеріали всеукраїнської наукової конференції «**Актуальні проблеми розвитку освіти і науки в умовах глобалізації**», що присвячені осмисленню стану та проблем сучасної освіти і науки в Україні та у світі, визначенню дієвих заходів та оптимальних шляхів подолання негативних явищ в освітній та науковій сферах. Рекомендовано для студентів, аспірантів і викладачів вищих навчальних закладів, науковців.

«Роял Принт»

49054, м. Дніпропетровськ, пр. Кірова, 97-К

тел. (056) 794-61-04(05)

Свідоцтво ДК № 3505 від 23.06.2009

Здано на складання 23.11.15. Підписано до друку 25.01.16. Формат 60х84/16.
Папір офс. Друк різографічний. Гарнітура Times. Умовн.друк.арк. 9,00.
Умовн.фарб.-відб. 9,00. Обл.-видавн. арк. 10,05. Наклад 300 прим. Зам. № О_4190